

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL BIBL

27 JAN 1961

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:4

Finansdepartementet

**AUTOMATISK
DATABEHANDLING INOM
FOLKBOKFÖRINGS- OCH
UPPBÖRDSVÄSENDET**

PRINCIPBETÄNKANDE AVGIVET AV
UPPBÖRDSORGANISATIONSKOMMITTÉN

Stockholm 1961

SOL
1961

Statens offentliga utredningar 1961

Kronologisk förteckning

---

1. Totalisatöversamheten. Idun. 140 s. **Jo.**
2. Sparstimulerande åtgärder. Idun. 121 s. **Fi.**
3. Effektivare prisövervakning. Idun. 177 s. **H.**
4. Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Idun. 230 s. **Fi.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbrukdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:4

Finansdepartementet

AUTOMATISK
DATABEHANDLING INOM
FOLKBOKFÖRINGS- OCH
UPPBÖRDSVÄSENDET

PRINCIPBETÄNKANDE AVGIVET AV

UPPBÖRDSORGANISATIONSKOMMITTÉN

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1961

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1931

Tryckningskostnad 100

STATISTIK

DATABEHÄNDLING INOM

FOLKBOKFÖRINGS- OCH

UPPBORSVÄSENDET

PRINCIPFÖRSLAG AV

UPPBORSORGANISATIONSKOMMITTÉN

TRYCKTIDNINGEN 1931

STATSBOKFÖRINGS

STATSBOKFÖRINGS

Innehåll

Skrivelse till departementschefen	5
<i>I. Kommitténs uppdrag</i>	
Kap. 1. Direktiven m. m.	7
Kap. 2. Uppläggnngen av kommitténs arbete	10
<i>II. Allmän översikt</i>	
Kap. 3. Historisk översikt	12
Kap. 4. Översikt över folkbokförings- och uppbördsverksamheten enligt nuvarande system	14
Folkbokföring	14
Uppbörd	19
Särbestämmelser för vissa städer.	25
Kap. 5. Nyare tekniska hjälpmedel	27
<i>III. Omorganisationsförslag m. m.</i>	
Kap. 6. Statens organisationsnämnds förslag	29
Inledning	29
Huvuddragen av den av nämnden föreslagna organisationen	31
Folkbokföringsväsendet	31
Uppbördsväsendet	32
Systemutformning enligt nämndens förslag.	34
Folkbokföringssystemet	34
Uppbördssystemet	37
Genomförande	43
Kostnader m. m.	45
Kap. 7. Erfarenheter av hålkortsmetod.	46
Postens skatteavdelningar	46
Stockholms stad	47
Försöksverksamheten inom Jönköpings län	47
Kap. 8. Metodiken i vissa andra länder	52

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet

Genom beslut den 30 oktober 1958 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla högst fem utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppborrdsväsendet och därmed sammanhängande frågor.

Med stöd av nämnda bemyndigande har chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, såsom utredningsmän tillkallat landskamreraren i Stockholms län K. S. Edström, byrådirektören hos statens organisationsnämnd G. F. Bruno, byråchefen i finansdepartementet A. L. G. Lindmark, kamrarrättsrådet S. F. von Otter samt tillförordnade byråchefen i statistiska centralbyrån W. Å. E. Pernelid. Åt Edström har uppdragits att vara utredningens ordförande och åt von Otter att vara dess huvudsekreterare.

Utredningen har antagit benämningen uppborrdsväsendeskommittén.

Att såsom experter delta i utredningsarbetet har förordnats kyrkoadjunkten, kyrkobokföringsinspektören i Stockholms stift G. O. L. Dahlsten, landskamreraren i Värmlands län S. V. A:son Dryselius, förste revisorn hos generalpoststyrelsen L. H. Edsfeldt, häradsskrivaren i Värmdö fögderi E. R. Hallman, häradsskrivaren i Svartsjö fögderi G. Heimer, häradsskrivaren i Ale-Vättle fögderi C. T. Landerholm, byrådirektören i statistiska centralbyrån A. H. Lindström, arkivrådet G. R. Swedlund, byråchefen i riksräkenskapsverket T. A. R. Thorson, byråchefen i lantmäteristyrelsen H. Wallner, byråchefen i statistiska centralbyrån T. O. Widstam och kronokamreraren i Borås A. E. Winnermark.

Till biträdande sekreterare har förordnats länsassessorn vid länsstyrelsen i Älvsborgs län K. G. H:son Berg, t. f. förste kanslissekreteraren i finansdepartementet Ingrid von Otter och länsassessorn vid länsstyrelsen i Stockholms län B. R. Winsnes.

Av direktiven framgår, att statens organisationsnämnd framlagt förslag till nytt tekniskt system för redovisning av befolkningen i riket samt för

debitering, uppbörd och redovisning av skatt enligt uppbördsförordningen. Enligt förslaget skall för dessa arbeten användas hålkortsmaskiner och maskiner för automatisk databehandling (ADB-maskiner). På oss ankommer, bland annat, att i vissa i direktiven angivna hänseenden fullfölja organisationsnämndens arbete. En för uppläggnings- och genomförandet av vårt utredningsarbete grundläggande fråga är, huruvida det, från olika synpunkter sett, kan anses lämpligt att använda ADB-maskiner inom de ifrågasvarande verksamhetsområdena. Vi har i överensstämmelse med vad som förutsatts i direktiven i första hand utrett denna grundläggande fråga ävensom frågan om inrättandet av ett centralt organ för folkbokföring och uppbörd. Resultatet redovisas i det betänkande: *Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet*, vilket vi härmed vördsamt överlämnar.

I direktiven anbefallt samråd har ägt rum med vissa andra utredningar. Vi har avgivit ett antal remissvar i ärenden som har anknytning till vårt utredningsarbete.

Reservation har avgivits av ledamoten von Otter såvitt avser frågan om det centrala organet för folkbokföring och uppbörd.

Under det fortsatta arbetet kommer vi att behandla frågan om den närmare utformningen av det ifrågasatta nya systemet samt alla de problem i övrigt, som måste lösas innan eller i anslutning till att ett nytt tekniskt system genomföres, ävensom de övriga frågor, som faller inom utredningsuppdraget.

Stockholm den 19 december 1960

Kjell Edström

Gösta Bruno

Lars Lindmark

Sten von Otter

Åke Pernelid

I. KOMMITTÉNS UPPDRAG

Kap. 1. Direktiven m. m.

I anförande till statsrådsprotokollet den 30 oktober 1958 yttrade chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, bl. a. följande.

De år 1945 beslutade reformerna inom folkbokföringsväsendet och upp-
bördsväsendet innebar bland annat, att länsstyrelserna i egenskap av läns-
byråer för folkbokföringen utrustades med maskinella hjälpmedel. Dessa
har använts inom såväl folkbokförings- som uppborädsförfarandet. För
uppborädsredovisningen inrättades vid postkontor i residensstäderna sär-
skilda skatteavdelningar, vilka utrustades med hålkortsmaskiner.

Statens organisationsnämnd har undersökt möjligheterna att rationali-
sera arbetet inom de här berörda verksamhetsområdena. Undersökningarna
har omfattat bland annat kyrkobokförings- och mantalsskrivningssystem-
met ävensom det tekniska systemet för länsbyrås registrering samt för
debitering, uppborärd och redovisning av skatt enligt uppborädsförordningen.
Resultatet av undersökningarna har av nämnden redovisats med skrivel-
ser den 4 oktober 1957 och den 23 juni 1958.

I den förstnämnda skrivelsen, vilken remissbehandlats, föreslås vissa
rationaliseringsåtgärder beträffande de två grundläggande delarna av folk-
bokföringsväsendet, nämligen kyrkobokföringen och mantalsskrivningen.
I den senare skrivelsen, till vilken fogats bland annat en promemoria an-
gående elektroniskt databehandlingssystem inom folkbokförings- och upp-
börädsväsendet, föreslås, efter samråd med databehandlingskommittén, att
det nuvarande inom dessa verksamhetsområden använda tekniska syste-
met skall ersättas av ett system med regionalt placerade, i länsstyrelseorga-
nisationen inordnade hålkortsmaskiner och en för hela riket gemensam
anläggning för elektronisk databehandling (datacentral). Såsom ett alter-
nativ redovisats ett av nämnden utarbetat och prövat system med regionalt
placerade hålkortsanläggningar, av vilka ungefär halva antalet utrustas
med elektronkalkylator.

Enligt de av organisationsnämnden verkställda undersökningarna före-
ligger möjligheter att göra betydande rationaliseringar genom en ökad me-
kanisering inom de verksamhetsområden varom här är fråga. Nämnden
räknar också med att — ehuru kostnaderna för en sådan omläggning som

den föreslagna visserligen kan bli förhållandevis höga — avsevärda besparingar uppkommer, sedan rationaliseringen väl är genomförd.

Det är självfallet, att man bör utnyttja de möjligheter som finns att rationalisera inom de ifrågavarande verksamhetsområdena och att sådana åtgärder bör vidtagas, att man snarast möjligt kan tillgodogöra sig de vinster en genomförd rationalisering kan inbringa. Det må även framhållas, att den maskinutrustning som nu användes inom folkbokförings- och uppborrdsväsendet är starkt försliten och att olägenheterna härav blir påtagligare, allteftersom maskinerna behöver tagas i anspråk för nya arbetsuppgifter. Det är desto mer angeläget, att rationaliseringsåtgärder snabbt vidtages som, exempelvis i anslutning till ett genomförande av den planerade allmänna tilläggspensioneringen, nya omfattande arbetsuppgifter kan komma att läggas på en del av de myndigheter vilka närmast skulle beröras av den av organisationsnämnden föreslagna omläggningen. I den mån detta kräver ökad insats av personal och maskiner, måste man givetvis räkna med en reducering av eljest uppkommande kostnadsbesparingar.

Nämndens undersökningar har främst varit inriktade på att lösa de problem av mera teknisk natur som sammanhänger med en övergång till användning av nya, rationellare maskintyper. Innan detta kan ske, kräves emellertid grundliga utredningar av organisatoriska och författningstekniska frågor. En övergång till ökad mekanisering — oavsett vilket system som väljes och om omläggningen kan genomföras i etapper — innebär nämligen, att betydande förändringar måste ske beträffande arbetsgången inom folkbokföring och skatteuppörd och att de bestämmelser som reglerar detta arbete behöver överarbetas. Omläggningarna kommer att beröra stora delar av den offentliga administrationen. Den föreliggande utredningen, som är av företrädesvis maskinteknisk art, måste alltså fullföljas på det organisatoriska och författningsmässiga planet.

Bland de frågor av huvudsakligen organisatorisk natur som bör lösas i anslutning till ett nytt tekniskt systems genomförande må nämnas den om de lokala skattemyndigheternas organisation och verksamhet. Vidare må framhållas, att organisationsnämnden föreslagit, att ett centralorgan för folkbokföring och uppörd skall inrättas samt att detta skall träda i funktion på ett förhållandevis tidigt stadium.

Med hänsyn till att utredningen kommer att beröra för folkbokföringen centrala problem torde densamma böra omfatta även det utredningsuppdrag på området som nu omhänderhaves av en särskild sakkunnig inom finansdepartementet.

Vid utredningen bör avseende även fästas vid bland annat frågan, på vad sätt en ökad mekanisering kan komma att påverka möjligheterna att framdeles företa ändringar i skattelagstiftningen och att upprätthålla här avsedd verksamhet under krigsförhållanden.

Utredningsarbetet bör igångsättas snarast och utföras under medver-

kan av företrädare för de verksamhetsområden vilka i särskild grad kan komma att beröras av en omläggning. Med hänsyn till det nära inbördes sammanhanget mellan de olika problemkomplexen bör arbetet samlas på en hand och anförtros åt en särskild utredning. På denna får ankomma att göra alla ifrågakommande undersökningar samt att framlägga fullständiga, av författningstext åtföljda förslag.

Ett nära samarbete bör under utredningen äga rum med databehandlingskommittén. Jag vill särskilt framhålla angelägenheten av att samråd med kommittén äger rum i frågor, som kan beröra andra myndigheter, vilka hyser planer på att övergå till att använda databehandlingsmaskiner. I den mån det befinnes erforderligt att för de ställningstaganden som utredningen behöver göra komplettera de framlagda systemlösningarna eller verkställa prov med anlitan av databehandlingsmaskiner, bör planläggning och genomförande av sådan verksamhet ske i samråd med nyssnämnda kommitté.

Det är vidare av stor vikt, att utredningsarbetet samordnas med andra undersökningar, som pågår inom här berörda eller angränsande områden. Samråd bör sålunda äga rum med bland andra 1955 års stadsutredning, 1956 års statistikkommitté, socialförsäkringens administrationsnämnd, sakkunniga för utredning av frågan om den framtida gestaltningen av förhållandet mellan staten och kyrkan samt med inom beskattningsväsendet arbetande utredningar. Vidare bör vederbörande personalorganisationer informeras om de åtgärder som övervägs i anslutning till en omläggning.

Utredningsarbetet synes böra bedrivas i etapper. Sådana grundläggande frågor som kan äga betydelse för det fortsatta arbetets bedrivande bör sålunda lösas i första hand och föranleda förslag från utredningens sida.

I statsverkspropositionen till 1959 års riksdag under anslaget Viss försöksverksamhet inom statsförvaltningen (prop. 1/1959, Bil. 9, VII ht, s. 43) uttalade chefen för finansdepartementet bl. a., att det av direktiven för kommitténs arbete framginge att vissa prov med databehandlingsmaskiner kunde behöva företagas. Det vore också tänkbart, att utredningsmännen kunde komma att — åtminstone under en övergångstid — få svara för det administrativa förberedelsearbete som en eventuell övergång till det ifrågasatta nya systemet krävde. Att dra en bestämd gräns mellan direkta utredningskostnader resp. kostnader för försöksverksamhet och omläggningsarbete vore svårt. Med hänsyn härtill och då endast en del av utgifterna kunde anses som kommittékostnader i egentlig mening, borde kommittéanslaget i fortsättningen inte belastas med kostnader för utredningen. Det vore lämpligare, att utgifterna bestredes från det anslag som under senare år uppförts under rubriken Statens organisationsnämnd: Försöksverksamhet.

Riksdagen lämnade förslaget utan erinran.

Kap. 2. Uppläggnings- och förberedelsearbetet

Av utredningsdirektiven framgår bl. a., att det inom organisationsnämnden verkställda utredningsarbetet främst varit inriktat på att lösa de problem av mera teknisk natur, vilka sammanhänger med en övergång till användning av maskiner för automatisk databehandling (ADB-maskiner) inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Detta arbete skall av oss fullföljas på det organisatoriska och författningsmässiga planet. Frågan om den ökade mekaniseringens inverkan på möjligheterna att företaga ändringar i skattelagstiftningen och att upprätthålla verksamheten under krigsförhållanden skall därvid särskilt beaktas. Vi skall också taga ställning till vissa för folkbokföringen centrala problem.

Uppläggnings- och förberedelsearbetet får ses mot bakgrund av att förberedelserna för och genomförandet av en arbetsmetod med användande av maskiner för automatisk databehandling (ADB-system) är mycket tidskrävande. Som framgår av den i detta betänkande lämnade redogörelsen för organisationsnämndens förslag måste man räkna med att en tid av tre à fyra år åtgår härför, räknat från den tidpunkt, då beslut fattas om att systemet skall införas. Med hänsyn härtill har vi ansett det angeläget att snarast möjligt — under en första etapp av vårt arbete — föra fram undersökningarna så långt att vi kan taga ställning till den principiella frågan, huruvida ADB-systemet bör accepteras eller ej. Vårt arbete har som följd härav i första hand varit inriktat på att klarlägga, huruvida ett genomfört ADB-system — oaktat det ur rent systemteknisk synpunkt befunnits lämpligt — från andra synpunkter sett kan få icke önskvärda konsekvenser för arbetet inom den del av den offentliga verksamheten som avser folkbokföring, taxering och uppbörd.

Av redogörelsen för organisationsnämndens förslag framgår, att nämnden — under förutsättning att beslut i maskinfrågan träffades inom en snar framtid — förordat ett ADB-system med användande av maskiner från visst företag. Ehuru maskinfrågan inte har direkt betydelse, när det gäller att taga ställning för eller emot ADB-systemet som sådant, är den ändock av intresse bl. a. vid upprättandet av kostnadsberäkningar och vid överväganden rörande ADB-maskinernas lokalisering. Vi har med hänsyn härtill och mot bakgrund av den utveckling på ADB-maskinområdet, som ägt rum sedan organisationsnämnden lämnade sitt förslag, omprövat maskinvalsfrågan. I anslutning därtill har vi ingående diskuterat om, på sätt organisationsnämnden föreslagit, ADB-maskinerna bör placeras hos ett centralt organ, eller huruvida ADB-maskiner av mindre typ bör uppställas hos regionala organ. Denna fråga har av oss ansetts särskilt betydelsefull såväl ur kostnadssynpunkt som i andra avseenden och har därför behandlats under första etappen av arbetet.

Samtidigt med att vi undersökt, om det finns vägande skäl mot att införa ADB-systemet, har vi påbörjat utredningsarbetet rörande bl. a. sådana i direktiven berörda frågor, som i och för sig är av väsentlig betydelse men ändå inte av den natur att de kan påverka ställningstagandet i ADB-frågan. Den slutgiltiga systemlösningen kan sålunda i viss mån bli beroende av resultatet av det arbete med detaljutformning av ett ADB-system, vilket är avsett att ske under nästa etapp av vårt arbete.

Vad avser frågan om de lokala skattemyndigheternas organisation och verksamhet har vi fullföljt undersökningarna så långt det för närvarande är möjligt och erforderligt. Vi räknar med att, innan slutlig ställning till dessa frågor skall behöva tagas, vissa andra pågående utredningar skall ha framskridit så långt att resultatet därav kan beaktas av oss.

II. ALLMÄN ÖVERSIKT

Kap. 3. Historisk översikt

Nu gällande folkbokförings- och uppbördssystem har tillämpats sedan ingången av år 1947. Införandet av de nya systemen hade föregåtts av omfattande utredningar, bl. a. inom *1924 års uppbördssakkunniga*, *1936 års uppbördskommitté* och *1944 års uppbördsberedning*. Beredningen, vars uppdrag gick ut på att mot bakgrund av tidigare gjorda utredningar verkställa ytterligare utredning av frågan om en omläggning av uppbördsförfarandet, avlämnade den 31 maj 1945 betänkande med förslag till omläggning av uppbördsförfarandet (SOU 1945: 27). På grundval av betänkandet utarbetades och framlades för 1945 års höstriksdag bl. a. proposition med förslag till uppbördsförordning (nr 370) samt proposition med förslag till utbyggnad och omläggning av uppbördsorganisationen (nr 382). Förslagen blev — med vissa under riksdagsbehandlingen föreslagna ändringar — antagna av riksdagen. Den nya uppbördsförordningen trädde i kraft den 1 januari 1947.

En särskild sakkunnigutredning angående folkbokföringen påbörjades 1941 inom besparingsutredningen. I samband med att beslut fattades om besparingsutredningens upphörande, förordnades, att utredningen om folkbokföringen skulle fullföljas. De sakkunniga, som antog benämningen *folkbokföringskommittén*, avlämnade i november 1944 sitt betänkande med förslag till omorganisation av folkbokföringen (SOU 1944: 52). Genom proposition till 1945 års riksdag lämnades riksdagen tillfälle att avge yttrande angående huvudgrunderna för en omorganisation av folkbokföringen (nr 282). Genom proposition till 1946 års riksdag (nr 255) framlades bl. a. ett inom finansdepartementet utarbetat förslag till folkbokföringsförordning. Folkbokföringsförordningen trädde i kraft den 1 januari 1947.

Redan när uppbörds- och folkbokföringsreformerna blev beslutade, framstod det klart, att de nya systemen, sedan de varit i praktisk tillämpning under några år, borde bli föremål för en viss översyn. Denna uppdrogs åt två kommittéer, *1949 års uppbördssakkunniga* och *1949 års folkbokförings-sakkunniga*. Enligt de meddelade utredningsdirektiven skulle bl. a. undersökas vilka förbättringar av systemen, som kunde vidtagas, varjämte det

borde eftersträvas att åstadkomma förenklingar av förfarande och organisation.

De uppbördssakkunniga redovisade sitt uppdrag i två betänkanden med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet (SOU 1950:7 och 1952:1).

Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 29 juni 1951 förordnades, att 1949 års folkbokföringssakkunniga skulle upphöra med sin verksamhet med utgången av samma månad. Samtidigt uppdrogs åt *statens organisationsnämnd* att slutföra det av de folkbokföringssakkunniga påbörjade översynsarbetet i vad detsamma avsåg organisatoriska frågor inom folkbokföringsväsendet ävensom inkomma med de förslag i övrigt till förenkling av folkbokföringsväsendet, nämnden funne lämpligt. Vidare tillkallades en sakkunnig med uppdrag att inom departementet slutföra de folkbokföringssakkunnigas arbete i de delar, som ej omfattades av det åt nämnden givna uppdraget. Med stöd av särskilt bemyndigande påbörjade organisationsnämnden sedermera vid länsstyrelserna vissa organisationsundersökningar. Nämndens i anledning av de ovannämnda uppdragen utförda undersökningar har bl. a. omfattat kyrkobokföringen och mantalsskrivningen, länsbyrås registrering samt förfarandet vid debitering, uppbörd och redovisning av skatt enligt uppbördsförordningen. Resultaten av undersökningarna har framlagts i dels en promemoria (stencilerad) angående kyrkobokföringen och mantalsskrivningen, vilken överlämnats till Kungl. Maj:t med skrivelse den 4 oktober 1957, dels två promemorior angående hålkortssystem respektive angående elektroniskt databehandlingssystem inom folkbokförings- och uppbördsväsendet samt en promemoria angående medborgarkort, vilka promemorior (stencilerade) överlämnats till Kungl. Maj:t med skrivelse den 23 juni 1958. I promemoriorna redovisade rationaliseringsförslag innebär i vissa hänseenden betydande förändringar av nuvarande arbetsformer och organisation för berörda verksamheter. I kap. 6 redogöres närmare i vissa hänseenden för innebörden av dessa förslag.

I detta sammanhang må även erinras om att chefen för finansdepartementet den 27 oktober 1955 tillsatt en särskild kommitté, *kommittén för maskinell databehandling*, med uppdrag att verkställa utredning rörande statsförvaltningens behov av databehandlingsmaskiner och därmed sammanhängande frågor. I kommitténs direktiv framhålls bl. a., att kommittén, samtidigt som den klarlägger databehandlingsmaskinernas allmänna prestationsförmåga, borde göra en närmare undersökning för att utröna inom vilka områden dylika maskiner i vårt land kan utnyttjas för praktiska uppgifter.

Kap. 4. Översikt över folkbokförings- och uppbördsverksamheten enligt nuvarande system

Folkbokföring

Folkbokföringens ändamål är att åstadkomma en redovisning av den i Sverige bosatta befolkningen. Med hänsyn till att befolkningsredovisningen inom folkbokföringsväsendet ligger till grund för viss registrering hos åtskilliga andra myndigheter, fästes stort avseende vid att befolkningsregistren hålles så aktuella som möjligt. Folkbokföringen sker genom kyrkobokföring, årligen återkommande mantalsskrivning samt genom registrering hos länsbyråer för folkbokföringen och riksbyrån för folkbokföringen. Jämsides med folkbokföringen av fysiska personer sker registrering av fastigheter samt, i viss omfattning, även av juridiska personer.

Kyrkobokföringen ombesörjes av pastorsämbetena. Den sker församlingsvis; dock förekommer, att del av församling utgör särskilt kyrkobokföringsdistrikt med egen kyrkobokföring. Kyrkobokföringen är förlagd till vederbörande pastorsexpedition, som kan vara gemensam för två eller flera församlingar. Antalet församlingar i riket är 2 554, därav 6 icke territoriella församlingar. (Uppgifterna avser förhållandena den 1 januari 1960.) Antalet pastorsexpeditioner uppgår till omkring 1 900.

Hos pastor föres, förutom kyrkoböckerna, register över församlingens befolkning (församlingsregister) och register över dem, som varit bokförda inom församlingen (avgångsregister). Dessa register består av avtrycks-kort, framställda genom länsbyrås försorg. Avgångsregistret skall med vissa tidsintervaller avskrivas i särskilda längder (avgångslängder).

Domkapitlen utövar inseendet över kyrkobokföringen och biträdes därvid av kyrkobokföringsinspektörer. Dessa, vilka är präster, förordnas av Kungl. Maj:t. Antalet kyrkobokföringsinspektörer är 23.

Mantalsskrivningen förrättas årligen inom varje kommun av den lokala skattemyndigheten. Mantalsskrivningen innebär dels att med ledning av lämnade mantalssuppgifter en kontroll sker av den inom kyrkobokföringen och hos länsbyråerna gjorda registreringen av de fysiska personerna och av fastigheterna, dels ock att befolkningsläget per den 1 november förrättningsåret fixeras i mantalsslängder för nästföljande kalenderår, mantalsåret.

I mantalsslängdens personella liggare redovisas fysiska personer. Detta sker efter församling, taxeringsdistrikt och valdistrikt och inom varje sådant område efter fastighet. Inom fastighet upptages personerna i bokstavsordning efter sina namn. Gift kvinna, bosatt på samma fastighet som mannen, redovisas dock utan avseende å namn omedelbart efter mannen.

Barn (adoptivbarn, fosterbarn), som inte uppnått 16 års ålder och som är bosatta hos föräldrarna (adoptivföräldrarna, fosterföräldrarna), uppföres oavsett namn omedelbart efter modern.

Inom varje församling upptages under särskilda rubriker var för sig »å kommunen skrivna personer» och »personer utan känt hemvist». Personerna redovisas inom vardera gruppen i bokstavsordning efter namnen med de avvikelser i uppordningsgrunden, som föranledes av familjebandet enligt föregående stycke.

Beträffande envar i längden upptagen person redovisas regelmässigt uppgifter om namn, födelse- och födelsenummer, födelse(hem)ort, mantalskrivningsort och mantalsskrivningsfastighet (kyrkobokföringsort och kyrkobokföringsfastighet), postadress, yrke, civilstånd, dag för civilståndsändring, samhörighet till make (beträffande barn samhörighet till huvudman), utländsk nationalitet, registrering vid sjömanshus, värnpliktsförhållanden, annan folkpension än ålderspension, undantagande jämlikt 36 § lagen om försäkring för allmän tilläggspension, avsaknad av tillhörighet till svenska kyrkan samt (beträffande vissa barn) företagen vaccination.

Till mantalsskrivningen hänföres rättsverkningar i olika hänseenden.

I mantalslängdens fastighetsliggare redovisas fastigheterna församlingsvis per den 1 januari mantalsåret. Omfattar församling flera kommuner eller taxeringsdistrikt eller delar av sådana områden eller ingår i församling municipalsamhälle eller annat administrativt område, inom vilket menighet äger utöva beskattningsrätt, eller föres för visst område inom församling särskild tomtbok, hörande till jordregister, är fastigheterna redovisade särskilt för varje sådan del av församlingen.

I liggaren anges fastighetens beteckning samt ägarens namn, titel och adress m. m.

Hos lokal skattemyndighet föres avtryckskortregister över de personer, som är eller varit bosatta inom den lokala skattemyndighetens tjänstgöringsområde. Det aktualiseras fortlöpande med ledning av avtryckskort från vederbörande länsbyrå. Registren, som i regel är ordnade alfabetiskt efter personernas namn, utnyttjas av lokal skattemyndighet bl. a. vid mantalsskrivningsarbetet samt såsom hjälpregister vid myndighetens arbetsuppgifter inom uppbörds- och taxeringsväsendet.

Vidare för lokal skattemyndighet kortregister över fastigheterna inom fögderiet. Korten är ordnade kommunvis och antingen i den följd, vari fastigheterna upptages i mantalslängden, eller alfabetiskt efter ägarnas eller innehavarnas namn. Till registret erhålles nya kort från länsbyrån, allteftersom det tryckande registret aktualiseras. Till grund för aktualiseringen ligger en av länsbyrån tryckt förteckning över fastigheterna inom den lokala skattemyndighetens tjänstgöringsområde, i vilken den lokala skattemyndigheten infört rättelser. Underlag för dessa erhålles från över-

lantmätare, fastighetsregisterförare för stad och inskrivningsdomare samt vid mantalsskrivningsförrättningarna.

Länsstyrelse är länsbyrå för folkbokföringen. Vid densamma föres tryckande register bestående av adressplåtar över befolkningen och de juridiska personerna samt fastigheterna inom länet. För Stockholm, Göteborg och Malmö föres det tryckande registret hos den lokala skattemyndigheten i staden.

Plåtarna i det tryckande registret över fysiska personer är i princip ordnade efter samma grunder, som gäller för personernas redovisning i mantalslängden. Så är fallet under den tid varje år, då längd- och debetsedelstryckning för mantalsåret pågår. Registret återspeglar alltså under denna tid, liksom mantalslängden, befolkningsläget per den 1 november förrättningsåret (året näst före mantalsåret).

Personplåtarna aktualiseras fortlöpande, i huvudsak med ledning av den avisering om förändringar i kyrkobokföringen som kommer från pastorsämbetena. Under den tid tryckningsarbetena för mantalsåret pågår skall plåtar, som tillfälligt uttages för aktualisering — även om den är föranledd av att personen flyttat — åter placeras på sin ursprungliga plats i registret. Plåtar för nyfödda barn insorteras inte under denna tid. Ej heller utsorteras plåtar för personer som avlidit. Först sedan tryckningsarbetena för mantalsåret avslutats, vilket vanligen inträffar i juni eller juli, sker det tryckande registrets omställning till kommande mantalsår, registerbrytningen. I samband därmed omplaceras plåtarna för dem som flyttat efter den 1 november föregående år, i förekommande fall skickas plåtarna till annat län. Plåtar för nyfödda, invandrare och från bok över obefintliga överförda insorteras och plåtar för avlidna och utvandrare utsorteras.

Från det registerbrytningen påbörjats sker såväl omplacering som insortering respektive utsortering av plåtar fortlöpande i anledning av ändringar, som inträffar fram till och med den 1 november samma år.

Det tryckande registret över de fysiska personerna utnyttjas i huvudsak för följande ändamål:

1) framställning av avtryckskort för den fortlöpande aviseringen om inträffade förändringar i registreringen till pastorsämbeten, lokala skattemyndigheter och vissa andra myndigheter;

2) framställning periodvis av avtryckskort m. m. beträffande vissa åldersklasser;

3) årlig framställning av de inom folkbokföringsväsendet förekommande längderna över befolkningen (roteförteckning eller rotekort, stomme till mantalslängd, mantalslängd) samt av röstkort och stomme till röstlängd ävensom vartannat år framställning av eftertryck av mantalslängden (för politiska partiers räkning);

4) årlig framställning av stommar till inkomstlängd och debiteringslängd;

5) årlig framställning av stommar till debetsedlar å preliminär skatt jämte skattekort och uppbörds kort (debitkort och kreditkort);

6) årlig framställning av stommar till debetsedlar å slutlig skatt jämte återbetalningskort å överskjutande skatt och uppbörds kort (kreditkort) samt kort (inkomstkort och inkomstavi) för beräkning och redovisning av pensionsgrundande inkomst.

Över fysiska personer föres hos länsbyrå även vissa kortregister, bland vilka må nämnas ett alfabetiskt register ordnat efter personernas namn, ett nummerregister ordnat efter personernas födelsetid samt därtill hörande avgångsregister.

Vidare föres förteckning över födelsenummer, efter vilken länsbyrå fastställer födelsenummer för nyfödda med födelsehemort inom länet (udda nummer för man och jämnt för kvinna).

Det tryckande registret över juridiska personer omfattar alla juridiska personer, som kan väntas bli föremål för taxering och beskattning. För en och samma juridiska person upprättas i förekommande fall flera tryckplåtar, en för hemortskommunen (säteskommunen) och en för annan kommun, där vederbörande upptagits i inkomstlängd enligt senaste årets taxering. Plåtarna innehåller i huvudsak uppgifter om namn, postadress och beskattningsort. Tryckplåtarna är uppordnade efter de grunder, som i 34 § taxeringskungörelsen angives för redovisning av juridiska personer i inkomstlängd.

Registret aktualiseras med ledning av de vid den årliga taxeringen upprättade inkomstlängderna, Post- och inrikes tidningars samlingar av anmälningar till aktiebolagsregistret ävensom avisering från länsstyrelsens föreningsregister. Det utnyttjas i huvudsak för följande ändamål:

1) årlig framställning av stommar till inkomstlängd och debiteringslängd,

2) årlig framställning av stommar till debetsedlar å preliminär och slutlig skatt jämte därtill hörande handlingar,

3) upplysningsregister vid besvarande av förfrågningar o. dyl. rörande registrerade personer.

Länsbyråns tryckande register över fastigheterna användes i huvudsak för framställning av längder m. m., erforderliga för mantalsskrivning och taxering av fastigheterna, ävensom för framställning av avtryckskort efter registerändring inom fastighetsbeståndet.

Ifråga om fastighet, som äges av s. k. utbo, dvs. fysisk person eller dödsbo, vars hemortskommun icke är den kommun, där fastigheten är belägen, användes registerplåtarna på sina håll även för framställning av stommar

till debetsedlar å slutlig skatt ävensom för tilltryck i inkomstlängd och debiteringslängd.

Såsom *maskinellt hjälpmedel* finns vid varje länsbyrå en adressmaskin-anläggning bestående av präglingsmaskiner, elektriska adresstryckmaskiner samt handtryckmaskiner. Maskinerna är av samma typ i hela riket fränsett Stockholm.

De elektriska tryckmaskinerna, vilka är av två slag, väljande och icke-väljande maskiner, användes företrädesvis för tryckning av längder och debetsedlar samt för framställning av avtryckskort i större mängd. Handtryckmaskinerna utnyttjas vid mera begränsade tryckningsarbeten. De elektriska tryckmaskinerna kan teoretiskt göra mellan 4 800 och 5 000 avtryck i timmen. Den effektiva tryckningshastigheten är dock betydligt lägre, enär tryckningen måste avbrytas för insättning av blanketter, transport till och från maskinerna av plåtar m. m.

Maskinerna kan kopplas så, att avtryck erhålles endast för vissa åldersklasser eller kategorier (exempelvis vid framställning av röstlängder).

Maskinparken vid länsbyråerna (fränsett Stockholm, Göteborg och Malmö) omfattar för närvarande 82 präglingsmaskiner, 47 handtryckmaskiner samt 99 elektriska tryckmaskiner, representerande ett återanskaffningsvärde av ca 2,25 miljoner kronor. Huvuddelen av maskinparken har varit i bruk sedan 1947. Underhållskostnaderna uppgår till ca 100 000 kronor per år. Kostnaderna för anskaffning av plåtar dels för ersättning av utslitna plåtar, dels för nytillkomst i beståndet uppgår nu till ca 30 000 kronor per år.

Tryckningsarbetet störes ofta av maskinfel. Särskilt väljarfelen har under senare år ökat. En renovering av de äldre tryckmaskinerna har därför påbörjats. Då tryckningsarbetena ökat efter hand och ytterligare permanenta arbeten kan förutses, har vidare övervägts inköp av ytterligare några elektriska tryckmaskiner.

Förnyelse av plåtbeståndet på grund av slitage har hittills förekommit i förhållandevis obetydlig omfattning. Det är emellertid uppenbart, att detta behov framdeles kommer att starkt öka. En adressplåt kan nämligen inte hålla för mer än ett begränsat antal ompräglingar.

På grund av här anförda förhållanden kan man räkna med att kostnaderna för att vidmakthålla maskinanläggningarna och plåtbestånden i funktionsdugligt skick framdeles successivt kommer att öka.

Statistiska centralbyrån är central myndighet på den officiella statistikkens område och tillika *riksbyrå för folkbokföringen*. I sistnämnda egen-skap skall centralbyrån utöva den centrala ledningen av och tillsynen över folkbokföringen i riket. Riksbyråns arbetsuppgifter är av administrativ, juridisk, kameral och organisationsteknisk art. De fullgöres i huvudsak

genom att riksbyrån utfärdar anvisningar för pastorsämbeten och länsstyrelser m. fl. rörande tillämpningen av gällande författningar och föreskrifter beträffande folkbokföringen i riket samt fastställer blanketter till mantalsuppgifter och formulär till prästbevis m. m. Riksbyrån är remissinstans i ärenden som berör folkbokföringsverksamheten och angränsande områden och avgiver förslag till förbättringar i gällande lagstiftning på folkbokföringens område.

Riksbyrån följer och samordnar länsbyråernas arbete samt utför den erforderliga planläggningen av större arbetsuppgifter. Organisationsundersökningar göres hos länsbyråerna och därvid liksom i övrigt vunna erfarenheter rörande rationella arbetsmetoder delgives länsbyråerna. Med leverantörer avtalas om inköp av maskiner m. m. och om underhåll av maskinparken; vidare förmedlas och kontrolleras rekvisitioner av arbetsmaterial m. m. från folkbokföringsorganen till centralupphandlande eller annan myndighet.

Efter rekvisition av pastor upprättar och översänder riksbyrån personakter för invandrare eller från bok över obefintliga överförda personer. I samband därmed eller eljest, när pastor så begär, har riksbyrån att pröva nationaliteten. Hos riksbyrån föres förteckning över födelsenummer, som fastställts för invandrare m. fl. ävensom kortregister över dem som invandrat, utvandrat eller överförts till eller från bok över obefintliga. Riksbyrån har vidare att förvara personakterna för dem som avlidit, utvandrat eller överförts till bok över obefintliga.

Statistiska centralbyrån är tillika central namnmyndighet och har i denna egenskap bl. a. att föra förteckning över familjenamnen i riket.

Inom folkbokföringsväsendet förekommer vidare *roteombud* med uppgift att biträda pastorsämbeten och mantalsskrivningsförrättare. Sålunda skall i princip i varje församling finnas minst ett roteombud, som utses av vederbörande kommun. I fråga om stad, köping eller annat samhälle äger länsstyrelsen emellertid bestämma, att roteombud icke skall utses.

Uppbörd

Till uppbördsväsendet hänföres i det följande främst de verksamheter, som avser debitering, uppbörd och redovisning av skatt och andra i samband med skatteuppbörd utgående avgifter.

Debiteringsarbetet ankommer huvudsakligen på de lokala skattemyndigheterna. Till grund för debiteringen ligger bl. a. taxeringsnämndernas beslut samt uppgifter från de allmänna sjukkassorna och riksförsäkringsanstalten.

Uppbörd och redovisning av skatt sker under medverkan av arbetsgivare, postanstalter och vissa penninginrättningar till postens skatteavdelningar i residensstäderna, som bl. a. krediterar influten skatt. Länsstyrelserna ombesörjer den slutliga uppbördsredovisningen.

Lokal skattemyndighet åligger bl. a. att angiva, hur preliminär A-skatt skall beräknas, att verkställa preliminär taxering, att debitera preliminär B-skatt samt att utfärda uppbörds kort och debetsedlar å preliminär skatt.

Preliminär A-skatt skall med vissa undantag erläggas för inkomst av tjänst och utgå med belopp, som finns upptaget i av riksskattenämnden för varje inkomstår fastställda skattetabeller, eller efter annan beräkningsgrund, t. ex. viss procent, som i särskilda fall föreskrives av vederbörande lokala skattemyndighet. Preliminär B-skatt skall i hemortskommunen utgöras av skattskyldig, som inte har att erlægga preliminär A-skatt, samt utgå för inkomster från den skattskyldiges samtliga förvärvskällor och för garantibelopp för fastighet ävensom för förmögenhet. I annan kommun än hemortskommunen erlägges preliminär B-skatt för bl. a. inkomst av fastighet och rörelse.

Preliminär taxering för beräkning av B-skatt åsättes i vissa fall av vederbörande lokala skattemyndighet med ledning av preliminär självdeklaration från den skattskyldige. Sådan taxering må dock ske även med stöd av annan uppgift eller upplysning. Preliminär självdeklaration skall som regel avlämnas senast den 1 december året näst före inkomståret.

Lokal skattemyndighet tillhandahålles årligen av vederbörande länsstyrelse adressmaskintryckta stommar till uppbörds kort (debitkort och kreditkort) och debetsedlar å preliminär skatt med tillhörande skattekort i en sammanhängande blankett för varje skattskyldig. För envar, som skall erlægga preliminär A-skatt, frånskiljer den lokala skattemyndigheten debitkortet från övriga handlingar och antecknar på varje debitkort tillämplig skattetabell och kolumn i tabellen eller i förekommande fall i stället den särskilda grund för beräkning av skatten, som den lokala skattemyndigheten kan ha föreskrivit. På debitkortet gjorda anteckningar överföres till motsvarande debetsedlar och skattekort och av vissa lokala skattemyndigheter även till kreditkortet.

Debetsedlarna å preliminär A-skatt med tillhörande skattekort jämte en skattetabell kuverteras och expedieras till de skattskyldiga senast den 18 januari under inkomståret.

Beträffande B-skattskyldiga, som inte blivit föremål för preliminär taxering, debiteras skatt med ledning av den slutliga skatt som påförts honom året näst före inkomståret. För övriga B-skattskyldiga debiteras skatten på grundval av avlämnad deklaration, varvid som hjälpmedel begagnas tabeller för vissa skatter och avgifter. På de från länsstyrelsen erhållna stommarna till debitkort antecknas manuellt beträffande preliminärtaxerade B-skattskyldiga de i B-skatten ingående delposterna samt summa skatt och beträffande övriga B-skattskyldiga det från debiteringslängden för slutlig skatt hämtade beloppet. Med ledning av debitkortet överföres med hjälp av bokföringsmaskin till kreditkort och debetsedel skattebelopp, som skall erläggas.

Debetsedlarna å preliminär B-skatt med tillhörande skattekort kuverteras och expedieras till de skattskyldiga senast den 25 februari under inkomståret.

Upprättade kreditkort å preliminär skatt insändes före februari månads utgång till länsstyrelsens uppbördssektion. Debetkorten behålles hos lokal skattemyndighet och bildar där register över de skattskyldiga.

Det åligger också lokal skattemyndighet att debitera slutlig och tillkommande skatt samt att utfärda uppbördskort och debetsedlar härå.

Underlaget för debitering av den slutliga skatten utgöres i första hand av de för taxeringsåret upprättade inkomst- och förmögenhetslängderna men även av de beslut om ändring i åsatt taxering, vilka kommit den lokala skattemyndigheten tillhanda senast den 20 november.

Debiteringen av slutlig skatt sker i debiteringslängd. Adressmaskintryckt stomme till sådan längd upprättas årligen av länsbyrå i särskilda delar för varje uppbördsdistrikt inom länet. Innan stommen, som innehåller avtryck av personplåtarna för skattskyldiga fysiska och juridiska personer, överlämnas till lokal skattemyndighet, har vederbörande allmänna sjukförsäkringsavgift, som påförts envar avgiftspliktig inom sjukkassans område. Vidare har länsstyrelse för varje skattskyldig antecknat beloppet av den preliminära skatt, som skall räknas vederbörande till godo i samband med debiteringen av slutlig skatt.

Statlig inkomstskatt och statlig förmögenhetsskatt uträknas med ledning av tabeller samt antecknas i inkomstlängden respektive förmögenhetslängden ävensom i debiteringslängden. I den senare införes vidare bl. a. folkpensionsavgift och allmän varuskatt för jordbruksprodukter samt med ledning av uppgifter från riksförsäkringsanstalten sådana arbetsgivaravgifter, som ingår i allmänna uppbörden. Skogsvårdsavgifter uträknas på grundval av den uppgift om underlaget för uträkning därav, som antecknats i inkomstlängden. Ifråga om sjukförsäkringsavgifter, vilka enligt ovan införts i debiteringslängden av vederbörande sjukförsäkring, göres vid debiteringen vissa justeringar bl. a. med hänsyn till den taxerade inkomsten.

I debiteringslängden antecknas vidare pensionsgrundande inkomster. Underlaget härför utgöres av särskilda kort (inkomstkort), vilka upprättas av den lokala skattemyndigheten med ledning av deklaramaterialet. Stommar till dessa kort tillhandahålles av länsbyrån. Förekommande tilläggspensionsavgifter uträknas och uppföres även i debiteringslängden.

Med ledning av uppgift om beskattningsbar inkomst enligt kommunalskattelagen och gällande utdebitering uträknas i en gemensam post för varje skattskyldig kommunalskatt samt landstings- och tingshusmedel. Beloppen antecknas i debiteringslängden. Viss reducering skall härvid ske beträffande skattskyldig fysisk person, som inte tillhör svenska kyrkan.

Vederbörande länsbyrå tillhandahåller årligen lokal skattemyndighet adressmaskintryckta stammar till kreditkort och debetsedlar å slutlig skatt

med tillhörande återbetalningskort för överskjutande preliminär skatt. Till dessa stommar överföres med särskild additionsmaskin de i debiteringslängden införda delposterna, som ingår i vederbörandes slutliga skatt. Från debiteringslängden överföres också för varje skattskyldig beloppet av den preliminära skatt, som skall avräknas mot den slutliga skatten. Kvarstående skatt, som inte uppgår till minst fem kronor, skall ej erläggas. Inte heller skall återbetalning ske av överskjutande preliminär skatt, som understiger fem kronor. På skillnadsbeloppen beräknas ränta i vissa fall.

Sedan kreditkortet å slutlig skatt avskilts från motsvarande debetsedlar med tillhörande skatteanvisningar eller återbetalningskort, kuverteras debetsedlarna för att tillställas de skattskyldiga senast den 15 december under taxeringsåret.

Lokal skattemyndighet skall senast den 20 januari under året näst efter taxeringsåret tillställa länsstyrelsen upprättade kreditkort å slutlig skatt samt sammandrag över den debiterade slutliga och kvarstående skatten.

Till lokal skattemyndighets åligganden hör också att debitera tillkommande skatt samt att upprätta uppbördskort och utfärda debetsedlar å sådan skatt. Med tillkommande skatt förstås enligt uppbördsförordningen dels skatt, som debiteras på grund av sådant taxeringsbeslut som kommit den lokala skattemyndigheten tillhanda efter den 20 november under taxeringsåret, dels skatt, som påföres på grund av eftertaxering, dels skatt, som utöver tidigare påförd skatt skall erläggas på grund av beslut rörande ändrad debitering. Debitering av tillkommande skatt skall — med visst undantag vid debitering på grund av eftertaxering — ske efter samma grunder, som gällt för debitering av motsvarande slutlig skatt.

I förekommande fall beslutar lokal skattemyndighet om jämkning m. m. av preliminär skatt, beviljar nedsättning i eller befrielse från skatteavdrag samt avgör frågor om anstånd med inbetalning av debiterad skatt. Vidare äger lokal skattemyndighet verkställa sådan omdebitering av slutlig skatt, som betingas av beslut om nedsättning i skattskyldig åsatt taxering eller påförd debitering. För nytillkommande skattskyldiga har också lokal skattemyndighet att under inkomståret upprätta uppbördskort och utfärda debetsedlar å preliminär skatt.

Lokal skattemyndighet skall även utöva kontroll över att arbetsgivare fullgör honom åvilande skyldighet att verkställa skatteavdrag å arbetstagarers lön och i föreskriven ordning redovisa sålunda innehållen skatt. För detta ändamål förfogar lokal skattemyndighet över ett register över de arbetsgivare som har att redovisa genom skatteavdrag innehållen skatt till skatteavdelningen vid postkontor i residensstaden. Registerkortet till sagda register tillhandahålles lokal skattemyndighet av skatteavdelningen, som efter utgången av varje uppbördstermin lämnar uppgift för varje inom myndighetens tjänstgöringsområde registrerad arbetsgivare om summa för uppbördsterminen inbetald preliminär A-skatt och — med visst undan-

tag — antalet arbetstagare som det inbetalade beloppet avser. Lokal skattemyndighet åligger att i förekommande fall vidtaga åtgärder mot arbetsgivare som brustit i skyldigheten att verkställa skatteavdrag eller redovisa innehållen skatt. I dylika fall upprättas rapport över undersökningen samt fastställs det skattebelopp med därå belöpande restavgift, för vilket arbetsgivaren är betalningsskyldig.

För varje uppbördsdistrikt skall därjämte lokal skattemyndighet minst en gång årligen undersöka anledningen till att preliminär A-skatt icke inbetalats för skattskyldig, som erhållit debetsedel å sådan skatt. Även här medverkar skatteavdelningen vid postkontoret i residensstaden genom att upprätta och tillhandahålla lokal skattemyndighet de skrivelser som skall tillställas sådana skattskyldiga.

Lokal skattemyndighet förfogar över bl. a. räknemaskiner, vikinnsmaskiner och enklare bokföringsmaskiner. De senare användes vid utskrift av sifferuppgifter å debetsedlar och uppbördskort.

Arbetsgivare har att för arbetstagare ombesörja inbetalning av skatt, som innehållits genom skatteavdrag på vederbörandes lön. I övrigt inbetalas skatt av vederbörande skattskyldig. Inbetalningen sker under uppbörds-terminer, varom bestämmelser finns i uppbördsförordningen och närmare upplysningar lämnas på utfärdade debetsedlar och skatteanvisningar, till *postverket* samt de *penninginrättningar* med vilka Kungl. Maj:t därom träffat avtal. Inom postverket ombesörjes uppbörden av postanstalterna, postgirokontorets skatteavdelning och det centrala skattekontot. Nämnade penninginrättningar och postala organ redovisar i sin tur influtna skattemedel till skatteavdelning vid postkontor i residensstad.

Likaledes redovisar arbetsgivare med minst två anställda under uppbördstermin förfallande skatt, som innehållits å arbetstagares lön, direkt till postens skatteavdelning i residensstad.

För vissa arbetsgivare gäller särskilda regler till underlättande av skatte-redovisningen.

Skatteavdelning vid postkontor i residensstad skall för varje uppbörds-termin bl. a. redovisa inbetald skatt på kreditkort, som för detta ändamål tillhandahålles av länsstyrelse eller, beträffande stad med egen uppbörds-förvaltning, av den lokala skattemyndigheten. Efter utgången av varje uppbördstermin överlämnar skatteavdelning vidare till länsstyrelsen avräkning och uppbördslistor. Skatteavdelning har också att efter utgången av varje uppbördstermin upprätta och till länsstyrelsen i länet överlämna restlängd å debiterad skatt, som inte erlagts i föreskriven ordning.

Vad avser arbetet med återbetalning av överskjutande preliminär skatt medelst återbetalningskort, som fogats till debetsedlarna å slutlig skatt, må nämnas, att det åligger skatteavdelning att varje år efter januari må-

nads utgång till vederbörande länsstyrelse överlämna förteckningar, dels över belopp som utbetalats med återbetalningskort, dels ock över belopp, som angivits på återbetalningskort men icke utbetalats.

Tillsynen över verksamheten vid skatteavdelningarna utövas närmast av generalpoststyrelsens skattekontor.

Såsom hjälpmedel vid uppbördsredovisningen förfogar varje skatteavdelning över hålkortsmaskiner, som utnyttjas för flertalet av de ovan beskrivna arbetsuppgifterna.

Maskinparken utgöres av stansmaskiner, sorteringsmaskiner, tabulatorer m. m., som till större delen anskaffats åren 1946 och 1947 och som representerar ett återanskaffningsvärde av ca 5 miljoner kronor. Maskinerna börjar bli förslitna, vilket medför större kostnader för reservdelar och underhållsåtgärder än tidigare. En begränsad nyanskaffning har bedömts bli erforderlig under de närmaste åren.

På *länsstyrelse* ankommer olika arbetsuppgifter vad avser debitering, uppbörd och redovisning av skatt m. m. Länsstyrelse har bl. a. att utöva kontroll över de lokala skattemyndigheterna samt att minst en gång årligen förrätta inventering hos dessa. Länsstyrelse skall pröva besvär över lokal skattemyndighets beslut rörande debitering, tillämpning av bestämmelserna om existensminimum, jämkning och anstånd med erläggande av skatt samt besvär rörande ansvarighet för arbetstagares skatt.

Det åvilar vidare länsstyrelse bl. a. att besluta om restitution och avkortning av skatt samt om befrielse från restavgift och från ränta å kvarstående skatt ävensom att föra räkenskaper och avgiva redovisning över länets uppbörd och länsstyrelsens medelsförvaltning. I sådant avseende skall länsstyrelse föra register (kreditkort) över de skattskyldiga samt upprätta vissa andra räkenskapshandlingar och redogörelser, av vilka i detta sammanhang må nämnas debiteringsrapport och uppbördsredogörelse, som månadsvis tillställs riksräkenskapsverket. I egenskap av uppbördsredogörare åligger det även länsstyrelse att upprätta månadsräkning.

Länsstyrelsen i Stockholms län skall därjämte centralt för hela riket föra register över sådana skattebelopp som på grund av bristande identifiering inte kunnat tillgodoföras de skattskyldiga.

Generalpoststyrelsens skattekontor, som ingår i styrelsens kameralbyrå, utövar den centrala ledningen över den postala uppbördsorganisationen. Arbetsuppgifterna kan sammanfattas sålunda: Skattekontoret utfärdar anvisningar och instruktioner av administrativ eller organisationsteknisk art för postens skatteavdelningar i residensstäderna; svarar för underhåll och reparation av skatteavdelningarnas hålkortsmaskiner; granskar fortlöpande av dessa skatteavdelningar, postgirokontorets skatteavdelning och det centrala skattekontot avgiven uppbördsredovisning samt upprättar de sta-

tistiska uppgifter, som skall lämnas till riksräkenskapsverket, övriga myndigheter och avdelningar inom generalpoststyrelsen. Kontoret verkställer årligen revision eller inspektion hos skatteavdelningarna och det centrala skattekontot, reglerar fordringar och skulder — clearingen — mellan skatteavdelningarna, handlägger ärenden om anstånd med inbetalning av skatt från arbetsgivare och beslutar i ärenden om godkännande av förteckningar, som skall användas av vissa arbetsgivare vid skatteredovisning. Kontoret meddelar i vissa fall betalningsbemyndiganden och bokföringsföreskrifter om skatteuppbördsmedel samt handlägger ärenden rörande ersättning för postverkets och vissa penninginrättningsars bestyr med skatteuppbörden. Skattekontoret ombesörjer att medel, som inbetalats till postgirokontona för skatteavdelningarna och postgirokontorets skatteavdelning, dagligen insättes på statsverkets checkräkning i riksbanken samt att de sålunda insatta medlen efter utgången av varje uppbördstermin överföres till länsstyrelserna. Kontoret överlämnar vidare efter januari månads utgång till varje länsstyrelse avräkning rörande medelst återbetalningskort utbetalad överskjutande preliminär skatt.

Centrala uppbördsnämnden har i huvudsak att meddela bindande förklaring beträffande sättet för uttagande av preliminär skatt samt om verkställande av skatteavdrag, att lämna anvisningar i frågor rörande uppbördsförfarandet, att avgiva yttranden i ärenden rörande uppbörd av skatt, och att, när anledning därtill föreligger, till Kungl. Maj:t avgiva förslag till föreskrifter rörande tillämpning av uppbördsförordningen.

Riksskattenämndens arbetsuppgifter hänför sig till taxeringsverksamheten. Nämnden fullgör dock vissa funktioner som sammanhänger med skatteuppbörden; bl. a. fastställer nämnden tabeller för preliminär A-skatt och värden å naturaförmåner för beräkning av dylik skatt. Nämnden har vidare att fastställa formulär till åtskilliga blanketter som användes inom uppbördsverksamheten, t. ex. preliminär självdeklaration, olika slags debetsedlar samt debiteringslängd.

Riksräkenskapsverket skall som revisionsorgan kontrollera bl. a. att skatter är rätt uträknade. Verket skall tillse att räkenskaper och redovisningshandlingar avseende uppbördsverksamheten blir vederbörligen granskade. Efter samråd med vederbörliga myndigheter fastställer verket vissa för uppbördsredovisningen erforderliga formulär m. m. Verket utövar även en omfattande rådgivningsverksamhet såvitt avser på länsstyrelse och lokal skattemyndighet ankommande arbetsuppgifter inom uppbördsverksamheten. Här berörda arbetsuppgifter kommer att den 1 juli 1961 överflyttas till det från nämnda tidpunkt nybildade riksrävisionsverket.

Särbestämmelser för vissa städer

Av rikets totala folkmängd hänför sig ca 10 procent till Stockholm och ca 25 procent till övriga städer med egen uppbördsförvaltning. Verksamheten

hos de lokala skattemyndigheterna i dessa städer bekostas av vederbörande kommun. Stockholm, Göteborg och Malmö uppbär dock viss ersättning av statsverket för att de har egna tryckande register. Städer med egen uppbördsförvaltning bär dessutom bl. a. andel av statsverkets kostnader för uppbördsverksamheten; sålunda utbetalas ersättning till postverket för dess bestyr med uppbörden.

I förevarande sammanhang må framhållas, att frågan om ett eventuellt förstatligande av uppbördsväsendet i de städer, som nu har egen uppbördsförvaltning, är föremål för utredning inom 1955 års stadsutredning.

På lokal skattemyndighet i stad ankommer att inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten utföra arbetsuppgifter, motsvarande dem som åvilar lokal skattemyndighet på landet.

Såvitt avser folkbokföringsverksamheten föreligger inte mellan lokal skattemyndighet på landet och i stad — bortsett från Stockholm, Göteborg och Malmö — någon skillnad i fråga om arbetsuppgifternas art.

Däremot finns, såvitt avser uppbördsverksamheten, vissa skiljaktigheter av innebörd, att lokal skattemyndighets i stad arbetsuppgifter är mera omfattande än lokal skattemyndighets på landet.

Liksom härads skrivar ansvarar kronokamrerare för den debitering, som på honom ankommer, men dessutom för redovisning av skatt. I stället för postens skatteavdelning äger kronokamrerare uppräta restlängd. Han skall tillhandahålla länsstyrelsen erforderliga uppgifter om skatt, som skall återbetalas till skattskyldiga i staden.

Lokal skattemyndighet i stad fullgör även i åtskilliga andra hänseenden länsstyrelsen eljest åvilande arbetsuppgifter. Sålunda skall kronokamrerare granska skatteinbetalningar som ägt rum till centrala skattekontot, vid behov tillhandahålla postens skatteavdelningar kreditkort avseende skattskyldiga i staden, för indrivning av skatt överlämna vederbörliga restlängder till utmätningsman, granska utmätningsmans anmälningar till avkortning eller avskrivning av skatt, m. m. Kronokamrerare skall vidare bl. a. föra kassajournal samt avgiva månadsräkning och granska redovisning som avgives av utmätningsman i staden.

I Stockholm och Göteborg är folkbokföringen i vissa hänseenden ordnad annorlunda än i övriga delar av landet.

Kyrkobokföringen i Stockholm och Göteborg ankommer i princip på pastor. I församling inom dessa städer skall föras i huvudsak samma kyrkoböcker och register som i rikets övriga församlingar, dock att församlingsbok inte förekommer i Stockholm. Därjämte sker kyrkobokföringen i dessa två städer genom registrering hos den lokala skattemyndigheten (uppbördsverket) i vissa föreskrivna urkunder och register (centralbokföring). Till centralbokföringen hör bl. a. handläggning av ärenden, som rör tillämpning av vad om rätt kyrkobokföringsort och rätt kyrkobokföringsfastighet är stadgat.

Enskild person åliggande skyldighet att göra anmälan rörande förhållanden, som skall registreras i folkbokföringen, fullgöres i Stockholm och Göteborg liksom i riket i övrigt hos pastor, såvitt avser födelse och dödsfall. Flyttning däremot, som i riket i övrigt anmäles hos pastor, anmäles i Stockholm och Göteborg hos uppborädsverket. På uppborädsverket ankommer att vid flyttning till staden rekvirera och vid flyttning från staden översända den flyttandes personakt samt att i vissa fall även göra erforderliga anteckningar i personakten. Liksom i riket i övrigt förvaras i Stockholm och Göteborg personakterna hos vederbörande pastor.

I likhet med lokal skattemyndighet i annan stad förrättar uppborädsverken i Stockholm och Göteborg mantalsskrivning i staden. En betydelsefull skillnad mellan lokal skattemyndighet i Stockholm, Göteborg och Malmö i förhållande till övriga lokala skattemyndigheter är, att det tryckande registret för staden föres hos stadens uppborädsverk. »Länsbyrå för folkbokföringen», såvitt avser ifrågavarande städer, är alltså vederbörligt uppborädsverk. Det tryckande registret i Stockholm är, såsom tidigare nämnts, av annan typ än hos övriga länsbyråer; detta medför att adressplåtar inte kan utväxlas mellan Stockholm och övriga delar av riket.

Vad uppborädsverksamheten beträffar gäller för Stockholms stad ett särskilt uppborädsreglemente, men för Göteborg och Malmö gäller i princip samma bestämmelser som för övriga städer med egen uppborädsförvaltning.

Kap. 5. Nyare tekniska hjälpmedel

Frågan hur folkbokförings- och uppborädsverksamheten bör utformas i framtiden måste ses mot bakgrund av vilka tekniska hjälpmedel, som då kan beräknas skola komma till användning. Som framgår av direktiven har det ifrågasatts, att man skall bygga upp systemet på grundval av dels hålkortsmaskiner, som skall vara placerade hos länsstyrelserna, dels ock en centralt belägen ADB-anläggning.

I kap. 4 har framhållits, att hålkortsmaskiner redan nu användes i viss utsträckning inom uppborädsverksamheten. De utgör emellertid där ett rent internt hjälpmedel. Allmänheten ser aldrig de handlingar, vilka framställts med maskinernas hjälp. Hålkortsmaskinerna skall även i framtiden, liksom även ADB-maskinerna, utgöra interna hjälpmedel i verksamheten. Allmänheten kommer dock att såtillvida bli berörd av en övergång till det nya systemet, som den kommer att bl. a. erhålla debetsedlar, vilka utskrivits med hjälp av ADB-maskiner. Debetsedlarnas utseende förändras i viss mån. Olika myndigheter kommer att tillhandahållas underrättelser och längder m. m., vilka i vissa avseenden skiljer sig såväl innehållsmässigt som blankettmässigt från motsvarande handlingar i dag.

Det är helt naturligt inte möjligt för andra än en mera begränsad krets människor att lära känna vad som i dagligt tal kallas hålkortsmetodiken och ADB-metodiken. För den, som vill bedöma hur folkbokförings- och upp-
bördsverksamheten kommer att te sig i framtiden, när den är baserad på de tekniska hjälpmedel, som här berörts, är det emellertid av värde att — även om han inte har möjlighet att lära sig metodiken — ändå äga någon kännedom om maskinernas arbetssätt i stort. För att tillgodose behovet av sådan information har ledamoten i kommittén byråchefen Å. Pernelid i en som bilaga vid betänkandet fogad promemoria redogjort för de i detta sammanhang aktuella tekniska hjälpmedlen ävensom för utvecklingstendensen på förevarande område (*bilaga 1*).

Sammanfattningsvis må ur innehållet i nyssnämnda redogörelse nämnas följande. Det vanligast förekommande *hålkortet* är en blankett på kartong i storlek 187 × 83 mm. Blanketten kan förses med önskad tryckt text. Genom stansning förses blanketten med hål, vilka alltefter placering anger siffra eller bokstav. Stansning kan ske manuellt eller automatiskt. Manuell stansning tillgår i princip på samma sätt som utskrift på vanlig skrivmaskin, ehuru hålkortet förses med hål i stället för tecken. I vissa maskiner kan dock samtidigt stansas hål och skrivas det tecken, som svarar mot det stansade hålet. Automatisk stansning kan t. ex. tillgå så att i stansmaskinen införes en hålkortsblankett, på vilken genom streckmärkning (mark-sensing) markering skett av de data, som skall stansas. Maskinen avläser markeringarna och stansar hålen på samma hålkort. Stansade hålkort kan sorteras maskinellt med stor snabbhet. Från hålkorten kan i tabulator skrivas ut samtliga eller vissa i korten stansade uppgifter. Utskriften kan ske på blanketter av olika storlek och utseende.

En motsvarighet till hålkortsmetodiken är *hålremsmetodiken*. Istället för på blanketter till hålkort stansas hålen i en pappersremsa. Hålremsstansning sker i särskilda stansar, vilka kan kopplas till vanliga skriv- och räknemaskiner. Avläsning kan ske i remsläsare, till vilka kan kopplas vanliga skrivmaskiner.

ADB-metodiken innebär i stort, att de uppgifter, data, som skall registreras och bearbetas, först överföres från hålkort eller hålremsa till magnetband. De sistnämnda liknar mycket de band, som användes till vanliga bandspelare. På ett magnetband registrerade uppgifter kan kompletteras på så sätt att de, tillsammans med uppgifter från ett annat band (ändringsband), överföres till ett tredje band. Bearbetning av på magnetbanden lagrade data sker i en särskild ADB-maskin. I anslutning därtill sker registrering av de framräknade uppgifterna på nya band. På banden registrerade data kan sorteras på olika sätt. Med hjälp av skrivaggregat sker utskrift från magnetband direkt på blanketter av olika slag. Vid behov kan uppgifter i bandregistren överföras till hålkort.

III. OMORGANISATIONSFÖRSLAG M.M.

Kap. 6. Statens organisationsnämnds förslag

INLEDNING

De av statens organisationsnämnd verkställda undersökningarna rörande rationalisering av folkbokförings- och uppbördsverksamheten har — som tidigare nämnts — redovisats i en promemoria angående kyrkobokföringen och mantalsskrivningen samt, efter försöksverksamhet inom ett fögderi i Jönköpings län, i promemorior angående hålkortssystem och elektroniskt databehandlingssystem inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Förslag till lösning av den av folkbokföringsverksamheten i stort sett oberoende medborgarkortsfrågan har redovisats i en särskild promemoria angående medborgarkort.

I hålkortspromemorian lämnas en detaljerad redogörelse för systemutformningen och de avsedda arbetsuppgifterna inom ett sådant tekniskt system ävensom kostnadsberäkningar. Därjämte behandlas bl. a. frågan om organisationen för hålkortsverksamheten samt de olika följdproblem, som användningen av ett hålkortssystem skulle komma att medföra.

Användningsområdet för ett elektroniskt databehandlingssystem (ett ADB-system) har av nämnden bedömts vara i allt väsentligt detsamma som för ett hålkortssystem — likaså organisationen för de berörda delarna av folkbokföringsväsendet och uppbördsväsendet. Den väsentligaste skillnaden komme att bestå däri att en betydande del av de maskinella arbeten, vilka vid ett hålkortssystem skolat utföras vid maskinanläggningar länsvis, inordnade i länsstyrelsernas organisation, i stället skulle ombesörjas av ett centralt serviceorgan. Några befogenheter att utöva beslutanderätt ifråga om ärendenas sakliga handläggning skulle icke tillkomma det nämnda organet.

Nämnden har ansett, att det föreliggande utredningsmaterialet rörande hålkortssystem och ADB-system erbjuder en tillräcklig grund för ett ställningstagande till frågan om vilken av dessa alternativa lösningar som lämpligen bör genomföras. Båda systemen har ansetts i och för sig väl lämpade att använda inom de ifrågavarande verksamheterna. I ekonomiskt avseende ställer sig dock ett ADB-system något mera fördelaktigt än ett hålkorts-

system. Den överkapacitet, som kan beräknas föreligga ifråga om den centrala maskinanläggningen vid ett ADB-system, kan i praktiken visa sig vara mera värdefull rent ekonomiskt än överkapaciteten hos de regionala maskinanläggningarna vid ett hålkortssystem. ADB-systemet kräver mindre personal. Åtskilliga av de problem, som sammanhänger med genomförandet av ett nytt system har ansetts vara mera lättlösta i ADB-systemet än i hålkortssystemet. ADB-systemet har ansetts skapa ökade möjligheter för en nära samordning i tekniskt avseende mellan det ifrågavarande verksamhetsområdet och andra verksamheter, som nu anknyter till eller eljest berör detsamma, exempelvis vad beträffar folkpensioneringen. Den centrala registreringen vid ett ADB-system har ansetts lättare än regionala hålkortsregister kunna utbyggas med ytterligare uppgifter rörande de registrerade, därest så i framtiden visar sig påkallat.

Ett ADB-system enligt den av nämnden föreslagna utformningen medför emellertid en starkare centralisering än ett hålkortssystem. Med hänsyn till det centrala maskinorganets ställning i förhållande till vederbörande myndigheter, har dock denna centralisering bedömts icke behöva inge några betänkligheter ur organisatorisk synpunkt. Kommunikationerna inom systemet blir mera omfattande och kan öka riskerna för fel m. m. Särskild uppmärksamhet måste därför enligt nämndens mening ägnas åt att dataöverföringen mellan vederbörande myndigheter och det centrala maskinorganet sker med betryggande säkerhet. För att eliminera eventuella olägenheter av driftsavbrott m. m. måste en väl utbyggd organisation för maskinservice finnas.

Nämnden har för sin del förordat lösningen med ADB-system. Vid de undersökningar, som legat till grund för systemutformningen, har nämnden haft kontakt med vissa inom landet verksamma företag i ADB-maskinbranschen, vilka på nämndens begäran lämnat förslag till tekniska lösningar avpassade efter respektive företags datamaskiner. Nämnden har i sitt arbete av praktiska skäl i första hand utgått från ett av de tre fabrikat, som ansetts kunna komma ifråga, men jämsides därmed även bedömt de övriga maskinföretagens lösningar. Enligt nämndens mening erbjuder alla tre företagens ADB-maskiner möjlighet att ernå fullgoda lösningar av de föreliggande problemen. Av olika skäl har nämnden — under förutsättning att beslut i maskinfrågan träffas inom en snar framtid — förordat en ADB-anläggning av IBM:s fabrikat, typ 705. Det av nämnden föreslagna ADB-systemet är följaktligen upprättat med utgångspunkt från denna maskintyp men nämnden redovisar även alternativa, på de övriga maskinföretagens förslag baserade lösningar.

I särskild, till organisationsnämndens förslag fogad skrivelse har kommittén för maskinell databehandling tillstyrkt nämndens förslag såväl i fråga om valet av redovisningssystem som vad beträffar valet av maskin-fabrikat samt jämväl anslutit sig till de motiveringar nämnden anfört.

HUVUDDRAGEN AV DEN AV NÄMNDEN FÖRESLAGNA
ORGANISATIONEN

Folkbokföringsväsendet

Liksom hittills avses folkbokföringen¹ skola omfatta fysiska personer och fastigheter. Den skall handhavas av pastorsämbetena, de lokala skattemyndigheterna och länsstyrelserna. För huvudparten av rutinarbetet skall dessutom finnas en central ADB-maskinanläggning (en datacentral). Vidare erfordras ett centralt administrativt organ, gemensamt för folkbokföringsväsendet och uppboordsväsendet (centralorganet för folkbokföring och skatteuppboord). Enligt organisationsnämnden bör övervägas att knyta ifrågavarande organ till riksskattenämnden.

Pastorsämbetena skall genom kyrkobokföringen registrera fysiska personer samt avisera länsstyrelserna och — i mindre omfattning än vad nu är fallet — vissa andra myndigheter om sådana i kyrkobokföringen registrerade förhållanden, som är av betydelse för dessas verksamhet. Användningen av ADB-maskiner inom folkbokföringen avses inte komma att direkt påverka registreringen vid pastorsämbetena i annan mån än att registerkorten i församlingsregistret till sin blankettekniska utformning anpassas efter det maskinella systemets möjligheter.

De *lokala skattemyndigheterna* skall verkställa mantalsskrivning och vidtaga därav föranledda åtgärder, men däremot inte, som nu är fallet, föra kortregister över befolkningen och fastigheterna inom tjänstgöringsområdet; behovet av uppgifter rörande person- och fastighetsbeståndet skall tillgodoses genom de årliga längder (mantalslängd, fastighetslängd m. m.), vilka framställs vid datacentralen.

Domkapitel, kyrkobokföringsinspektörer och roteombud skall även i fortsättningen fullgöra arbetsuppgifter av samma art som enligt gällande system.

Länsstyrelserna skall föra fortlöpande kortregister över de fysiska personer, som är bosatta inom länet, och därjämte ett avgångsregister över avlidna, såsom obefintliga avgångna personer och från länet utflyttade och utvandrade fysiska personer. På länsstyrelserna ankommer vidare att mottaga och kontrollera från pastorsämbeten m. fl. myndigheter inkommande underrättelser om förändringar i registreringen av fysiska personer och fastigheter samt att i sin tur underrätta datacentralen härom. Den fortlöpande utgående aviseringen till pastorsämbeten, allmänna sjukkassor m. fl. myndigheter och organ kan handhavas av länsstyrelserna eller datacentralen, beroende på vilket maskinsystem som väljes.

¹ Organisationsnämnden har vid beskrivningen av sitt förslag bortsett från de avvikelser som för Stockholms och Göteborgs del kunde visa sig erforderliga i vad avser organisationen för kyrkobokföringen i dessa två städer.

Datacentralen skall handha en central registrering av rikets befolkning och fastighetsbestånd. Aktualisering av denna registrering sker främst på grundval av rapporter från länsstyrelserna. Datacentralens registrering skall utnyttjas för maskinell framställning av längdmaterial m. m. Datacentralen skall fungera såsom ett serviceorgan och således i princip endast ombesörja verkställigheten av vissa på vederbörande myndigheter (främst länsstyrelserna) ankommande göromål inom det berörda verksamhetsområdet. Frågan om denna maskincentral i administrativt avseende skall organiseras såsom ett fristående serviceorgan eller anslutas till ett centralorgan för folkbokföring och skatteuppbörd eller eventuellt till någon annan myndighet, har av nämnden lämnats öppen i avvaktan på resultatet av det inom kommittén för maskinell databehandling pågående arbetet.

Centralorganet för folkbokföring och skatteuppbörd skall bl. a. utöva de funktioner som för närvarande ankommer på riksbyrån för folkbokföringen. Centralorganet skall sålunda utöva den centrala ledningen av och tillsynen över folkbokföringen i riket.

Uppbördsväsendet

Arbetsuppgifterna inom uppbördsväsendet avses vid ett ADB-system komma att i huvudsak åvila samma myndigheter och organ som nu.

Lokal skattemyndighets göromål kommer dock att i jämförelse med nuvarande system väsentligt reduceras. Skatteuträkning, utskrift av debetsedlar samt all längdskrivning skall övertagas av datacentralen. Kvar hos lokal skattemyndighet skall ligga sådana funktioner, som kräver en nära kontakt med allmänheten, bl. a. preliminär taxering, kontroll av arbetsgivares skatteredovisning, kontroll att arbetsgivare lämnar erforderliga uppgifter för debitering av arbetsgivaravgifter, vissa beslut angående ändrade grunder för uttagande av preliminär skatt samt diverse arbetsuppgifter inom taxeringsväsendet. Lokal skattemyndighet skall liksom för närvarande stå allmänheten och myndigheter till tjänst med besked i skatte- och taxeringsfrågor.

Postanstalter, postgirokontorets skatteavdelning, centrala skattekontot samt de penninginrättningar, med vilka därom särskilt avtal träffats, avses medverka vid skatteuppbörden i samma omfattning som för närvarande. Dessa organ skall emellertid redovisa den inbetalda skatten till respektive länsstyrelserns uppbördssektioner. Återbetalning av överskjutande skatt skall liksom nu ske via postverket, medan däremot avräkningen med statsverket av de återbetalda beloppen skall skötas av länsstyrelserna och datacentralen. En påtaglig skillnad mellan det gamla och det nya systemet är att huvuddelen av de arbetsuppgifter, som nu åvilar *skatteavdelningarna vid post-*

kantoren i residensstäderna, skall överföras till länsstyrelserna och datacentralen, varför dessa postala organ kan indragas. Likaså anses *generalpoststyrelsens skattekontor* kunna upphöra, emedan dess främsta funktion är att utöva den centrala tillsynen över postens skatteavdelningar.

För *länsstyrelses* del kommer ett ADB-system att medföra förändringar dels ifråga om myndighetens ställning inom uppbördsväsendet och dels beträffande arbetsuppgifternas art och omfattning. Länsstyrelsen skall, i stället för lokal skattemyndighet, vara debiteringsmyndighet. Det med debiteringen sammanhängande arbetet skall dock för länsstyrelsens räkning utföras maskinellt genom datacentralens försorg. Den nuvarande folkbokföringsdetaljens arbete med framställning av stommar till debetsedlar, taxeringslängder m. m. bortfaller. Bland nya arbetsuppgifter, som i ADB-systemet tillföres länsstyrelse, märkes främst:

1) att kontrollera och stämma av arbetsgivares, postanstalters och vissa penninginrättnings skatteredovisningar samt att avisera datacentralen härom medelst vid länsstyrelsen stansade hålkort;

2) att stansa hålkort för varje skattskyldig med de för skatteuträkningen erforderliga taxeringsuppgifterna, vilka härvid hämtas från deklaramaterialet, samt översända dessa kort till datacentralen; samt

3) att under året räkna ut skatt och utfärda debetsedlar i anledning av beslut om jämkning av skatt, ändrad taxering m. m. samt därom avisera datacentralen medelst stansade hålkort.

Länsstyrelsens åligganden skall utföras vid uppbördssektionen, som organiseras på två detaljer, allmänna detaljen (närmast motsvarande den nuvarande uppbördsdetaljen) samt hålkortsdetaljen. Vid sistnämnda detalj utföres i huvudsak de avsedda kontroll-, registrerings- och stansningsarbetena rörande folkbokföringen och skatteuppbörden.

I Stockholm — och eventuellt i Göteborg och Malmö — avses de göromål inom uppbördsväsendet, som i riket i övrigt skall ankomma på länsstyrelserna, i allt väsentligt böra fullgöras av den lokala skattemyndigheten i staden.

Liksom inom folkbokföringsväsendet skall *datacentralen* tjänstgöra som registrerande organ och allmänt intaga en serviceställning gentemot övriga myndigheter inom uppbördsväsendet. Hos organet registreras erforderliga data rörande skattskyldiga fysiska och juridiska personer i såväl hemortskommunen som i annan kommun än hemortskommunen på grundval av det aviseringsmaterial som datacentralen mottager från i första hand länsstyrelserna. Korrigeringar och kompletteringar skall kontinuerligt införas i registren för att dessa skall kunna utnyttjas för datacentralens arbetsuppgifter, vilka i huvudsak blir följande:

1) att räkna ut preliminär och slutlig skatt samt framställa debetsedlar å sådan skatt;

2) att redovisa influten preliminär, kvarstående och tillkommande skatt samt framställa uppbördslistor, restlängder, uppbördssammandrag samt underlag för kontroll av arbetsgivarnas skatteredovisning; samt

3) att framställa debiteringslängder, taxeringslängder, taxeringssammandrag och uppgifter för statistiken.

Centralorganet för folkbokföring och skatteuppbörd skall övertaga vissa av de arbetsuppgifter, som generalpoststyrelsens skattekontor för närvarande har inom uppbördsväsendet. Främst åsyftas då organisatorisk och teknisk tillsyn över uppbördsväsendet samt beräkning av ersättningen för postverkets och vissa penninginrättningars bestyr med skatteuppbörden. Till centralorganet har ansetts eventuellt kunna överföras vissa av riksskattenämndens åligganden, bl. a. utarbetande av formulär till vissa blanketter och längder samt fastställande av för uppbördsarbetet erforderliga tabeller. Vidare borde, enligt nämnden, övervägas att till centralorganet knyta de funktioner som nu ankommer på centrala uppbördsnämnden.

För *sjukvårdens* och *riksförsäkringsanstaltens* vidkommande har ADB-systemet inom folkbokförings- och uppbördsväsendet bedömts inte behöva medföra några större ändringar i deras nuvarande organisation.

SYSTEMUTFORMNING ENLIGT NÄMNDENS FÖRSLAG

Folkbokföringssystemet

Ett kännetecknande drag för den föreslagna nya registreringsverksamheten är, att man i det interna arbetet i stor utsträckning använder numeriska koder för att beteckna personer, fastigheter, administrativa områden m. m. Det nuvarande s. k. folkbokföringsnumret (födelseid jämte födelsenummer) får ökad betydelse. Samtliga fastigheter skall erhålla särskilda sifferbeteckningar. Län, kommuner och församlingar m. fl. administrativa områden betecknas också med siffror.

Registrering m. m. avseende fysiska personer. Hos länsstyrelse skall även i framtiden finnas register över befolkningen i länet (kortregister och längder). De erfordras bl. a. för den kontroll, som länsstyrelsen också i fortsättningen skall utöva i anslutning till pastorsämbetenas avisering om förändringar inom kyrkobokföringen. Aviseringen från pastorsämbete har ansetts inte lämpligen böra ske direkt till det centrala maskinorganet utan liksom nu i första hand till vederbörande länsstyrelse. Efter granskning och komplettering m. m. av inkomna uppgifter skall länsstyrelsen överföra erforderliga uppgifter (data) till ett för det fortsatta maskinarbetet lämpligt medium (hålkort). Dessa kort skall därefter översändas till det centrala organet.

Avisering från övriga myndigheter och organ, vilka har att lämna primär-

uppgifter för den centrala registreringen, beräknas kunna i vissa fall ske medelst ett medium, som automatiskt kan utnyttjas av det centrala maskinorganet (hålkort eller magnetband). I andra fall anses det däremot bli nödvändigt att i särskild ordning överföra i mottaget aviseringsmaterial förekommande data till ett för det maskinella arbetet lämpligt medium. Aviseringen bör i dessa fall ske till vederbörande länsstyrelse. Därigenom erhålles enhetliga rutiner för inkommande avisering och för de manuella arbeten, som oberoende av maskinsystem måste föregå aviseringsuppgifternas maskinella behandling hos datacentralen.

De registerkort och avier, vilka behövs för den fortlöpande aktualiseringen av länsstyrelsernas register och för den utgående aviseringen, kan framställas antingen av vederbörande länsstyrelse eller hos centralorganet. Avgörande blir främst vilka möjligheter som olika maskinsystem kan erbjuda att vid länsstyrelserna maskinellt framställa registerkort och avier.

Handlingar, som för länsstyrelsens räkning framställts hos datacentralen men som skall tillställas annan myndighet än länsstyrelsen, skall det oaktat som regel översändas till länsstyrelsen (hålkortsdetaljen) för vidare befordran, t. ex. avier och längder avsedda för pastorsämbeten, sjukkassor, domstolar, polismyndigheter och olika kommunala organ. Avisering till vissa centrala myndigheter har dock ansetts kunna ombesörjas av datacentralen.

Hos datacentralen skall finnas registrerade samtliga i riket kyrkobokförda (och mantalsskrivna) personer. Registreringen sker på magnetiska band. För envar person registreras i sak samma uppgifter som i det vid länsstyrelse förda befolkningsregistret.

Aktualiseringen av datacentralens bandregister grundas, som ovan berörts, på dels av länsstyrelserna minst varje vecka lämnade ändringsuppgifter (hålkort), dels datacentralens egna åtgärder i vad avser vissa årliga registreringsändringar. Från länsstyrelserna inkommande avier bearbetas maskinellt i samband varmed uppgifterna överföres till magnetband. Efter ytterligare bearbetningar utnyttjas magnetbandsregistren för bl. a. framställning av utgående avier. Årliga, av inkommande avisering oberoende registreringsändringar sker automatiskt på grundval av särskilda för bearbetningen uppgjorda program.

Framställning av längder m. m. Med utnyttjande av datacentralens bandregister över den kyrkobokförda och mantalsskrivna befolkningen skall utskrivas vissa längder. Stomme till mantalslängd utskrives från ett särskilt huvudregisterband eller eventuellt från ett för ändamålet framställt »skrivband». I stommen redovisas samtliga i vederbörlig församling kyrkobokförda personer enligt datacentralens registrering vid tidpunkten för stommens framställning. Enligt organisationsnämndens mening bör, i avsikt att förenkla maskinarbetet, personbeståndets redovisning i kameral ordning något

modifieras, därvid i första hand bör övervägas att redovisa ensamstående och familjernas huvudmän efter folkbokföringsnummer inom fastighet samt övriga familjemedlemmar i nummerordning omedelbart efter huvudman. Framställda längder distribueras till länsstyrelsernas hålkortsdetaljer. Mantalslängd skall framställas årligen i tre exemplar för varje kommun. I längden upptagna personer redovisas i samma ordning som i stommen till mantalslängd med hänsyn till bosättningen den 1 november året näst före mantalsåret. Längden framställs vid sådan tidpunkt, att den senast den 15 februari under mantalsåret kan distribueras till länsstyrelserna, som i sin tur tillhandahåller respektive mottagare de olika exemplaren. Stomme till röstlängd framställs årligen i två exemplar för varje valdistrikt. Ifråga om utskrivningsförfarandet, den ordningsföljd i vilken personerna redovisas samt den tidpunkt till vilken registreringsuppgifterna är hänförliga, gäller vad ovan sagts beträffande mantalslängden. Stommarna överlämnas senast den 1 juni under mantalsåret till länsstyrelserna. På dessa ankommer att kontrollera personbeståndet i längderna och att göra vissa kompletteringar. Vartannat år skall dessutom framställas eftertryck av mantalslängd för de politiska partiernas räkning.

I *bilaga 2 A* till detta betänkande ges exempel på maskinframställd längd. Där finns avbildad sådan röstlängd som enligt nämndens förslag till hålkortssystem skall framställas maskinellt i tabulator.

Inom datacentralen skall vidare för andra myndigheters räkning utskrivas åtskilliga register och förteckningar motsvarande de som nu framställs med hjälp av de tryckande registren.

Registrering av fastigheter. Fastighetsregistreringen och därmed sammanhängande arbeten inom folkbokföringsväsendet skall handhas av länsstyrelserna under medverkan av datacentralen. Länsstyrelsernas verksamhet kommer i huvudsak att gå ut på att mottaga och kontrollera inkomna underrättelser om ändringar i fastighetsregistreringen samt att med hålkort underrätta datacentralen härom. Något kortregister över fastigheterna anses inte behöva föras där. Länsstyrelse skall däremot förfoga över en förteckning över fastigheterna (korrigeringsförteckning), vilken framställs för varje år genom datacentralens försorg. Däri gör länsstyrelsen noteringar om vissa ändringar i fastighetsregistreringen med ledning av inkomna underrättelser. Vidare användes förteckningen såsom underlag för nummer-sättning av fastigheterna, för framställning av avier till datacentralen rörande de i förteckningen införda ändringarna samt för lämnande av upplysningar o. dyl. rörande fastigheterna. Förteckningen tillhandahålles länsstyrelse före utgången av februari och redovisar då förhållandena vid årets ingång.

Andra ändringar i fastighetsregistreringen än ändring av taxeringsvärde antecknas fortlöpande i korrigeringsförteckningen. På grundval av anteck-

ningarna framställer hålkortsdetaljen periodvis ändringsavier, vilka insändes till datacentralen vid vissa bestämda tidpunkter under året.

Vad beträffar ändringar i taxeringsvärdena skall fastighetslängderna respektive från prövningsnämnds kansli överlämnade uppgifter utnyttjas såsom underlag för framställning av avier till datacentralen.

Datacentralens bandregister över fastigheterna skall omfatta samma fastighetsbestånd, som nu redovisas i länsstyrelsernas tryckande register över fastigheterna. Bandregistret aktualiseras periodvis på grundval av de från länsstyrelserna ingående ändringsuppgifterna (hålkort). För år, då särskild fastighetstaxering äger rum, skall vissa handlingar framställas maskinellt på grundval av datacentralens bandregister över fastigheterna, nämligen stomme till fastighetslängd jämte korrigeringsförteckning (tillika stomme till fastighetsliggare till mantalslängden för påföljande år), fastighetslängd (tillika fastighetsliggare till mantalslängden) och erforderliga sammandrag samt statistiska uppgifter rörande fastighetstaxeringen.

För år då allmän fastighetstaxering äger rum (vart femte år) skall datacentralen framställa sådana handlingar som erfordras för fastighetstaxeringsarbetet och vad därmed sammanhänger, bl. a. stomme till fastighetslängd, avskrifter av fastighetslängden och erforderliga sammandrag och statistiska uppgifter rörande fastighetstaxeringen.

Uppbördssystemet

Hos datacentralen skall på magnetband införas data beträffande samtliga skattskyldiga fysiska och juridiska personer. Registreringen av de fysiska personer, som är mantalsskrivna, sker på grundval av den registrering, som ägt rum för att tillgodose folkbokföringens behov. Övriga skattskyldiga registreras på grundval av uppgifter från länsstyrelserna, vilka avses skola underrätta datacentralen, bl. a. när debetsedel å preliminär skatt utfärdats för nytillkommen skattskyldig ävensom i övrigt när det kan förmodas eller befunnits att någon förut inte registrerad fysisk eller juridisk person bör vara upptagen i datacentralens register. Särskilda förteckningar över fysiska personer, vilka skall beskattas i annan kommun än hemortskommunen, skall upprättas i början av varje år och tillställas länsstyrelserna.

Preliminär skatt. Ifråga om preliminär B-skatt har lokal skattemyndighet att verkställa preliminär taxering. Taxeringsbesluten insändes till länsstyrelsen, där de för skatteuträkningen erforderliga data stansas i hålkort, vilka tillställles datacentralen.

Den årliga framställningen och utfärdandet av debetsedlar å preliminär A- och B-skatt jämte personkort, avsett att motsvara det nuvarande skattekortet, skall ombesörjas av datacentralen. Framställda debetsedlar och personkort tillställles länsstyrelserna för kuvertering och distribution (jämte skattetabeller vad avser A-skattskyldiga) till de skattskyldiga. Före en om-

läggning bör dock enligt nämnden ytterligare undersökas, huruvida inte de arbetsuppgifter, som sammanhänger med kuverteringen och expedieringen av debetsedlarna, kan mekaniseras och i så fall förläggas till datacentralen. Beträffande skattskyldiga, som debiterats preliminär B-skatt, skall datacentralen tillhandahålla länsstyrelse specificerad förteckning över debiterade belopp i två exemplar, varav ett avses för lokal skattemyndighet.

Beslut om jämkning, anstånd, kolumnändring etc. under inkomståret skall i allmänhet meddelas av lokal skattemyndighet. Däremot skall länsstyrelse utfärda nya eller ändrade debetsedlar under inkomståret. Handlingarna avses skola utskrivras på skrivmaskin. Ändringsfrekvensen är störst i början av året. Med hänsyn därtill kan övervägas att låta datacentralen framställa också de debetsedlar å preliminär B-skatt, som erfordras på grund av ändringar före den första uppbördsterminen för inkomståret.

Länsstyrelse skall tillhandahålla datacentralen de ändringsdata, som erfordras för detta organs redovisning av de skattskyldiga och deras preliminärskatteförhållanden. Särskild avisering skall dock ej ske, därest ändringen avser förhållande, varom datacentralen aviseras i annan ordning via länsstyrelses folkbokföringsregister.

Såsom redovisningsställen för preliminär skatt avses fungera samma organ som i gällande system. Redovisningen från dem skall däremot inte ske till postens skatteavdelning utan till länsstyrelsen i det län, inom vilket redovisningsstället är beläget. Av länsstyrelsen stansade hålkort överlämnas till datacentralen, som ombesörjer den fortsatta uppbördsredovisningen samt framställer uppbördslistor och restlängder, underlag för arbetsgivarkontroll m. m.

Slutlig skatt. Uträkning av skatter och avgifter, ingående i slutlig skatt, skall göras hos datacentralen. För att möjliggöra detta skall i deklaramaterialet redovisade taxeringsresultat överföras till hålkort. Stansningen och den erforderliga kontrollstansningen skall åvila länsstyrelse. Det framställda hålkortsmaterialet insändes successivt under taxeringsperioden till datacentralen för vidare bearbetning.

Ifråga om sjukförsäkringsavgifterna kommer länsstyrelsernas arbete att bestå i att vidarebefordra av datacentralen framställda stommar till sjukförsäkringsavgiftskort till vederbörande sjukkassa. Sedan sjukkassorna gjort erforderliga markeringar, återställes stommarna via länsstyrelsen till datacentralen.

Debetsedlar å slutlig skatt jämte skatteanvisningar eller återbetalningskort framställes av datacentralen på grundval av främst det av länsstyrelserna, riks försäkringsanstalten och sjukkassorna tillhandahållna hålkortsmaterialet. Ifråga om kuvertering och expediering till de skattskyldiga skall tillämpas samma förfarande som beträffande debetsedlarna å preliminär skatt.

Vid beslut om ändrad taxering eller debitering, som kan beaktas innan debetsedel å slutlig skatt utfärdats, stansas vid länsstyrelse hålkort, vari redovisas de nya data, som skall ligga till grund för skatteuträkningen. Hålkorten insändes successivt till datacentralen.

Omdebitering av slutlig skatt och därmed sammanhängande arbetsuppgifter skall åvila länsstyrelse. Datacentralen skall underrättas om omdebiteringarna medelst stansade hålkort.

Länsstyrelsens arbetsuppgifter ifråga om uppbörd och redovisning av *kvarstående skatt* blir i allt väsentligt desamma som avses skola gälla beträffande den preliminära skatten.

Återbetalning av *överskjutande skatt* avses liksom för närvarande i allmänhet skola ske medelst ett till debetsedeln fogat återbetalningskort. Uträkningen sker i allt väsentligt maskinellt hos datacentralen. Därvid framställs listor beträffande överskjutande skatt, vilka överlämnas till länsstyrelsen, som i sin tur vidarebefordrar listorna till vederbörande utmätningsmän och till länsstyrelsens taxeringssektion. På grundval av utmätningsmännens och taxeringssektionens anteckningar i listorna om belopp, som skall innehållas, stansas vid länsstyrelse hålkort, vilka överlämnas till datacentralen.

Länsstyrelse har att med ledning av debiterings- och avräkningslängdens uppgifter om överskjutande skatt, som medelst återbetalningskort skall återbetalas till skattskyldiga inom länet, underrätta generalpoststyrelsen och samtidigt insätta återbetalningsbeloppet på postverkets checkräkning i riksbanken. Återbetalningskort avseende utbetald överskjutande skatt överlämnas av postverket till länsstyrelsen i utbetalningslänet, som stansar hålkort över utbetalade belopp. Hålkorten överlämnas till datacentralen, som framställer handlingar för slutavräkning med postverket.

Antalet debetsedlar å *tillkommande skatt* är förhållandevis litet. Med hänsyn härtill anses inte böra ifrågakomma, att skatteuträkningen och framställningen av debetsedlar sker maskinellt genom datacentralens försorg. Dessa arbetsuppgifter skall i stället åvila länsstyrelse. Övriga arbetsuppgifter avseende tillkommande skatt (uppbörd och redovisning, omdebitering samt anstånd med inbetalning) fullgöres av samma organ, som skall handha motsvarande uppgifter beträffande preliminär B-skatt och kvarstående skatt, samt utföras på samma sätt som dessa arbetsuppgifter. Länsstyrelsen aviserar datacentralen med hålkort om vidtagen debitering eller omdebitering av tillkommande skatt.

Debitering, uppbörd och redovisning av *annuiteter å avdikningslån och å förskott för avlösning av frälseränta* anses kunna ordnas separat från uppbördsväsendet i övrigt. I vissa län torde antalet annuiteter av här avsett slag vara så litet, att det inom dessa län är direkt olämpligt att inordna de därmed sammanhängande arbetsuppgifterna i ADB-systemet. Enklast och mest

rationellt bedömes i dessa fall vara, att samtliga de med debiteringen och uppbörden förknippade arbetsuppgifterna helt utföres av vederbörande länsstyrelse på i huvudsak manuell väg. Inom övriga län däremot torde länsstyrelsen böra föra ett hålkortsregister över annuiteterna. Dessa register avses skola tillhandahållas datacentralen under så lång tid som behövs för att centralen skall kunna framställa erforderliga avier, inbetalningskort etc. Som ett alternativ kan övervägas, anser nämnden, att datacentralen för ett bandregister över annuiteterna, vilket aktualiseras en gång per år med ledning av avier (stansade hålkort) från länsstyrelserna. Inbetalning av debiterade annuiteter bör ske till länsstyrelsens postgirokonto.

Arbetsgivarkontroll. I samband med redovisningen av preliminär skatt skall datacentralen framställa och via länsstyrelserna tillhandahålla de lokala skattemyndigheterna för kontroll av arbetsgivares skatteredovisning erforderligt uppgiftsmaterial. Vederbörande länsstyrelse å sin sida skall lämna datacentralen de uppgifter som i anledning av företagen arbetsgivarkontroll kan krävas för justering av datacentralens registrering av de skattskyldiga och deras skatteförhållanden.

Datacentralens arbetsuppgifter. Datacentralens bandregister över fysiska personer, vilka är skattskyldiga i hemortskommunen, omfattar alla personer, som under inkomståret fyller minst 16 år, samt skattskyldiga personer under angiven ålder. Registret aktualiseras på grundval av dels vid datacentralens aktualisering av registren inom folkbokföringssystemet framställda ändringsband och dels av länsstyrelserna tillhandahållna särskilda uppgifter (hålkort) rörande registreringen av de skattskyldiga och deras skatteförhållanden.

Övriga kategorier skattskyldiga (fysiska personer, som beskattas i annan kommun än hemortskommunen, och juridiska personer) registreras hos datacentralen för varje kommun (eller del därav), som enligt kommunal-skattelagen är att anse som beskattningssort för vederbörande. Datacentralens registrering av dessa skattskyldiga aktualiseras med ledning av från länsstyrelserna varannan månad inkommande avier (hålkort). Som underlag för denna avisering skall länsstyrelserna ha de ovan nämnda särskilda förteckningarna över här avsedda skattskyldiga. Samtidigt med att dessa förteckningar i början av varje år utskrivs av datacentralen skall framställas likadana förteckningar åt taxeringsnämnderna och de lokala skattemyndigheterna.

Arbetet med framställning av debetsedlar å *preliminär A-skatt* för nästkommande inkomstår påbörjas, så snart datacentralens registrering aktualiserats med hänsyn till bosättningsförhållandena per den 1 november. Länsstyrelsernas avisering om de fram till nämnda tidpunkt inträffade ändringarna anses kunna vara i stort sett avslutad tidigast omkring mitten av no-

vember. Datacentralens skatteregister aktualiseras snarast möjligt efter nyssnämnda tidpunkt på basis av dels ändringsband som framställts vid aktualiseringen av centralens befolkningsregister och som även innehåller erforderliga uppgifter om nytilkommande 16-åringar, dels magnetband vari redovisas övriga av länsstyrelserna meddelade uppgifter av betydelse för preliminärskatten för påföljande år. Vid aktualiseringen av skatteregistret erhålles särskilt skrivband, som utnyttjas för framställning av personkort och debetsedlar jämte tillhörande skatteanvisningar.

Uträkning av *preliminär B-skatt* sker inom datacentralen. Underlaget för detta arbete är de hålkort, som från länsstyrelserna insänts till datacentralen under december och där omvandlats till band. Uträkningen utföres i en och samma maskingenomgång för samtliga B-skattskyldiga med utnyttjande av skatteregistret och ovan angivna band avseende de preliminära taxeringarna. Ifråga om andra B-skattskyldiga än sådana, som är skyldiga avge eller eljest avgivit preliminär självdeklaration, uträknas skatten maskinellt på grundval av senaste års taxering. Erforderliga data härför finnes redovisade i datacentralens skatteregister. Uträknad B-skatt redovisas i skatteregistret. Efter skatteuträkningen framställles personkort och debetsedlar med tillhörande skatteanvisningar medelst särskilt skrivband eller medelst B-skatteregisterbandet enligt samma metod som ifråga om preliminär A-skatt. Vidare utskrivnes specificerade förteckningar över den uträknade B-skatten. Framställda handlingar överlämnas till länsstyrelserna, vilka expedierar debetsedlarna till de skattskyldiga och ett exemplar av förteckningen till vederbörande lokala skattemyndighet.

I samband med framställningen av debetsedlar å preliminär skatt skall framställas *personkort* för personer utan preliminär skatt. Korten distribueras via länsstyrelserna. Uppkommer behov av personkort under inkomståret, skall dessa framställas av vederbörande länsstyrelse.

Från länsstyrelse inkommet hålkortsmaterial avseende *uppbörd och redovisning* av preliminär skatt omvandlas till magnetband, som i första hand utnyttjas för framställning av listor över varje redovisningsställes skatteuppbörd i och för kontroll av länsstyrelsernas avstämning. I samband härmed eller därefter framställles erforderligt underlag (magnetband eller hålkort) för dels clearingen mellan de olika länsstyrelserna och dels den fortlöpande kontrollen av arbetsgivarnas skatteredovisning. Vidare framställles magnetband för utskrivning av uppbördslistor, restlängder (restkort) samt uppgifter för årlig arbetsgivarkontroll via arbetstagarna. Handlingarna överlämnas till länsstyrelserna, som i förekommande fall vidarebefordrar uppgifterna till lokala skattemyndigheter, utmätningsmän m. fl.

För uträkning av de skatter och avgifter som skall ingå i *slutlig skatt* erhåller datacentralen successivt under taxeringsperioden hålkort från läns-

styrelserna. Till ledning vid taxeringsarbetet och för hålkortsstansningens underlättande har datacentralen dessförinnan framställt vissa taxeringskort (stommar till inkomstkort) för varje tänkbar skattskyldig. Korten har via länsstyrelserna överlämnats till de lokala skattemyndigheterna i början av taxeringsåret. Innehållet i de hos länsstyrelse efter deklaramaterialet stansade hålkorten överföres hos datacentralen till band. I ADB-maskinen sker samtidig bearbetning av skatteregisterbanden och nyssnämnda band, vilka innehåller redovisade taxeringsuppgifter. För skatteuträkningen erforderliga taxeringsuppgifter registreras därvid i skatteregisterbanden, varjämte den statliga förmögenhetsskatten uträknas och registreras. Kontroll sker även av att summan av de olika förvärvskällorna minskad med under-skottsavdrag och övriga allmänna avdrag överensstämmer med den redovisade uppgiften om egen statligt taxerad inkomst. I samma arbetsoperation framställs vidare särskilda magnetband för skrivning av inkomstlängd och förmögenhetslängd ävensom erforderligt underlag för inkomst- och förmögenhetsstatistiken samt för framställning av taxeringssammandrag. Exempel på inkomstlängd, som enligt hålkortspromemorian skulle framställas i tabulator, visas i *bilaga 2 B*.

Sjukförsäkringsavgifterna uträknas maskinellt på grundval av uppgifter från sjukkassorna. För detta ändamål skall datacentralen ha framställt stommar till sjukförsäkringsavgiftskort, som tillika är statistikkort (stansade och översatta hålkort för mark-sensing) och som via länsstyrelserna överlämnats till sjukkassorna senast den 1 november under inkomståret.

Uträkningen av den totala slutliga skatten skall ske på grundval av dels skatteregisterbandet, vari då finnes redovisade för uträkningen erforderliga uppgifter om taxeringen, sjukförsäkringsförhållandena och statlig förmögenhetsskatt samt dels uppgifter i matriskort. Samtidigt skall även göras avräkning av gottskriven preliminär skatt, ränteberäkning och uträkning av kvarstående respektive överskjutande skatt. Uträknade belopp redovisas i erforderlig mån i skatteregisterbandet samt i särskilda magnetband för framställning av debetsedlar m. m. Vidare erhålles erforderligt underlag för framställning av olika sammandrag. I samband med ifrågavarande uträkningsarbete aktualiseras skatteregistret bl. a. med avseende å namn- och adressförändringar för att utgående debetsedlar skall innehålla aktuella uppgifter.

I samband med den maskinella skatteuträkningen hos datacentralen skall framställas särskilda statistikband för framställning av uppgifter till statistiska centralbyrån. Enligt nämndens mening bör i ett senare läge övervägas, om inte även den statistiska bearbetningen till vissa delar skulle kunna utföras av datacentralen för centralbyråns räkning.

Framställning av debetsedlar å slutlig skatt jämte tillhörande skatteanvisningar eller återbetalningskort sker på grundval av särskilda skrivband,

framställda vid skatteuträkningen. Förfarandet vid debetsedelsframställningen är i huvudsak detsamma som vid framställning av debetsedlar å preliminär skatt. Som underlag för framställning av debiterings- och avräkningslängd samt förteckning över sjukförsäkringsavgifter m. m. utnyttjas vid skatteuträkningen erhållna särskilda skrivband. Handlingarna utskrivs i snabbskrivare.

Datacentralens arbetsuppgifter ifråga om uppbörd och redovisning av kvarstående skatt beräknas i allt väsentligt bli desamma som ifråga om preliminär B-skatt. Datacentralen skall således bl. a. framställa uppbördslistor och restlängder (restkort) avseende kvarstående skatt. Datacentralen skall också framställa de handlingar, som erfordras för redovisning och avräkning av medelst återbetalningskort utbetald överskjutande preliminär skatt.

Datacentralen skall tillhandahålla riksräkenskapsverket *statistiska uppgifter* rörande skatteuppbörden. Som underlag härför utnyttjas det via uppbördsredovisningen framkomna materialet (hålkort och magnetband). Det skall även åligga datacentralen att framställa statistiskt underlag för beräkningen av ersättningen till postverket och vissa penninginrättningar för bestyret med skatteuppbörden. I ett senare läge anses böra övervägas, om inte de statistiska bearbetningarna och ersättningsberäkningarna till viss del kan utföras hos datacentralen för riksräkenskapsverkets och det administrativa centralorganets räkning.

GENOMFÖRANDE

Uppläggningsarbetena för att genomföra ett ADB-system kommer inte att åvila enbart länsstyrelserna utan fördelas mellan dessa myndigheter och datacentralen. På länsplanet skall i princip endast framställas hålkort över de grunddata, som skall överföras till magnetband för den första registeruppläggningsarbetena. Övriga uppläggningsarbeten skall i allt väsentligt ombesörjas av datacentralen.

För att frågor av skilda slag som sammanhänger med systemets genomförande skall kunna lösas, erfordras enligt nämndens mening att det centrala tillsynsorganet i viss utsträckning träder i funktion, så snart beslut om övergång till det nya systemet föreligger. Det anses nödvändigt, att detta organ under tiden för genomförandet är försett med bl. a. personal, som besitter praktisk erfarenhet från olika nuvarande myndigheter och organ inom de berörda verksamhetsområdena.

Organisationsnämnden har utarbetat en tidsplan för genomförandet av ett ADB-system. Enligt denna plan, som omspänner närmare fem år, bör systemet införas samtidigt för hela riket med början under senare delen av tredje året efter det, då beslut fattats om en omläggning. För länsstyrelserna erforderliga hålkortsmaskiner skall då levereras vid sådan tidpunkt, att stansningsarbetet där kan igångsättas senast i slutet av andra året efter beslutsåret.

För det maskinella arbetsförloppet inom ADB-systemet erforderlig programmering, vilken avses skola anförtros åt en särskild arbetsgrupp, beräknas taga sin början under senare hälften av beslutsåret för att kunna slutföras till den tidpunkt, då leverans av ADB-maskinutrustningen äger rum. Det anses vara av synnerlig vikt, att detta arbete så långt möjligt är kan pågå ostört med utgångspunkt från de direktiv för systemets uppbyggnad och det materiella innehållet i förekommande registrering, som lämnats vid arbetets påbörjande. Den allmänna översyn av gällande författningsbestämmelser inom de av det nya systemet berörda verksamhetsområdena, som är ofrånkomlig, skall därför påbörjas vid sådan tid och bedrivs i sådan takt, att av översynen betingade ändringar i de direktiv, på vilka programmeringen från början bygger, kan vidtagas redan under andra uppläggningsåret. Efter utgången av sistnämnda år bör endast i undantagsfall smärre justeringar i nyssnämnda avseende vidtagas i anledning av denna översyn eller eljest beslutade författningsändringar, så att inte programmeringsarbetet utsättes för rubbningar, vilka kan äventyra systemets genomförande inom beräknad tid.

Den arbetsledande personalen vid hålkortsdetaljen hos länsstyrelse bör undergå viss utbildning. Kurser, omfattande en tid av en till två veckor, bör ordnas centralt. Den övriga personalen där, kontorister och kanslibiträden samt kontorsbiträden, skall sysselsättas med i huvudsak registrerings- och stansningsarbete och bör så långt detta är möjligt erhålla grundläggande utbildning eller omskolning i samband med det praktiska uppläggningsarbetet. För denna utbildning och omskolning bör vederbörande arbetsledning svara samt — beträffande den personal, som skall utbildas för stansningsarbete — en av maskinleverantören under någon kortare tid till förfogande ställd instruktör. Nämnden understryker, att några speciella förkunskaper inte nödvändigtvis kräves av en stansoperatör, då erforderlig förtrogenhet med stansmaskinerna nås och själva stansningsarbetet läres på relativt kort tid.

Vid datacentralen skall finnas personal av följande kategorier: a) administrativ personal; b) programmeringspersonal; c) maskinoperatörer och bandarkivarier vid ADB-maskinutrustningen; d) maskinoperatörer vid hålkortsutrustningen.

För en övergång till ett ADB-system behövs särskild programmeringspersonal dels för ytterligare systemanalys utöver den hittills utförda, dels för detaljprogrammering av det maskinella arbetsförloppet inom systemet även för testning av denna programmering. Sedan systemet blivit utbyggt och trätt i funktion, kräves programmeringspersonal för att utföra de ändringar i tillämpade program, som kan betingas av författningsändringar eller systemomläggningar m. m., samt för översyn att programmen är de lämpligaste. Personalen ifråga har också att följa utvecklingen på programmeringsteknikens område samt att söka tillägna sig och i praktiken om-

sätta uppnådda förbättringar i detta och andra avseenden. Rekryteringen torde till stor del böra ske från den personal, som nu finns sysselsatt inom de verksamheter det förevarande ADB-systemet avser. Utöver viss allmän utbildning inom området bör för programmeringspersonalen anordnas särskilda utbildningskurser avseende programmeringstekniken för den ADB-maskinutrustning, som skall användas i systemet. Utbildningen torde omfatta en tid av 2—3 månader.

KOSTNADER M. M.

Organisationsnämnden har beräknat statsverkets årliga bruttokostnader för folkbokföring och uppbörd till i runt tal 46,5 milj. kr. om året. I detta belopp ingår löner och pensioner med ca 35,5 milj. kr. (1958 års lönenivå) och övriga kostnader (lokalkostnader ej medräknade) med ca 9 milj. kr. Efter avdrag av vissa ersättningar, som statsverket uppbär från städer med egen uppbördsförvaltning, blir statsverkets nettokostnader ca 43 milj. kr. om året. För städer med egen uppbördsförvaltning beräknas årskostnaderna för de ifrågavarande verksamheterna utgöra i runt tal 26 milj. kr., pensions- och lokalkostnader oräknade (1957 års lönenivå).

Statsverkets årliga nettokostnader vid ett ADB-system blir enligt nämndens beräkningar 29,7 milj. kr. (löne- och pensionskostnader ca 21 milj. kr.).

Jämfört med nuvarande system skulle alltså ADB-systemet medföra en årlig kostnadsbesparing om ca 13 milj. kr. Såvitt avser städer med egen uppbördsförvaltning räknar nämnden med att kostnadsbesparingarna skall bli ca 6 milj. kr. om året.

Personalbehovet, för statsverkets vidkommande, skulle nedgå från omkring 2 300 personer (årsarbetskrafter) till omkring 1 300 personer.

Nämnden framhåller, att under tiden för genomförandet av ett ADB-system vissa merkostnader uppstår i jämförelse med nuvarande system. Verksamheten hos nuvarande folkbokförings- och uppbördsorgan måste i stort sett fortgå utan inskränkningar under större delen av den tid, då ADB-systemet genomföres. Under den tiden uppkommer ökade lönekostnader, maskinkostnader och omkostnader. Härtill kommer under genomförandeperioden kostnader för anskaffning av vissa inventarier samt magnetband för registeruppläggnings- ävensom importkostnader för de anskaffade maskinerna. Statsverkets merkostnad har av nämnden beräknats till ca 14 milj. kr. Vid denna beräkning har inte medtagits kostnader för lokalinredning och maskininstallation. Ej heller har medtagits sådana utredningskostnader m. m. som ligger i tiden före det att beslut fattats om övergång till det nya systemet.

Kap. 7. Erfarenheter av hålkortsmetod

Inom statsförvaltningen har under 1940- och 1950-talen hålkortsmaskiner i allt större omfattning tagits i anspråk som hjälpmedel i kontorsarbetet. Hålkortsanläggningar finns bl. a. hos de affärsdrivande verken, försvarets civilförvaltning, kommerskollegium, pensionsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, socialstyrelsen, statistiska centralbyrån och statskontoret.

Helt allmänt må framhållas, att den successiva övergången till användning av hålkortsmaskiner inom statsförvaltningen och inom det privata näringslivet utgjort ett viktigt led i rationaliseringen av bl. a. registrerings- och redovisningsarbeten av olika slag. Insatsen av personal har därmed kunnat begränsas. Det har vidare visat sig, att en ökning av arbetsuppgifterna inte alltid behövt föranleda personalökningar, eller i varje fall inte ökningarna i den grad som blivit erforderliga, om arbetet skolat utföras i huvudsak manuellt. Även om hålkortsmetoden liksom andra metoder är behäftad med vissa svagheter, har dock erfarenheterna i huvudsak varit goda.

Postens skatteavdelningar

Alltsedan källskatten infördes år 1947, har hålkort varit bokföringsmedium vid postverkets skatteavdelningar. Sedan år 1954 sker genom dessas försorg revision och redovisning av med återbetalningskort utbetalad över-skjutande skatt. Skatteavdelningarna biträder vid den postala revisionen av bilskatteuppbörden med hålkortsmässigt framställda revisionslistor. Planer föreligger att låta skatteavdelningarna övertaga allt arbete med revision och redovisning till länsstyrelserna av bilskatteuppbörden.

Vid de större avdelningarna föres regelbunden statistik över stansoperatrernas prestationer. Erfarenheten har givit belägg för att ett gott bearbetningsresultat förutsätter sträng hålkortsdisciplin. Under stansningsarbetets gång kontrolleras stickprovvis, att snedstansning av korten inte skett. Sorterare, kontrollstansmaskiner och tabulatorer testas med provkortssatser. Hålkortslådorna åsättes markeringar av olika slag under skilda faser i behandlingen.

Mellan skatteavdelningarna försändes årligen ca 3,7 milj. hålkort. De packas i pappkartonger och skickas under rekommendation. Inga hålkort har hittills förkommit eller skadats.

Helt naturligt kan fel uppkomma vid hålkortsmässig liksom vid manuell bokföring. Felen upptäcks och rättas dock i regel på ett tidigt stadium av hålkortsbearbetningen. Kvarstående stansningsfel är relativt sällsynta. Som exempel kan nämnas, att 5,4 milj. hålkort stansades uppbördsåret 1958/59 vid skatteavdelningarna i Stockholm och att i denna kortmassa endast 83 stansningsfel upptäcktes efter skattereklamationer.

Stockholms stad

Längdföring av taxeringsresultatet samt debitering av skatt har i begränsad omfattning utförts hålkortsmässigt inom uppbördsverket i Stockholm, åren 1954—1956 på prov och från år 1957 i praktisk drift. Under åren 1958 och 1959 omfattade denna verksamhet ca 20 procent av de skattskyldiga i staden. Skattskyldiga eller arbetsgivare har dock inte under denna tid märkt något av verksamheten, enär debetsedlarna utfärdats med samma hjälpmedel som tidigare.

Hålkortsarbetet har varit begränsat till vissa delar av den rent interna verksamheten och till framställning av inkomst-, förmögenhets- och debiteringslängder. Sålunda har taxeringsresultatet med användande av hålkort, vilka stansats från deklaraionsmaterialet, införts på speciella längdblad, som därefter sammanfogats med de i annat sammanhang adressmaskintryckta bladen i inkomstlängdsstommen. Ett uppslag i en på detta sätt framställd längd består följaktligen av en adressmaskintryckt vänstersida och en hålkortsmässigt framställd högersida. Debiteringslängden har, efter maskinellt uträknande av skatter och avgifter m. m., framställts på i princip samma sätt som inkomstlängden. Även förmögenhetslängden har iordningställt hålkortsmässigt. Hålkortsarbetet har givit ett gott arbetstekniskt resultat. Erfarenheterna anses ha givit vid handen, att metoden som sådan är lämplig för arbete av här ifrågavarande slag. Det har emellertid också blivit klart, att några besparingar inte ernås genom att — på sätt som skett — kombinera adressplåtssystem med hålkortssystem. Arbetsrutinerna har i flera avseenden måst göras omständligare än som ursprungligen avsetts. Man har även nödgats införa olika slags kontroller, inte främst med hänsyn till någon speciell risk för maskinfel utan fastmer för kontroll av att stansningsunderlaget rätt avlästs. Särskild uppmärksamhet har måst ägnas åt att taxeringsbeslut och inkomstspecifikationer på deklaraionernas fjärde sida varit riktigt införda. De har ofta varit otydliga eller ofullständiga, vilket orsakat fördröjningar i stansningsarbetet.

Även under år 1960 har verksamheten omfattat ca 20 procent av stadens skattskyldiga. Detta år har verksamheten utvidgats såtillvida, att nyss berörda del av de skattskyldiga tillställts hålkortsmässigt utskrivna debetsedlar å slutlig skatt, avseende 1960 års taxering.

Försöksverksamheten inom Jönköpings län

I kap. 6 har erinrats om att statens organisationsnämnd från hösten 1955 till utgången av mars 1957 bedrev viss försöksverksamhet inom Jönköpings län. Försöken omfattade Eksjö fögderi med en befolkning om ca 36 000 personer och genomfördes vid sidan av det ordinarie folkbokförings- och uppbördsarbetet. De därvid vunna erfarenheterna har — ehuru de hänfört sig till sådana arbeten, som sammanhänger med förberedelser för övergång till hålkortssystem och verksamheten inom ett sådant system — ändock haft

stort värde när det gäller att undersöka dels om ADB-maskiner är lämpade för folkbokförings- och uppbördsarbetet, dels ock hur en övergång till ADB-system skall planläggas och genomföras. Med hänsyn härtill skall i det följande lämnas en kort redogörelse såväl för försöksverksamheten och det därmed förenade förarbetet som för därvid gjorda iakttagelser. Redogörelsen utgör en sammanfattning av innehållet i en arbetspromemoria, vilken inom kommitténs sekretariat upprättats av personal, som deltog i försöksverksamheten.

Till försöken hyrdes två alfanumeriska stansmaskiner, en alfanumerisk kontrollstansmaskin, en sorteringsmaskin, en tabulator med tillkopplad summastans, en automatisk reproducerare, en klasserare samt en översättnings- och posteringsmaskin. Därutöver användes en mindre, elektronisk kalkylator och en specialmaskin för avläsning av noteringar, vilka gjorts enligt den s. k. mark-sensingmetoden.

För det med försöksverksamheten förenade arbetet svarade en arbetsgrupp inom statens organisationsnämnd. Denna arbetsgrupp planlade och genomförde såväl uppläggningsarbetena som den egentliga försöksverksamheten samt följde och övervakade arbetets fortskridande. Bl. a. med ledning av erfarenheter, som vanns under uppläggningsarbetet och själva försöken, gjordes genom arbetsgruppens försorg justeringar i ursprungligen upplagda rutiner m. m.

Personalen vid försöksorganet utgjordes av en arbetsledare, en hålkorts- tekniker, en maskinoperatör samt fyra biträden för registrerings- och stansningsarbete m. m. Därjämte anlätades tillfälligt extra biträdespersonal.

Till uppläggningsarbetet framställdes med hjälp av länsbyråns tryckande register stansningsunderlag, bestående av ett extra exemplar av mantalslängden, avtryckskortregister över fastigheterna, stomme till fastighetslängd och förteckning över de hos länsbyrån registrerade juridiska personerna. Sedan stansningsunderlaget beretts genom namnförkortningar, nummersättning, kodifiering etc., upplades ett antal grundregister (hålkort) över den kyrkobokförda och mantalsskrivna befolkningen, över fastigheterna, över skattskyldiga m. fl. Grundregistren inom fögderiet bestod av sammanlagt ca 200 000 hålkort.

Vid försöken utfördes i huvudsak följande arbetsuppgifter:
inom folkbokföringsväsendet

aktualisering av hålkortsregistren över fysiska personer och fastigheter, framställning av avier till den fortlöpande utgående avisering, som i nuvarande system sker genom avtryckskort,

framställning av årsuppgifter i form av listor, hålkort eller avier till olika myndigheter och organ, t. ex. pensionsstyrelsen, landstinget, sjukkassorna, civilförsvaret, inskrivningschefen, skolstyrelserna,

framställning av bl. a. stomme till mantalslängd, mantalslängd, röstlängd, eftertryck av mantalslängd, förteckning över fastigheterna (korrigeringsförteckning) samt fastighetslängd;

inom uppbörds- och taxeringsväsendet

aktualisering av hålkortsregistren (skatteregistren) över fysiska och juridiska personer,

framställning av debetsedlar å preliminär A-skatt med tillhörande skatteanvisningar ävensom personkort (närmast en motsvarighet till nuvarande skattekort), uträkning och debitering av preliminär B-skatt samt framställning av debetsedlar å sådan skatt med tillhörande skatteanvisningar och personkort,

upprättande av erforderliga debiteringssammandrag beträffande preliminär B-skatt,

justeringsåtgärder i anledning av beslut under inkomståret om ändrade grunder för uttagande av preliminär skatt m. m.,

redovisning av influten preliminär skatt samt framställning av restlängd å B-skatt,

uträkning och debitering av slutlig skatt, avräkning av gottskrivna preliminär skatt mot slutlig skatt, uträkning av kvarstående skatt resp. överskjutande preliminär skatt jämte ränta samt framställning av debetsedlar å slutlig skatt med skatteanvisningar å kvarstående skatt resp. återbetalningskort å överskjutande skatt,

ändring av debiterad slutlig skatt på grund av beslut om ändrad taxering,

framställning av debiteringslängd samt vissa andra längder och sammandrag avseende slutlig skatt,

avräkning mellan postverket och staten av återbetald överskjutande preliminär skatt,

framställning av uppgifter för arbetsgivarkontrollen.

Inom försöksverksamheten användes som underlag — utöver nyssnämnda grundregister — i stor utsträckning de handlingar som förekom i den ordinarie verksamheten, exempelvis inkommande avier från pastor, deklara-tionsmaterial och arbetsgivarförteckningar. Handlingarna utnyttjades i andra hand. I vissa fall erhöles i stället duplikat av längder och beslut, som hänförde sig till den ordinarie verksamheten. De lokala sjuk-kassorna inom fögderiet medverkade i försöken genom att fylla i debiteringsuppgifter på förstansade och översatta stommar till sjukförsäkringsavgiftskort. Vid försöken i form av avier, längder, debetsedlar m. m. framkomna arbetsresultat distribuerades inte; ett undantag härifrån utgjorde dock de för politiska partier avsedda eftertrycken av mantalslängd.

Inom arbetsgruppen hade i god tid före arbetets början utarbetats detaljerade arbetsplaner och anvisningar. Erfarenheterna gav tydligt belägg för vikten av att så skett. Även om omläggningar av rutinerna självfallet vore olämpliga och borde undvikas i uppläggningsskedet, hade den noggranna planläggningen medfört att justeringar kunnat göras i arbetsrutinerna utan att därför uppläggningsskedet i sin helhet påverkats menligt.

Ehuru länsbyrån hade ställt stansningsunderlag i form av längder och ändringskort till försöksorganets förfogande, hade det visat sig nödvändigt att mycket ofta göra undersökningar med hjälp av länsbyråns olika register. Särskilt hade detta gällt under den tid, då hålkortsregistren måste aktualiseras med alla under det första uppläggningsskedet ackumulerade änd-

ringar. Det nödvändiga samarbetet mellan länsbyrån och försöksorganet hade kunnat försiggå utan omgång och utan nämnvärd störning av det ordinarie arbetet mycket till följd av att försöksorganets lokaler varit belägna i omedelbar anslutning till länsbyrån. Det vore påtagligt att vid en fullständig systemomläggning tillgängliga lokalutrymmen måste disponeras på motsvarande sätt.

Det hade visat sig, att det skulle varit till fördel för stansningsarbetet om den härför erforderliga personalen haft erfarenhet av såväl stansningsarbete som arbete inom folkbokföringen och uppbörden. Utbildning av stansningspersonal bör kunna ske under den första tiden av uppläggningskedet.

Folkbokföringsnumret (födelseid och födelsenummer) var av grundläggande betydelse för hålkortssystemet inom både folkbokförings- och uppbördsverksamheten. För juridiska personer och vissa fysiska personer hade fastställts särskilda ordningsnummer. Även fastigheterna hade åsatts särskilda nummer. Vidare hade län, kommun, församling och distrikt betecknats med sifferkoder. Försöken hade visat att dylika koder och nummer var ofrånkomliga i ett hålkortssystem. Arbetet med kodsättning m. m. hade krävt stor noggrannhet. Särskilda kontrollåtgärder hade måst vidtagas så att felaktigheter kunnat upptäckas på ett tidigt stadium.

I vissa kartotek hade upplagts två eller flera hålkort för ett och samma registreringsobjekt. I exempelvis de personella grundregistren användes genomgående två hålkort för varje person, nämligen ett namnkort och ett adresskort. I den särskilda fastighetsregistreringen, vilken jämväl omfattade redovisning av taxeringsvärdena, krävdes tre hålkort för varje redovisningsenhet. En naturlig följd av detta flerkortssystem hade varit, att särskild omsorg måst ägnas åt registerskötseln. Några svårigheter att komma till rätta med dessa problem hade dock inte förelegat.

Med deklarationsmaterialet som underlag hade stansats de hålkort, som erfordrades för hålkortsmässig bearbetning av de åsatta taxeringarna.

Dessa hålkort hade använts bl. a. för framställning av inkomstlängd, uträkning av slutlig skatt och framtagande av vissa statistiska uppgifter.

Deklarationsmaterialet, från vilket taxeringshålkorten stansats, hade varit av sådan beskaffenhet att det inte kunnat överlätas på stansningspersonalen att bedöma hur otydligheter skulle tolkas, om de olika belopp som skulle stansas var införda på rätta platser i deklARATIONERNA osv. DeklARATIONERNA hade därför före stansningen underkastats en ingående granskning. Antalet förtydliganden och tillrättalägganden av olika slag hade varit betydande. I en del fall hade upptäckts felaktigheter i taxeringarna av beskaffenhet att föranleda rättelser genom taxeringsnämnd. Det framstod såsom uppenbart att i ett system, där stansningsarbete skall utföras direkt från deklARATIONERNA, en granskning liknande den som företogs vid försöken blir ofrånkomlig. Samtidigt med granskningen kompletterades deklara-

tionerna med vissa uppgifter, som taxeringsnämnderna inte var skyldiga att införa, bl. a. sådana uppgifter som erfordrades för inkomststatistiken.

Prov gjordes även för att få erfarenhet av det arbete, som kan vara förenat med framställning och användning av debetsedlar med tillhörande skatteanvisningar, återbetalningskort och personkort i form av hålkort. Debetsedlar av sådan typ visade sig fördelaktiga såtillvida, att det i anslutning till varje uppbördstermin återkommande stansningsarbetet kunde nedbringas eftersom skatteanvisningarna innehöll hålstansade uppgifter om bl. a. erforderliga identifieringsbegrepp (folkbokföringsnummer, sifferkoder för län, kommun, församling osv. i stället för särskilt debetsedelsnummer). Det hade dock varit ett tidsödande arbete att framställa debetsedlarna, vilka kom att bestå av hela »set» med hålkort (preliminärsedlarna tio hålkort och slutdebetsedlarna tre à fyra hålkort). Iordningställandet av dessa »debetsedels-set» hade krävt ett flertal olika arbetsoperationer. Debetsedlar och skatteanvisningar m. m. av konventionell typ hade bedömts kunna utskrivas med väsentligt större snabbhet. Proven hade närmast givit till resultat att man — i varje fall så länge det inte finns teknisk apparatur som är direkt lämpad för framställning av sådana hålkortsdebetsedlar — även i ett hålkortssystem bör använda debetsedlar av nuvarande typ.

Av försöken hade framgått, att längder och listor kunde framställas på betydligt kortare tid med hålkortstabulator än med adresseringsmaskiner. Vid framställning av exempelvis mantalslängd torde med tryckmaskin i ett adressmaskinsystem kunna i kontinuerlig drift åstadkommas avtryck för 10 000 personer per dag under det att med tabulator under samma tid kan skrivas erforderliga uppgifter avseende ca 30 000 personer. Ännu större tidsvinster kunde göras vid framställning av exempelvis fastighetslängd, inkomstlängd och debiteringslängd, där man i ett hålkortssystem på maskinell väg erhåller fullt färdiga och summerade längdexemplar.

Aktualiseringsarbetet inom folkbokföringen kunde beräknas kräva ungefär lika lång tid som i nuvarande adressmaskinsystem. Till buds stående möjligheter att förenkla och mekanisera arbetsrutinen hade då tillvaratagits och ytterligare rationalisering av arbetet, i vilket vissa tidsödande manuella arbetsmoment synes ofrånkomliga, torde inte vara möjlig. Ehuru man inte kunde räkna med att göra några vinster inom denna del av folkbokföringsarbetet vore det ändå förenat med stora fördelar att föra ett befolkningsregister på hålkort. Ett sådant register utgjorde nämligen förutsättning för att man skulle kunna tillgodogöra sig hålkortsmetodens fördelar vid bl. a. framställning av debetsedlar, listor och längder i vilka redovisades personella uppgifter.

Sammanfattningsvis kunde sägas, att försöksverksamheten gav vid handen att hålkortsmetoden lämpar sig väl för användning inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten och att den erbjuder minst samma tillförlitlighet som nu tillämpade förfarings sätt. Visserligen kunde det konsta-

teras, att felaktigheter förekom men dessa upptäcktes i regel på ett så tidigt stadium att feLEN kunde rättas utan svårighet. I regel kunde feLEN hänföras till sådana omständigheter som att personalen inte hunnit bli fullt förtrogen med rutinerna i arbetet. Allteftersom ökad erfarenhet vanns, minskade feLEN i antal. Resultatet av de rent maskinella räkneoperationerna i tabulator och kalkylator utvisade inga fel som med säkerhet kunde hänföras till maskinfel.

Kap. 8. Metodiken i vissa andra länder

Folkbokföringen i *Danmark* är ett kommunalt åliggande. Registreringen grundar sig huvudsakligen på uppgifter från olika offentliga organ, medan den enskilde i princip endast har att anmäla flyttningar till registren. Vederbörande kommun äger dock besluta om att hushållen skall lämna mantalsuppgifter. Vidare skall registren kontrolleras i samband med förekommande allmänna folkräkningar.

Även taxering och uppbörd ombesörjes i kommunal regi. Vederbörande »taxeringsnämnd» (ligningsmænd, sogneråd etc.) upprättar förteckning (mandtalsliste) över skattskyldiga bosatta i kommunen per den 15 januari taxeringsåret samt skickar ut numrerade deklara-tionsblanketter till dessa personer. Deklaration skall avges senast den 31 januari (för rörelseidkare den 15 februari) och avse gångna kalenderårets inkomster samt förmögenheten vid årsskiftet. Taxeringsnämnden upprättar förslag till taxering och utarbetar förberedande taxeringslängder. Handlingarna granskas sedan av vederbörande »prövningsnämnd» (skatteråd), som har att fatta beslut i taxeringsfrågan och utfärda skattelistor beträffande inkomst, förmögenhet och uträknad skatt.

Källskattesystem förekommer inte i *Danmark*. Skatten börjar dock betalas redan under förra hälften eller i mitten av taxeringsåret. Kommunen bestämmer antalet uppbördsterminer och när de skall infalla. Det förekommer att skatten skall betalas under fyra kvartal med början i april. I Köpenhamn är uppbördsterminerna tio (ingen uppbördstermin i december och juni).

Flertalet danska kommuner har under 1950-talet infört hålkortssystem på beskattningsområdet. De har därvid inrättat gemensamma hålkortscentraler eller skaffat egna anläggningar. Några kommuner anlitar privata servicebyråer. Skatteuträkningen var till en början den största offentliga hålkortsuppgiften, men efter hand blev anläggningarnas användningsområde utvidgat till att omfatta också andra grenar av förvaltningen. Vissa i de manuellt förda personregistren förekommande uppgifter överfördes till hålkortsregister och möjliggjorde därefter att bl. a. röstlängder, röstkort,

befolknings- och skolstatistik kunde framställas maskinellt. Slutligen användes hålkortsregister för utarbetande av förteckning över de skattskyldiga (skattemandtalslisten), utskrift av skattsedlar m. m.

Man räknar med att hålkortssystem i en eller annan form för skatteuträkning och uppbörd skall vara genomfört i hela Danmark 1961/62.

Nyligen har upptagits ett samarbete mellan danska staten och kommunerna för att inom den offentliga administrationen åstadkomma integrerad databehandling och upprätta en ADB-central, vilken erhållit namnet I/S Datacentralen af 1959.

På *Island* har man centraliserat personregistreringen till ett »nationalregister». Grundregistren föres på hålkort som användes för framställning av bl. a. mantalslängder och röstlängder. För den inkommande aviseringen från lokala organ till det centrala registreringsorganet användes i stor omfattning mark-sensing-metod. Nationalregistret har egna hålkortsstansar m. m., men bearbetningen försiggår i en hålkortscentral som drives av staten och Reykjaviks kommun och som även betjänar Islands statistikbyrå. I huvudstaden och de flesta större kommunerna uträknas skatter och allmänna avgifter i hålkortsmaskiner direkt på grundval av nationalregistrets uppgifter; även taxeringslängder och debetsedlar utskrives enligt hålkorts-metod.

Liksom i Danmark är folkbokföringen i *Norge* en kommunal arbetsuppgift. Registreringen sker enligt lösbladssystem eller i kortregister. Registren hålles aktuella genom flyttningsanmälningar från allmänheten och fastighetsägarna, vidare genom underrättelser från pastor, offentliga myndigheter m. fl. Kontroll av registreringen sker vart tionde år genom allmän folkräkning och emellanåt genom lokala räkningar. Årligen upprättas skatteregister per den 1 november att gälla för instundande inkomstår.

Kommunerna äger själva bestämma i vad mån folkbokföringen och registreringen av skattskyldiga skall ske manuellt eller på annat sätt. En del kommuner i Norge har hålkortsregister, några har adressplåtregister. Städerna Oslo och Bergen har egna hålkortskontor, medan andra kommuner har gemensamma hålkortsanläggningar eller anlitar privata serviceanläggningar.

Hålkortsmetod utnyttjas både för skatteuträkningen och för utskrift av debiteringslängder, skattsedlar m. m. Metoden har fått ökad användning genom källskattereformen 1957.

I *Los Angeles county*, USA, beslutade man för några år sedan — bl. a. för att bemästra de successivt ökande arbetsuppgifterna samt hålla nere kostnaderna — att övergå till ADB-system för taxering och uppbörd av fastighetsskatt m. m. Under år 1959 var det nya systemet delvis i bruk.

Sålunda hade bl. a. 1,7 milj. fastigheter registrerats på magnetband, skatteuppbörden bokförts och förteckningar däröver distribuerats till berörda myndigheter.

Enligt vad som inhämtats har de hittills gjorda erfarenheterna av systemomläggningen varit goda.

IV. KOMMITTÉNS STÄLLNINGSTAGANDE I PRINCIPFRÅGAN

Kap. 9. Automatisk databehandling för folkbokföring och uppbörd

ADB-MASKINERNA SOM TEKNISKT HJÄLPMEDEL

ADB-metodens lämplighet

Senare tiders tekniska utveckling har i hög grad influerat på kontorsarbetet. Det har länge varit möjligt att skriva och räkna med hjälp av maskiner samt att mångfaldiga skrivna uppgifter. Hålkortsmaskinerna och deras efterföljare, ADB-maskinerna, möjliggör maskinell registrering liksom även maskinell sortering och kontroll av registrerade data. Sedan uppgifterna väl blivit registrerade, kan med ADB-maskiners hjälp praktiskt taget alla för visst ändamål erforderliga bearbetningar göras.

Om man tager i anspråk ADB-maskiner för folkbokförings- och uppbördsverksamheten, blir följderna, att åtskilliga omfattande och tidskrävande arbetsuppgifter föres undan från det egentliga kontorsarbetet. Längdföring av taxeringen m. m., skatteuträkning samt utskrift av debetsedlar och restlängder kommer exempelvis att utföras med maskinernas hjälp och med mindre personalinsats än nu.

Sedan väl de primärdata som skall bearbetas, t. ex. uppgifter om åsatt taxering och om inbetalade skattebelopp, inlästs i ADB-maskinerna, med hålkort eller annat medium såsom mellanled, vidtager automatiserade arbetsrutiner enligt i förväg uppgjorda program. Resultatet av maskinarbetet återgives, när så erfordras, i listor, längder, kort etc., vilka utskrives med hjälp av ADB-maskiner. Under förutsättning att de grunduppgifter, som inmatas i maskinen, är riktiga och att så är fallet även med de instruktioner maskinen erhållit för bearbetningen (programmen), blir också resultatet av den maskinella bearbetningen riktigt. En gång inmatade, eventuellt felaktiga grunduppgifter kan ersättas genom inläsning av nya riktiga uppgifter.

Den ökade mekanisering av kontorsarbetet, som användning av ADB-maskiner innebär, förutsätter att vissa arbetsuppgifter omfördelas. En stor del av det rutinarbete, som nu utföres hos lokala myndigheter, bör koncentreras och i många fall förläggas till annan ort än nu. Överföring av data

från de av taxeringsnämnderna behandlade deklARATIONERNA, motsvarande det längdföringsarbete, som nu utföres av lokal skattemyndighet, skall t. ex. enligt organisationsnämndens förslag i fortsättningen ske genom hålkortsstansning hos länsstyrelsen — dock sedan lokal skattemyndighet granskat deklaramaterialet för kontroll av att det är väl tillrättatlaggt för stansning. I huvudsak allt räknearbete och därpå följande utskriftsarbete skall koncentreras till ADB-anläggningen. Det kan finnas anledning påpeka, att också tidigare genomförda rationaliseringar inom de verksamhetsområden, varom här är fråga, medfört omfördelning av rutinbetonade arbetsuppgifter. Före källskattereformen skrev taxeringsnämnder och lokala skattemyndigheter själva ut alla namn- och adressuppgifter i längderna, medan de nu skrives ut med hjälp av länsbyråns tryckande register. Till blott för några år sedan verkställde taxeringsnämnderna själva sortering av deklARATIONER och längdföring; nu är detta arbete koncentrerat till lokal skattemyndighet. ADB-metoden innebär, att man fortsätter den väg, på vilken man förut slagit in, nämligen att använda maskinella hjälpmedel för sådant arbete, som är lämpat för mekanisering, och att förlägga sådana arbeten, som kräver manuell behandling, till de organ, vilka har de bästa förutsättningarna att utföra den sortens arbete.

Organisationsnämnden har för sin del ansett, att ADB-metoden är väl lämpad för det registrerings-, beräknings- och redovisningsarbete, som utföres inom folkbokförings- och beskattningsområdet. Under den tid som gått, sedan nämnden framlade sitt förslag, har såväl inom landet som utomlands vunnits ytterligare erfarenheter när det gäller användning av ADB-maskiner för administrativa uppgifter. Oss veterligt har dessa erfarenheter genomgående varit goda. Man torde ha funnit ADB-systemet motsvara de förväntningar man ställt på det, och man har av allt att döma inte någonstades övervägt att återgå till äldre, mindre mekaniserade arbetsmetoder. Det förtjänar också framhållas, att man i vårt land både inom statsförvaltningen och inom det enskilda näringslivet genom särskilda, i vissa fall omfattande undersökningar kommit fram till att ADB-systemet skapar stora möjligheter till rationalisering av kontorsverksamheten. Dessa undersökningar har lett till ett antal maskinbeställningar. Inom danska statsförvaltningen har påbörjats förberedelser för att använda ADB-maskiner för skatteuppbörden.

Vad här sagts innebär i och för sig inte, att ADB-metoden utan vidare skulle vara lämplig även för folkbokförings- och uppbördsverksamheten i vårt land. Men det får ändock anses ge belägg för att de slutsatser i fråga om metodens lämplighet, som organisationsnämnden kom till, bör ha varit riktiga.

Inte heller för vår del har vi funnit, att metoden skulle vara behäftad med några svagheter, som skulle kunna göra den olämplig för de arbetsuppgifter det här är fråga om. Vår uppfattning grundar vi härvidlag på

de överväganden vi gjort rörande bl. a. tillförlitligheten av de resultat, vilka redovisas på olika stadier av databehandlingen. Vi har också, i enlighet med vad som förutsatts i direktiven, sökt klarlägga, huruvida en övergång till ADB-system kan få sådana konsekvenser, att man i lagstiftningsarbetet på bl. a. beskattningsområdet blir på ett hindrande sätt bunden av de maskinella hjälpmedel som användes. Vidare har vi bedömt frågan om den ökade mekaniseringen mot bakgrund av de särskilda förhållanden, som kan tänkas råda under krigstid. De här berörda problemen behandlas närmare under detta kapitel. Vidare behandlas frågan huruvida ADB-maskinutrustningen bör ställas upp inom en centralt belägen anläggning eller hos ett antal regionala organ.

Arbetsresultatets tillförlitlighet

Data förmedlas till ADB-maskinerna i regel via hålkort. Arbetet med stansning av sådana kort kan i viss mån likställas med arbete vid skrivmaskin eller räknemaskin. Genom tangentnedslag förses hålkortsblanketterna med stansade hål samt i allmänhet även med klarskrift. Stansningen granskas genom kontrollstansning eller genom läsning av klarskrift mot stansningsunderlag. Där hålkortets innehåll inte överensstämmer med stansningsunderlaget, makuleras eller rättas det felaktiga kortet, varefter ny stansning och kontroll sker. Erfarenheten har visat att antalet vid dylik granskning upptäckta felaktiga hålkort kan vara mycket varierande — ofta $\frac{1}{2}$ à 1 procent, ibland kanske 5 à 10 procent. Självfallet är det dock endast de vid kontrollstansningen eller läsningen icke upptäckta felen, som kan orsaka felregistreringar, och dessa är sällsynta.

Stansningen försvåras i hög grad, om inte primärmaterialet är väl tillrättalat, dvs. i förväg granskat med avseende på tydligheten av de siffror och bokstäver m. m. som skall stansas. Alla undersökningar skall vara gjorda, innan materialet lämnas till stansningspersonalen. Bl. a. måste en noggrann genomgång göras av att taxeringsnämndernas beslut är tydligt skrivna och anbringade på därför avsedda platser i deklarationerna. Denna granskning avses skola utföras hos lokal skattemyndighet. Erfarenheterna såväl från de inom Jönköpings län bedrivna försöken som från den hos Stockholms stads uppborndsverk bedrivna hålkortsverksamheten ger klart belägg för, hur betydelsefullt det är, att denna granskning utföres med stor omsorg liksom i första hand, att taxeringsnämndernas anteckningar på deklarationerna är korrekta och tydliga.

De färdigstansade hålkorten skall hanteras i skilda hänseenden, innan de läses in i datamaskinerna. De skall bl. a. maskinsorteras, flyttas till andra lokaler och skickas till annan ort; felaktiga kort skall makuleras, nya placeras in i kortbuntarna osv. Vid denna hantering kan givetvis uppstå

fel av skilda slag, men risken härför kan nedbringas genom noggrann arbetsdisciplin och ordning.

Hålkortens informationer skall i det system som förordas överföras till magnetband för att genast bearbetas eller för att tills vidare lagras. Inläsningen av hålkorten sker i därför avsedd maskinenhet. Korten skall manuellt läggas in i maskinen och efter slutfört arbete tagas om hand och föras undan. Samma hålkort kan av misstag bli inlästa mer än en gång, likaväl som kortbuntar eller kort kan bli bortglömda och därför ej inlästa. Även här gäller att eliminera felriskerna genom god arbetsdisciplin.

Vid inläsning av data till magnetband utplånas automatiskt alla de uppgifter, som tidigare eventuellt funnits på bandet; det behöver sålunda inte »rensas» i förväg. Detta medför emellertid den risken att, vid förväxling av bandrullar, på ett band registrerade aktuella data kan gå förlorade. Förväxlingar av band förhindras exempelvis genom noggrann märkning av banden och genom att särskild kontroll sker innan bandet användes för inläsning. Om ändock, trots alla försiktighetsåtgärder, förväxling av band skulle förekomma och få till följd att vissa uppgifter går förlorade från ett band, får rekonstruktion tillgripas. För detta ändamål avses grundmaterialet, hålkorten, skola sparas viss tid; detsamma gäller även i fråga om äldre magnetband. Härigenom möjliggöres också rekonstruktioner i händelse något band skulle bli skadat eller eljest förstört.

Utskrift från magnetband kan ske ett betryggande antal gånger utan att dess innehåll försvagas eller ändras. Eventuella risker för förväxling av bandrullar elimineras genom att bandrullarna förvaras så ordnade och försedda med sådan påskrift, att misstag inte skall kunna ske.

I samband med inläsning och utläsning kan uppstå fel av teknisk art. Ett hålkort kan ligga snett eller vara skadat och dess innehåll därför bli feltolkat av maskinen. Genom materialfel i bandet eller av andra orsaker kanske de inlästa uppgifterna inte har blivit rätt återgivna. Risken att fel av detta slag skall passera utan att bli upptäckta är ytterst liten med hänsyn till de många kontroller, automatiska och programmerade, som förekommer under bearbetningen.

Slutligen skall det färdiga resultatet skrivas ut på avsedda blanketter. Skrivenheten kan ha laddats med fel blanketter, karbonpapper av dålig kvalitet kan förekomma etc. Dyligt torde emellertid redan på ett tidigt stadium kunna upptäckas och rättas till.

Arbetet i en ADB-maskin styres av särskilda, för olika arbetsuppgifter upprättade program. De personer, som medverkar vid upprättandet av programmen, programmerarna, måste vara väl insatta i hur maskinen arbetar. Vissa av dem måste också i detalj känna till det speciella arbete, som är avsett att utföras med ledning av ett visst program. Programmet skall inte bara innefatta sådana instruktioner för maskinen, som möjliggör för denna

att utföra t. ex. vissa bestämda räkneoperationer. Det skall också innefatta instruktioner till maskinen att göra s. k. rimlighetskontroller. Härefter ligger bl. a. att maskinen, genom att utföra vissa jämförelser, kan registrera och utåt rapportera, om inmatade uppgifter uppenbarligen måste vara felaktiga. Dessa s. k. programmerade kontroller utgör sålunda ett värdefullt hjälpmedel, när det gäller att upptäcka fel i ingångsmaterialet. Genom i maskinen inbyggda automatiska kontroller erhålles garanti för att eventuella maskin-fel upptäckes omedelbart.

När ett program är helt färdigt, provas (testas) det i avsikt att full garanti skall erhållas för att programmet är riktigt. Jämförelser göres mellan de resultat som framkommer vid proven och motsvarande på annat sätt erhållna resultat. Ett en gång testat och godkänt program skulle i princip inte behöva undergå vidare testningar. Det oaktat sker rutinmässigt testningar av programmen med jämna mellanrum, i vissa fall alltid omedelbart innan de skall användas på nytt. Genom dessa ytterst omsorgsfulla programkontroller elimineras eventuella risker för att fel skall uppstå i något led av databehandlingen.

Eventuellt misstag vid val av program, när ett bestämt arbete skall utföras, förhindras genom olika testningar, som rutinmässigt utföres innan en bearbetning påbörjas. På motsvarande sätt kontrolleras med hjälp av särskilda testprogram, att maskinen arbetar riktigt. Frågan om maskinernas tillförlitlighet belyses närmare i den i bilaga 1 lämnade redogörelsen.

Vi har i detta sammanhang anledning konstatera, att det med nuvarande metod för bl. a. längdföring och skattedebitering göres åtskilliga fel som kan hänföras till den mänskliga faktorn. I den mån felet upptäckes blir de tillrättalagda. Enligt vår mening kan man räkna med att i ett ADB-system antalet felaktiga uträkningar m. m. och därav föranledda felaktiga debiteringar skall minska. Möjligheten att vidtaga rättelser finns givetvis i ADB-systemet liksom i nuvarande system. Det är, såvitt vi kunnat bedöma, ingen anledning ifrågasätta annat än att de resultat, som kan utvinnas genom maskinell bearbetning med användande av ADB-maskiner, skall visa sig vara minst lika tillförlitliga som de, vilka för närvarande åstadkommes genom ett i stort sett manuellt förfarande.

Vissa krav måste uppställas i fråga om *arkivbeständighet m. m.* hos det framställda längdmaterialet. Sålunda skall för längdframställningen kunna användas svenskt normalpapper av föreskriven kvalitet, den skrivna texten skall vara arkivvärdig, erforderligt antal kopior skall kunna tagas. För att vinna klarhet huruvida dessa krav kan uppfyllas har vi låtit utföra vissa skriftprov. Till dessa har av oss tillhandahållits normalpapper. Proven, som utförts med en skrivenhet, printer, av en typ motsvarande den,

vilken avses skola användas inom ADB-systemet, har givit tillfredsställande resultat.

Vi har också utfört skriftprov på särskilda, för ändamålet iordningställda blanketter till sådana avier, som är tänkta komma till användning i det nya systemet. Även dessa prov, vilka utförts på den maskintyp, som avses skola användas inom systemet, har givit ett gott resultat.

ADB-systemet och lagstiftningen

Ett nära samband föreligger mellan de grundläggande, materiella reglerna inom folkbokförings- och beskattningsområdet och de bestämmelser, som reglerar det rent tekniska förfarandet för registrering och redovisning m. m. En ändring i de materiella reglerna kan naturligtvis ofta genomföras, utan att för den skull den tekniska sidan av arbetet, registrerings- och redovisningsförfarandet, på något sätt påverkas. I andra fall kan en ändring få ganska vittgående konsekvenser med avseende å det tekniska förfarandet. Den kan resultera i att nya uppgifter skall registreras i längder av olika slag eller att tidigare registrerade förhållanden inte vidare skall bli föremål för registrering. Detta i sin tur kan medföra, att formulär till längder, debetsedlar m. m. måste ändras. En materiell ändring av exempelvis grunderna för uttag och uträkning av skatt kan få till följd, att den som räknar ut skatten har att tillämpa en ny teknik.

ADB-maskinen är ett kontorstekniskt hjälpmedel, som utför sitt arbete enligt givna instruktioner. De uppgifter, som skall registreras och bearbetas, matas in i maskinen varefter den vidare behandlingen sker enligt bestämda, i förväg upprättade program. Till grund för programmen ligger de materiella regler, som skall följas. Det tekniska hjälpmedlet, maskinen, får i ADB-systemet lika litet som i nuvarande system stå hindrande i vägen, när det gäller möjligheterna att ändra de materiella reglerna.

I den mån en ändring av de materiella reglerna medför, att något blankettformulär behöver ändras, skall även det beaktas vid programmeringen. Nu är man i vissa fall mer eller mindre bunden genom att länsbyråernas arbete med att framställa stommar till längder m. m. sker på ett tidigt stadium, i vissa fall mer än ett år innan handlingarna skall användas. Tryckning av blanketterna till ifrågavarande handlingar måste då ske ännu tidigare. I ADB-systemet kan ändringar beaktas senare. Där skall handlingarna inte skrivas ut så långt i förväg.

När det gäller lagstiftningsarbetet har beslutade ändringar vanligen föregåtts av arbete inom särskilda utredningar, med olika sammansättning i de skilda fallen. De personer, som erhållit i uppdrag att verkställa en utredning eller att inom departementen slutligt utforma författningsförslag att föreläggas riksdagen eller att utarbeta föreskrifter, vilka utfärdas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning, kan inte alltid i minsta detalj be-

härskas hela det vidsträckta ämnesområde som beröres av lagstiftningsåtgärderna. Till utredningsmännens och departementens förfogande ställes därför i mycket stor utsträckning experter, var och en representerande särskild sakkunskap inom sitt område. Vidare förekommer ofta fortlöpande kontakt mellan utredare och de centrala verk, vilkas arbete kan påverkas av ny lagstiftning.

I nuvarande system måste under utredningsarbetets gång ofta anlitas personer, som har att undersöka och klarlägga vilka konsekvenser en ändrad eller ny bestämmelse inom skattelagstiftningen kan få inte bara ur ren skattesympunkt utan också i mera tekniskt hänseende. Det blir i ADB-systemet, likaväl som i nuvarande system, nödvändigt att klarlägga konsekvenserna i tekniskt hänseende av ifrågasatta ändringar i lagstiftningen. Uppkommande problem måste kartläggas under medverkan av särskilda experter eller i samråd med berörda myndigheter. Det blir även i framtiden dessas uppgift att lösa de tekniskt betonade problemen och ge lagstiftaren sådana råd, att en tänkt lagstiftning kan av de verkställande organen, lokala och regionala myndigheter, genomföras på det med hänsyn till personella och maskinella resurser lämpligaste sättet och inom avsedd tid.

Den erforderliga expertisen finns i dagens system att hämta bland de personer, som är förtrogna med folkbokförings-, taxerings- och uppbördsarbetet samt med därvid tillämpade arbetsmetoder och som alltså kan bedöma, vilka möjligheter och begränsningar, som nuvarande tekniska system innebär. ADB-systemet medför i princip ingen ändring härvidlag.

I avsikt att få klarlagt, huruvida det kan föreligga någon risk för att ADB-systemet skall inverka försvårande på lagstiftningsarbetet i framtiden har vi — med utgångspunkt från den förutsättningen att ADB-systemet redan vore infört — sökt bilda oss en uppfattning om hur det skulle ha påverkat möjligheterna att genomföra vissa beslutade ändringar inom skattelagstiftningen. Vi har därvid kommit till den slutsatsen, att ADB-systemet inte skulle ha lagt hinder i vägen för dessa. Ett visst samarbete mellan dem som utformat de materiella reglerna och dem som känt till ADB-maskinernas arbetssätt, skulle visserligen ha erfordrats, men enligt vårt bedömande bör detta inte ha inneburit någon olägenhet.

I detta sammanhang må framhållas, att möjligheterna för statistiska undersökningar på folkbokföringens och skatteväsendets område vidgas i betydande grad med ADB-systemet. För lagstiftaren, som bl. a. har att bedöma utfallet av en tillämnad åtgärd, torde en sådan förbättring vara av stort värde.

Av direktiven för den nyligen tillsatta skattesystemutredningen framgår bl. a. att möjligheten att införa en definitiv källskatt för löntagare bör prövas. Vi har bl. a. mot bakgrund härav ansett oss böra söka klarlägga, huruvida mera avsevärda förenklingar inom beskattningssystemet kan få sådana följder, när det gäller registrerings- och redovisningsförfarandet,

att man härför skulle kunna använda enklare kontorsmaskiner än sådana, som skall användas i ett ADB-system. Såvitt vi kunnat bedöma saken, måste emellertid, så länge det förekommer direkt beskattning, en mycket omfattande registrering ske av olika data. ADB-systemet lämpar sig härför, även om mängden data som skall registreras minskar i omfattning. En långt gående förenkling av de materiella reglerna inom beskattningssystemet kan sålunda tänkas medföra en minskad belastning på ADB-maskinerna. Kvar står emellertid behovet att föra register över de skattskyldiga, kontrollera uppbördsverksamheten, upprätta statistik — allt exempel på arbeten av rutinkaraktär och därför väl lämpade för automatisk behandling.

Verksamheten under krigsförhållanden

Folkbokförings- och uppbördsverksamheten kan i skilda hänseenden komma att gestalta sig annorlunda vid krig eller krigsfara än i fredstid. — Denna fråga är behandlad i proposition nr 176/1957 med förslag till viss för krigsförhållanden avsedd beredskapslagstiftning inom finansdepartementets verksamhetsområde. Genom nämnda proposition framlades bl. a. förslag till förordning om taxeringsväsendet under krigsförhållanden m. m. Sedan riksdagen för sin del godtagit förslagen, har förordning i ämnet utfärdats (SFS 1957:686). Likaså har med stöd av nämnda förordning utfärdats en särskild kungörelse med vissa bestämmelser rörande taxering, uppbörd och folkbokföring under krigsförhållanden (SFS 1958:388).

Innebörden av de meddelade bestämmelserna är i stort sett den, att Kungl. Maj:t har fullmakt meddela de föreskrifter, som erfordras för att verksamheten inom taxerings-, uppbörds- och folkbokföringsväsendet skall kunna upprätthållas i den omfattning och på det sätt, som är lämpligt med hänsyn till rådande omständigheter. I propositionen framhölls bl. a. det angelägna i att taxerings-, uppbörds- och folkbokföringsverksamheten bedrivs enligt de fredstida bestämmelserna, så länge detta över huvud taget är möjligt. I den mån det blir nödvändigt att med hänsyn till faran för krig genomföra vissa förenklingar m. m., bör det få ankomma på Kungl. Maj:t att med stöd av fullmaktslagstiftningen förordna därom. Vid ett krigsutbrott torde man däremot få räkna med att den ordinarie taxeringsverksamheten måste nedläggas tills vidare. I stället får, därest omständigheterna det medger, ett förfarande av mera summarisk karaktär tillämpas. Detta summariska förfarande bör syfta till ett provisoriskt fastställande av den skatt, som vissa grupper skattskyldiga, närmast då de som icke är rena löntagare, skall ha att erlægga. Beträffande löntagarna får man räkna med att någon taxering inte kan komma att ske, förrän tidigast i samband med att normala förhållanden åter inträder. Skattskyldiga och ombud för det allmänna bör givetvis ha möjlighet att även under krig få till stånd jämkningar i provisoriskt verkställda taxeringar och preliminära

debiteringar. Arbetet med denna provisoriska taxeringsverksamhet bör — under överinseende av vederbörande taxeringsintendent — utföras av de lokala skattemyndigheterna.

Även inom folkbokföringsväsendet och uppbördsväsendet måste verksamheten vid ett krigsutbrott förenklas så långt det är möjligt. Av propositionen framgår, att i en sådan situation kyrkobokföringens huvuduppgift torde få bli att registrera födelser, vigslar och dödsfall m. m. Flyttning inom riket skall i regel inte föranleda ändring i kyrkobokföringen. Mantalsskrivning för visst år skall av länsstyrelsen kunna inställas eller uppskjutas. I dylikt fall får vederbörande anses kvarskrivna å nästföregående mantalsskrivningsort. Det kan förutsättas, att länsbyråernas verksamhet med registrerings- och tryckningsarbeten till följd av driftsstörningar — avbrott i krafttillförseln, uteblivna blanketter osv. — måste inskränkas samt att aviseringen kan komma att omöjliggöras eller försvåras liksom att det inte torde bli möjligt att utöva någon egentlig central ledning och tillsyn över folkbokföringen. Uppbördsverksamheten torde i stor utsträckning få bedrivas på det lokala planet med hjälp av de lokala myndigheternas register och tillgängliga kontorstekniska hjälpmedel. Att utnyttja vare sig de nuvarande länsbyråernas tryckande register eller en ADB-anläggning blir synbarligen inte möjligt.

Som framgår av det nyss sagda har man anledning räkna med att folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten måste begränsas avsevärt under krigsförhållanden. Arbetet måste förenklas och huvudsakligen utföras på det lokala planet. Skälet härtill är inte främst att man använder sig av vissa tekniska hjälpmedel, utan att det kan förutsättas uppstå mycket stora svårigheter att upprätthålla kommunikation mellan de olika myndigheter och organ, vilka under normala förhållanden medverkar i folkbokförings-, taxerings- och uppbördsförfarandet. De regionalt placerade kontorstekniska hjälpmedel, som användes i dag, liksom även de hjälpmedel, vilka avses skola komma till användning i framtiden, förutsätter, att kommunikationer kan upprätthållas mellan olika myndigheter. Om så inte kan ske, kan, oavsett vilket maskinsystem som i fredstid tillämpas, maskinerna icke utnyttjas utan man får utföra arbetet hos lokala organ med hjälp av tillgängliga handlinger och manuella metoder.

Enligt vårt bedömande kan en övergång till ADB-system inte försvåra möjligheterna att under krigsförhållanden upprätthålla den verksamhet inom taxerings-, uppbörds- och folkbokföringsväsendet, som är erforderlig med hänsyn till då rådande extraordinära förhållanden.

CENTRALA ELLER REGIONALA ANLÄGGNINGAR
FÖR DATABEHANDLING

Alternativa lösningar

När organisationsnämnden framlade resultatet av sina utredningar, förekom i marknaden endast förhållandevis stora och dyrbara ADB-maskiner, som kunde lämpa sig för de här ifrågasvarande verksamhetsområdena. En förutsättning för att det överhuvudtaget skulle vara tänkbart att uppnå några rationaliseringsvinster med utnyttjande av ADB-metoden var därför, att det egentliga databehandlingsarbetet koncentrerades till en enda för riket gemensam anläggning. Sedermera har konstruerats mindre maskintyper, vilka enligt tillverkarnas utsago är lämpade för »små och medelstora företag». Sådana maskiner användes för närvarande i praktisk drift utomlands och kommer att inom en nära framtid tagas i bruk på olika håll även i Sverige.

Förekomsten av ADB-maskiner av mindre typ gör det praktiskt möjligt att utrusta antingen samtliga län (dock ej Gotlands) eller ett begränsat antal län med ADB-maskiner. Ett ADB-system kan alltså byggas upp efter endera av tre alternativa lösningar. En sådan innebär, att de för arbetet erforderliga maskinerna, på sätt organisationsnämnden föreslagit, placeras i en central anläggning (*rikssystem*). En andra lösning är att man inrättar tjugufyra mindre anläggningar (*länsystem*). Den tredje lösningen slutligen innebär, att databehandlingsarbetet koncentreras till ett begränsat antal dataanläggningar (*regionsystem*). Vad de sistnämnda systemen beträffar kan man tänka sig, att dataanläggningarna antingen förlägges i anslutning till och inordnas under vederbörande länsstyrelser, respektive en länsstyrelse inom regionen, eller att de organiseras som självständiga enheter. Vi har vid våra överväganden utgått från att en anknytning till länsstyrelserna skulle vara mest rationell.

Vilketdera av de tre alternativa systemen som än väljes, skall verksamheten bedrivas efter i huvudsak samma principiella linjer. Grundmaterialet skall sålunda i det övervägande antalet fall från lokala organ tillställas länsstyrelserna för att där ligga till grund för stansning av hålkort. De i hålkorten stansade uppgifterna skall i en dataanläggning överföras till magnetband. Efter i dataanläggningen verkställd bearbetning skall längder m. m. skrivas ut.

Den väsentligaste skillnaden mellan systemen blir följande. I länsystemet kan man förutsätta, att den till länsstyrelsen hörande hålkortsanläggningen och dataanläggningen lokalt skall ligga i anslutning till varandra. Några transporter av hålkort mellan olika anläggningar kommer då knappast att förekomma. Längder av olika slag och avier kommer att utskrivas inom länsstyrelsens anläggning. Å andra sidan måste ett visst utbyte av data äga rum mellan länen — avseende flyttningar m. m. I rikssystemet däremot

skall de hos länsstyrelserna stansade hålkorten transporteras till den centrala dataanläggningen. Från denna skall till bl. a. samtliga länsstyrelser översändas de centralt framställda längderna m. m. Någon överföring av data mellan länen kommer däremot inte att äga rum. Såvitt avser regionsystemet måste inom respektive regioner förekomma vissa transporter av både hålkort och längder m. m. Detta material skall sålunda sändas mellan den länsstyrelse inom regionen, som är utrustad med dataanläggning, och det eller de län, som saknar sådan. Viss överföring av data måste vidare förekomma mellan samtliga med dataanläggningar utrustade länsstyrelser. Regionsystemet kan alltså sägas utgöra ett mellanting mellan länsystemet och rikssystemet.

Befolkningsfördelningen i landet är sådan att, i ett länsystem, belastningen på dataanläggningarna måste bli mycket olika. I län med litet befolkningsunderlag synes man få räkna med att dataanläggningarna blir relativt dåligt utnyttjade.

Vid de överväganden som gjordes i anslutning till genomförandet av 1945 års reform diskuterades, huruvida de maskinella anordningarna och därmed även de tryckande registren borde samlas centralt hos riksbyrån i Stockholm eller huruvida de borde delas upp och placeras hos länsstyrelserna. Diskussionen fördes bl. a. från den utgångspunkten, att i ett centraliserat system aviseringen från de lokala folkbokföringsmyndigheterna skulle ske direkt till centralen i Stockholm, där alltså granskning m. m. skulle göras. Man fann, att övervägande skäl talade för en organisation med maskinanläggningarna utplacerade hos länsstyrelserna. De maskiner som då var aktuella — präglingsmaskiner och tryckmaskiner — hade inte större kapacitet, än att varje länsstyrelse måste utrustas med åtminstone en. Skillnaden i investeringskostnad mellan de olika alternativen var inte avsevärd.

När det gäller diskussionen om rikssystem eller någon form av regionalt system i förevarande sammanhang, bör hållas i minnet, att beslutsfunktionerna inte kommer att flyttas från det lokala eller regionala planet till ett centralt organ. Vad som i ett rikssystem förlägges till ett centralt organ är huvudsakligen sådana rutinarbeten, som följer av att lokala och regionala organ fattat vissa beslut. Dessa rutinarbeten ingår såsom led i verkställigheten av besluten.

Frågan om eventuella *fördelar och nackdelar hos de olika systemen* har ansetts böra främst bedömas med utgångspunkt från två huvudfaktorer nämligen *ekonomi* och *allmän funktionsduglighet*.

Ekonomi

En för folkbokförings- och uppbördsverksamheten erforderlig maskinpark beräknas få helt olika sammansättning, beroende på vilken organisationsform man väljer. Det torde ligga i sakens natur, att det samlade behovet

av maskinkapacitet blir ungefär detsamma antingen man har rikssystemet, regionsystemet eller länssystemet. I rikssystemet samlas hela kapaciteten inom en anläggning, vilken kan utrustas med en stor ADB-maskin eller eventuellt två eller flera något mindre maskiner. I ett regionsystem har man möjlighet att, på basis av bl. a. befolkningsunderlag och kommunikationsförhållanden, bilda ett antal regioner, vilka var för sig har sådan storlek, att de skulle kunna utrustas med en ADB-anläggning. Alla anläggningarna skulle få sinsemellan likartad maskinuppsättning och inom anläggningen tillgänglig kapacitet skulle utnyttjas i stort sett lika mycket. I länssystemet skulle det, med hänsyn till befolkningsunderlagets olika storlek i olika län, sannolikt inte vara möjligt att få enhetlig maskinutrustning inom samtliga län.

För att kunna bedöma kostnaderna vid olika organisationsformer har vi gjort en uppskattning av det totala maskinbehovet inom respektive system.

Resultatet av beräkningarna har, beträffande ett mera ingående undersökt maskinfabrikat, blivit att investeringskostnaderna för maskiner, inklusive den erforderliga hålkortsmaskinutrustningen, skulle uppgå till ca 27 milj. kronor i rikssystemet. Motsvarande kostnader skulle i ett regionsystem om nio regioner (jfr *bilaga 3*) bli ca 40 milj. kronor och i ett länssystem ca 55 milj. kronor. Såvitt vi kunnat finna måste det, oberoende av vilket fabrikat man väljer, förhålla sig så, att investeringskostnaderna blir väsentligt lägre i rikssystemet än i något av de övriga. Någon närmare beräkning av de årliga driftskostnaderna i region- eller länssystemen har inte gjorts. En grov kalkyl visar dock, att dessa kostnader kan beräknas bli ca 2,5 milj. kronor och ca 5 milj. kronor högre i respektive regionsystem och länssystem än i ett rikssystem.

Utnyttjandegraden av maskinerna kan, såsom redan antytts, vid de olika organisationsformerna beräknas bli mycket varierande. I ett rikssystem och i ett regionsystem synes maskinparken bli i det närmaste fullt utnyttjad. Eventuell överkapacitet torde i dessa fall knappast kunna användas för andra arbetsuppgifter, som fordrar kontinuerlig tillgång till maskinerna. Den kan däremot behöva tagas i anspråk i händelse arbetsvolymen inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten ökar. Den i ett länssystem erforderliga maskinparken kan beräknas bli fullt utnyttjad endast inom de största länen.

Skillnaden i länens maskinbeläggning gör det svårt att taga överkapaciteten i anspråk för nytillkommande arbetsuppgifter, om arbetsmängderna — såsom ofta är fallet — blir proportionella mot länens storlek. I de stora länen skulle arbetstillskottet därvid kunna bli betydande, under det att överkapaciteten är ringa eller ingen. I små län bleve förhållandet det omvända.

Såvitt nu kan bedömas mot bakgrund av den maskinella utrustning, som för närvarande är tillgänglig i marknaden, har man anledning räkna med att — om arbetsvolymen ökar så mycket att ytterligare maskin skall

anskaffas — de sammanlagda merkostnaderna för maskiner och personal blir störst i länssystemet och minst i rikssystemet.

En jämförelse ur ekonomisk synpunkt de olika organisationsformerna emellan ger sålunda enligt våra beräkningar otvetydigt utslag till förmån för rikssystemet.

Allmän funktionsduglighet

För såväl de enskilda medborgarna som för samhället är det av betydelse att allt det arbete, som sammanhänger med registreringen inom folkbokföringen och med skattedebitering och skatteuppbörd, blir utfört med största noggrannhet.

Det måste förutsättas, att ett nytt system för folkbokföring och uppbörd utformas så, att vederbörande myndigheter får möjlighet utföra sitt arbete på sådant sätt att resultatet därav blir minst lika tillfredsställande som i den nuvarande organisationen.

Vid valet av organisationsform har man att beakta bl. a. de krav, som kan uppställas i fråga om: funktionsdugligheten i stort; smidighet i förfarandet; möjligheter till datautbyte; tillgång till register över befolkningen; samt funktionsduglighet under avspärrnings- och krigsförhållanden.

Funktionsduglighet i stort. Vilka maskinella hjälpmedel som än användes och hur driftsäkra de än är, måste man vara beredd på att fel kan uppstå och händelser inträffa som gör dem obrukbara. Om ett fel uppstår på någon maskin, måste det kunna avhjälpas snabbt. Servicepersonal och reservdelar skall ständigt finnas tillgängliga så att inte ett eventuellt driftstopp blir långvarigare än som är nödvändigt med hänsyn till felets art. Möjlighet skall finnas att, i händelse sådana fel uppstår, som kan vara mera tidsödande att rätta till, utföra arbetet med hjälp av andra maskiner.

Helt visst kan i ett rikssystem funktionsdugligheten äventyras och svår- bemästrade situationer inträffa, om fel uppstår på någon av de betydelsefullare maskinerna. Följderna härav kan bli märkbara inom hela landet. Rikssystemets funktionsduglighet i händelse av ett maskinhaveri är därför avhängigt av möjligheterna att disponera annan anläggning av samma typ.

Lika vittgående konsekvenser torde knappast kunna uppkomma i ett länssystem eller regionsystem. I händelse inom dessa system någon maskin- anläggning skulle bli obrukbar, kan övriga anläggningar utnyttjas som reserv. De fördelar, som med hänsyn härtill läns- och regionsystemen skulle ha framför rikssystemet, synes dock något uppvägas av andra fördelar hos sistnämnda system. Det torde bl. a. vara lättare att ordna ur brandskydds- synpunkt lämpliga lokaler för en central anläggning. Personal måste alltid finnas tillgänglig för omedelbar service. Därjämte måste på ett håll i landet finnas personal, som är mera specialiserad på olika maskiner än vad den vanliga servicepersonalen kan vara. Det torde därför finnas anledning förmoda att, om mera svår- bemästrade fel uppstår, det är lättare att få dem av- hjälpta inom en central anläggning, eller i omedelbar anslutning till en så-

dan. I en central anläggning kommer med all sannolikhet alltid att finnas tillgång till maskintid, vilken kan utgöra en värdefull reserv i händelse av driftsstopp.

Framhållas må dock, att riskerna för att sådana mera svårbemästrade och långvariga fel skall uppstå, vilka kan inverka på möjligheterna att slutföra databehandlingen i föreskriven ordning, enligt vad erfarenheten visat, är obetydliga.

I rikssystemet skall omfattande transporter av material äga rum mellan länen och den centrala anläggningen. Förseningar kan uppstå under transporter. Försändelser kan komma på avvägar, bli förstörda eller skadade. Riskerna härför synes dock, enligt erfarenheter från andra områden, där man under många år arbetat med hålkort under likartade förhållanden, vara obetydliga. Åtgärder måste under alla förhållanden vidtagas så att det blir möjligt att rekonstruera eventuellt förkommet material.

Smidighet i förfarandet. I många fall behöver man på det regionala eller lokala planet snabbast möjligt få kännedom om — i form av avier eller längder — inträffade registerändringar och resultatet av verkställda bearbetningar. Obestriddligt torde vara, att i ett rikssystem lokala och regionala organ kan få vänta på det bearbetade materialet längre tid än vad fallet blir i ett länssystem.

I nuvarande system har man viss möjlighet att taga hänsyn till lokala myndigheters önskemål, såvitt avser tidpunkten för framställning av längder m. m. Sålunda söker man exempelvis framställa stomme till mantalslängd så nära som möjligt intill den tidpunkt, då mantalsskrivningsförrättning skall äga rum i respektive församlingar. Möjligheterna att uppnå motsvarande smidighet i ett rikssystem är mera begränsade än i de andra två systemen.

Man är i rikssystemet i väsentligt högre grad än i länssystemet och i regionsystemet beroende av att arbetet inom hela riket fortlöper planmässigt och att inga förseningar i fråga om dataleveranserna inträffar. Ehuru man visserligen vid planläggningen av arbetet inom en central anläggning måste beakta eventualiteten av sådana förseningar, kan dock situationer uppkomma, där det blir förenat med vissa svårigheter att bemästra problemen. Motsvarande situationer kan givetvis uppkomma även inom ett länssystem, men eftersom man i det systemet är beroende av ett mycket begränsat antal lokala myndigheters medverkan, torde problemen bli mindre.

Möjligheter till datautbyte. Länsstyrelser i olika län behöver i viss utsträckning erhålla underrättelser om förhållanden som inträffar och registreras inom andra län; detta gäller exempelvis när personer flyttar mellan två län. I ett regionalt system kommer folkbokföringsdata att i viss utsträckning utväxlas mellan de olika länsstyrelserna. I rikssystemet inskränker sig datautbytet till att länen sänder uppgifter till den centrala

anläggningen och från denna mottager uppgifter. I vissa fall kan datautbyte ske direkt på grundval av uppgifter som finns registrerade i den centrala anläggningen och utan medverkan av några regionala organ.

Inbetalning av preliminär, kvarstående och tillkommande skatt kan i princip ske hos vilken postanstalt eller bankinrättning som helst i hela riket, oavsett beskattningsort. I de fall skatt alltså erlagts inom ett län men skall gottskrivas inom annat län, måste avräkning ske mellan respektive uppbördsmyndigheter. I ett läns- och regionsystem erforderlig clearing av uppbördsdata torde inte behöva ha någon motsvarighet i ett rikssystem.

I och för aktualisering av bl. a. de adressuppgifter, som skall användas i skattehänseende för debitering och uppbörd, hämtas data från den fortlöpande personregistreringen. Om en person flyttat till annat län, måste i ett regionalt system datautbyte ske mellan de olika anläggningarna, medan i rikssystemet åtgärderna kan utföras internt. Sådant datautbyte förekommer emellertid i viss utsträckning redan för närvarande.

I den mån utbyte av uppgifter förekommer mellan å ena sidan folkbokförings- och uppbördsmyndigheterna och å andra sidan centrala statliga myndigheter kan det vara en fördel för de sistnämnda att kunna få sig alla uppgifter tillsända från ett centralt organ och i motsatt fall att till ett enda organ kunna lämna alla data.

Tillgång till register över befolkningen m. m. Såväl folkbokföring som taxering och uppbörd har sin huvudsakliga och naturliga anknytning till länsorganisationen. Av det totala antalet flyttningar, ca 1 milj. per år, äger det övervägande antalet rum inom länen under det att en relativt liten del av flyttningarna sker mellan länen.

Vid olika tillfällen har emellertid diskuterats det eventuella behovet av att ha tillgång till ett centralt sökregister över befolkningen i landet. Något sådant har hittills inte inrättats, främst med hänsyn till att kostnaderna för registrets aktualisering skulle bli så höga att de knappast skulle stå i rimlig proportion till den begränsade nytta, som man skulle ha av registret. Såväl möjligheterna att tillskapa ett centralt sökregister som kostnaderna för registrets aktualisering synes bli i stort sett lika, vilket system som än väljes.

Man har behov av att kunna göra vissa sammanställningar för centrala myndigheters räkning. Intet hindrar, att arbetet utföres på det regionala planet och att materialet insändes till central myndighet för vidare bearbetning. Detta gäller exempelvis grunddata för statistik.

Funktionsduglighet under avspärrnings- och krigsförhållanden. Såvitt avser avspärrningsförhållanden (motsvarande de förhållanden som rådde under senaste kriget) torde det ha mindre betydelse, vilket system man väljer. I ett sådant läge är det framförallt viktigt, att tillgången till reservdelar är betryggande samt att det är sörjt för att erforderlig servicepersonal finns tillgänglig.

Det är önskvärt, att under krigsförhållanden (krigshandlingar pågår inom någon del av riket) folkbokförings- och uppbördsverksamheten kan upprätthållas så länge som möjligt efter de regler, vilka gäller under fredstid. Uppenbart är emellertid, att det kan möta stora svårigheter; man räknar med att avsevärda förenklingar måste genomföras. Har man ett rikssystem, kommer med stor sannolikhet centralanläggningen, var den än är förlagd, att få ringa betydelse — den är sårbar. Framförallt är dess användbarhet beroende av att kommunikationerna fungerar och att de tillåtes bli utnyttjade för sådana ändamål som transport av registreringsuppgifter av olika slag.

Såsom framgår av vad ovan i detta kapitel sagts, har man anledning räkna med att verksamheten måste hjälpligt kunna bedrivas utan sådana maskinella hjälpmedel varom här är fråga. Det må därvid observeras, att även i rikssystemet de utskrivna längderna och kortregistren skall förvaras hos regionala och lokala organ.

Sammanfattningsvis torde kunna anföras följande. En förutsättning för att rikssystemet skall kunna accepteras är enligt vår mening, att det inom statsförvaltningen finns ytterligare någon maskinanläggning, vilken bl. a. är så sammansatt och så belägen att den kan utnyttjas som reserv för arbeten inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Såsom framgår av den i kap. 19 lämnade redogörelsen för genomförandet kommer att hos statistiska centralbyrån installeras en sådan anläggning. Behovet av reservanläggning är tillgodosett så länge nämnda anläggning finns tillgänglig.

Rikssystemet har bl. a. de fördelarna, att kvalificerad teknisk personal torde vara lättare att erhålla till en central anläggning, att eventuellt erforderlig reservtid är mera lättillgänglig i en central anläggning, att ur brandskyddssynpunkt lämpliga lokaler behöver ställas i ordning endast på ett håll, samt att det är lättare att leda och övervaka den rent maskinella driften, när ADB-maskinerna finns på ett håll.

Länssystemet å andra sidan har bl. a. de fördelarna, att kravet på allmän smidighet i systemet blir väl tillgodosett, att de olägenheter som är förenade med transport av hålkort och längder till och från centralorganet bortfaller, att expeditjonsarbete och vad därmed sammanhänger kan fortlöpa smidigare i ett decentraliserat system än i ett centraliserat, att förseningar inom ett län inte nämnvärt inverkar på arbetet inom andra län samt att varje länsanläggning kan anses utgöra reservanläggning.

Regionsystemet åter skulle innebära en mellanform mellan länssystem och rikssystem, vilken knappast skulle ge de fördelar som är förenade med sistnämnda båda system.

Skulle den föreliggande frågan få bedömas allenast med utgångspunkt från den allmänna funktionsdugligheten, synes enligt vår mening länssystemet bära givas företräde, framförallt med hänsyn till den större smidigheten.

Kap. 10. Kommitténs förslag

De myndigheter, som medverkar i folkbokförings- och uppbördsverksamheten, framför allt lokala skattemyndigheter och länsstyrelser, har under årens lopp tillförts nya arbetsuppgifter. Som exempel kan nämnas de göromål, som sammanhänger med sjömansskatt, allmän varuskatt, sjukförsäkring och den allmänna tilläggs pensioneringen. Även övriga reformer på det sociala området har medfört en ökad arbetsbelastning för de berörda myndigheterna. De nya förvaltningsuppgifterna har tid efter annan föranlett personalökningar.

Genom de av statens organisationsnämnd verkställda utredningarna har påvisats, att en rationalisering inom folkbokföringen och uppbörden är möjlig att genomföra. Nämnden, som genom sitt förslag till ADB-system anvisat en väg för hur rationaliseringen bör ske, har funnit att avsevärda besparingar kan vinnas, om en omläggning genomföres efter de av nämnden uppdragna huvudlinjerna.

Av våra utredningsdirektiv framgår, att särskilt stort avseende ansetts böra fästas vid möjligheterna att genomföra sådana rationaliseringar, som kan leda till stora besparingar. En bidragande orsak till att det ansetts angeläget att snarast möjligt komma till klarhet rörande bl. a. frågan om den maskinella utrustningen har varit, att de nu använda tekniska hjälpmedlen är hårt slitna. Såväl länsbyråernas som postens skatteavdelningars maskinpark drager för varje år allt högre kostnader för reparation och underhåll. Om nuvarande system för folkbokföring och uppbörd skall bibehållas under längre tid framåt, synes det nödvändigt att ersätta en betydande del av länsbyråernas maskiner. För postverkets del måste förr eller senare hela maskinparken utbytas, när de använda maskintyperna inte längre tillverkas. Härtill kommer, att det torde bli svårt att göra några mera nämnvärda, ur ekonomisk synpunkt betydelsefulla rationaliseringar av arbetsmetoderna, så länge man har kvar nuvarande maskinuppsättning.

ADB-systemet innebär, att åtskilligt hittills med manuella metoder utfört arbete överföres till maskinell bearbetning. Inom folkbokförings-, taxerings- och uppbördsväsendet registrerade data kommer att bli samlade på magnetband hos ett centralt organ. Materialet blir därigenom mera lättillgängligt än hittills för bl. a. statistiska bearbetningar. Inte minst torde det för arbetet inom samhällsplaneringen vara till fördel att möjligheter öppnas att med enklare metoder än nu få fram uppgifter rörande den registrerade befolkningen.

ADB-metoden är av relativt ungt datum. Den har inte ännu börjat tillämpas i någon större utsträckning här i landet. Dessa omständigheter kan givetvis mana till en viss försiktighet, när det gäller att acceptera den nya tekniken för så omfattande och samhällsviktiga funktioner som folkbok-

föring och uppbörd. Erfarenheterna från de länder, där man sedan åtskilliga år använt sig av ADB-maskiner som hjälpmedel vid registrerings- och redovisningsarbeten av olika slag, är emellertid positiva. Man kan enligt vår mening förutsätta, att ADB-maskinerna även skall passa vårt folkbokförings- och uppbördssystem.

Vi har på grundval av statens organisationsnämnds utredningar sökt så långt det varit möjligt klarlägga, huruvida en övergång till ADB-system skall kunna få några icke önskvärda eller icke acceptabla konsekvenser för verksamheten inom folkbokförings- och uppbördsområdet. Olika i anslutning till undersökningarna uppkommande problem har ingående diskuterats med kommittén för maskinell databehandling liksom också med företrädare för olika företag, vilka saluför ADB-maskiner. Vi har, som tidigare berörts, för vår del inte kunnat finna annat än att ADB-metoden är lämplig för de arbetsuppgifter, varom här är fråga. Någon anledning förmoda, att inte resultatet av de med ADB-maskinernas hjälp verkställda bearbetningarna skall bli riktigt och godtagbart, föreligger inte enligt vår mening.

Folkbokförings- och uppbördsmyndigheternas medverkan kräves i våra dagar i större utsträckning än tidigare inom olika delar av samhällslivet. Åtskilliga åtgärder, bl. a. på det sociala området, förutsätter tillgång till uppgifter, som är registrerade inom folkbokföringen. På motsvarande sätt utnyttjas uppbördssystemet för att till staten få in vissa avgifter, som i och för sig inte är av ren skattekaraktär. Åtskilliga reformer på beskattningens område, såvitt avser materiella regler, får redan i dagens system återverkningar på vad som kan hänföras till den mera tekniska sidan av beskattningsväsendet, nämligen längdföring och skatteuträkning m. m. Det går inte att komma ifrån att man såväl inom beskattningsområdet som inom andra områden, där medverkan från folkbokförings- och uppbördsmyndigheters sida kräves i någon form, ofta måste taga hänsyn till arten av den tekniska utrustning, som står till dessa myndigheters förfogande.

ADB-maskinerna är som tekniskt hjälpmedel mera fulländade än de nu använda maskinerna. Ett rationellt utnyttjande av maskinerna i ADB-systemet förutsätter emellertid, att författningsbestämmelserna utformas under hänsynstagande till arten av de hjälpmedel, som skall användas. Lagstiftare och tekniker måste sålunda även i framtiden samarbeta för att därigenom ernå så rationella lösningar som möjligt av problemen. Någon risk för att ADB-maskinerna i deras funktion av tekniska hjälpmedel i registrerings- och redovisningsarbetet skall stå hindrande i vägen för möjligheterna att genomföra mer eller mindre omfattande reformer inom beskattningsområdet eller inom andra områden av samhällslivet föreligger således inte enligt vår mening.

I direktiven har också berörts frågan om ADB-systemets inverkan på möjligheterna att hålla folkbokförings- och uppbördsverksamheten igång,

i händelse landet blir indraget i krig. Vi har funnit, att ADB-systemet härvidlag inte innebär någon förändring i förhållande till nuvarande system.

Mot bakgrund av de slutsatser, till vilka vi sålunda kommit, föreslår vi, att ADB-maskiner införes som hjälpmedel i folkbokförings- och uppbördsarbetet. Att dröja i avvaktan på ytterligare maskintekniska framsteg är inte ekonomiskt motiverat.

ADB-metoden kan, som tidigare framhållits, tillämpas antingen den erforderliga ADB-utrustningen är placerad på ett håll (rikssystem) eller den är utplacerad hos regionala myndigheter (länsystem eller regionsystem). Rikssystemet har emellertid bedömts vara ur ekonomisk synpunkt väsentligt fördelaktigare än något av de båda andra. Med hänsyn härtill anser vi oss böra förorda rikssystemet.

Som närmare framgår under kap. 20 har vi genom vår utredning kommit fram till att de årliga kostnaderna för folkbokförings- och uppbördsverksamheten, efter ett genomfört ADB-system, kan beräknas enbart för statsverket uppgå till ca 51 milj. kronor. Denna kostnad har ställts i relation till motsvarande kostnader vid nuvarande förfarande. Beräkningarna visar för statsverkets vidkommande en kostnadsbesparing inom de ifrågavarande verksamhetsområdena på drygt 10 milj. kronor. Till förmån för ADB-systemet talar emellertid inte bara, att man kan räkna med vissa besparingar i förhållande till dagens kostnader, utan också att — i den mån det i framtiden tillkommer nya arbetsuppgifter — det torde bli större möjligheter att undvika personalökningar.

Kap. 11. Maskinutrustning

Enligt vårt förslag skall den egentliga databehandlingen inom ADB-systemet koncentreras till en central maskinanläggning. Sådana arbeten som avser överföring av data från primärmaterial av olika slag till media, vilka direkt kan användas för maskinell bearbetning inom den centrala anläggningen, skall utföras hos länsstyrelserna med lämpliga maskinella hjälpmedel.

För här nämnda arbeten behövlig maskinutrustning finns av olika typer och fabrikat. Mellan olika maskiner föreligger betydande skillnader i fråga om kapacitet, arbetssätt och närmare sammansättning. Särskilt är så fallet beträffande den maskinutrustning som skall finnas hos den centrala ADB-anläggningen. Kostnaderna för olika maskinsystem kan variera avsevärt. Det må också uppmärksammas att sammansättningen, kombinationen av maskinheter inom anläggningen, i viss mån blir beroende av de typer av maskinella hjälpmedel som kommer att användas för länsstyrelsernas arbeten.

Den principiella utformningen av ADB-systemet påverkas i relativt ringa

grad av vilka maskintyper och fabrikat som väljes. Förhållandet blir emellertid ett annat, då det gäller att i detalj utforma systemet. Arbetet härmed är tidsödande, det måste påbörjas förhållandevis lång tid innan en systemomläggning skall äga rum. Därtill kommer också att för vissa maskintyper gäller en leveranstid av minst två och ett halvt à tre år.

Vi har med hänsyn härtill funnit det angeläget att på ett tidigt stadium av utredningsarbetet pröva frågan, vilken maskinutrustning som bör väljas för avsedda centrala och regionala arbeten. De för ett bedömande av denna fråga erforderliga utredningarna har utförts inom en för uppboordsorganisationskommittén och kommittén för maskinell databehandling gemensam arbetsgrupp. Resultatet av gruppens arbete har redovisats i en särskild arbetspromemoria¹, vilken legat till grund för vårt slutliga ställningstagande. Detta har skett i samråd med kommittén för maskinell databehandling. I det följande lämnas en sammanfattning av maskinfrågans behandling och vårt förslag till lösning av densamma.

Den centrala maskinläggningen. I den utredning angående ett ADB-system, som organisationsnämnden redovisade i juni 1958, rekommenderade nämnden, efter granskning av begärda översiktliga systemlösningar från tre maskinföretag, att en datamaskin av typ IBM 705 skulle användas. Sedan detta förslag framlades, har en stark utveckling skett inom datamaskinområdet. Ur teknisk synpunkt bättre maskiner har konstruerats, varjämte framsteg gjorts i fråga om databehandlingstekniken. Dessa förhållanden har givetvis ansetts böra bli beaktade vid utformningen av förevarande databehandlingssystem. Vi har därför upptagit maskinfrågan till förnyad prövning. I sådant syfte har ett antal företag inom datamaskinområdet beretts tillfälle inkomma med förslag till utformning av systemet ifråga jämte redogörelse för lämplig maskinutrustning och kostnadsberäkningar. De företag, som visat sig intresserade att uppgöra sådana förslag, har erhållit skriftligt underlag härför, vari bl. a. angivits de förutsättningar och riktlinjer efter vilka systemet i huvuddrag ansetts böra uppbyggas. Företagen har därjämte för lösning förelagts ett antal testproblem, vilka anknutit till signifikativa arbetsuppgifter inom folkbokförings- och uppboordsväsendet.

Till närmare prövning har upptagits från tre företag lämnade förslag till systemlösningar samt i anslutning därtill redovisade lösningar av testproblem och övriga begärda uppgifter.

De tre förslagen har i första hand granskats i syfte att få utrönt huruvida de var realistiska och överhuvudtaget erbjöd fullgoda lösningar av databehandlingsproblemet. Vidare har avsikten med granskningen varit att

¹ Enär promemorian innehåller vissa uppgifter som bl. a. kan anses utgöra affärshemligheter för de företag, vilkas maskiner kommit under bedömande, har densamma av oss bedömts böra behandlas som icke offentlig. Promemorian kommer att överlämnas separat till chefen för finansdepartementet.

få fram underlag för en jämförande, på så objektiva grunder som möjligt baserad bedömning av de olika datamaskinsystemen. Det har bl. a. syns angeläget att få klarlagt, om den centrala ADB-anläggningen enligt företagens förslag dimensionerats riktigt, och att få belyst hur maskinbeläggningen under olika delar av året skulle komma att gestalta sig.

De tre systemförslagen, vilka i huvudsak utformats enligt de av kommittén angivna förutsättningarna och riktlinjerna, har bedömts vara möjliga att praktiskt applicera. Granskningen har emellertid givit anledning till justeringar och kompletteringar, bl. a. för att därigenom få skillnaden på grund av olika antaganden i fråga om datamaterialets omfattning, tidsföljden för dess bearbetning m. m. utjämnad. Av granskningen har även framgått, att arbetsbelastningen på den centrala maskinanläggningen, såväl för toppbelastningsperioder som för året i dess helhet, i fråga om samtliga tre system bedömts komma att överstiga den av företagen angivna. Detta har medfört, att för två av systemen den av respektive företag beräknade maskinuppsättningen för den centrala maskinanläggningen till vissa delar måste utökas.

Den efter granskning i förenämnda avseenden utförda jämförelsen mellan de tre datamaskinsystemen har skett med beaktande av följande faktorer:

1. De årliga driftskostnaderna för den centrala maskinanläggningen. Härvid har medtagits kostnaderna för maskiner, magnetband, underhåll och personal. Däremot har bortsetts från övriga kostnader, såsom utgifter för elektrisk kraft, diverse omkostnader, lokalkostnader och installationskostnader. I fråga om dessa kostnader har det nämligen antagits föreliggande förhållandevis obetydliga differenser mellan maskinsystemen.

2. Redovisade lösningar av förelagda testproblem. Såsom värderingsnorm har härvid för respektive problem använts produkten av tiden för arbetsuppgiftens utförande och den därför utnyttjade maskinutrustningens anskaffningspris.

3. Driftsegenskaperna såsom sammanfattande begrepp för tillförlitligheten, dvs. säkerhet för korrekt bearbetning, och driftsäkerheten, dvs. säkerhet mot driftsavbrott.

4. Maskinföretagets resurser i fråga om systemteknisk service.

5. Tillgång till reservutrustning.

Vid bedömningen har särskild vikt ansetts böra tillmätas de under punkterna 1. och 2. angivna faktorerna.

Dessutom har ansetts böra uppställas det kravet att vid tidpunkten för beställning samtliga de i respektive maskinsystem ingående maskinenheterna skall vara helt utprovade och i praktiskt bruk.

Jämförelsen har givit till resultat, att ett av maskinsystemen — fabrikat IBM — bör givas företräde framför övriga två. Det ifrågavarande IBM-systemet omfattar dels en datamaskin av typ IBM 7070, dels fem med denna sam-

arbetande mindre datamaskiner av typ IBM 1401, dels ock vissa hålkorts-maskiner.

Med stöd av vad som framkommit genom utredningen föreslår vi, att det nämnda maskinsystemet skall användas för den centrala databehandlingen vid en övergång till ADB-metoden inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Anskaffningskostnaden för en maskinanläggning med angiven sammansättning har beräknats till ca 16,2 milj. kronor (inkl. importkostnad och allmän varuskatt).

På grundval av bedömanden rörande datamaterialets omfattning och sammansättning, tidsföljden för dess maskinella bearbetning samt arbetshastigheten för olika maskinoperationer har vi gjort en ungefärlig beräkning över arbetsbelastningen på maskinanläggningen. Enligt denna beräkning skulle maskinutnyttjandet komma att variera mycket starkt under året. Under toppbelastningsperioder måste anläggningen disponeras under närmare tre skift, medan utnyttjandet under lågbelastningsperioder ligger inom ett skift. Framräknade belastningsvärden visar att, i genomsnitt för hela året, 1401-utrustningen belägges med ca 2 skift och 7070-anläggningen med ca 1½ skift.

Nyligen har introducerats en variant av 7070-maskinen, nämligen IBM typ 7074. Den senare datamaskinen har högre interna arbetshastigheter. Vad avser databehandlingen inom folkbokförings- och uppbördsväsendet skulle maskintypen 7074 kunna användas i stället för maskintypen 7070 utan att detta utbyte skulle behöva medföra några förändringar i systemutformning och programmering. Ett sådant utbyte skulle emellertid göra det nödvändigt att även ersätta vissa magnetbandenheter med snabbare sådana enheter. Dylika ändringar av maskinuppsättningen beräknas medföra en ökning av anskaffningskostnaden för maskinanläggningen med ca 3 milj. kronor, varav något mer än hälften belöper på magnetbandenheterna. Överkapaciteten hos anläggningen skulle bli större än om man har maskintypen 7070. Möjligheten att använda ADB-anläggningen för andra arbetsuppgifter än dem, som sammanhänger med folkbokförings- och uppbördsverksamheten, kan därmed också bli större. Frågan om valet skall falla på typ 7074 i stället för typ 7070 bör i första hand bedömas med hänsyn till övriga databehandlingsbehov inom statsförvaltningen och möjligheterna att tillgodose dessa behov genom den här aktuella maskinanläggningen. För folkbokförings- och uppbördsverksamhetens del erfordras icke någon övergång till 7074-alternativet. De i kap. 20 redovisade kostnadsberäkningarna är baserade på ett ADB-system, där maskintypen 7070 ingår.

Maskinutrustningen för länsstyrelsernas arbeten. Organisationsnämnden förutsatte i sin utredning, att hålkort skulle användas såsom databärande medium inom systemet och att överföringen av data från olika primärhandlingar till hålkort skulle ske med hålkortsstansmaskiner.

Vi har övervägt om inte även andra hjälpmedel än hålkort skulle kunna komma i fråga som databärande media. I första hand har vi låtit undersöka möjligheterna att använda hålremsa. Härvid har framkommit, att hålremsmetoden skulle innebära vissa olägenheter, om den skulle användas för det kvantitativt mycket omfattande arbetet med redovisning av skatteuppbörden. När det gäller övriga arbetsuppgifter, främst de som avser stansning av taxeringsresultaten på grundval av deklarationer samt stansning av ändringsuppgifter inom folkbokföringen, skulle hålremsmetoden inte medföra några påtagliga fördelar framför hålkortsmetoden, även om man beaktar att hålremsorna medför lägre transport- och förvaringskostnader än hålkorten.

Några möjligheter att inom ett databehandlingssystem för folkbokföring och uppbörd automatiskt överföra data från primärhandlingar till ett för den centrala maskinella databehandlingen användbart medium synes inte finnas för närvarande. Visserligen är det tekniskt möjligt att i vissa fall eliminera det mellanled i den automatiska databehandlingen, som hålkortet och hålremsan kan sägas utgöra, men möjligheterna ligger än så länge, vad beträffar de verksamhetsområden varom här är fråga, på det teoretiska planet. Utvecklingen har nämligen inte hunnit så långt, att det är möjligt att automatiskt, t. ex. genom optisk avläsning, direkt till ett för datamaskinerna användbart medium överföra sådana handskrivna data, som förekommer på deklarationshandlingar, skatteanvisningar och folkbokföringsavier.

Vi har sålunda funnit, att man åtminstone tills vidare, sannolikt en avsevärd tid framåt, måste genom manuella metoder överföra data från primärhandlingar till ett för ADB-maskinerna läsbart medium. Hålkortet har av oss ansetts vara bättre lämpat härför än hålremsan. Överföringen av data till hålkorten skall ske med hjälp av stansmaskiner. Vi räknar dock med att i begränsad omfattning kunna använda den s. k. mark-sensing-metoden, vilken innebär att hålkortsblanketterna manuellt, med särskild penna, förses med markeringar. I speciella hålkortsmaskiner sker sedan automatisk stansning av korten med ledning av markeringarna.

Dataöverföringen till hålkort kommer att avse såväl alfabetiska som numeriska begrepp. Stansutrustningen måste därför omfatta alfanumeriska stansmaskiner samt — för kontroll av numerisk stansning — numeriska kontrollstansmaskiner. För att underlätta läsning av de i hålkorten stansade uppgifterna, bör stansmaskinerna utgöras av s. k. skrivande stansmaskiner. Man blir eljest hänvisad till att översätta stansade hålkort i särskilda översättningsmaskiner. I utrustningen torde även böra ingå hålkortssorterare för att möjliggöra erforderlig antalsräkning samt försortering av hålkortsmaterialet, innan det översändes till den centrala maskinanläggningen. För redovisningen av skatteuppbörden avses även andra maskinella hjälpmedel skola komma till användning. Behov föreligger nämligen

av att för varje redovisningsställe kontrollera de skatteposter, som upptages i insända redovisningshandlingar, samt att summera och registrera influtna skattebelopp. Vid dessa arbeten skall i första hand användas additionsmaskiner. Vissa av dessa bör utrustas med anordning för tillkoppling av stansmaskin. Härigenom kan beloppsuppgifter m. m., som slås in i additionsmaskin, automatiskt överföras till stansmaskin för att där stansas i hålkort. En annan väg är att använda hålkortstabulator i stället för additionsmaskiner. En sådan lösning skulle möjliggöra ökad mekanisering av ifrågavarande redovisningsarbeten. Den skulle emellertid också medföra högre kostnader, vilka skulle kunna kompenseras endast om hålkortstabulatorerna utnyttjades även för arbetsuppgifter utanför folkbokförings- och uppborndsverksamheten.

För att kunna bedöma storleken av den maskinutrustning och personalinsats, som erfordras för dataöverföringen, har vi låtit utföra prov avseende de volymmässigt största stansningsarbetena inom systemet. Vid dessa prov har arbetsstudier gjorts. På grundval av därvid erhållna resultat har verkställt beräkningar, som visar att maskinutrustningen totalt skulle komma att omfatta ca 185 alfanumeriska stansmaskiner, 145 kontrollstansmaskiner, 27 hålkortssorterare samt 140 additionsmaskiner, av vilka 75 utrustas med tillkopplingsanordning för stansmaskin. Anskaffningskostnaden för denna maskinutrustning kan beräknas till ca 10,3 miljoner kronor (inkl. importkostnad och allmän varuskatt).

Maskinutrustningen i den centrala anläggningen och hos länsstyrelserna bör, med hänsyn till det inbördes tekniska sambandet, vara av samma fabrikat. Vi föreslår därför, att även hålkortsmaskinutrustningen skall utgöras av maskiner av fabrikat IBM. Vad gäller additionsmaskinutrustningen avser vi att närmare pröva vilket fabrikat som lämpligen bör komma i fråga.

Köp eller hyra. En ur ekonomisk synpunkt betydelsefull fråga när det gäller att anskaffa maskiner, framförallt i den omfattning som här är aktuell, är om maskinerna helt eller delvis skall köpas eller förhyras. Ett ställningstagande i denna fråga bestämmes främst av två faktorer, nämligen den beräknade användningstiden (ekonomiska livslängden) samt utnyttjandegraden för maskinerna. I princip gäller härvidlag, att ju längre användningstiden och ju högre utnyttjandegraden är, desto förmånligare ställer sig köp i förhållande till hyra.

Med utgångspunkt från nuvarande priser vid hyra respektive köp av ADB-utrustningen och med hänsyn till den beräknade beläggningen på denna, är köp fördelaktigare under förutsättning att utrustningen användes under ca 3 år eller längre. Enligt vårt bedömande finns det inte anledning förutsätta annat än att maskinerna kommer att kunna ekonomiskt utnyttjas under längre tid och att med hänsyn därtill köp är ur ekonomisk synpunkt fördelaktigare än hyra. Vad länsstyrelsernas hålkortsmaskiner beträffar

kan läget möjligen vara annorlunda. De har mest karaktären av hjälpmedel för att framställa media för överföring av data till centrala anläggningar. Förändringar i arbetsvolymen liksom även tekniska framsteg kan medföra, att det blir önskvärt att relativt snart byta ut vissa maskinenheter mot andra.

Något definitivt ställningstagande till frågan om köp eller hyra synes inte behöva göras redan nu. Därmed kan utan olägenhet anstå till den tidpunkt, då maskinerna skall beställas. Vi har emellertid i våra kostnadsberäkningar (jfr kap. 20) räknat med att maskinutrustningen skall köpas.

Vederbörande maskinleverantörer svarar regelmässigt för *service* och *underhåll* av sådana maskinutrustningar varom här är fråga. Så är alltid fallet när maskinerna är hyrda. Vid köp står det köparen fritt, om han vill sluta avtal med leverantören om maskinservice eller om han själv vill taga hand om den. Något beslut om hur man skall förfara i föreliggande fall synes inte lämpligen böra fattas förrän i anslutning till att maskinbeställningarna göres. Vi har dock i våra kostnadsberäkningar kalkylerat med att leverantörerna åtminstone tills vidare skall svara för erforderlig service.

V. GRUNDDRAGEN AV ETT ADB-SYSTEM FÖR FOLKBOKFÖRING OCH UPPBÖRD

Kap. 12. Inledning

Nuvarande metoder för registrering av befolkningen samt redovisning av skatter och avgifter etc. har i sina huvuddrag tillämpats oförändrade sedan många år tillbaka. De materiella reglerna har emellertid ofta blivit ändrade, varjämte nya arbetsuppgifter har tillkommit. Systemet är baserat på att i stort sett rent manuella arbetsmetoder skall tillämpas, och författningarna har utformats därefter.

Till förberedelsearbetet för ett ADB-system hör att i detalj pröva vilka data, som skall förekomma i systemet, och vilka arbeten, som bör utföras. Den grundliga genomgången ger ofta, enligt de erfarenheter som hittills gjorts på olika håll, anledning till undersökningar och diskussioner både i tekniska frågor och i sakfrågor. Det kan exempelvis befinnas, att värdet av en bearbetning inte rimligen svarar mot kostnaderna därför, att vissa bearbetningar på grund av efter hand ändrade förhållanden helt kan slopas etc. Det säges ofta i diskussioner kring ADB-problem, att man måste »tänka om» i viss utsträckning. Man skall göra klart för sig, vilket mål man vill nå.

Målsättningen kan och skall göras på ett tidigt stadium av förberedelsearbetet. Även huvuddragen av det nya systemet skall föreligga klara, när beslut fattas, att man skall övergå till att använda ADB-maskiner. Detaljutformningen kan dock inte ske förrän i omedelbar anslutning till systemuppläggning och programmering.

Den i det följande lämnade redogörelsen för hur ADB-systemet för folkbokföring och uppbörd bör utformas i stora drag, bygger på de av statens organisationsnämnd upprättade förslagen. Vi har funnit oss kunna i allt väsentligt godtaga nämndens lösningar. I den mån vi inte följt dessa, har avvikelserna i regel varit betingade av att vi på detta stadium av vårt arbete inte ansett oss böra ifrågasätta större förändringar i förhållande till vad nu gäller än som föranledes av att de nuvarande tekniska hjälpmedlen skall ersättas av modernare sådana. Detaljutformningen av systemet kommer att ske under det fortsatta utredningsarbetet och det i anslutning därtill bedrivna systemuppläggningsarbetet. Det kan då framkomma nya synpunkter som gör att en nu förordad lösning bör revideras.

Registreringen hos *pastorsämbete* avses skola ske efter samma principer som för närvarande. En följd av ADB-systemet blir emellertid, att registerkorten i församlingsregistret får en annan utformning. Pastors skyldighet att avisera andra myndigheter om inträffade registerändringar blir något mindre omfattande än nu.

Organisationsnämnden har föreslagit, att vissa förändringar skall genomföras, framför allt vad beträffar kyrkoböckerna och deras förande. Dessa spörsmål, som inte har betydelse när det gäller att taga ställning till principfrågan ADB-system eller ej, kommer att upptagas till behandling i ett kommande betänkande.

Lokal skattemyndighet skall även i fortsättningen vara mantalsskrivningsförrättare och föra vissa register över befolkningen och fastigheterna inom fögderiet. Befolkningsregistren bör liksom nu vara utformade som kortregister, dock att avtryckskorten ersättes med centralt framställda *personavier* — utförligt beskrivna i nästa kapitel. Vi har dock övervägt möjligheten att ersätta nämnda register med en särskild, genom centralorganets försorg framställd längd, i vilken befolkningen kommunvis skulle redovisas i alfabetisk ordning. Med det slutliga ställningstagandet i denna fråga har vi ansett oss böra dröja något i avvaktan på den närmare utformningen av systemlösningarna. Lokal skattemyndighets arbetsuppgifter på uppbördsområdet kommer att reduceras i jämförelse med de nuvarande. De uppgifter som har att göra med utskrift av längder av olika slag — bl. a. ifyllande av stommar till inkomst- och debiteringslängder samt utskrift av förmögenhetslängder — bortfaller, enär arbetet därmed blir utfört hos centralt organ. Likaså skall som regel skatteuträkning och utskrift av debetsedlar verkställas centralt.

På *länsstyrelse* skall ankomma att såsom regionalt registreringsorgan föra register över befolkningen i länet samt att även i övrigt — med anlitan av en med datamaskiner utrustad central maskinanläggning som serviceorgan — fullgöra huvudparten av de arbetsuppgifter, som nu vilar på länsstyrelse i egenskap av länsbyrå för folkbokföringen. Registrering kommer slutligen, i överensstämmelse med vad nu äger rum hos riksbyrån för folkbokföringen, att ske inom ett särskilt centralt organ för folkbokförings- och uppbördsverksamheten, till vilket den nyssnämnda maskinanläggningen avses bli knuten (som sammanfattande benämning härför användes i det följande ordet *centralorgan*).

Hos varje länsstyrelse skall föras ett av personavier bestående register över de fysiska personer, som är bosatta inom länet, och därjämte ett avgångsregister över avlidna, såsom obefintliga avgångna personer och från länet utflyttade och utvandrade fysiska personer. Länsstyrelse kommer att mottaga och kontrollera från pastorsämbeten, lokala skattemyndigheter

m. fl. inkommande underrättelser om förändringar i registreringen av fysiska personer och fastigheter samt i sin tur underrätta centralorganet härom. Inom centralorganets maskinanläggning framställda, för den fortlöpande utgående aviseringen till pastorsämbeten, sjukkassor m. fl. myndigheter och organ avsedda avier bör i allmänhet distribueras av länsstyrelserna. I vissa fall, främst då hålkort eller magnetband användes som aviseringsmedium i stället för personavi, skall den utgående aviseringen ske direkt från centralorganet till mottagaren.

Vad gäller Stockholm, Göteborg och Malmö föreslås — i avvaktan på resultatet av pågående utredning om städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten — att de arbetsuppgifter, vilka enligt ovan ankommer på vederbörande länsstyrelse, alltjämt skall fullgöras av den lokala skattemyndigheten i staden.

På uppborgsområdet får länsstyrelse, i förhållande till vad nu gäller, något ändrade arbetsuppgifter. Vissa uppgifter som är av den natur att de bör utföras med maskinella hjälpmedel i en dataanläggning flyttas över till centralorganet i dess egenskap av serviceorgan. Det nuvarande på folkbokföringsdetaljerna ankommande arbetet att framställa stommar till taxeringslängder och debiteringslängder samt till debetsedlar försvinner. Andra arbetsuppgifter tillkommer, närmast då sådana som sammanhänger med att skatteavdelningarnas funktioner till en del överflyttas till länsstyrelserna.

Sålunda skall länsstyrelse bl. a. verkställa kontroll och avstämning av arbetsgivares, postanstalters och vissa penninginrättningsars redovisning av inbetalda skatter samt avisera centralorganet om dessa inbetalningar. Aviseringen avses ske med hålkort, som stansas vid länsstyrelsen. Länsstyrelse skall verkställa skatteuträkning och utfärda debetsedlar å slutlig eller tillkommande skatt under löpande året i anledning av beslut om ändrad taxering samt därom avisera centralorganet med stansade hålkort. Vidare skall vid länsstyrelse stansas hålkort för varje skattskyldig med de för längdskrivning och skatteuträkning erforderliga taxeringsuppgifterna, vilka hämtas från deklaramaterialet.

De på länsstyrelse ankommande arbetsuppgifterna skall utföras vid uppborgssektionen, som organiseras på två detaljer, *uppborgsdetaljen* (närmast motsvarande den nuvarande uppborgsdetaljen) samt *hålkortsdetaljen*. Vid hålkortsdetaljen skall fullgöras i huvudsak registrerings- och stansningsfunktionerna rörande folkbokföringen och skatteuppborren, under det att kontrollfunktionerna kommer att ligga på uppborgsdetaljen.

I Stockholm, Göteborg och Malmö bör — i analogi med vad ovan sagts i fråga om folkbokföringen — de arbetsuppgifter inom uppborgsväsendet, som i riket i övrigt åvilar länsstyrelserna, i allt väsentligt tills vidare fullgöras av den lokala skattemyndigheten i respektive stad.

Hos *centralorganet* skall i huvudsaklig överensstämmelse med vad nu sker hos riksbyrån föras vissa register. Centralorganet avses skola utöva

den centrala ledningen av och tillsynen över folkbokförings- och uppbördsverksamheten i riket.

Centralorganet skall i egenskap av »serviceorgan» med hjälp av ADB-anläggningen ombesörja utskrift av flertalet av de handlingar, som erfordras inom folkbokföringsverksamheten. För ändamålet kommer att hos centralorganet på magnetband finnas registrerade alla erforderliga data rörande befolkningen och fastigheterna. Tillsammans bildas av de sålunda på band registrerade data ett flertal vad man, ehuru något oegentligt, kan kalla »bandregister», vilken benämning användes i det följande. Det bör dock hållas i minnet, att bandregistren inte är att likställa med »handling» i egentlig mening. De utgör media med vilkas hjälp det är möjligt att framställa handlingar. Den registrering på magnetband, som alltså sker hos centralorganet, aktualiseras på grundval av avisering från pastorsämbetena via länsstyrelserna och från andra myndigheter och organ antingen direkt till centralorganet eller via länsstyrelserna. Registren över befolkningen skall användas för framställning av bl. a. mantalslängder, röstlängder och personavier ävensom för framställning av bl. a. röstkort och sådana särskilda kortregister (motsvarande), som olika myndigheter har behov av.

Hos centralorganet skall vidare på magnetband registreras nödvändiga uppgifter rörande skattskyldiga fysiska och juridiska personer i såväl hemortskommunen som i annan kommun än hemortskommunen på grundval av det aviseringsmaterial, som inkommer från i första hand länsstyrelserna. Korrigeringar och kompletteringar införes kontinuerligt i registren för att dessa skall kunna utnyttjas för avsedda arbetsuppgifter.

Aktualisering och bearbetning av bandregistren och därmed sammanhängande arbeten såsom utskrift av längder m. m. skall ske inom centralorganets maskinanläggning. Inom centralorganet utföres bl. a. allt det expeditionsarbete, som erfordras för mottagning och avsändning av olika handlingar.

Beträffande längdernas storlek torde viss avvikelse från SIS-formaten bli nödvändig av tryckeritekniska skäl. Arbetet med systemutformningen har emellertid inte fortskridit så långt att formaten preciserats. Ett tänkbart format är 380 × 300 mm, vilket nära överensstämmer med det för flertalet längder nu använda standardformatet A3 (297 × 420 mm).

Kap. 13. Folkbokföringen

Mantalskrivning per den 1 oktober

Jämlikt folkbokföringsförordningen skall mantalsuppgifterna lämnas i stad eller köping den 5 oktober och på landet den 5 november. Länsstyrelsen äger förordna, att bestämmelsen för stad och köping skall äga tillämpning även med avseende på visst samhälle på landet, som länsstyrelsen finner böra jämföras med stad i detta hänseende.

De olika tidpunkterna för mantalsuppgifternas avlämnande har i praktiken medfört vissa olägenheter. Där mantalsuppgift lämnas den 5 november har det i flera fall visat sig, att tiden blir för kort för att pastor skall hinna förrätta förskrivningen och underrätta länsbyrån för folkbokföringen om flyttningar m. m. i sådan tid, att ändringarna blir iakttagna före tryckningen av stommar till mantalslängder och preliminärdebetsdelar. Det inträffar vidare, allt efter omständigheterna, att flyttande personer inte lämnar någon mantalsuppgift eller lämnar den i ort, där de inte skall mantalsskrivas, beroende på att ut- och inflyttningssorterna har olika avlämningstider. För att råda bot på dessa olägenheter har vissa länsstyrelser bestämt, att mantalsuppgifterna skall lämnas den 5 oktober även på landet. Bestämmelsen om de olika tidpunkterna har även visat sig verka förbryllande för allmänheten och svår att klargöra i offentliga påminnelser om uppgiftsskyldigheten.

Avgörande tidpunkt vid bestämmandet av mantalsskrivningsorten är den 1 november. Avlämnandet av mantalsuppgifterna nära en hel månad dessförinnan ger emellertid osäkert uppgiftsunderlag och förorsakar olägenheter i de fall person på grund av flyttning skall mantalsskrivas på annan ort än den, där han avlämnat mantalsuppgift.

I ett ADB-system bör, såvitt vi nu kan bedöma, framställandet av preliminärdebetsdelarna påbörjas omkring den 15 december. Det är därför angeläget, att mantalsskrivningsarbetet är avslutat inom sådan tid att befolkningsregistren är aktualiserade före nämnda tidpunkt. Detta innebär i sin tur, att mantalsskrivningen i huvudsak bör vara avslutad senast omkring den 10 december. Ökade möjligheter härför torde finnas, om den för mantalsskrivningen avgörande tidpunkten för bosättningen flyttas tillbaka en månad från den 1 november, dvs. till den 1 oktober, samtidigt som föreskrift lämnas om att mantalsuppgifter skall lämnas i hela riket den 5 oktober. Härigenom undanröjes tillika de nackdelar, som redan vid nuvarande system är förenade med nu gällande bestämmelser. Vi har i den följande redogörelsen för den tänkta systemutformningen utgått från regler, ändrade på angivet sätt. Frågan behandlas närmare under kap. 21.

Vissa identifieringsdata

Till centralorganet kommer att ingå stora mängder data av olika slag, såsom uppgifter om ändringar i befolknings- och fastighetsregistreringen, om de av taxeringsnämnderna beslutade taxeringarna, om inbetalningar av skatter m. m. Dessa uppgifter inkommer från länsstyrelserna i form av stansade hålkort. En första åtgärd blir att överföra uppgifterna från hålkorten till magnetband. Ytterligt schematiskt beskrivet skall innehållet i dessa band därefter omgrupperas på rent maskinell väg till den för den fortsatta bearbetningen nödvändiga ordningen för att sedan på olika sätt sammanföras

med uppgifterna i magnetbanden över befolkningen, fastigheterna etc. Vid aktualiseringen av t. ex. ändringar i personregistreringen skall således hålkortens ändringsuppgifter, i den oordnade följd vari korten inkommer, överföras till ett ändringsband och därefter omgrupperas på ett nytt band, så att de maskinellt kan sammanföras med de uppgifter, som omfattar hela befolkningen. På så sätt aktualiseras dels ett kameralt band, dels ett nummerband. I sistnämnda band är personerna uppordnade efter födelsetid och födelsenummer.

En förutsättning för att arbetet inom ADB-systemet — liksom även i hålkortssystem — överhuvudtaget skall kunna ske rationellt och på ett kostnadsbesparande sätt är, att den maskinella sorteringen utföres med hjälp av numeriska koder av olika slag. Sortering på maskinell väg i alfabetisk följd är visserligen möjlig men ger med avseende på kostnad och tidsåtgång ett mindre gynnsamt resultat. Härtill kommer att ordningsföljden blir strängt alfabetisk, utan hänsyn till variationerna i stavningen av likaljudande namn.

Sålunda erfordras tvåsiffriga koder för att ange *län, kommun, församling* och *distrikt*. Dessa koder bildar alltså sammanlagt ett åttasiffrigt tal. Vid fastställandet av *församlingskoderna* skall kyrkobokföringsdistrikt betraktas såsom församling. Med *distrikt* avses i detta sammanhang den minsta geografiska enhet, i vilken indelning måste ske, allteftersom gränserna för taxeringsdistrikt, valdistrikt, municipalsamhälle m. m. sammanfaller eller skär varandra.

Vidare erfordras för varje registerfastighet en fastighetskod i form av ett *ordningsnummer för fastighet*. Nummersättningen skall utföras stigande efter den kamerala ordningsföljden inom församlingen. För att kunna vidmakthålla denna ordningsföljd, även om nya fastigheter bildas, bör nummersättningen utspridas inom en tillräckligt rymlig sifferserie. För varje församling föreslås skola för ändamålet disponeras sifferserien 1—99999. Nummersättningen verkställs av lokal skattemyndighet.

Vi har övervägt möjligheten att i stället för ordningsnummer använda ett nummer, som anger fastighets belägenhet enligt den ekonomiska kartans *koordinatsystem*. Åtminstone för närvarande är det emellertid icke möjligt att bygga registreringen på ett sådant nummersystem. Möjligheten finns dock att, i den mån så visar sig erforderligt för statistik m. m., även registrera koordinaterna.

Enligt gällande bestämmelser skall för envar i riket kyrkobokförd person finnas fastställt ett födelsenummer vilket i förening med födelsetiden utgör identitetsbeteckning (*folkbokföringsnummer* enligt numera gängse uttrycksätt). I vissa fall fastställs födelsenummer även för person som ej är i riket kyrkobokförd. I de tryckande registren för riket utom Stockholm innehåller folkbokföringsnumret uppgift om födelseårets två sista siffror, födelse-

månad och födelsedag med likaledes vardera två siffror samt ett högst tresiffrigt födelsennummer, udda för man och jämnt för kvinna. För person, som uppnått 100 års ålder, anges födelseåret fullständigt (med fyra siffror).

Folkbokföringsnumret, som i ADB-systemet kommer att få väsentligt ökad betydelse såsom hjälpmedel vid sortering, skattebokföring m. m., skall även i ADB-systemet vara utformat på sätt nyss sagts, dock att födelsennumret alltid skall vara tresiffrigt. För en man född exempelvis den 9 mars 1901 och med födelsennummer 5 utgör folkbokföringsnumret 010309*005.

Registerkort över befolkningen

I magnetbanden lagrade uppgifter överföres med tillhjälp av skrivaggregaten hos centralorganets maskinanläggning till längder, personavier m. m. Texturvalet och, med ett par undantag, den inbördes ordningsföljden de enskilda data emellan kan arrangeras allt efter önskan, oberoende av i vilken följd de är lagrade i magnetbanden.

Personavierna innehåller praktiskt taget alla magnetbandslagrade folkbokföringsuppgifter och intager dessutom en central plats i det föreslagna systemet genom att de skall användas dels för att bilda vissa alfabetiska kortregister, dels för avisering till olika myndigheter om inträdda förändringar, dels ock för lämnande årligen av uppgifter om personer tillhörande vissa åldersklasser. *Personavierna* innehåller dessutom smärre uppgifter som har avseende på skatteberäkningen och uppbörden. En närmare redogörelse för vårt preliminära förslag till personavi torde därför kunna ge en sammanfattande bild av registreringen inom folkbokföringssystemet.

Vid bestämmandet av personaviernas format, textens omfattning och placering måste hänsyn tagas till flera omständigheter av teknisk och administrativ art. Det bör därvid på en gång tillses, att avierna blir lätthanterliga och lättförståeliga, att textinnehållet täcker behovet och att kostnaderna för deras framställning hålles inom rimliga gränser.

Vissa omständigheter leder till att personavierna blir något större än de nuvarande i folkbokföringens olika register ingående avtryckskorten. I detta avseende må följande nämnas.

Skrivtecknen i ADB-systemets skrivaggregat är större än adressmaskin-skriften (83 tecken kräver samma plats som 100 tecken på en adressplåt). Utrymme erfordras för några nytillkommande uppgifter dels för underlåtande av aviseringsverksamheten, bl. a. beträffande vapeninnehav och tillhörighet till civilförsvaret, dels för ernående av det maskintekniska samband mellan folkbokföring och uppbörd som är förutsättningen för ett integrerat databehandlingssystem. Hit hör de ovan beskrivna sifferkoderna för län, kommun, församling, distrikt och fastighet. Bland andra uppgifter av sistnämnda slag märkes år för förvärv av svenskt medborgarskap och makes (huvudmans) födelsennummer (för närvarande anges endast födelsetiden).

Personavin avses vidare skola blankettmässigt utformas så att uppgift, som utbytes mot annan, skall framgå på ett tydligt men icke störande sätt på särskilda skrivrader. Önskvärdheten av en sådan anordning har framträtt redan i nuvarande system men har där kunnat tillgodoses endast beträffande uppgifter om mantalsskrivnings- och kyrkobokföringsförhållanden. Sistnämnda uppgifter avses dessutom i ADB-systemet skola utökas, så att avierna på skilda skrivrader i regel utvisar mantalsskrivningsförhållandena under tre år, nämligen för löpande och nästföregående år samt för året dessförinnan eller — i samband med flyttning — för löpande och nästföregående år samt presumtivt för nästkommande år. Dessutom skall avin innehålla uppgifter om aktuella och föregående kyrkobokföringsförhållanden.

För att motverka en alltför långt gående formatutvidgning bör antalet positioner (bokstavsutrymmen) för varje enskild uppgift nedbringas i görigaste mån, och sådana uppgifter uteslutas, som kan undvaras. Sålunda föreslås, att flicknamnet för gift eller skild kvinna eller änka uteslutes och att utrymmet för efternamn och förnamn inskränkes till sammanlagt 34 positioner (adressplåtarna i Stockholm innehåller 66 positioner för namn; för riket i övrigt må namnen upptaga 54 eller i vissa fall 46 positioner). Med 34 positioners namnutrymme beräknas antalet förnamnsförkortningar komma att uppgå till ca 1,2 procent av befolkningen. Uppgiften grundar sig på en av uppbördsverket i Stockholm gjord undersökning av ett hålkorts-material, omfattande 85 000 personer. Statens organisationsnämnd har gjort en liknande undersökning av det material som ingick i försöksverksamheten i Jönköpings län. Namnfältet i detta fall utgjorde 32 positioner och antalet förnamnsförkortningar blev där följaktligen något större (4,3 procent).

I ADB-systemets skrivaggregat kan plats beredas för siffror och skiljetecken samt ca 30 bokstavstyper, alla versaler (stora bokstäver). Det låter sig inte göra att ovanför eller under en bokstavstyp anbringa en accent eller annat därmed jämförligt tecken annorledes än genom att i typen ingravera såväl bokstaven som tecknet. Med hänsyn till antalet bokstäver i det svenska alfabetet räknar vi tillsvidare med att bland övriga skrivtecken (é, è, ë, â, ’, ü m. fl.) medtaga endast É och Ü. Av ekonomiska skäl och för att inte avvika från en blivande standardisering på ADB-området har vi inte ansett oss böra förutsätta anskaffning av specialmaskiner, vilka skulle möjliggöra större teckenrepresentation.

Utrymmet för yrkesangivelse och adress torde kunna begränsas till 12 resp. 40 positioner. Förkortningarna av yrkesuppgifterna måste emellertid därvid drivas längre än vad som är behövt i nuvarande system.

Uppgifterna om mantalsskrivnings- och kyrkobokföringsförhållanden skall såsom nämnts redovisas i form av sifferkoder och kan icke, utan en högst betydande kostnadsökning, anges även i klartext. Vi anser oss därför

böra utgå från att ifrågavarande klartextuppgifter uteslutes i personavierna. De myndigheter eller tjänsteställen, som har behov av att kunna tolka dessa sifferkoder, kommer att tillhandahållas härför lämpliga kodförteckningar. I mantalslängder och röstlängder kommer dock mantalsskrivningsfastigheten att utskrivs även med klartext. Härför användes emellertid en speciell teknik, som icke kan tillämpas beträffande personavierna.

De nuvarande personplåtarna innehåller som regel uppgift om vederbörandes födelse(hem)ort, angiven med församlingens namn och kod för län. För denna uppgift åtgår ett förhållandevis stort antal positioner. Att även i detta fall i stället använda särskilda sifferkoder stöter på praktiska svårigheter med hänsyn till inträffade förändringar i församlingsindelingen. Uppgiften i fråga synes emellertid inte fylla någon betydelsefullare funktion i detta sammanhang. Vi anser därför att den kan uteslutas i personavierna. Vi kommer dock att närmare överväga om uppgiften om födelse(hem)ort lämpligen bör redovisas i något av bandregistren.

Utformningen av aviblancketten påverkas även av att texten, på grund av skrivaggregatens konstruktion och verkningssätt, bör utspridas på ett fåtal långa rader.

I *bilaga 4* återgivna avbildningar visar hur blanketten till personavi lämpligen bör utformas med beaktande av alla olika data, som bör medtagas, ävensom med hänsyn till ovan angivna övriga förhållanden. Med det föreslagna formatet, 172 × 72 mm, kan personavierna förvaras i länsstyrelsernas och de lokala skattemyndigheternas nuvarande kortskåp efter en mindre ändring av kortlådorna. För att underlätta avläsningen av aviernas innehåll skall blanketten vara försedd med förtryckta rubriker, som tydligt anger vad olika data avser.

Såsom avbildningarna utvisar, innehåller avierna sex rader, som ifylles på maskinell väg. De allmänna principerna för utnyttjandet av dessa skrivrader är följande.

På raderna 1, 3 och 5 återfinnes de aktuella uppgifterna (beträffande bosättningsförhållanden å rad 5 en äldre uppgift). De streckade raderna 2, 4 och 6 utvisar den uppgift, som ersatts vid den senast vidtagna ändringen. En betydelsefull fördel därmed är, att avimottagarna utan jämförelse med tidigare erhållna registerkort direkt kan konstatera vari ändring består. Vid ändring exempelvis i anledning av kvinnas vigsel återges på raderna 1, 3 och 5 alla mot rubrikerna svarande uppgifter, däribland nytt efternamn på rad 1 samt civilstånd och dag för äktenskapets ingång på rad 5; därjämte återfinnes på rad 2 förutvarande efternamn och på rad 6 föregående civilstånd ävensom — i förekommande fall — dag för föregående äktenskaps upplösning. I övrigt är raderna 2, 4 och 6 blanka. Vid en efterföljande ändring för samma person, exempelvis på grund av yrkesväxling, lämnas full-

ständiga uppgifter enligt rubrikerna på raderna 1, 3 och 5 på motsvarande sätt, varjämte den förutvarande yrkesuppgiften skrives på rad 2. Raderna 2, 4 och 6 lämnas då i övrigt blanka; även de uppgifter, som vid den förra ändringen återgavs på sistnämnda rader (förutvarande namn och civilstånd m. m. i exemplet) bortfaller. Av exemplet framgår alltså att på raderna 2, 4 och 6 förefintliga äldre data försvinner helt vid en efterföljande ändring, av vad slag den vara må. De fria utrymmena ovanför rad 1 (namn, yrke, eget folkbokföringsnummer), mellan raderna 2 och 3 (postadress) och under rad 6 är bl. a. avsedda för pastors anteckningar vid avisering till länsstyrelse om skedda förändringar. Utrymmet under rad 6 är emellertid främst avsett att kunna utnyttjas för ytterligare maskinella skrivrader om så i framtiden skulle visa sig nödvändigt.

De enskilda rubrikerna och utrymmena är rad för rad följande.

Rad 1

Efternamn och förnamn (34 positioner). Fältet är gemensamt för alla namn; ordningsföljden mellan efternamn och förnamn kan därför ej omkastas vid utskrift från magnetbanden. Nödvändigheten av förkortningar i vissa fall av förnamnen har berörts ovan.

Yrke (12 positioner). Såsom redan nämnts måste förkortningarna för yrkesbeteckningarna i vissa fall drivas längre än i nuvarande system.

Nationalitet (2 positioner). Det är avsett att nationalitet skall anges med två bokstäver, på samma sätt som för närvarande.

Svenskt medborgarskap (2 positioner). Är för förvärv av svenskt medborgarskap anges med två siffror. Uppgiften i magnetbanden är av betydelse dels för pensionsavgiftsdebiteringen, dels för inskrivningen av värnpliktiga.

Eget folkbokföringsnummer (10 positioner). Såsom redan nämnts kommer folkbokföringsnumret att anges med sex siffror för födelsetid (år, månad, dag) och med ett tresiffrigt födelsenummer (exempelvis 001, 567 osv.). Födelsetiden och födelsenumret åtskiljes med asterisk. Magnetbandet kommer dessutom att innehålla en siffra för sekeltalet.

Mottagare (2 positioner). Programmeringen avses skola ske så att maskinen med ledning av ändringens art, utan ingrepp eller bedömanden från operatören eller annan befattningshavare, vid aviframställningen själv kan avgöra hur många personavier som skall framställas och till vilka myndigheter de skall sändas. Mottagare (exempelvis pensionsstyrelsen) eller grupp av mottagare (exempelvis lokala skattemyndigheter i visst län) kommer att betecknas med nummer. De svårigheter, som förorsakas av de alltmerta invecklade reglerna för aviseringen till olika myndigheter och som med nuvarande manuella metoder nödvändiggör viss schematisering av arbetet, bortfaller därmed.

Rad 3

Postadress (40 positioner). Nedskärningen av positionstalet, jämfört med nuvarande system, torde knappast nödvändiggöra förkortningar i högre grad än som hittills varit fallet.

Ej territoriell församling; Ej svenska kyrkan (1 + 2 positioner). I magnetbanden är dessa koder av betydelse för den maskinella beräkningen av avgifterna till kyrkan.

Rad 5

Avin tryckt den (6 positioner). Tryckningsdagen anges med sexsiffrigt tal i ordningen år, månad, dag.

Registrering vid sjömanshus (2 positioner). En i detta fält angiven tvåsiffrig kod för personer inskrivna vid sjömanshus är av betydelse dels för aviseringen till sjömanshus (pastor avses skola befrias från detta aviseringsbestyr), dels i någon mån för sjömansbeskattningen.

Pensionsförhållanden (2 positioner). För person som erhållit folkpension före 67 års ålder eller som icke är försäkrad enligt lagen om allmän tilläggs-pension anges en tvåsiffrig kod (eventuellt bokstavskod).

Vapen, civilförsvaret (1 + 1 positioner). Vapeninnehav markeras med sifferkod (eventuellt med bokstaven V). Nuvarande manuella metod för avisering till polismyndighet om vapeninnehav upphör. För den som är uttagen till civilförsvaret anges sifferkod (eller eventuellt bokstaven C). Civilförsvarsmyndigheterna skall erhålla personavier endast för civilförsvarsuttagna personer och endast i de fall ändring i personuppgift är av intresse i detta sammanhang.

Preliminär skatt (1 position). Medelst sifferkod anges om preliminärskattsedel skall utfärdas och i så fall om fråga är om A- eller B-skatt. Koden skall beträffande A-skattskyldig även utvisa vilken kolumn enligt skattetabellen, som är tillämplig.

Vaccination (1 position). Såsom beteckning för verkställd ympning mot smittkoppor användes sifferkod (eventuellt i stället bokstaven Y).

Värnpliktsförhållanden (2 positioner). Vid genomförandet av ADB-systemet förutsattes, att försvaret har övergått till att använda folkbokföringsnummer såsom militärt registreringsnummer för alla årsklasser eller i varje fall att sådana åtgärder vidtagits för en dylik övergång att högst två positioner erfordras för angivande av värnpliktsförhållandena.

Reservfält (omkring 7 positioner). Fältet är avsett för uppgifter som kan tillkomma framdeles.

Civilstånd m. m. (1 position). Bl. a. på grund av den betydelse civilståndet har i den maskinella bearbetningen på skattesidan bör civilstånd betecknas med en siffra. Samma kolumn avses skola användas för att ange minderårigs familjeställning. Det synes därvid vara tillfylllest att sifferkoden utvisar huruvida barnet är fosterbarn eller icke.

Dödsfall markeras i samma fält med särskild sifferkod.

Dag för äktenskaps ingång eller upplösning resp. dödsdag (6 positioner). Datum anges i ordningen år, månad, dag och med siffror.

Folkbokföringsnummer för make/huvudman (10 positioner). Detta fält användes alternativt för angivande av makes folkbokföringsnummer respektive sådant nummer för vårdnadshavare till minderårigt barn. Skrivsättet är detsamma som ovan angivits beträffande »eget folkbokföringsnummer».

Raderna 2, 4, 6

Användningen av dessa rader har redan belysts i den allmänna beskrivningen av avblanketten (angående innebörden av uppgifterna å raderna 4 och 6 för speciellt bosättningsförhållanden, se efterföljande rubrik).

Raderna 3, 4, 5 och 6

Bosättningsförhållanden. Underrubriken *Ej K* åsyftar det fall, då en person mantalsskrives i en ort utan att vara där kyrkobokförd. Kodbeteckningen härför torde komma att utgöras av en siffra. Sifferkoderna för län, kommun, församling, distrikt och fastighet har beskrivits och motiverats i det föregående.

Det (de) tvåsiffriga tal som på raderna 3 och 5 återfinnes under rubriken »År» markerar på ungefär samma sätt som i nuvarande system alltefter omständigheterna presumtiva, aktuella eller föregående mantalsskrivningsförhållanden. Även kyrkobokföringsförhållandena kan avläsas på dessa rader på sätt sker i nuvarande system. Uppgift, som återfinnes på rad 4, anger alltid föregående kyrkobokföringsförhållanden och i allmänhet även föregående mantalsskrivningsförhållanden. Av praktiska skäl anges årtal på denna rad, även om vederbörande aldrig blivit mantalsskriven på den intill angivna orten. Nästföregående mantalsskrivningsförhållanden och i vissa fall även ännu tidigare mantalsskrivning avläses bäst på raderna 5 och 6. Hur de olika raderna utnyttjas och uppgifternas innebörd, torde enklast framgå av exemplifieringen i följande schematiska uppställning. I exemplet antages, att ADB-systemet har upplagts 1946. Bokstäverna M och K betecknar mantalsskrivnings- resp. kyrkobokföringsförhållanden. Med A, B etc. betecknas olika församlingar. Det bör här inskjutas att den beskrivna tekniken gäller endast personavierna. I mantalslängderna förfäres på annat sätt.

<i>Vid uppläggnigen</i>	Rad	3	A 46	$\left\{ \begin{array}{l} \text{aktuell K} \\ \text{» M} \end{array} \right.$
		4	—	
		5	—	
		6	—	

<i>Flyttning 16/7 1947: A till B</i>	Rad	3	B 48	} aktuell K presumtiv M
		4	A 46	
		5	A 46	aktuell M
		6	—	
<i>Flyttning 1/6 1949: B till C</i>	Rad	3	C 50	} aktuell K presumtiv M
		4	B 48	
		5	B 48	aktuell M
		6	A 46	föreg. M
<i>Flyttning 10/8 1949: C till D</i>		3	D 50	} aktuell K presumtiv M
		4	C 50	
		5	B 48	aktuell M
		6	—	
<i>Flyttning 12/5 1950: D till E</i>	Rad	3	E 51	} aktuell K presumtiv M
		4	D 50	
		5	D 50	aktuell M
		6	B 48	föreg. M
<i>Personavin avläses 10/8 1951: vederbörande fortfarande bosatt i E</i>	Rad	3	E 51	} aktuell K aktuell M
		4	D 50	
		5	D 50	} föreg. M
		6	B 48	

Alfabetiska kortregister bestående av personavier skall finnas hos pastor, länsstyrelser och sannolikt även hos lokala skattemyndigheter.

Kortregistret hos pastor, *församlingsregistret*, kommer att föras på samma sätt och tjäna samma syfte som nuvarande av avtryckskort bestående församlingsregister. Det utgör således ett hjälpmedel för det interna folkbokföringsarbetet hos pastorsämbetena och för avisering till länsstyrelserna om vissa slag av ändringar i kyrkobokföringen.

Registret hos länsstyrelserna, *länsregistret*, bör uppordnas på samma sätt som länsstyrelsernas nuvarande alfabetiska kortregister över befolkningen. Registret avses skola användas dels såsom hjälpmedel vid aviseringen till centralorganets maskinanläggning om ändringar i registreringen, dels såsom upplysnings- och sökregister. Av kap. 14 framgår, att folkbokföringsnumret kommer att bli av väsentlig betydelse för skatteuppbörden. Länsstyrelserna torde därför böra ha tillgång till ett nummerregister av något slag. Såvitt nu kan bedömas, torde detta kunna tillgodoses genom en av ADB-anläggningen årligen tryckt förteckning, vari länets befolkning upptages i folkbokföringsnummerordning.

Registret hos lokal skattemyndighet avses likaledes skola uppordnas alfabetiskt på sätt nu sker.

Principerna för aktualiseringen av kortregistren och de magnetband,

vilka skall ha motsvarande innehåll, kan såvitt angår befolkningsregistringen i korthet angivas sålunda. Ändringar i kyrkobokföringen skall aviseras länsstyrelsen av pastor på samma sätt som i nuvarande system. Sålunda lämnas uppgift om nyfödda på särskild blankett, födelseavi. Flyttningar mellan församlingar rapporteras med den personaktsrekvisition, som upprättats för utväxlingen pastorsämbetena emellan av personakter. I övrigt sker aviseringen medelst personavierna i församlingsregistret, vilka påtecknas de ändringar som inträtt. För aviseringen eventuellt erforderliga uppgifter om kodnummer för församling, fastighet etc. hämtas ur en av centralorganets maskinanläggning tillhandahållen tryckt kodförteckning.

Till länsstyrelserna skall vidare ingå ändringsuppgifter

från lokal skattemyndighet angående bl. a. ändring av yrke, överföring från församlingsbok till bok över obefintliga, överföring till rubrikerna »å kommunen skrivna» och »utan känt hemvist» (avisering huvudsakligen genom anteckning i stomme till mantalslängd);

från pensionsstyrelsen om beviljad eller upphörd folkpension för person under 67 års ålder;

från sjukkassorna angående undantagande från försäkringen för allmän tilläggspension;

från postverket angående ändrad benämning på postanstalter etc;

från militära registreringsmyndigheter om frikallelse eller förtidsinskrivning;

från civilförsvarsmyndigheter rörande vissa åldersklasser;

från polismyndigheter rörande vapeninnehav;

från sjömanshus rörande inskrivning av sjöman vid sjömanshus samt avregistrering vid sjömanshus av annan anledning än dödsfall;

från läkare (ympare) rörande verkställd ympning mot smittkoppor.

Hålkortsdetaljen hos länsstyrelsen har att i erforderlig omfattning granska ingångna avier och övriga ändringsuppgifter mot länsregistret samt att framställa ändringshålkort. Stansningsarbetet inskränkes till folkbokföringsnummer samt den nya uppgift som skall gälla. De hålkortsstansar, varmed länsstyrelserna skall utrustas, skriver automatiskt hålstansade uppgifter i klartext utmed hålkortets övre långsida.

De stansade hålkorten insändes till centralorganets maskinanläggning. Där sammanföres genom ett helautomatiskt förfarande hålkortens uppgifter med innehållet i de magnetband, som upptager befolkningsregisterdata i ordning efter personernas folkbokföringsnummer. I denna process framställes dels nytt korrigerat magnetband, dels personavier i erforderlig omfattning till länsstyrelser, lokala skattemyndigheter, pastorsämbeten, militära registreringsmyndigheter, civilförsvarsmyndigheter, polismyndigheter, sjukkassor, skolmyndigheter, barnavårdsnämnder och domstolar. Pensionsstyrelsen och statistiska centralbyrån aviseras genom hålkort i stället för genom personavier; även de militära registreringsmyndigheterna torde

komma att aviseras på detta sätt, därest övergång till ADB-system sker inom den militära personalredovisningen. Om så befinnes ändamålsenligt, kan den utgående aviseringen till statistiska centralbyrån m. fl. i stället ske medelst särskilt iordningställda magnetband.

Vissa ändringar i magnetbanden och framställning av personavier i anslutning därtill kan ske hos ADB-anläggningen utan ändringsuppgifter utifrån. Detta gäller exempelvis avlägsnande av samhörighetsbeteckningen (huvudmans folkbokföringsnummer) för barn som uppnår 16 års ålder.

Inom centralorganet framställda avier avses skola distribueras: till centrala och regionala myndigheter och organ direkt från centralorganet; till lokala myndigheter och organ genom förmedling av vederbörande länsstyrelse.

Befolkningsregistrering i längder m. m.

Centralorganet skall årligen framställa dels längder, där hela befolkningen eller delar därav upptages i kameral följd, dels kortregister eller förteckningar över personer tillhörande vissa åldersklasser.

I de magnetband, vilka innehåller befolkningsregisterdata, anges såsom nämnts, fastighet endast med ett ordningsnummer. Det oaktat kan mantalskrivningsfastigheten skrivas även i klartext i kamerala längder genom ett speciellt förfaringsätt. Metodens princip är, att ADB-maskinerna vid utskriften av längderna hämtar uppgifter från två skilda band, nämligen från ett fastighetsband och ett personband, det förra arrangerat så, att fastighetsbeteckningen utskrivs i klarskrift. Fastighetsbeteckning anges dock endast en gång, såsom en gemensam rubrik för alla personer som redovisas på samma fastighet. Uppgifter om föregående mantalskrivningsförhållanden kan i kamerala längder återges med sifferkod för län, kommun, församling etc.

Inom varje fastighet redovisas de boende i folkbokföringsnummerordning, dock att hustru som sammanbor med mannen upptages omedelbart efter denne. Barn upp till 16 års ålder uppföres i folkbokföringsnummerordning omedelbart efter huvudmannen (dennes hustru).

Stomme till mantalslängd avses skola framställas i ett exemplar successivt under tiden från omkring den 10 oktober fram till början av november. Personredovisningen hänföres till kyrkobokföringsförhållandena den 1 oktober¹ sådana de är återgivna i magnetbanden den dag stommen skrives ut. Stommarna sändes till länsstyrelserna för vidare befordran till de lokala skattemyndigheterna.

Mantalslängd framställs årligen i tre exemplar. Personerna upptages i samma ordning som i stommen till mantalslängd enligt kyrkobokföringen den 1 oktober,¹ dock med beaktande av sådana flyttningar som skett eller

¹ Jfr ovan under rubriken »Mantalskrivning per den 1 oktober».

skall anses ha skett före den 2 oktober men som blivit registrerade i länsstyrelsens register under tiden mellan den 1 oktober och den 31 december. Längderna framställs under tiden den 1—15 februari och distribueras senast sistnämnda dag till länsstyrelserna. Det är emellertid inte uteslutet att längderna kan färdigställas och expedieras redan under januari.

Stomme till röstlängd framställs årligen i två exemplar för varje valdistrikt. Uppordningsgrunden i längden är densamma som i mantalslängden. Stommarna överlämnas senast den 1 juni till vederbörande länsstyrelse (lokal skattemyndighet).

Eftertryck av mantalslängd upptagande endast röstberättigade åldersklasser framställs under år då allmänna val skall äga rum. Tryckningen skall göras inom sådan tid att distribution såvitt möjligt kan ske till de politiska partierna före februari månads utgång.

Vidare framställs roteförteckningar i erforderlig omfattning samt folkräkningslängder i samband med allmän folkräkning.

Centralorganet skall vidare framställa

- kort för personer, vilka påföljande år fyller 67 år (till pensionsstyrelsen);
  - kort för personer, vilka påföljande år fyller 16 år (till sjukkassa);
  - förteckning och kort beträffande den årsklass kvinnor, som skall utbildas inom civildförsvaret;
  - kort för inskrivningsskyldiga (till inskrivningschef);
  - förteckning eller kort beträffande barn, som under året fyller 7 år (till skolstyrelse);
  - förteckning och kort beträffande barn i förskoleåldern (till folktandvården);
  - kort för skärmbildsundersökningar (till landsting resp. vissa städer);
  - barnförteckningar för länsstyrelsens kontroll över barnbidragsverksamheten;
  - kort för barn vilka under året uppnår fem års ålder, men vilka icke är ympade mot smittkoppor.
- Blanketten till personavi kan användas i flertalet fall, då uppgifter skall lämnas i form av kort.

Registrering m. m. av fastigheter

Registreringen av fastigheter inom folkbokföringsväsendet skall ombesörjas i samverkan mellan *lokal skattemyndighet*, *länsstyrelse* och *centralorgan*. Under år, då särskild fastighetstaxering äger rum, avses arbetsgången i huvuddrag bli följande.

Hos centralorganets ADB-anläggning finns särskilda magnetband, som innehåller alla för fastighetsredovisningen behövliga data. På grundval av dessa band framställs årligen i februari månad dels fastighetsförteckning, dels fastighetsliggare (tillika stomme till fastighetslängd), den senare inne-

hållande även uppgifter om taxeringsvärden. Såväl förteckningar som stommar sändes av centralorganet till länsstyrelserna för vidare befordran till de lokala skattemyndigheterna (eller eventuellt direkt). Lokal skattemyndighet kollationerar stommen till fastighetslängd mot föregående års fastighetsförteckning och inför därav föranledda rättelser. I stommen antecknas vidare inkomna uppgifter om ägareförändringar m. m. som avser fjolåret men som icke aviserats ADB-anläggningen i sådan tid, att de kunnat iakttagas vid stomtryckningen. Stommarna sändes därefter till vederbörande taxeringsnämnder. När materialet efter skedd taxering återkommer, tillför den lokala skattemyndigheten även de ändringar, vartill taxeringen givit anledning. De sålunda fullständiga stommarna översändes till länsstyrelsen för stansning av ändringshålkort med ledning av de manuellt gjorda anteckningarna. Hålkorten överlämnas till ADB-anläggningen som, efter det fastighetsbandet korrigerats, framställer fastighetslängden i erforderligt antal exemplar.

I *fastighetsförteckningarna* antecknar den lokala skattemyndigheten ändringar ifråga om fastighetsindelningen, fastigheternas beteckningar samt om fastigheternas ägare och innehavare m. m. Vid vissa tidpunkter insändes förteckningarna till länsstyrelsen för stansning av ändringshålkort. Dessa kort översändes till ADB-anläggningen, som ombesörjer att ändringarna tillföres fastighetsbanden.

Redovisningsenheterna (fastighet eller del av fastighet, hus å ofri grund etc.) skall bestämmas på samma sätt som nu. Även uppordningsgrunden föreslås skola bli densamma med den skillnaden dock, att fastigheter som äges av utbor eller aktiebolag icke skall bilda egna avdelningar utan ingå i den kamerala följderna bland övriga fastigheter. Denna ur registreringssynpunkt bättre ordning möjliggöres dels genom att behovet av uppgifter om utbofastigheter kan tillgodoses på annat sätt, dels genom att man, om så är erforderligt, på maskinell väg lätt kan framräkna totalsummor för aktiebolagsägda fastigheter respektive övriga fastigheter utan att gruppera fastigheterna i skilda sviter. Sammanföring av samtaxerade fastigheter föreslås skola ske på maskinell väg i slutet av längderna. För ideella andelar av sådan fastighet, som utgör taxeringsenhet, kan dock det gemensamma taxeringsvärdet anges på det ställe i längden, där fastigheten är upptagen i sin kamerala följd. För varje redovisningsenhet skall anges dels de särskilda data som finns i nuvarande tryckande register, dels uppgifter om taxeringsvärden, dels ock sådana siffer- och bokstavskoder som är nödvändiga för ett rationellt utnyttjande av ADB-systemets möjligheter. Bland sådana koder märkes sifferkoderna för län, kommun, församling, fastighets ordningsnummer, kod för angivande av ägarekategori, skatteplikt samt för fastighets egenskap av jordbruksfastighet respektive annan fastighet.

Arealuppgift avses efterhand skola medtagas i större utsträckning än vad nu är fallet.

För närvarande finns hos de lokala skattemyndigheterna ett särskilt kort-

register över fastigheterna, i allmänhet uppordnat på ägarnas eller brukarnas namn. Kommittén ifrågasätter, huruvida ett dylikt register är behövt, eller i varje fall, om det har tillräckligt stor användning för att motsvara kostnaderna för dess förande. Några tekniska hinder för framställning med ADB-maskinernas hjälp av kort till ett sådant register finns dock ej. Det låter sig även väl göra att arrangera de olika detaljuppgifterna på korten i annan följd än i längderna, exempelvis ägarens namn och adress högst upp, därefter fastighetsbeteckningen osv. Detaljuppgifter som icke önskas återgivna kan uteslutas.

Kap. 14. Uppbörd

Identifieringsdata m. m.

Det övervägande antalet skattskyldiga utgöres av sådana fysiska personer, som registrerats inom folkbokföringsväsendet. Det inom nämnda personregistrering använda *folkbokföringsnumret* avses skola utnyttjas även inom uppbördsverksamheten. Detta nummer utgör den länk, med vars hjälp det blir möjligt att vid skatteuträkning, utskrift av debetsedlar osv. på maskinell väg i en integrerad databehandling utnyttja folkbokföringens uppgifter om namn, civilstånd, nationalitet, mantalsskrivningsort m. m.

Skattskyldiga, som inte omfattas av folkbokföringen och alltså inte har något folkbokföringsnummer, tilldelas i stället ett sju-siffrigt *identitetsnummer*. Till dessa kategorier hör de utomlands bosatta personer, som är skattskyldiga men ej kyrkobokförda här i riket, vidare de juridiska personerna. Särskilt nummer bör även tilldelas mantalsskrivna fysiska personer, när det gäller deras taxering utom hemortskommunen (utbo-taxering). Nummersättningen skall ankomma på lokal skattemyndighet i fråga om skattskyldiga, vilkas taxering redovisas i inkomstlängdens A-längd. Beträffande övriga ombesörjes nummersättningen av länsstyrelsen. Identitetsnumret avses skola bestå av dels en tvåsiffrig gruppkod, som anger skattskyldigkategori, dels ett femsiffrigt ordningsnummer inom län. Skattskyldig, som förekommer inom flera beskattningsorter, tilldelas olika identitetsnummer för varje sådan ort.

Det nu använda debetsedelsnumret, bestående av tre siffergrupper, ändras från år till år. Numret å preliminärdebetsedeln för viss skattskyldig överensstämmer inte heller med numret å hans slutliga debetsedel för motsvarande beskattningsår.

I ADB-systemet skall folkbokföringsnumret/identitetsnumret användas för att i taxerings- och uppbördssammanhang beteckna viss skattskyldig. Det ifrågavarande niosiffriga (eller sju-siffriga) numret måste dock — för att även beskattningsorten skall vara preciserad — kompletteras med kod

för län, kommun och församling samt fastighets ordningsnummer. Dessa extrauppgifter torde vara önskvärda främst när det gäller sortering av bl. a. kontrolluppgifter för taxering. Såvitt vi nu kan bedöma behöver däremot för uppbördsredovisningen endast anges folkbokföringsnummer/identitetsnummer jämte kod för län.

Den fullständigare beteckningen förblir oförändrad så länge vederbörande skattskyldig kvarstår mantalsskriven å samma fastighet. Vad beträffar det kortare »debetsedelsnumret» ändras detta i princip endast om skattskyldig flyttar till annat län.

Vid debetsedel å preliminär skatt är i nuvarande system fogat ett med adressplåtavtryck försett skattekort. Detta innehåller bl. a. uppgift om debetsedelsnummer och skatteslag. Kortet godtages i allmänhet som legitimationshandling. Organisationsnämnden har i sin promemoria angående medborgarkort föreslagit, att det nuvarande skattekortet skall ersättas av ett *personkort*, vilket skall få ett i förhållande till skattekortet något vidgat användningsområde. Vi har i den i det följande lämnade redogörelsen för systemutformningen räknat med att en mot skattekortet svarande handling — även av oss benämnd personkort — skall tillställas dels de fysiska personer, vilka i hemortskommunen erhåller debetsedel å preliminär skatt, dels ock de fysiska personer, vilka under inkomståret fyller 16 år eller mera men inte skall erhålla sådan debetsedel. Frågan i vad mån det personkort, som sålunda avses skola förekomma inom ADB-systemet, lämpligen bör utformas på sådant sätt att det kan erhålla ett i förhållande till skattekortet vidgat användningsområde kommer att övervägas under vårt fortsatta utredningsarbete.

Preliminär skatt

Vissa förberedelser för *utfärdande av debetsedlar* å preliminär skatt skall vidtagas av de lokala skattemyndigheterna. Arbetet skall huvudsakligen utföras i anslutning till mantalsskrivningen.

I ADB-systemet avses stommen till mantalslängd — beträffande envar där uppförd person i åldern 16 år och däröver — skola innehålla en särskild, ensiffrig *preliminärskattkod*, som utvisar huruvida A-skatt eller B-skatt uttagits under löpande inkomstår, tillämplig kolumn i skattetabell etc. Om vederbörande inte haft att erlagga preliminär skatt utan blott erhållit personkort, framgår detta av preliminärskattkoden. Lokal skattemyndighet skall granska denna kodsättning i samband med mantalsskrivningen och, när anledning därtill föreligger, utsätta den nya kod som skall tillämpas för påföljande inkomstår. Genom länsstyrelsens försorg stansas i förekommande fall ändringshålkort, vilka översändes till den centrala ADB-anläggningen. Det bandregister, som sedermera skall användas för utskrift av debetsedlar, aktualiseras på grundval av de av lokal skatte-

myndighet sålunda fattade besluten. Om lokal skattemyndighet finner anledning att, efter det stommen till mantalslängd blivit insänd till länsstyrelsen, ändra ett redan fattat beslut om åsättande av preliminärskattkod, insänder myndigheten till länsstyrelsen särskilt meddelande härom, varefter länsstyrelsen underrättar centralorganet.

För debitering av preliminär B-skatt erforderliga uppgifter finns i regel hos ADB-anläggningen registrerade på magnetband. Så är fallet, om B-skatten skall debiteras med belopp motsvarande den senast påförda slutliga skatten. Någon avisering härom behöver sålunda i dessa fall inte ske från lokal skattemyndighet.

Skall däremot B-skatten enligt gällande bestämmelser debiteras efter annan grund än nyss sagts, skall den lokala skattemyndigheten även i ADB-systemet verkställa preliminär taxering samt uträkna den preliminära B-skatten. Besluten antecknas på avgivna preliminära självdeklarationer eller motsvarande. Handlingarna insändes till länsstyrelsen. Där stansas erforderliga hålkort, vilka tillställas centralorganet.

Genom ADB-anläggningens försorg upprättas årligen särskilda förteckningar över sådana skattskyldiga, som inte skall redovisas i mantalslängd, dvs. utlänningar, utbor och juridiska personer. Förteckningarna avses bli utskrivna senast under december månad året före inkomståret på grundval av ett fram till denna tidpunkt aktualiserat bandregister. Kompletteringar och andra rättelser göres med ledning av uppgifter, hämtade ur taxeringslängder och aktiebolagsregister m. m., samt med ledning av rapporter om nyutfärdade debetsedlar.

Debetsedlarna å preliminär A-skatt jämte skatteanvisningar och personkort framställas av centralorganet i sådan tid, att de kan distribueras till de skattskyldiga senast den 18 januari under inkomståret. Härefter utskrivs personkort för de fysiska personer, som uppnått eller under inkomståret uppnår 16 års ålder och som inte redan erhållit A-skattsedel jämte personkort eller senare skall erhålla debetsedel å preliminär B-skatt jämte personkort. Erforderlig komplettering med skattetabeller samt kuvertering ombesörjes inom ADB-anläggningen. Framställda handlingar expedieras direkt till de skattskyldiga.

De nyssnämnda handlingarna framställas i den turordning mellan länen och beskattningsorterna, vilken bedömes lämpligast ur olika synpunkter. De lokala skattemyndigheterna hålles dock fortlöpande underrättade om centralorganets åtgärder medelst reversal eller förteckning över framställda handlingar. I princip skall inte möta något hinder att distribuera debetsedlarna m. m. via lokal skattemyndighet, om så anses erforderligt i speciella fall.

Debetsedlarna å preliminär B-skatt utskrivs och kuverteras i sådan tid, att de kan översändas till de skattskyldiga senast den 25 februari under

inkomståret. De framställas i två separata rutiner, dels för de i kommunen skrivna fysiska personer, som under inkomståret fyller 16 år eller mera (nämnda kategori skall nämligen också erhålla personkort), dels för övriga B-skattskyldiga. Vad beträffar distributionen av dessa debetsedlar m. m. gäller vad ovan sagts om A-skattsedlarna. Lokal skattemyndighet och länsstyrelse underrättas i särskild ordning av centralorganet om bl. a. storleken av de belopp, som påförts de skattskyldiga å debetsedlar.

Debetsedlarna beräknas komma att bli av samma typ som de nuvarande, ehuru den blankettekniska utformningen torde bli annorlunda. Innehållsmässigt avses de skola bli i stort sett likadana.

Sedan ADB-anläggningen framställt debetsedlar å preliminär A-skatt respektive preliminär B-skatt för visst inkomstår, skall det åligga lokal skattemyndighet att vid uppkommande behov utfärda nya preliminärdebetsedlar för samma inkomstår respektive att på debetsedlar, som företes för myndigheten, angiva ändrad grund för beräkning av preliminär skatt. Lokal skattemyndighet skall därefter till länsstyrelsen för vidare befordran till centralorganet rapportera de ändringar som vidtagits.

För de skattskyldigas vidkommande avses *uppbörden av preliminär skatt* — liksom av kvarstående och tillkommande skatt — skola ske på samma sätt som för närvarande. Inbetalning skall alltså göras till postverket samt de penninginrättningar, med vilka Kungl. Maj:t därom träffat avtal. Arbetsgivare skall även i fortsättningen ombesörja inbetalning av den skatt, som han innehållit å arbetstagares lön.

Den uppbördsredovisning m. m., som nu ankommer på postens skatteavdelningar, skall emellertid övertagas av länsstyrelserna och centralorganet. Länsstyrelsen skall mottaga och kontrollera försändelserna med skatteanvisningar och dylikt från redovisningsställena i länet, verkställa erforderlig bokföring av influtna belopp samt avisera centralorganet medelst hålkort, som stansats efter de insända skatteanvisningarna m. m. Genom den fortgående mekaniseringen på kontorsområdet räknar vi med att åtskilliga större arbetsgivare framdeles skall kunna redovisa arbetstagarnas skatt medelst hålkort — likaväl som många nu förtecknar debetsedelsnumren och skattebeloppen hålkortsmässigt på listor.

Länsstyrelsens uppbördsstansning kommer i huvudsak att motsvara det stansningsarbete, som nu förekommer hos skatteavdelningarna. Maskinparken blir emellertid modernare. Underlag för arbetsgivarkontrollen skall framställas centralt, dock att länsstyrelsen i avvaktan på sådant kontrollmaterial kan stämna av arbetsgivares inbetalning mot summa skatt enligt insända skatteanvisningar eller listor m. m. Erforderlig clearing mellan länen av skatteposter erlagda i ett län men avseende skattskyldiga i annat län skall ombesörjas inom ADB-anläggningen.

Influtna skattebelopp registreras på det sättet, att de stansade hålkortens

data läses in på magnetband och bearbetas, varefter uppbördslistor, restlängder m. m. framställs och distribueras till länsstyrelserna och de lokala skattemyndigheterna. Uppbördslistorna framställs i kontrollsyrte och för att underlätta utredningar i t. ex. jämnknings- och reklamationsärenden. Beloppen gottskrives de skattskyldiga genom att data lagras på magnetband i avvaktan på debiteringen av slutlig skatt.

Slutlig skatt

För debiteringen av slutlig skatt behövs uppgifter från ett flertal beslutande myndigheter och organ, exempelvis taxeringsnämnderna, de lokala skattemyndigheterna (beträffande tilläggspensioneringen), sjukkassorna och riks-försäkringsanstalten. Det rutinmässiga debiteringsarbetet och vad därmed sammanhänger skall utföras centralt för hela riket inom ADB-anläggningen med utnyttjande av de förut på magnetband lagrade uppgifterna om personbeståndet och för envar skattskyldig gottskriven preliminär skatt.

Det kommer sålunda att åvila centralorganet att svara för den samordning, som debiteringsarbetet kräver, och att vaka över framställda handlingars innehåll och distribution. Länsstyrelsen utgör det regionala organ för vars räkning maskinarbetet utföres. På länsstyrelsen skall bl. a. ankomma att verkställa sådana rättelser, som för närvarande kan göras av lokal skattemyndighet. De arbetsuppgifter, som avser ren service gentemot allmänheten i taxerings- och debiteringsfrågor, skall däremot fortfarande ankomma på lokal skattemyndighet.

Den årliga taxeringen åvilar taxeringsnämnderna. Till ledning för deras arbete skall maskinellt framställas avi beträffande envar fysisk eller juridisk person, som väntas bli föremål för taxering. Dessa *taxeringsavier* skall innehålla flertalet av de i skattebandet redovisade personuppgifterna, såsom namn, yrke, adress, folkbokföringsnummer (motsvarande), beskattningsort, civilstånd etc.; allt i huvudsaklig överensstämmelse med de uppgifter nämnderna nu får genom mantalslängd och stomme till inkomstlängd. Utöver aktuella persondata skall avierna också utvisa en del taxeringsdata, som kan vara av betydelse för deklara-tionskontrollen, t. ex. på grund av nästföregående års taxering debiterad kommunalskatt, tilläggspensionsavgift, folkpensionsavgift och sjukförsäkringsavgift. Avierna skall ersätta inkomstlängdsstommarna och insorteras av lokal skattemyndighet i deklara-tionerna tillsammans med andra kontrolluppgifter. Ur kontrollsynpunkt torde vara fördelaktigt att avi framställs för envar i skattebandet upptagen skattskyldig. Skall en person beskattas inom flera orter, bör särskild avi framställas för varje sådan ort.

Sortering av deklara-tionsmaterialet skall ankomma främst på de lokala skattemyndigheterna. Taxeringsavier, kontrolluppgifter och deklara-tioner

skall med ledning av däri angivna data hopsorteras till kameral ordningsföljd. Taxeringsavierna torde, när de senast under januari månad taxeringsåret expedieras från centralorganet till de lokala skattemyndigheterna, vara ordnade distriktsvis samt inom distrikt i fastighetsnummerordning.

Kontrolluppgifterna bör liksom nu vara försedda med uppgift om den skattskyldiges namn och bostadsadress. Uppgift om hemvist och födelseår samt numret å utfärdad debetsedel å preliminär skatt för året näst före taxeringsåret, vilka »sorteringsdata» för närvarande skall anges, torde kunna ersättas med förslagsvis de sifferuppgifter, som kommer att finnas angivna på debetsedeln, nämligen folkbokföringsnummer jämte kod för län, kommun och församling samt fastighetens ordningsnummer. Möjlighet skall dock finnas att därjämte eller i stället ange mantalsskrivningsortens och -fastighetens namn.

Självdeklarationerna uppordnas med ledning av motsvarande sifferbe-teckningar eller klarskriftsuppgifter i samma följd som tidigare inkomna handlingar (taxeringsavier och kontrolluppgifter) och hopsorteras med dessa. Handlingarna överlämnas därefter till respektive taxeringsnämnder. I de fall endast taxeringsavi föreligger, kan övervägas att låta lokal skattemyndighet för taxeringsnämndens räkning färdigställa anmaningar att avge deklaration.

Liksom nu skall taxeringsnämnderna leverera färdigbehandlade deklarationer successivt till lokal skattemyndighet under april—juni. Nuvarande bestämmelser om att leverans skall ske inom en vecka efter varje sammanträde bör dock kompletteras med föreskrift om att nämndernas arbete i görligaste mån skall bedrivas fortlöpande samt att deklarationer av företrädesvis enkel beskaffenhet bör avverkas i första etappen — detta gäller framförallt de lokala taxeringsnämnderna.

Vid leverans av färdigbehandlade deklarationer antecknar nämnden datum härför i mantalslängd eller motsvarande förteckning över skattskyldiga.

Hos lokal skattemyndighet skall handlingarna undergå ytterligare granskning, bl. a. för kontroll av att nämndens beslutsanteckningar är så tydliga att de kan utgöra underlag för stansning av hålkort. Enligt de preliminära undersökningar vi gjort finns möjlighet att avlasta lokal skattemyndighet betydande delar av arbetet med att bestämma pensionsgrundande inkomst. Sålunda skulle denna myndighet endast behöva ange nettobeloppen av inkomst av anställning och av annat förvärvsarbete, medan övriga räkneoperationer skulle utföras maskinellt inom ADB-anläggningen. Arbetet med att upprätta särskilda inkomstkort skulle då också bortfalla. Nettobeloppen skulle liksom taxeringsdata antecknas på deklarationerna. Denna särskilda granskning torde då kunna medhinnas under tiden mitten av april—mitten av juli och stansning av taxeringsdata och av pensionsdata ske samtidigt.

Den skyldighet att granska deklarationsmaterialet, som lokal skattemyndighet skall erhålla, medför inte någon rätt att ändra på taxeringsnämndernas beslut. På motsvarande sätt som nu sker i anslutning till längdföringsarbetet, bör lokal skattemyndighet, om den upptäcker felaktigheter i taxeringen, underrätta taxeringsnämnden därom, så att rättelse kan ske. Lokal skattemyndighet bör vidare se till att nämnderna bedriver sitt arbete med erforderlig skyndsamhet och levererar färdiggranskat material i den takt, som fordras för att stansningen skall medhinnas inom stipulerad tid. Ävenledes bör kontrolleras, att taxeringar inte förbises eller åsättes dubbelt.

Stansningen av taxeringsresultat och av data avseende tilläggspensioneringen verkställs hos länsstyrelsen. Skattskyldigs identifieringsdata framgår av taxeringsavien samt övriga uppgifter av anteckningarna på deklarationens baksida. Att deklarationsformuläret i vissa smärre hänseenden kan behöva ändras och anpassas för stansningen må här nämnas.

Under taxeringsarbetets gång kan framkomma omständigheter, som gör att visst beslut måste korrigeras, exempelvis till följd av nyanländ eller rättad löneuppgift eller deklaration. I sådant fall begär taxeringsnämnden — om deklarationshandlingen redan översänts till lokal skattemyndighet — att få den tillbaka. Att stansning ägt rum utgör i och för sig inte hinder för ändring av redan fattat beslut rörande taxering eller pensionsgrundande inkomst. Risken för att ändring eventuellt skall behöva företagas får inte fördröja stansningen till taxeringsperiodens slut. Viktigt är att kunna börja stansningen så tidigt som möjligt. Man torde också få räkna med att lokal skattemyndighet i enstaka fall behöver göra så noggrann utredning i fråga rörande tilläggspension att beslut härutinnan inte hinner avvaktas. Vid stansning av ändrade eller kompletterande data användes nya hålkort, vari medelst särskild kod markeras att fråga är om rättelse av data, som förut stansats och eventuellt inlästs på magnetband.

Färdigstansade hålkort (taxeringskort) expedieras periodvis till ADB-anläggningen. Hålkortens data överföres till magnetband, varefter — sedan beräkningsarbetena utförts — framställning sker av inkomst- och förmögenhetslängder. Dessa distribueras via länsstyrelserna till respektive taxeringsnämnder för underskrift och vidarebefordras sedan till lokal skattemyndighet.

I samband med den nuvarande längdföringen i stomme till inkomstlängd finns möjlighet kontrollera, att avgivna deklARATIONER inte förkommit. Vid maskinell längdföring däremot kan inte utan vidare uppmärksammas, om deklaration jämte taxeringsavi kommit bort före stansningen. Möjlighet finns dock att maskinellt framställa kontrollförteckningar (förslagsvis i folkbokföringsnummerordning inom distrikt) över skattskyldiga, för vilka

taxeringsavvier utskrivits men taxering inte registrerats, samt överlåta på taxeringsnämnd eller lokal skattemyndighet att verkställa erforderlig granskning. Medhinnens granskningen före inkomstlängdernas undertecknande, ankommer på taxeringsnämnden att åsätta de felande taxeringarna. Eljest torde de vidare åtgärderna få ombesörjas inom länsstyrelsen.

Vad beträffar inkomstlängdens innehåll torde finnas vissa förutsättningar för att — utan att därigenom eftersätta behovet av statistiska uppgifter — kunna vidtaga begränsning av den nu förekommande specialredovisningen å förvärvskällor m. m., vilka uppgifter saknar betydelse för debiteringen av slutlig skatt. Emellertid framlägges inte nu något förslag i denna riktning.

I längdmaterialet ifråga bör endast medtagas de skattskyldiga, som påförts taxering eller för vilka anteckning av annat slag måste göras. I den mån nu förekommer specialanteckningar i längdmaterialet, avses dylika framdeles skola göras antingen manuellt efter det längden blivit iordningställd eller maskinellt i anslutning till längdutskriften och då eventuellt i kodform.

Oaktat stansningen ej omfattat sådana data som beskattningsbar inkomst, beskattningsbar förmögenhet etc. — men väl underlag för dessa belopps uträkning, t. ex. taxerad inkomst och medgivet ortsavdrag, skattepliktig förmögenhet — skall beloppen ifråga fullständigt anges i längdmaterialet. Uträkningen skall göras i datamaskinerna.

Samtidigt med längdskrivningen, vilken avses skola äga rum under första hälften av augusti taxeringsåret, skall även göras vissa sammanställningar av taxeringsutfallet samt framtagas viss statistik.

För beräkning av sjukförsäkringsavgifterna behövs vissa uppgifter från sjukkassorna. ADB-anläggningen skall maskinellt framställa *sjukförsäkringsavgiftskort* med förstansade identifieringsdata. I dessa hålkort skall sjukkassorna streckmarkera, för senare avläsning (marksensing), uppgift om sjukpenningklass m. m. Sjukförsäkringsavgiftskorten expedieras från centralsjukkassorna direkt till centralorganet för översättning av streckmarkerade begrepp samt vidare bearbetning. Hålkorten (eller magnetband med erforderligt innehåll) överlämnas sedan till riksförsäkringsanstalten.

Arbetsgivare, som under ett år utgivit lön till anställd med minst trehundra kronor, är — enligt gällande bestämmelser om uppbörd av tilläggspensionsavgifter — skyldig att nästföljande år lämna arbetsgivaruppgift till ledning för beräkning av avgiftsunderlag. Uppgifterna lämnas under januari månad året näst efter utgiftsåret till lokal skattemyndighet (i Stockholm till överståthållarämbetet); redare, som har att redovisa sjömansskatt, skall i stället avlämna arbetsgivaruppgift till sjömansskattekontoret före utgången av februari månad. Efter viss granskning och kontroll överläm-

nas uppgifterna till riksförsäkringsanstalten, som beräknar och påför arbetsgivaravgift. Om dylik avgift uppgår till högst ettusen kronor, uttages den i regel i samband med den allmänna skatteuppbörden. Avgiftsuppbörden i övrigt ombesörjes av riksförsäkringsanstalten.

I de fall arbetsgivaravgift skall uttagas i samband med den allmänna skatteuppbörden, dvs. ingå i den slutliga skatten, bör i ADB-systemet erforderliga data lämnas av riksförsäkringsanstalten medelst hålkort eller magnetband direkt till ADB-anläggningen.

Enligt ovan har centralorganet erhållit besked om taxerings-, sjukförsäkrings- och tilläggs pensionsdata m. m. Där finns redan förut registrerat uppgifter om pensionskod och gottskriven preliminär skatt för envar skattskyldig, samt övriga för debiteringsarbetet erforderliga data — exempelvis den kommunala utdebiteringens storlek på respektive beskattningsorter, gällande skattetabeller, avgiftstariffer, räntesatser m. m.

Sedan skattebandets data, bl. a. i fråga om adresserna, aktualiserats och samtliga i slutlig skatt ingående skatter och avgifter uträknats och lagrats i vederbörliga magnetband, framställer centralorganet maskinellt debiteringslängder, debetsedlar å slutlig skatt, vissa sammandrag m. m.

För iakttagande av bl. a. bestämmelserna i 65 § andra stycket och 68 § 4 mom. uppbördsförordningen framställer centralorganet under augusti månad förteckningar över skattskyldiga, som blir berättigade återfå överskjutande skatt, *överskottsfor-teckningar*. Sedan förteckningarna granskats av vederbörande, underrättas centralorganet av länsstyrelsen medelst hålkort i vad mån belopp skall innehållas.

Debiteringslängder samt debetsedlar å slutlig skatt jämte därvid fogade återbetalningskort eller skatteanvisningar å kvarstående skatt upprättas och expedieras enligt ungefär samma rutiner som förut beskrivits i fråga om preliminär B-skatt.

Vid beslut om ändrad taxering eller debitering, som kan iakttagas innan debetsedel utfärdats, stansas vid länsstyrelse hålkort — i tillämpliga delar i samma ordning som vid stansningen efter deklaramaterialet — vari redovisas de nya data, som skall ligga till grund för skatteuträkningen. Hålkorten insändes successivt till centralorganet.

För närvarande gäller vid debitering av slutlig skatt, att sådant taxeringsbeslut eller sådan för debitering överlämnad handling skall iakttagas, som kommit debiteringsmyndigheten tillhanda senast den 20 november under taxeringsåret. Huruvida det är lämpligt att inom ADB-systemet ha kvar nämnda tidpunkt eller om en viss tidigareläggning bör ske får undersökas närmare under det fortsatta utredningsarbetet.

Vid taxerings- och debiteringsändringar, varom länsstyrelse erhåller kännedom vid sådan tidpunkt, att ändringarna inte kunnat iakttagas vid den

maskinella framställningen av debetsedlarna, bör ankomma på länsstyrelse att verkställa erforderlig omräkning och omdebitering samt att utfärda ny debetsedel eller i förekommande fall ändra den av centralen framställda debetsedeln. ADB-anläggningen aviseras om ändringen medelst hålkort, varjämte i förekommande fall göres erforderliga ändringsanteckningar i debiteringslängden.

Överskjutande skatt

Återbetalning av överskjutande skatt skall, liksom nu, i regel ske med anlåtande av postverket, som löser in de vid debetsedlarna fogade återbetalningskortet eller de i särskilda fall (bl. a. beträffande belopp å lägst 10 000 kronor) av länsstyrelsen utfärdade giroutbetalningskortet.

De inlösta återbetalningskortet översändes periodvis till länsstyrelsen i utbetalningslänet för stansning av hålkort. Länsstyrelsen kontrollerar, i samma ordning som i fråga om skatteredovisningarna från de olika redovisningsställena, att återbetalda belopp överensstämmer med i reversal uppgivna slutsummor. Hålkorten tillställs centralorganet, som gör maskinell avstämning mot varje där registrerat utbetalningsbelopp och framställer dels för länsstyrelsens och postens räkning förteckningar över skedda återbetalningar, dels för länsstyrelsens behov förteckningar över anvisningar som ej inlösts. Återbetalningskortet kvarliggjer hos länsstyrelsen för eventuella reklamationer.

Kvarstående skatt

De olika redovisningsställena (arbetsgivare, postanstalter, penninginrättningar etc.) skall i likhet med vad ovan sagts om preliminär skatt lämna redovisning till respektive länsstyrelser över kvarskatteuppbörden. Till centralorganet översänder länsstyrelsen vederbörligen stansade hålkort och erhåller därifrån erforderliga uppbördslistor och restlängder m. m. Genom särskild markering i restlängden eller förtecknade på särskild lista anges de fall, där debiteringen av tilläggsavgift är avhängig av indrivningsresultat (jfr 40 § förordningen ang. uppbörd av avgifter enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension, m. m.). På motsvarande sätt skall — liksom redan nu sker — göras anteckning i restlängd om skogsårdsavgift och annuiteter.

Tillkommande skatt

Enligt uppbördsförordningen förstås med tillkommande skatt dels skatt som debiteras på grundval av sådant taxeringsbeslut, som kommit den lokala skattemyndigheten tillhanda efter den 20 november under taxeringsåret, dels skatt, som påföres på grund av eftertaxering, dels ock skatt, som

utöver tidigare påförd skatt skall erläggas på grund av beslut rörande ändrad debitering.

För debitering av tillkommande skatt föreslår vi — i likhet med organisationsnämnden — manuellt förfarande, medan själva uppbörden skall ombesörjas maskinellt enligt de för B-skatt och kvarstående skatt föreslagna rutinerna. Debetsedlarna skall alltså framställas av länsstyrelsen och för uppbördskontrollen erforderliga data aviseras centralorganet medelst hålkort.

Arbetsgivarkontroll

Preliminär och kvarstående skatt för anställda inbetalas, såsom tidigare sagts, i huvudsak genom arbetsgivarnas försorg. På arbetsgivarna ankommer också bl. a. att lämna för debiteringen av arbetsgivaravgifter erforderliga grunddata. Fullgörandet av dessa skyldigheter skall övervakas.

Liksom i nuvarande system skall arbetsgivarnas skatteinbetalningar kontrolleras efter varje uppbördstermin, dock att länsstyrelsen i stället för postens skatteavdelning skall stämma av likviderna mot inkomna redovisningar. Summabelopp för varje arbetsgivare journalføres samt jämföres med uppgifterna för nästföregående termin; större avvikelser rapporteras genast till lokal skattemyndighet för utredning. Från centralorganet erhåller lokal skattemyndighet för den fortsatta kontrollen erforderliga sammanställningar, utvisande antalet A-skatteposter och summa A-skatt beträffande varje arbetsgivare. Sammanställningarna detaljgranskas av lokal skattemyndighet.

Vad beträffar den årliga kontrollen av att skattebelopp inflyter i samtliga de fall debetsedel å preliminär A-skatt utfärdats föreslås den ändringen, att granskning sker successivt av vissa årsklasser i stället för som nu distriktsvis. För ändamålet framställer centralorganet maskinellt de skrivelser (frågeblanketter), som lokal skattemyndighet skall utsända till skattskyldiga för vilka A-skatt ej redovisats.

Kontrollen av de arbetsgivaravgifter, som omförmäles i 5 § förordningen ang. uppbörd av avgifter enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension, bör utföras dels stickprovsvis genast, dels i detalj något senare. När uppgifterna (i två ex.) inkommer till lokal skattemyndighet under januari taxeringsåret, kontrolleras, att de är försedda med erforderliga identifieringsdata och att båda exemplaren överensstämmer med varandra. Efter viss stickprovsgranskning av innehållet översändes ena exemplaret av uppgifterna till riksförsäkringsanstalten för avgiftsdebitering. Den andra omgången av exemplaren kvarliggjer hos lokal skattemyndighet och undergår noggrannare kontroll under senare delen av året. Företagna rättelser rapporteras till riksförsäkringsanstalten. Eftersom avgifterna från de »mindre» arbetsgivarna skall uttagas i samband med den allmänna

skatteuppbörden måste numreringen överensstämma med den som gäller i övriga uppbördssammanhang.

Uppbördsstatistik

Det ankommer på riksräkenskapsverket att föra fortlöpande statistik över skatteuppbörden. Erforderliga data lämnas efter varje uppbördstermin av centralorganet på grundval av dit inkomna och där bearbetade uppgifter. Samtidigt som förteckningar över influtna belopp (uppbördslistor) framställs för länsstyrelsernas behov, upprättas sålunda (maskinellt) sammanställningar över influten A-skatt, B-skatt, kvarstående skatt och tillkommande skatt.

Annuiteter

I likhet med organisationsnämnden anser vi att debitering av annuiteter å avdikningslån och å förskott för avlösning av frälseränta bör skiljas från skatteuppbörden i övrigt. Denna verksamhet, som är av förhållandevis liten omfattning, bör ombesörjas separat. Den tillgängliga maskinparken utnyttjas därvid endast i den mån så visar sig vara mer lönsamt än ett rent manuellt förfarande.

Revision

Uppbördsrutinerna skall utformas så, att debitering, längdskrivning, utfärdande av debetsedlar etc. medhinner inom föreskrivna tider och att verksamheten ger ett korrekt resultat. Tillsynen häröver skall ligga hos centralorganet. Emellertid skall därjämte riksräkenskapsverket (fr. o. m. den 1 juli 1961 riksrevisionsverket) utöva central kontroll och ständigt se till att statens räkenskapsväsen fungerar ändamålsenligt. Samarbete mellan centralmyndigheten och riksrevisionsverket erfordras följaktligen i vad avser utformningen av arbetsrutinerna och program för datamaskinarbetet.

Stickprovgranskning av själva skatteuträkningen och avgiftsdebiteringen sker nu manuellt i stor omfattning. I ADB-systemet bör i första hand äga rum en förebyggande kontroll av programmen. På riksrevisionsverkets föranstaltande kan exempelvis tid efter annan programmen prövas mot uppställda exempel. Vidare kan därvid undersökas i vad mån programmerade kontroller medtagits och att dessa ger tillförlitliga utslag vid eventuella fel i grunddata m. m.

Som komplettering till den förebyggande kontrollen torde emellertid, liksom nu, också böra förekomma viss granskning av summauppgifter och för statistik lämnade sammanställningar.

Kap. 15. Organisationsfrågor

LOKAL SKATTEMYNDIGHET

ADB-systemet medför, att de lokala skattemyndigheterna avlastas en del kvantitativt stora arbetsuppgifter. Av de kvarstående uppgifterna beräknas vissa kräva en mindre arbetsinsats än nu. Mot denna bakgrund måste närmare klarläggas, vilken verkan ADB-systemet får med avseende på behovet av arbetskraft hos de lokala skattemyndigheterna. Den slutliga lösningen av denna fråga kan även bli beroende av huruvida det kan befinnas möjligt och lämpligt att tillföra lokal skattemyndighet nya arbetsuppgifter, vilka har nära anknytning till den nuvarande verksamheten. Sistnämnda spörsmål beröres dock inte närmare i förevarande betänkande.

Antalet lokala skattemyndigheter är för närvarande 187, därav 156 häradsskrivare och 30 kronokamrerare, vartill kommer i Stockholm en uppborrdirektör.

Häradsskrivare är lokal skattemyndighet inom fögderi och kronokamrerare (i Stockholm uppborrdirektören) lokal skattemyndighet inom stad med egen uppborrdsförvaltning. I dessa städer, där den lokala skattemyndighetens arbete är organiserat inom särskilda uppborrdsverk med kronokamreraren (uppborrdirektören) som chef, fullgör därjämte myndigheten vissa arbetsuppgifter, som i riket i övrigt ankommer på länsstyrelserna. För uppborrdsverken i Stockholm och Göteborg gäller särskilda bestämmelser, som i viss mån avviker från de vilka tillämpas för riket i övrigt. Uppborrdsverken i Stockholm, Göteborg och Malmö har dessutom egna adressmaskinanläggningar och handhar det tryckande registret för dessa städer. Samtliga uppborrdsverk administreras i kommunal regi. Häradsskrivarorganisationen däremot är helt statlig. Inom fögderierna bor ca 65 procent av landets befolkning. Folkmängden varierar i fögderierna mellan ca 17 500 och ca 53 500 och i städer med egen uppborrdsförvaltning mellan ca 18 600 och ca 808 000.

Av den i kap. 12—14 lämnade beskrivningen över det föreslagna systemets utformning framgår närmare den lokala skattemyndighetens funktioner inom olika stadier av folkbokförings- och uppborrdsverksamheten i dess helhet. För att kunna bedöma personalbehov m. m. efter den föreslagna omläggningen har vi gjort vissa jämförelser mellan omfattningen av de arbetsuppgifter, som i dagens läge utföres på häradsskrivarkontoren, och de som avses skola utföras där i framtiden. Vi har också sökt bedöma, hur det nya systemet kan komma att påverka arbetet inom städernas uppborrdsverk.

Häradsskrivarkontoren

Häradsskrivares nuvarande arbetsuppgifter. Arbetet på häradsskrivarkontoren präglas till stor del av att vissa omfattande arbetsuppgifter skall ut-

föras under begränsade tidsperioder med en i författning bestämd slutdag. Mantalsskrivningsförrättningarna skall vara avslutade senast den 20 december. De får påbörjas i stad den 15 oktober och i övrigt tidigast den 15 november. Efterarbete i form av kompletteringar, bl. a. på grundval av veckorapporter från vederbörande pastor, pågår fram till årsskiftet. Skriftväxlingen med andra mantalsskrivningsförrättare m. fl. skall vara avslutad omkring den 20 januari. Den stomme till mantalslängd, i vilken anteckning skall ske rörande förändringar, som föranletts av skriftväxling m. m., skall vara levererad till länsbyrån den 25 januari. Kollationering och justering av mantalslängden sker i mars månad. Resultatet av mantalsskrivningen bör dock i möjligaste mån föreligga klart redan i november-december, då debetsedlarna å preliminär skatt skall framställas hos länsbyrån för att sedan överlämnas till häradsskrivaren för kontroll och vidare bearbetning. Debetsedlarna å preliminär A-skatt skall expedieras till de skattskyldiga senast den 18 januari, å preliminär B-skatt senast den 25 februari. A-skattsedlarna förses med uppgift efter vilka grunder skatteavdrag skall verkställas. På B-skattsedlarna anges det belopp, som de skattskyldiga har att erlägga i form av preliminär B-skatt, ävensom storleken av det belopp, som vid varje uppbördstermin skall inbetalas. Denna debitering sker i flertalet fall med ledning av debiteringslängden avseende nästföregående års taxering. En skattskyldig med preliminär B-skatt har emellertid rätt och stundom skyldighet att avge preliminär deklaration, i vilka fall deklarationen ligger till grund för debiteringen. Enligt uppbördsförordningen skall sådana deklarationer vara häradsskrivaren tillhanda senast den 1 december året före inkomståret. I allmänhet tages dock hänsyn till alla preliminära deklarationer, som inkommit före den tidpunkt då B-skattsedlarna utsändes. Avges preliminär deklaration senare, kan preliminär taxering föranleda ändring i B-skattdebiteringen. Ärenden av detta slag förekommer under hela året, huvudsakligen dock under tiden före utgången av de två första uppbördsterminerna.

Mantalsskrivningen av fastigheterna anknyter till de faktiska förhållandena den 1 januari under mantalsåret. Häradsskrivaren aviserar i allmänhet om förändringar under året genom att till länsbyrå periodiskt insända rättad fastighetsförteckning.

Omkring den 1 februari börjar arbetet med att sortera och till taxeringsnämnderna överlämna årets självdeklarationer och andra taxeringsuppgifter. Från och med år 1961 tillkommer även visst sorteringsarbete, föranlett av den allmänna tilläggspensioneringen, samt komplettering och granskning av underlaget för debitering av arbetsgivaravgifter. Arbetet med sorteringen av deklaramaterialet är koncentrerat till februari och mars månader; arbetet pågår dock, ehuru i begränsad utsträckning, till taxeringsperiodens slut den 30 juni.

Under mars månad de år då särskild fastighetstaxering verkställs skall

stommen till fastighetslängd kompletteras i olika avseenden, bl. a. skall i stommen införas nästföregående års taxeringsvärden.

Efter hand som taxeringsarbetet fortskrider och taxeringsnämnderna lämnar ifrån sig deklARATIONERNA, skall härads-skrivarna i taxeringslängderna införa de av nämnderna beslutade taxeringarna samt verkställa vederbörliga sammandrag och avskrifter av längderna. Längdföringsarbetet skall vara avslutat senast den 31 juli.

Arbetet med kollationering av röstlängderna kan vanligen igångsättas redan i mars månad men flertalet anteckningar om rösträttshinder m. m. verkställas i huvudsak under tiden den 12—30 juni.

Från och med år 1961 tillkommer arbetet med att fastställa pensionsgrundande inkomst och att, i vissa fall, uträkna och debitera tilläggspensionsavgifter för tilläggspensioneringen. Till grund härför ligger bl. a. taxeringsmaterialet. Arbetet är planerat att utföras huvudsakligen under tiden den 15 april—den 30 september. Även under övriga delar av året har härads-skrivarna att utföra ett betydande arbete för tilläggspensioneringen.

Debiteringsarbetet avseende den slutliga skatten påbörjas i allmänhet i samband med längdföringen av de av taxeringsnämnderna beslutade taxeringarna och förberedes redan i inkomst- och förmögenhetslängderna så-tillvida, att däri införes uträknad statlig inkomstskatt, pensionsavgift och förmögenhetsskatt. Debiteringsarbetet fullföljes i huvudsak under tiden juli—november. Senast i mitten av december månad skall debetsedlarna avseende den slutliga skatten vara utsända till de skattskyldiga.

Fortlöpande under året fullgör härads-skrivaren ett flertal arbetsuppgifter, vilka mer eller mindre sammanhänger med förutnämnda göromål, t. ex. handläggning av ansökningar om jämkning av preliminär skatt och anstånd med inbetalning av skatt samt omdebiteringar av skatt på grund av ändrade taxeringsbeslut.

Under hela året pågår kontroll av att arbetsgivarna rätt fullgör sina skyldigheter att verkställa skatteavdrag och att till statsverket inbetala för arbetstagarna innehållen skatt. Kontrollverksamheten har vidgats väsentligt; den omfattar numera även den allmänna tilläggspensioneringen.

Slutligen må framhållas, att härads-skrivaren har att utöva upplysnings- och rådgivningsverksamhet mot skattskyldiga, arbetsgivare och myndigheter. Denna serviceverksamhet är på sina håll mycket omfattande och behovet därav har stegrats genom sjukförsäkrings- och pensionsreformerna.

Nuvarande personaluppsättning på härads-skrivarkontoren. Enligt personalplanen för härads-skrivarkontoren finns från den 1 januari 1961 följande antal befattningar.

156 härads-skrivartjänster i lönegraderna A 21—A 24

156 kansliskrivartjänster i lönegraden A 10

156 kontoristtjänster i lönegraden A 9

316 kanslibiträdestjänster i lönegraden A 7 och

847 tjänster som biträde för skriv- och kontorsgöromål i A 1—A 5.

Härtill kommer 63 landskanslisttjänster å landskontoren i lönegraderna A 9—A 13 för tjänstgöring i fögderi.

Medel har vidare anvisats för anlåtande av tillfällig biträdeshjälp motsvarande för helt år i runt tal 2 600 biträdesmånader.

I angivet antal biträdestjänster ingår 173 kontorsbiträdestjänster, som hittills inrättats på häradsskrivarkontoren i samband med den pågående utbyggnaden av taxeringsassistentorganisationen. Befattningarna som taxeringsassistenter är visserligen organisatoriskt knutna till de lokala skattemyndigheterna men taxeringsassistenter fullgör arbete helt för taxeringsnämnderna och länsstyrelsernas taxeringssektioner.

Förutom samtliga häradsskrivartjänster är på ordinarie stat uppförda 474 befattningar som kontorsbiträden.

Häradsskrivares arbetsuppgifter i ADB-systemet. En sammanställning över de huvudsakliga arbetsuppgifterna för häradsskrivare före och i ett ADB-system lämnas i *bilaga 5*.

Mantalskrivningen avses även i ADB-systemet skola ankomma på häradsskrivaren med i stort sett samma arbetsuppgifter som för närvarande. Arbetet avses dock skola i huvudsak avslutas tidigare än nu är fallet. I anslutning till mantalskrivningen skall mantalskrivningsförrättaren granska och i förekommande fall rätta i stomme till mantalslängd angiven preliminärskattekod.

Det åligger även i fortsättningen häradsskrivare att avisera länsstyrelse om inträffade förändringar i fastighetsbildningen och i äganderätten till fastigheterna. Han skall också i vissa hänseenden komplettera röstlängderna innan dessa översändes till valnämnderna.

Under löpande inkomstår avses häradsskrivare — liksom hittills — skola utskryva debetsedlar å preliminär skatt. Han skall verkställa preliminär taxering samt handlägga jämnings- och anståndsärenden. Vidare har han att, såsom för närvarande, utöva kontroll över att arbetsgivare rätt fullgör sina skyldigheter med avseende å skatteavdrag och skatteinbetalning.

De arbetsuppgifter, som sammanhänger med sortering av deklarationer och löneuppgifter m. m., torde komma att öka något i omfattning; en nytillkommande uppgift blir bl. a. att i deklarationerna insortera de centralt framställda taxeringsavierna.

Efter hand som deklarationerna återkommer från taxeringsnämnderna skall de hos häradsskrivaren iordningställas, förtydligas och fullständigas för hålkortsstansningen hos länsstyrelserna. I anslutning därtill skall utföras det på lokal skattemyndighet ankommande arbetet inom tilläggspensioneringen. För beräkningen av pensionsgrundande inkomst erforderliga uppgifter antecknas på inkomstdeklarationerna. Uträkningarna avses sedan skola ske helt maskinellt.

I den mån tiden inte medgivit att arbetet för tilläggspensioneringen slutföres, innan deklarationsmaterialet överlämnas till länsstyrelsen för stansning, får det fullföljas senare. En del deklARATIONER kan därför behöva sändas tillbaka till lokal skattemyndighet för komplettering.

Under hela året förekommer sådana arbetsuppgifter, som sammanhänger med häradsskrivarens funktion att vara ett i förhållande till andra myndigheter, arbetsgivare och skattskyldiga m. fl. lokalt serviceorgan inom sitt förvaltningsområde.

I de nu lämnade redogörelserna för de på häradsskrivarkontoren ankommande arbetsuppgifterna har de uppgifter utelämnats, vilka hänger samman med den biträdeshjälpsom skall lämnas åt taxeringsassistenterna. Ifrågarande arbete berörs knappast av mekaniseringen.

Personalbehovet på häradsskrivarkontoren i ett ADB-system. Vi har gjort vissa beräkningar för att bedöma arbetsmängden på ett häradsskrivarkontor i ett medelstort fögderi dels med nuvarande arbetsuppgifter, dels ock efter en genomförd omläggning till ADB-system. På basis härav har vi sedan framräknat det sannolika framtida behovet av biträdespersonal för ett dylikt »normalfögderi» och inom häradsskrivarorganisationen i dess helhet.

Till grund för beräkningarna har lagts uppgifter från ca trettio häradsskrivarkontor om biträdespersonalens sysselsättning i skilda göromål månad för månad under ettvar av åren 1958 och 1959. Uppgifterna, som lämnats med ett års mellanrum, har visserligen i stor utsträckning varit grundade på efterhandsuppskattningar men har bedömts som tillräckligt tillförlitliga för att kunna användas vid våra beräkningar. Materialet har jämförts med statistiska uppgifter, som inrikesdepartementet för samma arbetsår låtit infordra från samtliga fögderier. De lämnade uppgifterna har bearbetats av oss. Resultatet av bearbetningen har blivit, att vi erhållit en enligt vårt bedömande förhållandevis tillförlitlig bild såväl av arbetsvolymens normala växlingar under året som av hur lång tid olika grupper av göromål i ett fögderi vanligtvis kräver.

Det beräknade normalfögderiet är visserligen bildat av ett genomsnitt av de fögderier, varifrån detaljuppgifter inhämtats, men motsvarar i storleksordning samtidigt ett genomsnitt av samtliga fögderier i riket. Invånarantalet uppgår till ca 31 000 personer med 17 600 till statlig inkomstskatt skattskyldiga. Häradsskrivarkontoret för detta normalfögderi bildar i personhänseende en arbetsenhet, som likaledes väl ansluter sig till riksgenomsnittet för samtliga häradsskrivarkontor.

Beräkningarna har omfattat allenast sådana arbetsuppgifter, som utförts av biträdespersonalen. Häradsskrivarens egen arbetstid har inte till någon del medräknats. I de fall landskanslist tjänstgjort i fögderiet har viss del av dennes arbetstid, olika efter de göromål med vilka han uppgivits ha

varit huvudsakligen sysselsatt, ansetts motsvara antingen rena härads-skrivargöromål eller göromål som på andra häradsskrivarkontor fullgöres av biträdespersonal. Har biträdeshjälp lämnats åt taxeringsassistent, har denna del av biträdespersonalens arbetsprestationer frånräknats. De så avgränsade arbetsuppgifterna, som från början varit uppdelade i ett flertal grupper, har vid bearbetningen sammanförts till tre huvudgrupper. Den första gruppen omfattar i huvudsak arbete med mantalsskrivning, vård av personregister, fastighetsavisering m. m., upprättande av hittillsvarande arbetsgivarförteckningar, preliminärtaxeringar, ärenden rörande jämkning, ändrad skatteform eller skatteskolumn, existensminimum, anstånd och dylikt samt arbetsgivar kontroll m. m. ävensom huvudparten av vad som kan betecknas såsom serviceverksamhet gentemot enskilda och myndigheter.

Till den andra gruppen har hänförs huvudsakligen all sortering och vad därmed hör samman för iordningställande av taxeringsnämndernas arbetsmaterial. I tidsåtgången har inräknats även sådant sorteringsarbete, som utförts av andra än häradsskrivarkontorens egen personal men ersatts från det under elfte huvudtiteln uppförda förslagsanslaget Häradsskrivarna m. fl.: Avlöningar.

I den tredje gruppen av göromål återfinns framför allt utfärdandet och expedieringen av debetsedlar avseende preliminär skatt, förandet och avskrivandet av taxeringslängderna samt arbetet med debitering av skatter och avgifter, som påföres debetsedlarna å slutlig skatt, och utfärdandet av sådana debetsedlar.

Med ledning av uppgiven tidsåtgång för de tre grupperna av göromål och med tillägg för beräknad arbetstid avseende nytillkomna arbetsuppgifter för bl. a. tilläggspensioneringen har vi framräknat den totala kvantiteten arbete, uttryckt i antal effektiva arbetsdagar per månad, som biträdespersonalen har att enligt nuvarande system utföra i ett normalfögderi. På motsvarande sätt har framräknats en antagen total arbetsmängd i ett ADB-system, utformat i överensstämmelse med de av oss uppdragna allmänna linjerna. De insamlade tidsuppgifterna har lagts till grund för en beräkning av den arbetstid, som åtgår för uppgifternas fullgörande i det nya systemet.

Framhållas må att, såvitt avser arbetet med tilläggspensioneringen, beräkningarna rörande tidsåtgången även i nuvarande system helt naturligt bygger på vissa antaganden. I ADB-systemet har vi här inte räknat med annan arbetslättnad än den som följer av mekaniseringen av arbetet med fastställande av pensionsgrundande inkomst och uträkningen av tilläggspensionsavgifterna. Bortfallet för lokal skattemyndighet har i denna del beräknats till ca 50 procent för de arbetsuppgifter, som med nuvarande arbetssätt är avsedda att fullgöras under tiden den 15 april—den 30 september.

Resultatet av beräkningarna åskådliggöres av särskilt diagram; *bilaga 6*.

De heldragna linjerna i diagrammet anger växlingarna i arbetsbelastningen under olika månader, uttryckt i antal effektiva arbetsdagar för biträdespersonalen, den övre linjen i nuvarande organisation och den undre linjen i ADB-systemet. De streckade linjerna markerar respektive arbetskvantitet under antagande, att arbetet kunde fördelas jämnt över hela året. Skillnaden mellan de streckade linjerna anger den besparing i arbetskvantiteten, som en övergång till ADB-systemet teoretiskt kan medföra. Arbetsmängden beräknas nedgå med ca 55 procent. Samma reducering av biträdespersonalen innebär en likaledes teoretisk besparing av ca 5,5 biträdesår inom normalfögderiet eller totalt inom fögderiförvaltningen ca 860 biträdesår.

Som framgår av diagrammet föreligger även i ADB-systemet en hög arbetsbelastning under första halvåret med en markant topp under februari—mars. Förklaringen härtill ligger bl. a. däri, att en ansvällning av arbetet alltid inträder omedelbart efter det allmänheten mottagit sina debetsedlar å slutlig och preliminär skatt. Flertalet ärenden kräver skyndsamt handläggning med hänsyn till att ändrade källskatteuttag i princip skall tillämpas från inkomstårets början. Sorteringen av självdeklarationer och andra för taxeringen och för tilläggs pensioneringen erforderliga uppgifter sker företrädesvis under februari—mars. Sedan kommer långdföringsarbetet — i ADB-systemet granskningsarbete m. m. Det arbete, som sammanhänger med tilläggs pensioneringen, bör i ADB-systemet utföras parallellt med att deklaramaterialet tillrättalägges för den hålkortsstansning, som skall ske hos länsstyrelsen. Det är nämligen angeläget att inte behöva verkställa stansning av taxeringsdata och data för tilläggs pensioneringen vid olika tillfällen.

I nuvarande system inträder ingen minskning av arbetsuppgifterna under hösten. I ADB-systemet däremot blir det en betydande minskning, vilken beror dels på att arbetet med debitering av slutlig skatt och vissa därmed sammanhängande arbetsuppgifter bortfaller dels ock på att en stor del av arbetet med tilläggs pensioneringen koncentreras till första halvåret. Arbetsuppgifterna är vidare i allmänhet så tidsbundna att det knappast går att minska arbetsbelastningen under årets första hälft genom att överföra vissa av arbetsuppgifterna till senare del av året.

Den omständigheten att i ett ADB-system skillnaden i arbetsmängd är så betydande under olika delar av året, gör det vanskligt att bedöma personalbehovet — främst då relationen mellan fast anställd och tillfällig personal. Av oss beräknat personalbehov för ett normalfögderi efter övergång till ADB-system åskådliggöres av särskilt diagram; *bilaga 7*.

Som diagrammet visar är arbetsbelastningen ingalunda jämnt fördelad under årets olika månader. Toppbelastningen i februari—mars beror emellertid till övervägande delen på anhopningen av då förekommande sorteringsarbeten. Stora delar härav torde med god arbetsledning kunna ut-

föras av tämligen orutinerad personal. Återstående arbetsuppgifter under tiden januari—juli är däremot huvudsakligen av så kvalificerad art att de inte torde kunna anförtros åt tillfällig personal. Med hänsyn härtill har vi dragit gränsen mellan fast anställd och tillfällig personal för normalfögderiet så att där bör finnas 4 à 5 helårsanställda biträden för den arbetskvantitet, som inte innefattar biträdeshjälp åt taxeringsassistent. En sådan fast personalstyrka förutsätter dock att tillfällig biträdesförstärkning motsvarande ca 9 biträdesmånader därutöver får anlitas under första halvåret. Å andra sidan skulle under höstmånaderna — om nya arbetsuppgifter ej tillföres — uppstå ett överskott på arbetskraft, motsvarande ca 5 biträdesmånader. Härmed sammanhängande frågor kommer att av oss beaktas under det fortsatta utredningsarbetet.

Under förutsättning att gränsen mellan fast anställd biträdespersonal och tillfällig personal drages vid 4,5 årsbiträden, uppstår för samtliga fögderier ett behov av ca 700 biträdestjänster. Behovet av tillfällig arbetskraft, motsvarande ca 9 biträdesmånader per fögderi, kommer att för samtliga fögderier motsvara ca 1 400 biträdesmånader.

Vid uppskattningen av antalet fasta biträdestjänster har bl. a. räknats med att, i enlighet med vad som är praxis inom statsförvaltningen i övrigt, förkortad tjänstgöringstid skall kunna tillämpas under sommaren. Likaså har förutsatts att huvudparten av semestrarna skall kunna uttagas under samma tid.

Ett medelstort fögderi sysselsätter efter samma beräkningssätt för närvarande 8 à 9 fasta biträden och tillfällig biträdespersonal motsvarande ca 17 biträdesmånader.

Framhållas bör att vi vid våra beräkningar rörande biträdesbehovet för tilläggs pensioneringen utgått från storleken av den biträdeshjälp som hittills uppskattats vara härför erforderlig. Visar det sig att denna biträdeshjälp inte är tillräcklig och därför måste förstärkas, kan en utökning av personalbehovet i ADB-systemet också komma i fråga.

De landskanslister, för närvarande 63 till antalet, som är avsedda för tjänstgöring i fögderi, tillhör länsstyrelsernas personal. Organisationsnämnden har i sitt systemförslag utgått från att dessa tjänster skall indragas.

Tidigare har landskamreraren A. Wigert, som haft i uppdrag att fullfölja 1949 års uppördssakkunnigas utredning i avseende å en del då återstående organisatoriska frågor, enligt en stencilerad promemoria den 17 december 1952 rörande fögderiindelningen och häradsskrivarkontorens organisation funnit, att ifrågavarande landskanslisttjänster främst erfordrades ur utbildningssynpunkt och för att tillgodose behovet av vikarier på häradsskrivartjänster vid sedvanliga ledigheter samt för att förstärka organisationen om den av särskilda skäl i de enskilda fallen visade sig vara för svag. Wigert förordade, att antalet landskanslisttjänster för tjänstgöring

i fögderierna skulle nedbringas från dåvarande ca 70 tjänster till 23. De 23 befattningshavarna skulle vara knutna till var sitt län och kunna ambulera mellan länets häradsskrivarkontor. Den föreslagna reduktionen har som framgår av vad ovan nämnts om antalet sådana tjänster för närvarande endast delvis förverkligats.

Det kan diskuteras, i vilken utsträckning behov för närvarande föreligger av landskanslisters tjänstgöring på häradsskrivarkontoren. Uppenbart måste dock behovet minska i ett genomfört ADB-system. Nedgår biträdespersonalens antal, inverkar detta i vart fall på omfattningen av häradsskrivarens arbetsledande funktioner. Antalet landskanslisttjänster på landskontoren bör enligt vårt förmenande bestämmas med beaktande av att häradsskrivarna har behov av vikarier under semestrar och andra ledigheter ävensom i vissa andra fall behov av kvalificerad arbetskraftshjälp. Vi har räknat med att de nuvarande 63 icke-ordinarie landskanslisttjänsterna kan nedbringas till ett trettiotal.

Personaltilldelningen för häradsskrivarorganisationen i nuvarande system och det av oss beräknade personalbehovet i ett ADB-system framgår av nedanstående sammanställning.

	Nuv. system	ADB-system
icke-ordinarie landskanslister	63	ca 30
fasta biträdestjänster (de 173 biträdestjänster, som tillkommit i samband med taxeringsassistentorganisationens utbyggnad, har i detta sammanhang inte medräknats)	1 302	ca 700
	1 365	730
tillfällig biträdeshjälp (bitr.mån)	ca 2 600	ca 1 400

Som framgår av tabellen kan övergång till ADB-system beräknas medföra, att man kan inbespara ca 600 biträdestjänster och ca 1 200 biträdesmånader.

Vi har i detta sammanhang inte gjort några närmare bedömanden i vilken utsträckning besparingarna i fråga om biträdestjänsterna kan avse andra tjänster än som kontorsbiträden. För att få ett underlag för våra kostnadsberäkningar har vi emellertid räknat med ett framtida behov av ca 400 tjänster över kontorsbiträdesgraden.

Som framgår av redogörelsen här ovan har beräkningarna gjorts med utgångspunkt från personalbehovet inom ett fögderi om ca 31 000 invånare (ca 17 600 skattskyldiga). Inom ett sådant fögderi skulle behövas 4 à 5 helårsbiträden eller — om biträdeshjälp till taxeringsassistent även medräknas — 5 à 6 helårsanställda biträden. För närvarande finns ca tjugu fögderier, som har en folkmängd inte överstigande 25 000 personer, och ca tjugu med en folkmängd mellan 25 000 och 27 000 personer. Inom här berörda fögderier skulle i ett ADB-system behövas högst 4 à 5 fasta biträden

inklusive biträde åt taxeringsassistenten. Det torde kunna ifrågasättas, huruvida ett fögderi med en så ringa personaluppsättning utgör en lämplig arbetsenhet. Som jämförelse må nämnas att de med avseende å folkmängden fyra minsta fögderierna för närvarande har 6 biträden. Vi anser oss böra särskilt framhålla, att vi inte med det nyss sagda tagit ställning till hur stort ett fögderi bör vara för att utgöra en lämplig arbetsenhet.

Det finns emellertid enligt vår mening stark anledning överväga sådan jämkning i fögderiindelningen att samtliga fögderier blir tillräckligt stora för att var för sig bilda en ändamålsenlig arbetsenhet. Frågan om en ändring av nuvarande fögderiindelning torde emellertid böra bedömas även från andra synpunkter än den här berörda. 1955 års stadsutredning väntas komma att under år 1961 redovisa resultatet av sitt arbete. Om utredningens förslag utmynnar i en rekommendation att uppbördsväsendet i städerna förstatligas, torde det kunna bli aktuellt med en åtminstone partiell ändring av fögderiindelningen. Det kan befinnas lämpligt att t. ex. samman slå en stad med ett intill denna gränsande fögderi. Vi vill i detta sammanhang nämna att Västerviks stad, ca 18 000 invånare, fr. o. m. den 1 januari 1960 överförts till Västerviks fögderi, som därigenom fått ett befolkningsunderlag på ca 44 000 personer. En kommunindelningsreform förberedes. Även om det är för tidigt att nu bestämt uttala sig om de konsekvenser, som en dylik reform kan få med avseende på fögderiindelningen, kan man dock vara ganska säker på att den kommer att ge anledning till justering av gränserna för ett stort antal fögderier. I det av taxeringskontrollutredningen nyligen framlagda förslaget till förbättrad taxeringskontroll (SOU 1960: 36) redovisas vissa förslag, som kan få betydelse när det blir fråga om att utforma en ändamålsenlig fögderiindelning.

Fråga kan också möjligen komma upp att tillföra lokal skattemyndighet ytterligare arbetsuppgifter, något som kan påverka såväl personalbehov som bedömningen av fögderiernas lämpliga omfattning.

De här berörda omständigheterna har gjort, att vi inte ansett oss böra i detta betänkande gå in på frågan om fögderiindelningen. Detta spørsmål avser vi att upptaga senare.

Städernas uppbördsverk

Uppbördsväsendet i magistratsstäderna omlades genom 1945 års uppbördsreform. Magistratens ansvar för kronoupbörden bortföll. Flertalet magistratsstäder likställdes i uppbördshänseende med landsbygden och inordnades i den statliga fögderiförvaltningen. I 32 städer inrättades emellertid särskilt uppbördsverk under chefsskap av en kronokamrerare, i Stockholm uppbördsdirektör. Av dessa städer har sedermera Västerviks stad inlemmats med fögderi.

Utöver ett i kungörelsen den 29 mars 1946 (nr 122) om kronokamrerare

infört stadgande, att det inom stad med egen uppborðsförvaltning skall finnas ett uppborðsverk, finns inte några av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter rörande *organisationen* för uppborðsväsendet i sådan stad. Kommunerna har därför relativt fria händer, när det gäller att utforma organisationen. Vissa skiljaktigheter torde också föreligga de olika uppborðsverken emellan såväl vad beträffar organisation som med avseende å omfattningen av de arbetsuppgifter, som lagts på kronokamreraren.

Kronokamrerare (i Stockholm uppborðsdirektör) fullgör i nuvarande system motsvarande *arbetsuppgifter*, som i fögderi ankommer på härads-skrivare. Kronokamrerare har därutöver att utföra vissa uppgifter inom uppborðsväsendet, vilka beträffande fögderierna huvudsakligen utföres av länsstyrelse och av postens skatteavdelning. Det åligger kronokamrerare bl. a. att bokföra och redovisa skatt, som direkt inflyter till honom, att ansvara för bokföring och redovisning av annan preliminär och kvarstående skatt avseende de skattskyldiga i staden samt utskrift av restlängder över oguldna skatter (arbetet med krediteringen utföres dock numera regelmässigt av postens skatteavdelningar mot särskild ersättning), att granska utmätningsmans redovisning till länsstyrelse av skatt, böter och andra medel ävensom dennes anmälningar till avkortning och avskrivning av sådana medel, att själv föra kassajournal och avge månadsräkning till länsstyrelse över medel, som direkt inflyter till kronokamreraren.

Såvitt gäller de tre största städerna Stockholm, Göteborg och Malmö fungerar den lokala skattemyndigheten därjämte som länsbyrå för staden.

Vidare fullgör kronokamrerare i viss utsträckning sådana arbetsuppgifter, som har en mera direkt anknytning till den kommunala förvaltningen. I detta hänseende föreligger dock skiljaktigheter de olika uppborðsverken emellan. I enstaka fall har kronokamrerare av kommunen ålagts att utföra vissa speciella uppgifter t. ex. uppborð och redovisning av nöjesskatt och hundskatt.

I allmänhet förekommer ett nära samarbete mellan uppborðsverken och andra kommunala organ, bl. a. de som har hand om indrivningsverksamhet, polisväsende, socialvård och nykterhetsvård. Uppborðsverken utövar i regel en omfattande upplysnings- och rådgivningsverksamhet gentemot skattskyldiga och arbetsgivare.

De nuvarande uppborðsstäderna kan efter befolkningsunderlagets storlek uppdelas på tre grupper. Den *första gruppen* utgöres av de tre största städerna. I dessa uppgår folkmängden till ca 1,4 milj. personer (ca 808 000, 400 000 respektive 225 000), vilket motsvarar mer än hälften av invånarantalet i samtliga uppborðsstäder. Till den *andra gruppen* kan hänföras de åtta städer, vilka var för sig har ett invånarantal mellan ca 91 000 och 64 000 personer. Till den *tredje gruppen* slutligen kan hänföras återstående tjugu städer, vilka representerar ett högsta och lägsta invånarantal av ca 54 000 och 19 000 personer. Varje stad i sistnämnda grupp har ett befolknings-

underlag, som har sin ungefärliga motsvarighet inom fögderi. Medeltalet av befolkningsunderlaget i dessa städer motsvarar därjämte nära nog exakt medeltalet av befolkningsunderlaget inom samtliga fögderier.

Uppbördsverken företer stora olikheter sinsemellan såvitt avser *personalorganisationen*. De har som regel en förhållandevis större personaluppsättning än häradsskrivarkontoren. Denna kan i det tidigare redovisade normalfögderiet beräknas uppgå till 10 à 11 personer (1 häradsskrivare och 9 à 10 fast anställda biträden, vartill kommer ca 17 biträdesmånader). Härvid har ej medräknats den landskanslist, som under vissa perioder kan tjänstgöra inom fögderi, men väl det biträde, som tillkommit i anslutning till taxeringsassistentorganisationens utbyggnad.

För att få jämförelsemöjligheter kan man, ungefär på samma sätt som vi räknat fram personalstyrkan inom ett normalfögderi, göra en beräkning av antalet befattningshavare i en »normalstad» av motsvarande storlek (ca 31 000 invånare). Genomsnittligt torde inom en sådan stads uppbořdsverk finnas 15 à 16 fast anställda befattningshavare (1 kronokamrerare och 2 uppbořdsassistenter eller uppbořdskontrollanter samt 12 à 13 biträden, härtill kommer ca 24 biträdesmånader).

Inom en med normalfögderiet i folkmängdshänseende jämförbar stad synes alltså finnas väsentligt flera anställda än inom fögderiet (i genomsnitt 2 tjänstemän i lönegrad över den statliga biträdeskarriären jämte ca 3 biträden).

I detta sammanhang må dock framhållas, att genomsnittligt sett, antalet skattskyldiga i förhållande till folkmängden är större i städerna än i normalfögderiet. Socialförsäkringens administrationsnämnd har i sitt betänkande I, Tilläggs pensioneringens administration (SOU 1959: 12) räknat med att 65 procent av invånarna i städerna är skattskyldiga mot endast 57,3 procent av invånarna i fögderier. Härtill kommer att arbetsuppgifterna på ett uppbořdsverk är mer omfattande än på ett häradsskrivarkontor.

Såvitt avser *arbetsuppgifterna i ett ADB-system* räknar vi med att kronokamrerarna — med undantag dock för uppbořdsdirektören i Stockholm samt kronokamrerarna i Göteborg och Malmö — skall få samma rent statliga uppgifter som häradsskrivarna. Vi har med hänsyn härtill ansett oss berättigade utgå från, att man i samtliga städer med egen uppbořdsförvaltning skall kunna göra en proportionsvis minst lika stor personalbesparing som inom fögderierna. En proportionering kan göras t. ex. med utgångspunkt antingen från förhållandet mellan antalet skattskyldiga i de berörda städerna och i fögderierna eller från förhållandet mellan antalet invånare i städerna respektive fögderierna. Vi har valt den sistnämnda utvägen. Fögderierna svarar för ca 65 procent av befolkningsunderlaget och städerna för ca 35 procent. Antalet inbesparade biträdesår i fögderierna har beräknats till ca 700. Genom en proportionering skulle man då komma fram till att den

motsvarande besparingen i fråga om biträdesår skulle för uppbördsstädernas del utgöra ca 380 personer.

Det bör vidare finnas anledning räkna med en reducering av antalet befattningshavare i löneställning över biträdesgraderna. För en reducering kan åberopas i stort sett samma skäl som anförts i fråga om antalet landskanslisttjänster för fögderierna. I våra kostnadskalkyler har vi räknat med ett bortfall av ca 60 mellangradstjänster inom samtliga uppbördsverk.

Vid framräknandet av personalbesparingen har vi bortsett från att städernas andel i totala antalet skattskyldiga arbetsgivare är proportionsvis större än fögderiernas. Vi har inte heller tagit hänsyn till att kronokamrerarna kommer att avlastas sådant arbete, som i nuvarande organisation åligger kronokamrerare men inte häradskrivare. Denna arbetsmängd har av oss — på grundval av statistiska uppgifter, vilka inhämtats från samtliga uppbördsverk utom de i Stockholm, Göteborg och Malmö — beräknats motsvara nära 10 procent av den sammanlagda arbetsmängden. Inte heller har vi tagit hänsyn till, att uppbördsverken genomsnittligt sett för de rent statliga uppgifterna har proportionsvis större personal än fögderierna.

Den av oss gjorda uppskattningen av de personalbesparingar, som kan göras inom städernas uppbördsverk, är utan tvivel mycket schematisk. Vi har emellertid inte ansett oss ha anledning att göra några mera ingående beräkningar så länge frågan om uppbördsverkens förstatligande står öppen.

Vad beträffar uppbördsverken i Stockholm, Göteborg och Malmö får vi framhålla, att de beräknas även i ADB-systemet skola intaga en viss särställning jämfört med andra lokala skattemyndigheter. Vi har bl. a. räknat med att dessa uppbördsverk skall utrustas med hålkortsmaskiner i likhet med länsstyrelserna. De med hålkortsarbetet sammanhängande arbetsuppgifterna kommer att kräva en viss personalökning, i stort sett motsvarande den, som beräknats för länsstyrelserna. Å andra sidan kommer dock de arbetsuppgifter, som svarar mot dem, vilka utföres inom andra uppbördsverk, att kräva mindre personal än hittills. Vi har, bl. a. mot bakgrund av den ovisshet, som råder beträffande frågan om uppbördsverkens ställning i framtiden, inte ansett det erforderligt att i detta sammanhang räkna fram storleken av möjlig personalbesparing inom dessa städer för sig.

LÄNSSTYRELSE

För länsstyrelserna kommer det föreslagna ADB-systemet att, i förhållande till vad nu gäller, medföra väsentliga förändringar såvitt avser deras arbete inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Åtskilliga omfattande arbeten, som nu fullgöres vid länsstyrelserna, skall således i stället utföras vid den centrala ADB-anläggningen, medan andra funktioner även i fortsättningen kommer att finnas kvar ehuru i viss utsträckning under ändrade arbets-

former. Till länsstyrelserna förlägges därjämte vissa arbeten inom ADB-systemet, vilka inte har någon direkt motsvarighet vid nuvarande arbetsförfarande, nämligen stansning av hålkort för de uppgifter av olika slag, som skall bearbetas vid det centrala maskinorganet, och i samband därmed uppkommande expeditionsgöromål. Som en följd av ADB-systemet avses vidare en del av de på lokala skattemyndigheter samt postens skatteavdelning i residensstad nu ankommande arbetsuppgifterna inom uppborädsväsendet skola överflyttas till länsstyrelserna.

Ändringarna behöver inte påverka den nuvarande huvudsakliga organisatoriska indelningen av länsstyrelsen. Dess framtida arbetsuppgifter inom de här aktuella verksamheterna bör således liksom nu vara sammanförda till en sektion inom länsstyrelsen, uppborädssektionen. Vad avser arbetsfördelning, arbetsformer och personaluppsättning m. m. måste emellertid denna sektions organisation anpassas efter de ändrade förhållandena.

Verksamheten inom uppborädssektionen bör liksom nu fördelas på två självständigt arbetande enheter, vilka i det följande benämnas uppborädsdetaljen och hålkortsdetaljen. Arbetsorganisatoriskt kommer det dock att med nödvändighet råda ett nära samband mellan dem, eftersom flera arbetsuppgifter kräver handläggning vid båda detaljerna.

Till *uppborädsdetaljen* förlägges de arbetsuppgifter som ankommer på nuvarande uppborädsdetalj. En del av dessa bortfaller emellertid, såsom införande av gottskriven preliminär skatt i debiteringslängden samt upprättande av vissa uppgifter för inkomststatistiken och uppborädsstatistiken. Vidare försvinner de nuvarande kreditkortregistren för redovisning av skatteuppboräden. För detaljens verksamhet erforderliga uppgifter om debiteringen och krediteringen av skatt kommer i stället att tillhandahållas i form av längder och dylikt, framställda vid det centrala maskinorganet. Vissa av de kvarvarande arbetsuppgifterna kommer att öka i omfattning. Så torde bli fallet vad beträffar identifiering och registrering av s. k. kuponginbetalningar av skatt med hänsyn till att lokal skattemyndighet i stad ej längre skall fungera som uppborädsredogörare. Denna ändring kommer även att påverka uppborädsdetaljens bestyr med månadsräkningar och därmed förenade göromål.

En del av de arbetsuppgifter, som skall överflyttas från postens skatteavdelning till länsstyrelse, förlägges lämpligen till uppborädsdetaljen. På densamma bör sålunda ankomma att lämna arbetsgivare och övriga redovisningsställen erforderliga anvisningar rörande redovisning av skatteuppboräden. Vidare skall uppborädsdetaljen registrera redovisningsställets skatteinbetalningar samt avstämma dessa inbetalningar med motsvarande summa belopp enligt insända redovisningshandlingar över skatteuppboräden. Uppgifter om sistnämnda belopp avses skola tillhandahållas av hålkortsdetaljen, som framställer dessa uppgifter vid stansningen av hålkort över skatteuppboräden. Den ifrågakommande registreringen vid uppborädsdetaljen

torde böra ordnas såsom en kontobokföring med utnyttjande av enklare bokföringsmaskiner (additionsmaskiner). Såsom en från de lokala skattemyndigheterna överflyttad arbetsuppgift må vidare nämnas skatteuträkning och utfärdande av debetsedlar å slutlig och tillkommande skatt på grund av beslut om ändrad taxering eller debitering. På uppbördsdetaljen bör även ankomma att verkställa erforderlig granskning och kontroll av det längdmaterial och övriga uppgifter avseende uppbördsväsendet, som den centrala ADB-anläggningen framställt för länsstyrelses räkning, t. ex. debiteringslängderna. Uppbördsdetaljen skall vidare handha förekommande arbeten rörande debitering och uppbörd av annuiteter avseende avdikningslån och frälseräntor, eftersom dessa annuiteter enligt vad tidigare sagts inte bör ingå i slutlig skatt.

Inom uppbördsdetaljen fördelas arbetet på olika arbetsgrupper i huvudsak enligt nu tillämpad ordning.

Vid *hålkortsdetaljen* handlägges de på länsstyrelse ankommande arbetsuppgifterna inom folkbokföringsväsendet. Dessa uppgifter kommer att i huvudsak motsvara de funktioner, som fullgöras vid nuvarande folkbokföringsdetalj, fränsett framställning av avier och längdmaterial. På denna detalj bör även ankomma vissa registreringsarbeten inom uppbördssystemet. De register över vissa arbetsgivare m. fl., som nu finns hos postens skatteavdelning, bör överflyttas till hålkortsdetaljen. Där skall med ledning av en särskild nummerförteckning fastställas registreringsnummer för inom länet skattskyldiga juridiska personer med undantag för oskifta dödsbon och familjestiftelser. Sådana hålkortsarbeten, som skall utföras på länsplanet, ombesörjes av hålkortsdetaljen. Som exempel kan nämnas stansning av hålkort över ändringar i folkbokföringen, över debiteringsändringar, över influtna skattebelopp och över taxeringsresultaten. Hålkortsdetaljen bör ombesörja expediering av hålkortsmaterialet till den centrala ADB-anläggningen liksom ock, i förekommande fall, distribution av därifrån erhållna avier och andra handlingar till vederbörande mottagare.

Hålkortsdetaljen bör lämpligen organiseras på två olika arbetsenheter, den ena för allt hålkortsarbete och den andra för övriga göromål. Sistnämnda arbeten kommer huvudsakligen att avse skötsel av förekommande register samt mottagning och expediering av inkommande respektive utgående handlingar av olika slag.

Beträffande uppbördsdetaljen har vi bedömt att de förändrade arbetsuppgifterna totalt sett kommer att innebära en ökad arbetsbelastning, vilken främst beror på de bestyr med detaljredovisning av skattebetalningar, som tillföres detaljen från postens skatteavdelning och lokal skattemyndighet. Ökningen av arbetsvolymen kommer att göra sig gällande under flertalet av årets månader och synes icke kunna bemästras inom ramen för nuvarande personaluppsättning. Ej heller kan det ökade arbetskraftsbeho-

vet lämpligen tillgodoses genom tillfällig personal. En förstärkning av den fasta personalen torde därför bli nödvändig. Vi har uppskattat detta personalbehov till ca 70 befattningshavare, varav ca 25 i högre lönegrad än kontorsbiträdesgraden, totalt för samtliga länsstyrelser. Uppbördsdetaljens behov av tillfällig biträdespersonal kommer å andra sidan att nedgå. Såvitt framgår av uppgifter, som inhämtats från länsstyrelserna, användes nämligen nu sådan personal i stor utsträckning för vissa årliga arbeten, som helt kommer att bortfalla. Vi har beräknat att denna arbetsbesparing motsvarar ca 250 biträdesmånader.

I enlighet med vad vi ovan anfört angående personaluppsättningen för häradsskrivarkontoren torde den vid uppbördsdetaljerna nu tjänstgörande landskanslistpersonalen böra ökas med ca 30 icke-ordinarie landskanslister. Även om detta personaltillskott närmast är avsett för att tillgodose behovet av vikarier å häradsskrivarbefattningar, kommer det att innebära en förstärkning av uppbördsdetaljens personalorganisation, då ifrågavarande landskanslister i begränsad utsträckning synes kunna utnyttjas jämväl för de vid detaljen förekommande arbetsuppgifterna.

Vid hålkortsdetaljen kommer att behövas dels biträdespersonal för hålkortsstansning samt registrerings- och expeditionsgöromål, dels personal för huvudsakligen arbetsledande funktioner. Till grund för våra beräkningar av personalbehovet för nyssnämnda biträdesgöromål har legat statistiska uppgifter rörande folkbokförings- och uppbördsverksamheten m. m. Beträffande arbetsprestanda och dylikt har vi därjämte bl. a. använt värden, som erhållits genom utförda stansningsprov samt från organisationsnämndens försöksverksamhet. Med ledning av dessa uppgifter har vi i första hand gjort beräkningar av arbetsmängden, uttryckt i arbetstimmar, för hålkortsdetaljen vid en medelstor länsstyrelse. Framräknade arbetsmängder för olika göromål har därvid sammanställts i två grupper, den ena avseende stansningsarbeten och den andra avseende registrerings- och expeditionsgöromål, samt fördelats per månad. Sålunda erhållna arbetsmängder per månad har därefter lagts till grund för beräkning av arbetsmängderna vid övriga länsstyrelser. Dessa arbetsmängder har därvid beräknats i proportion till folkmängden inom respektive län, vad gäller Malmöhus län samt Göteborgs och Bohus län med undantag för städerna Malmö respektive Göteborg.

Såsom framgår av det i *bilaga 8* intagna diagrammet kommer arbetsbelastningen vid hålkortsdetaljen att variera starkt under året. Förutom variationer, särskilt i vad avser stansningsarbetet till följd av periodiciteten i skatteuppbörden, har man att räkna med en betydande högbelastning från början av maj till mitten av juli främst beroende på att stansningen av hålkort för taxeringsresultaten då avses skola utföras. Arbetstoppar, dock icke lika betydande, förekommer dessutom under oktober och november på grund av ökat registreringsarbete i samband med mantalsskrivningen.

Den ojämna fördelningen av arbetsmängden under året, särskilt beträffande stansningsarbetet, skapar självfallet problem vid dimensioneringen av hålkortsdetaljernas personaluppsättning. Att bestämma den fasta biträdespersonalen med hänsyn till den höga arbetsbelastningen under perioden maj—mitten av juli kan inte gärna komma i fråga på grund av det betydande arbetskraftsöverskott som i så fall skulle uppkomma under övriga delar av året. Ej heller synes lämpligt att begränsa antalet fasta biträden så, att det motsvarar det genomsnittliga arbetskraftsbehovet för året med undantag för den nämnda högbelastningsperioden. En sådan lösning skulle innebära att ungefär hälften av arbetet under högbelastningsperioden skulle behöva anförtros åt tillfällig personal. Sannolikt skulle en dylik ordning innebära risk för att avsedda arbeten inte kan utföras inom den därför tillgängliga tiden, enär det på många håll kan visa sig svårt att uppbringa tillfälliga biträden i tillräckligt antal och med önskvärda kvalifikationer.

Enligt vår mening synes en godtagbar lösning vara att antalet fasta biträden avväges så, att det något överstiger det arbetskraftsbehov, som skulle föreligga om arbetsmängden varit jämnt fördelad under året. Detta innebär att drygt 70 procent av arbetsmängden under den nämnda högbelastningsperioden kan utföras av fast biträdespersonal och att i stort sett allt arbete under övriga delar av året likaledes kan fullgöras av denna personal. För samtliga länsstyrelserns hålkortsdetaljer skulle i så fall den fasta biträdespersonalen för stansningsarbete samt registrerings- och expeditionsgöromål enligt våra beräkningar komma att uppgå till ca 300 personer. Dessutom skulle erfordras ca 315 biträdesmånader. Av den fasta personalen torde omkring hälften regelmässigt få utföra stansningsarbete. För att säkerställa personalbehovet för stansningsarbete under högbelastningsperioder synes det emellertid angeläget att huvudparten av de i första hand för registreringsarbeten avsedda biträdena även kan arbeta såsom stansoperatörer och rekryteras och utbildas med hänsyn härtill.

Vad angår personal för huvudsakligen arbetsledande funktioner har vi bedömt att det vid varje hålkortsdetalj bör finnas en ordinarie kanslist som föreståndare för detaljen och en kontorist, som i första hand avses att förestå arbetet med mottagning och expediering av inkommande respektive utgående handlingar. De största länsstyrelserna torde dessutom böra tilldelas en kanslikrivare. Detta innebär att antalet befattningar för arbetsledning skulle uppgå till drygt ett 50-tal.

Behovet av arbetsledning på det lägre planet anser vi lämpligen kunna tillgodoses genom att vissa av biträdena för stansnings- samt registrerings- och expeditionsgöromål tilldelas arbetsledande funktioner och med hänsyn härtill placeras som kanslibiträden.

Av inhämtade uppgifter från länsstyrelserna framgår, att uppbördssektionernas helårsanställda personal, förutom sektionscheferna, vid nuvarande organisation uppgår till 636 personer, av vilka 323 tillhör uppbördsdetaljerna

och 313 folkbokföringsdetaljerna. Därtill kommer tillfälligt anlitad biträdespersonal, motsvarande ca 570 biträdesmånader med i stort sett lika fördelning på de två detaljerna. Enligt våra beräkningar skulle vid ett ADB-system personaluppsättningen för uppbördssektionerna komma att omfatta inalles ca 800 personer, därav — frånsett sektionscheferna — ca 425 vid uppbördsdetaljerna och 350 vid hålkortsdetaljerna. Dessutom skulle erfordras ungefär 350 biträdesmånader. Vad beträffar uppbördsdetaljerna må framhållas att våra beräkningar gjorts med utgångspunkt från nuvarande personaluppsättning enligt de från länsstyrelserna lämnade uppgifterna. I detta läge har vi sålunda inte bedömt huruvida nuvarande personalorganisation är lämpligt avvägd i förhållande till nuvarande arbetsuppgifter.

Av följande sammanställning avseende samtliga länsstyrelser framgår närmare den nuvarande personalorganisationen och personalorganisationen vid ett genomfört ADB-system.

Tjänst	Löne-grad enl. löne-plan A	Nuv. personalorganisation				Personalorganisation vid ADB-system			
		Sek-tions-chefer	Upp-börds-det.	Folk-bokf.-det.	Sum-ma	Sek-tions-chefer	Upp-börds-det.	Hål-korts-det.	Sum-ma
Länsassessor, sekt.-chef . . .	26	24			24	24			24
Förste landskanslist	19		24		24		24		24
Landskanslist	9—15		72	25	97		102	24	126
Kansliskrivare (bitr. arb.-led.)	10		11	20	31	}	}	}	625
Kontorist	9		22	2	24				
Kanslibitråde	7		53	42	95				
Kontorsbiträde eller annat biträde	1—5 el. arv.		141	224	365				
Summa fast personal		24	323	313	660	24	426	349	799
Biträdesmånader			290	280	570		40	315	355

I sammanställningen har inte medtagits någon expeditionsvaktspersonal. Det synes inte uteslutet att en viss förstärkning av denna personal kan visa sig påkallad vid ett ADB-system.

Slutligen må framhållas att den redovisade personalorganisationen vid ett ADB-system endast avser att i stort ange den personalinsats, som kan antagas bli erforderlig för länsstyrelsernas framtida funktioner inom de förevarande verksamheterna. Vårt fortsatta utredningsarbete kan således ge anledning till ändringar vad gäller antalet befattningar samt dessas lönegrads-placering och fördelning på arbetsenheter inom uppbördssektionen.

POSTVERKET

Såsom tidigare anförts avses de funktioner inom uppbördsväsendet, som nu utföres vid postens skatteavdelningar, framdeles skola fullgöras av länsstyrelserna samt uppbördsverken i Stockholm, Göteborg och Malmö med utnyttjande av den centrala ADB-maskinanläggningen. Vi har härvid förutsett, att dessa postala organs bestyr med revisionen av postanstalternas redovisningar av skatteuppbörden ävensom av den överskjutande preliminära skatt, som utbetalas med återbetalningskort, också skall överflyttas på länsstyrelserna och de nämnda uppbördsverken. Dessa myndigheter bör vid sådant förhållande lämna postverket erforderliga besked om resultatet av sitt revisionsarbete. Skatteavdelningarnas återstående arbetsuppgifter, vilka främst består i att biträda vid den postala revisionen av bilskatteuppbörden, är icke av sådan omfattning att det är motiverat att behålla avdelningarna i fråga. Samtliga skatteavdelningar vid postkontor i residensstäderna ävensom de till postbanken knutna skatteavdelningarna för Stockholms stad, Stockholms län och Gotlands län bör sålunda indragas. Personalen omfattar sammanlagt 350 personer. Även generalpoststyrelsens skattekontor torde kunna upphöra.

Vad beträffar övriga i skatteuppbörden deltagande postala organ, nämligen postanstalterna, postgirokontorets skatteavdelning samt det centrala skattekontot, medför ADB-systemet inga nämnvärda ändringar i annan mån än att dessa organs redovisning av skatteuppbörden framdeles skall ske till vederbörande länsstyrelse eller — vad avser Stockholm, Göteborg och Malmö — till respektive stads uppbördsverk.

CENTRALT ORGAN FÖR FOLKBOKFÖRING OCH UPPBÖRD

Över folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten på de regionala och lokala planen utövas, såsom framgår av kap. 4, en viss tillsyn och ledning. Arbetsuppgifterna härvidlag är i nuvarande system fördelade på olika centrala organ, vilka bl. a. har att utfärda tillämpningsföreskrifter till särskilda, för de olika verksamhetsområdena gällande författningar och att meddela råd och anvisningar rörande verksamheten. Nämnas bör sålunda riksbyrån för folkbokföringen, generalpoststyrelsens skattekontor, riksräkenskapsverket, centrala uppbördsnämnden och riksskattenämnden.

Betydande delar av arbetet inom folkbokförings- och uppbördsväsendet skall — såsom ovan i detta kapitel beskrivits — utföras av de lokala skattemyndigheterna och länsstyrelserna. Verksamheten kommer även i framtiden att regleras genom bestämmelser som är tillämpliga över hela riket.

Samtliga läns maskinella utrustning blir i princip enhetlig och skall användas både för folkbokföring och uppbörd. Den centrala maskinanläggningen skall betjäna länen i båda dessa hänseenden.

Behov av att från centralt håll utöva tillsyn över och ledning av verksamheten föreligger även efter övergång till ADB-systemet. Det är av största betydelse, att allt till den gemensamma anläggningen inkommande material är förarbetat enligt enhetliga principer och att dataleveranserna till anläggningen sker planmässigt. Den omständigheten, att all bearbetning av data och utskrift av data, framställning av längder av olika slag samt av avier och debetsedlar m. m. skall ske inom en central anläggning, förutsätter inte bara, att en mycket omsorgsfull planläggning sker av arbetet inom denna, utan också att noggranna planer upprättas till ledning för den samverkan som skall äga rum mellan bl. a. länsstyrelserna och den centrala anläggningen. Vidare synes det lämpligt, att — liksom för närvarande — från centralt håll utövas en viss tillsyn över länens maskinutrustning. En splittning av det centrala överinseendet skulle i vissa hänseenden kunna inverka menligt på arbetet.

Flertalet inom folkbokförings- och beskattningsväsendet förekommande data blir i ADB-systemet lättare tillgängliga för maskinella bearbetningar än i nuvarande system. Materialet kommer därför med all sannolikhet att utnyttjas av statliga och kommunala myndigheter, bl. a. när det gäller samhällsplaneringen. Även från enskilt håll torde framkomma önskemål att få utnyttja materialet i större omfattning än nu. I vad mån de data, som finns samlade i centralanläggningen, lämpligen bör få användas även för andra ändamål än den rena folkbokförings- och uppbördsverksamheten måste från fall till fall avgöras av någon myndighet, vilken har överinseende över dessa verksamhetsområden.

Enligt vår mening bör det uppenbarligen vara till stor fördel för folkbokförings- och uppbördsverksamheten om tillsyn och ledning utövas från ett håll. Vi förordar därför i likhet med organisationsnämnden, att de här avsedda funktionerna sammanföres till ett centralt organ för folkbokföring och uppbörd. Till detta bör då överföras de arbetsuppgifter, som nu ligger på riksbyrån för folkbokföringen. Frågan, huruvida personakterna för avlidna personer i framtiden bör förvaras hos centralorganet, kommer att behandlas i anslutning till att vi under vårt fortsatta arbete tager upp spørsmålet om kyrkobokföringen. Vidare bör till centralorganet överföras flertalet av de tillsynsfunktioner som nu utövas av generalpoststyrelsens skattekontor och som inte är av rent postal karaktär. Sistnämnda övertagande sammanhänger med att länsstyrelserna i fortsättningen skall ombesörja den uppbördsredovisning som nu skötes av postens skatteavdelningar.

Med utgångspunkt från att ett centralt organ för folkbokföring och uppbörd bör tillskapas, har vi ansett oss böra överväga lämpligheten av att till

nämnda organ också överföra vissa ärenden, som inte faller inom de nuvarande tillsynsorganens verksamhetsområden.

Som tidigare nämnts ankommer på statistiska centralbyrån att handlägga vissa frågor rörande namnärenden m. m. På senare tid har diskuterats, huruvida dessa ärenden i framtiden bör kvarligga hos det centrala statistikverket eller överföras till annan myndighet. Sålunda har 1956 års statistikkommitté (SOU 1959: 33) uttalat, bl. a., att handläggningen av namnärenden liksom de frågor, som handlägges av centralbyråns folkbokföringsavdelning, vore av administrativ natur och saknade egentlig anknytning till centralbyråns på statistikproduktion inriktade verksamhet i övrigt. De borde därför överflyttas till annan lämplig myndighet. I yttrande över nämnda betänkande har centralbyrån uttalat bl. a. att även förandet av äktenskapsregistret är en administrativ verksamhetsgren, som eventuellt kan bära flyttas från statistikverket. I proposition nr 104 till 1960 års riksdag har Kungl. Maj:t framlagt riktlinjer för den statliga statistikens framtida organisation. Föredragande departementschefen uttalar i propositionen (s. 115) härom.

Slutligen kan jag ansluta mig till kommitténs uppfattning att statistikverket i möjligaste mån helt bör inriktas på statistiska uppgifter. Det kan därför visa sig önskvärt att handläggningen av namnärenden och de uppgifter som åvilar avdelningen för folkbokföringen överflyttas till annan myndighet. Detsamma gäller även det inom centralbyrån förda äktenskapsregistret. I avvaktan på ställningstagande till framlagda eller pågående utredningar anser jag mig dock inte nu kunna taga slutgiltig ståndpunkt till dessa frågor. Berörda arbetsuppgifter bör därför liksom hittills tills vidare ankomma på centralbyrån.

Även namnrättskommittén har i sitt betänkande med förslag till namnlag (SOU 1960: 5) berört frågan vilken central myndighet som i fortsättningen bör handlägga namnärenden. Valet har ansetts närmast bära stå mellan patent- och registreringsverket samt statistiska centralbyrån. Då emellertid den senare vore föremål för omorganisation, har namnrättskommittén funnit det olämpligt att i sitt förslag till namnlag ange vilken myndighet som skulle vara namnmyndighet, men utgått från att centralbyrån i dess egenkap av riksbyrå för folkbokföringen tillsvidare skulle såsom hittills handha dessa ärenden.

Något slutligt ställningstagande i frågan om namnmyndighetens ställning och förläggning har ännu inte gjorts. Det enda som synes förhållandevis klart är, att namnärendena inte bör i framtiden handläggas inom det centrala statistikverket. Med hänsyn härtill kan det finnas anledning att tills vidare utgå från att namnärendena liksom hittills skall handläggas inom ett centralt folkbokföringsorgan.

Centrala uppborädsnämndens ämnesområde är den allmänna skatteuppbörden, där nämnden skall främja enhetlighet i rättstillämpning och förfarande. Denna nämndens verksamhet har ett nära samband med centralorganets avsedda tillsynsfunktioner. Knyter man nämndens sekretariat till

centralorganet, skapas bättre möjligheter än nu för nämnden att kunna påtaga sig sådana uppgifter som utarbetande av formulär till vissa blanketter och längder samt fastställande av för uppbořdsarbetet erforderliga tabeller m. m. Centralorganet å sin sida kan draga nytta av nämndens sakkunskap i frågor som berör arbetsmarknadens parter.

Enligt gällande bestämmelser föres hos länsstyrelsen i Stockholms län centrala register över skattebelopp, som trots erforderliga undersökningar och efterforskningar inte kunnat identifieras och tillgodoföras vederbörande skattskyldiga. Där föres även — på centrala uppbořdsnämndens initiativ — register över här i riket icke mantalsskrivna danska, norska, finska och svenska arbetstagare, för vilka utfärdats debetsedel å preliminär skatt under inkomståret (DANOFI-registret). Intet hindrar, enligt vår mening, att också dessa arbetsuppgifter överföres till centralorganet för folkbokföring och uppbořd.

Den *centrala ADB-anläggningen*, som saknar motsvarighet i nuvarande organisation, bör i princip anses som ett serviceorgan till länsstyrelserna. Förutom den personal, som erfordras för den omedelbara driften av maskinerna, måste finnas personal även för mottagning av inkommande och expediering av utgående material. I nära anslutning till maskinerna skall finnas arkiv för magnetbanden. Särskild personal måste finnas, som har till uppgift att sköta detta arkiv. Man har att räkna med att en del av de längder, som framställes inom anläggningen, bör häftas eller bindas, innan de sändes ut till lokala och regionala organ. Härför erfordras viss bokbinderipersonal. Det finns anledning förutsätta, att även i framtiden ändringar kommer att göras i de materiella bestämmelser, som reglerar verksamheten inom folkbokföringen och uppbořden. Verksamheten inom ADB-systemet behöver noga följas upp i syfte bl. a. att vinna klarhet rörande möjligheterna att göra ytterligare förenklingar. Allt detta kräver särskild personal, som har erfarenhet av systemuppläggningar och programmering m. m.

En ADB-anläggning avsedd för så omfattande arbetsuppgifter, varom det här blir fråga, bör lämpligen indelas i tre sektioner, en planeringssektion, en maskinsektion och en allmän sektion. Arbetsuppgifterna i stort bör fördelas på de olika sektionerna sålunda.

Planeringssektionen: Planläggning av arbetet inom ADB-anläggningen och av hålkortsarbetena hos länsstyrelserna; systemuppläggningar och programmering; kontakter i ADB-frågor med andra verksamhetsområden.

Maskinsektionen: Drift och underhåll av ADB-maskinerna och övriga till anläggningen hörande maskiner; tillsyn i tekniskt hänseende över länsstyrelsernas maskinutrustning; skötsel av bandarkiv.

Allmänna sektionen: Kanslifunktioner i allmänhet såsom registrering av

ingående och utgående handlingar; mottagande och expediering av handlingar av olika slag; skötsel av hålkortsarkiv; bokbinderi; blankettförråd; transporter inom anläggningen av material av olika slag.

Principskiss över en för folkbokföring och uppbörd lämpad ADB-anläggning bifogas; *bilaga 9*.

För verksamheten inom ADB-anläggningen torde erfordras sammanlagt ca 100 personer.

Den centrala ADB-anläggningens ställning i administrativt hänseende får ses mot bakgrund av att anläggningen å ena sidan fullgör servicefunktioner gentemot länsstyrelserna men att den å andra sidan också ingår som en viktig del i hela den organisation, som erfordras för folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Ser man blott till servicefunktioner, kan det ligga nära till hands att låta anläggningen få ställning som ett fristående organ, vilket på beställning skall utföra arbeten åt länsstyrelserna. En sådan lösning skulle te sig naturlig, om det vore möjligt att i ADB-systemet komma ifrån det behov av central ledning och tillsyn, som föreligger redan i nuvarande system. Då så inte är fallet och detta behov tvärtom blir större i ADB-systemet, är det enligt vår mening inte lämpligt att ge anläggningen ställning som självständig administrativ enhet.

Med hänsyn till att ADB-anläggningen ingår som en viktig del i folkbokförings- och uppbördsorganisationen i dess helhet, bör enligt vår mening anläggningen i första hand knytas till det centrala folkbokförings- och uppbördsorganet.

Vi har, i överensstämmelse med vad som förutsatts i våra direktiv, haft överläggningar med kommittén för maskinell databehandling även rörande de här behandlade frågorna. Därunder har fråga uppkommit, huruvida inte den ADB-anläggning, som behövs för folkbokförings- och uppbördsverksamheten, eventuellt kan i sin helhet eller till någon del knytas till något annat organ än det centrala folkbokförings- och uppbördsorganet. Problemet anses hänga nära samman med likartade problem inom andra delar av statsförvaltningen. Enär det emellertid inte är nödvändigt att för närvarande taga ställning till frågan om ADB-anläggningens placering i administrativt hänseende, har vi ansett oss böra avvakta resultatet av den ovannämnda kommitténs arbete. Detta förväntas bli redovisat under första halvåret 1961. Vi har dock, i samförstånd med kommittén för maskinell databehandling, i våra kostnadsberäkningar upptagit samtliga kostnader för den ifrågavarande anläggningen.

Utan att därigenom vilja föregripa ett kommande ställningstagande får vi dock i detta betänkande något belysa problemställningen. I första hand uppkommer frågan om ADB-anläggningens samtliga sektioner bör knytas till

något annat organ än det centrala folkbokförings- och uppbördsorganet. Att så inte bör ske torde följa av vad vi nyss anfört om att anläggningen inte lämpligen bör organiseras som en självständig enhet. De arbetsuppgifter som avses ankomma på planeringssektionen och på den allmänna sektionen, är av sådan natur att de under alla förhållanden bör ligga hos det centrala tillsyns- och ledningsorganet.

Återstår då frågan om huvudmannaskapet för maskinsektionen. Lokalt sett måste denna sektion ligga i omedelbar anslutning till den allmänna sektionen och, om möjligt, även till planeringssektionen. De i anläggningen ingående ADB-maskinerna beräknas bli till väsentlig del belastade med sådana arbeten avseende folkbokföring och uppbörd, som förutsätter att maskinerna är tillgängliga under bestämda tider. Därutöver måste reservtid finnas för tillfälliga, opåräknade arbetsuppgifter samt för ordinarie arbetsuppgifter, vilka av olika anledningar kan ha blivit försenade. I den mån maskinkapaciteten inte blir fullt utnyttjad för folkbokförings- och uppbördsverksamheten, kan den sålunda användas för andra arbetsuppgifter av sådan art, som inte nödvändigtvis måste utföras på bestämda tider. Oberoende av vilken lösning man finner lämpligast torde böra uppställas som oeftergivligt krav, att maskinerna inte skall få disponeras för främmande arbeten på ett sätt som kan inkräkta på folkbokförings- och uppbördsorganens möjligheter att fullgöra sina uppgifter. Tilläggas må att, när det gäller databehandlingsarbetet och därmed sammanhängande problem, ett visst samarbete givetvis måste äga rum mellan de olika myndigheter som disponerar eller eljest utnyttjar ADB-maskiner. Ett sådant är ofrånkomligt dels med tanke på svårigheterna för varje enskild myndighet att mera ingående följa utvecklingen inom databehandlingsområdet, dels på grund av angelägenheten av att tillvarata inom statsförvaltningen samlad erfarenhet inom detta område, dels och till följd av nödvändigheten av att man på det ur ekonomisk synpunkt bästa sättet utnyttjar inom statsförvaltningen tillgängliga maskiner.

Vi har övervägt, huruvida det för folkbokförings- och uppbördsverksamheten erforderliga tillsyns-, lednings- och maskinorganet bör ha ställning som självständig administrativ enhet eller om det lämpligen bör sammanföras med något annat, nu existerande centralorgan.

Att riksbyrån för folkbokföringen på sin tid knöts till statistiska centralbyrån torde närmast ha haft sin förklaring däri, att den för tillsynsverksamheten erforderliga organisationen var för liten för att motivera inrättandet av ett självständigt organ, att centralbyrån sedan länge fullgjort vissa uppgifter som tillsynsorgan inom kyrkobokföringen samt att något annat för uppgiften bättre lämpat ämbetsverk inte fanns. Att i dagens läge, mot bakgrund av de uttalanden som gjorts i fråga om det centrala statistikverkets arbetsuppgifter, pålägga detta verk att svara för de centrala funktionerna inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten, torde inte vara realistiskt.

Enligt vårt bedömande blir de centrala tillsynsfunktionerna inom folkbokföring och uppbörd av den art och omfattning, att de i och för sig kan handläggas inom en självständig administrativ enhet. Av andra skäl, som närmare redovisas i följande kapitel, bör dock en anknytning till riksskatte-nämnden övervägas.

Skall centralorganet för folkbokföring och uppbörd utgöra en självständig enhet, bör denna organiseras med en folkbokförings- och uppbördsbyrå, en teknisk byrå och en sektion för namnären den. Arbetsuppgifterna i stort bör fördelas på de olika byråerna enligt följande.

Folkbokförings- och uppbördsbyrån: Byrån torde böra indelas i två sektioner. Till den första hänföres de ärendegrupper vilka nu handlägges av statistiska centralbyrån i dess egenskap av riksbyrå för folkbokföringen; dock att de ärenden, som avser tillsynen över länsstyrelsernas hålkortsmaskinutrustning, bör ankomma på den tekniska byrån. Inom folkbokföringssektionen bör handläggas för organet gemensamma kansligöromål. Sektionen beräknas omfatta ca 15 personer. Till den andra sektionen hänföres de ärendegrupper, som överflyttas från generalpoststyrelsens skattekontor. Till denna sektion bör också hänföras de ärenden som skall handläggas inom centralorganet i dess egenskap av kansli åt centrala uppbörds-nämnden. En befattningshavare på sektionen bör vara föredragande i nämnden. Sektionen beräknas omfatta ca 10 personer.

Tekniska byrån: Den centrala ADB-anläggningen (sektionsindelningen av denna har tidigare beskrivits).

Namnsektionen: De ärenden vilka nu ankommer på statistiska centralbyrån i dess egenskap av central namnmyndighet. Till denna sektion kan om så befinnes lämpligt överföras även äktenskapsregistret. Sektionen beräknas omfatta ca 10 personer.

Chef för centralorganet bör vara en befattningshavare med överdirektörs tjänsteställning. Denne synes böra vara självskriven ledamot av och ordförande i centrala uppbördsnämnden.

Det för folkbokförings- och uppbördsverksamheten centrala organets organisation framgår av bifogad organisationsplan; *bilaga 10*.

Beträffande centralorganets lokalisering må framhållas följande. Redan i nuvarande system äger nära samarbete rum mellan de centrala folkbokförings- och uppbördsmyndigheterna och vissa andra centrala myndigheter i Stockholm. Behovet av sådana kontakter kan beräknas öka i ADB-systemet.

Vid de samråd vi haft med kommittén för maskinell databehandling har framkommit, att det finns anledning räkna med en viss koncentration av det statliga ADB-arbetet till Stockholm. Matematikmaskinnämnden är förlagd där, för statistiska centralbyråns räkning kommer att under första halvåret 1961 installeras en ADB-anläggning och även hos andra centrala myndigheter

i staden övervägs att anskaffa sådana anläggningar. Enligt nyssnämnda kommittés uppfattning skapas bl. a. ökade möjligheter att rationellt utnyttja de statliga databehandlingsanläggningarna och att tillgodogöra sig inom statsförvaltningen tillgänglig expertis inom ADB-området, därest anläggningarna är lokaliserade till en plats.

Enligt vår mening bör sålunda, med hänsyn till det i vissa fall mycket nära samarbete som kan förutsättas komma att äga rum mellan centralorganet och andra centrala statliga myndigheter, centralorganet förläggas till Stockholm.

VI. ETT CENTRALT ORGAN FÖR FOLKBOKFÖRING, TAXERING OCH UPPBÖRD

Kap. 16. Riksskattenämndsfrågan

Frågan om att tillskapa en topporganisation för den del av beskattningsväsendet, som avser den direkta beskattningen, har under senare år diskuterats mycket ingående. I olika betänkanden och till riksdagen avgivna propositioner har lämnats utförliga redogörelser för framlagda förslag och i anledning av dessa gjorda ställningstaganden¹. Här skall därför endast lämnas en kort sammanfattning av vad som förevarit.

Riksskattenämnden började sin verksamhet den 1 juli 1951. Nämnden bestod från början av ordförande och sex ledamöter med ett till nämnden hörande kansli. I det betänkande, SOU 1949: 62, var nämndens inrättande föreslogs, utgick man från att ordföranden skulle vara heltidsanställd. Kungl. Maj:t vidtog emellertid härvidlag ändring och föreslog i proposition nr 64/1951, att ordförandeskapet endast skulle vara bisyssla.

I sitt förslag till effektivare taxering (SOU 1954: 24) uttalade 1950 års skattelagssakkunniga den meningen, att taxeringsverksamheten endast i ringa mån kunde främjas enbart genom en central myndighets rådgivning och vägledning av mera allmän art. För att taxeringsarbetet skulle kunna tillräckligt effektiviseras borde enligt deras uppfattning det centrala organet övertaga ledningen och samordningen av taxeringsavdelningarnas arbete. Härvid utgick de sakkunniga från att länsstyrelsernas taxeringssektioner skulle ombildas till självständiga, från landskontoren fristående taxeringsavdelningar inom länsstyrelserna. Skattelagssakkunniga föreslog, att riksskattenämndens kansli skulle ombildas och utbyggas till en taxeringsstyrelse. Riksskattenämnden skulle därvid bibehållas såsom beslutande myndighet i fråga om förhandsbesked, anvisningar rörande skatteförfattningarnas

¹ Betänkande med förslag till effektivare taxering (SOU 1954: 24) avgivet av 1950 års skattelagssakkunniga; Prop. nr 160/1955 med förslag till ändring i 1928 års taxeringsförordning.

Förslag till ändrad taxeringsorganisation (SOU 1955: 51) avgivet av 1955 års taxerings-sakkunniga; Prop. nr 150/1956 med förslag till taxeringsförordning.

1958 års riksdagsrevisorers berättelse, § 24.

Statsutskottets utlåtande nr 87/1959.

tillämpning, fastställande av deklarationsblanketter m. m. Den verksamhet, som nämnden och dess tjänstemän förutsattes skola utöva genom rådgivning åt taxeringsavdelningarna etc., skulle däremot övertagas av taxeringsstyrelsen. Denna skulle ombesörja riksskattenämndens kansligöromål.

Skattelagssakkunnigas förslag i denna del avstyrktes av det övervägande antalet remissinstanser. Något förslag om inrättande av en taxeringsstyrelse upptogs inte i den proposition med förslag till ändring i taxeringsförordningen m. m. (nr 160), som förelades 1955 års riksdag. Föredragande departementschefen framhöll emellertid i propositionen, att han samma dag erhållit bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga för en ytterligare utredning av den för en effektivisering av taxeringskontrollen betydelsefulla frågan om en ändamålsenlig taxeringsorganisation. Direktiven för dessa sakkunniga, 1955 års taxeringssakkunniga, innehåller bl. a. följande uttalande av dåvarande chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld.

Jag vill tillägga att om vid fortsatta överväganden det skulle framstå som ändamålsenligt med ett centralt överordnat organ utredningen tillika bör överväga, om detta organ kunde övertaga vissa andra centralt handlagda frågor på hit-hörande områden. Jag åsyftar bl. a. — förutom uppgifter som nu handhaves av riksskattenämnden — de åligganden som för närvarande ankommer på centrala uppborädsnämnden och kupongskattekontoret. Ett sammanförande av handläggningen av de åsyftade uppgifterna på ett håll har länge framstått som ett önskemål.

I sitt betänkande med förslag till ändrad taxeringsorganisation, SOU 1955: 51, s. 172—188, uttalade sig 1955 års taxeringssakkunniga för en utbyggnad av riksskattenämnden till en riksskattestyrelse. Mera än hittills skulle det centrala organet följa utvecklingen av taxeringsarbetet på olika håll i landet. Ett annat verksamhetsområde, inom vilket organet skulle få en vidsträcktare uppgift, var taxeringskontrollen. Slutligen skulle till organet överföras andra centralt handlagda ärenden på skatteområdet. De sakkunniga ansåg det vara av stort värde att man kunde bygga på en grund, som genom riksskattenämndens tillkomst redan var lagd, och utnyttja den organisation som fanns på området. Riksskattenämndens kansli borde utvidgas och omgestaltas till en byrå inom organet. En byrå för kontrollverksamheten borde inrättas, likaså — närmast såsom en följd av centrala uppborädsnämndens införlivning med organet — en byrå för uppborädsärenden. Organisatoriskt framträdde då ett centralt verk med tre byråer och en till verket hörande nämnd. En dylik organisationsform var inte främmande för svensk administration — till jämförelse nämndes arbetsmarknadsstyrelsen, statens jordbruksnämnd, statens organisationsnämnd m. fl. verk, där en liknande form prövats. Det förutsattes emellertid att chefen för verket tillika skulle vara ordförande i nämnden, vilket enligt de sakkunnigas mening utgjorde villkor för att verksamhetsformen i detta fall skulle fungera tillfredsställande. Taxeringssakkunniga anförde i sammanfattningen av sitt förslag (s. 230) bl. a.

Riksskattenämnden föreslås i viss omfattning utbyggd. Den verksamhet, som hittills utövats av centrala uppborädsnämnden samt kupongskattenämnden och kupongskattekontoret, lägges därvid under det centrala taxeringsorganet. Detta — efter omorganisationen benämnt riksskattestyrelsen — organiseras som ett verk med tre byråer, varav en i huvudsak motsvarar den nuvarande riksskattenämndens kansli. Den andra byrån, till vilken chefstjänstemannen hämtas från det nuvarande kansliet, skall huvudsakligen syssla med frågor avseende taxeringskontrollen, medan den tredje skall omhändera uppborädsfrågor, däri inbegripet vissa internordiska indrivningsärenden. Till riksskattestyrelsen skall finnas knuten en nämnd, riksskattestyrelsens nämnd, vilken skall besluta i ärenden angående förhandsbesked ävensom övertaga de på centrala uppborädsnämnden och kupongskattenämnden nu ankommande avgörandena. I nämnden skall riksskattestyrelsens chef vara ordförande.

På grundval av nyssnämnda betänkande framlades i proposition nr 150/1956 förslag till ny taxeringsförordning och delvis ändrad taxeringsorganisation. Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anförde därvid i frågan om riksskattenämndens utbyggnad bl. a. följande (s. 276—278).

De sakkunnigas förslag om en utbyggnad av riksskattenämnden och om ett sammanförande där av vissa centralt handlagda uppgifter, i samband varmed det centrala organet givits formen av en riksskattestyrelse, har till synes blivit föremål för en stark kritik vid remissbehandlingen. Den kritik som riktats mot förslaget får emellertid inte undanskymma att fullständig enighet råder på den viktigaste punkten, nämligen i fråga om tillskapandet av en central byrå för taxeringskontroll — — — Enighet råder också om att kontrollbyrån i en eller annan form bör anknytas till den nuvarande riksskattenämndens kansli — — —.

Invändningarna mot förslaget kan sammanfattas så, att centrala uppborädsnämnden, kupongskattenämnden och kupongskattekontoret dragit små kostnader, att de löst sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt samt att någon kostnadsbesparing inte anses uppkomma genom att införliva dessa organ med riksskattenämnden. Man har vidare ansett att den centrala verksamheten på taxeringsväsendets område alltjämt lämpligen bör handhas av en nämnd. Slutligen har man framhållit att den föreslagna styrelsens chef skulle få en dubbelställning såsom ordförande i ett dömande organ och målsman för den fiskaliska verksamheten och att denna dubbelställning inte är invändningsfri från principiella utgångspunkter.

Jag vill till en början uppehålla mig något vid den sist återgivna synpunkten. Redan nu har riksskattenämnden vissa uppgifter på taxeringskontrollens område — principiellt av samma karaktär som de föreslagna uppgifterna — låt vara att de hittills av olika skäl inte kunnat utföras i avsedd omfattning. Anordningen har inte mött någon kritik. Inrättas den föreslagna byrån för taxeringskontroll, kommer ordförandens befattning med dylika uppgifter att öka. Jag finner nämligen utslutet att, såsom antytts i några yttranden, byrån skulle kunna i huvudsak helt självständigt handlägga på den ankommande frågor. Dessa är nämligen till stor del nya och delvis av så utomordentligt ömtålig art, att en kvalificerad ledning och övervakning är nödvändig. För egen del skulle jag inte finna olämpligt om ledningen och övervakningen på föreslaget sätt lades i händerna på en verkschef med väsentligen dömande funktioner. En sådan ordning skulle kunna sägas ligga i linje med strävandena på olika rättsområden att ställa användningen av utredningsmedel under domstolsmässig kontroll. Jag vill understryka att dessa problem i

huvudsak blir desamma, vare sig man bibehåller riksskattenämnden i nuvarande form eller i överensstämmelse med de sakkunnigas förslag bygger in nämnden i en riksskattestyrelse.

Frågan om centrala uppborädsnämnden, kupongskattekontoret och kupongskattenämnden bör förenas med riksskattenämnden blir enligt min uppfattning väsentligen beroende av huru man löser spörsmålet om riksskattenämndens ordförande. Bibehålles anordningen med en deltidanställd ordförande måste tanken på en införlivning förfalla. Göres åter ordföranden heltidanställd, synes lämpligt att utnyttja hans kapacitet för de uppgifter som nu tillkommer centrala uppborädsnämndens och kupongskattenämndens ordförande. Härför talar också att det måste anses rationellt och att det åtminstone på längre sikt bör medföra besparingar att så långt möjligt sammanföra centralt handlagda uppgifter på beskattningsväsendets område hos ett organ. Om man vid en sådan omorganisation bör låta verksamheten drivas i riksskattenämndens namn eller ge organet karaktär av ämbetsverk med därtill knuten nämnd är, som de sakkunniga framhållit, i mycket en namnfråga.

För de sakkunnigas ståndpunkt att göra riksskattenämndens ordförande heltidanställd kan åtskilliga skäl anföras. Redan vid den utredning, som föregick riksskattenämndens inrättande, förutsattes för övrigt, att ordföranden skulle vara heltidanställd. Vid frågans vidare behandling ansågs emellertid möjligt att pröva ordningen med ordförandeskapet som en deltidssyssla. Erfarenheten har visat att arbetsuppgifterna ingalunda blivit mindre än beräknat. De nya uppgifter som följer med inrättandet av en kontrollbyrå kommer att ställa ökade krav på ordföranden, och det är ett viktigt samhällsintresse att dessa uppgifter fyllas på ett tillfredsställande sätt. På längre sikt är det därför sannolikt ofrånkomligt att den centrala verksamheten på taxeringsväsendets område ledes av en heltidanställd befattningshavare och att en omorganisation i huvudsaklig överensstämmelse med sakkunnigförslaget företages.

Det synes emellertid inte nödvändigt att nu ta slutlig ståndpunkt i frågan. Bland remissinstanserna är det en ganska allmän uppfattning att med ett genomförande av de sakkunnigas förslag i denna del bör tills vidare anstå i avvaktan på erfarenhet av riksskattenämndens utbyggnad. Jag anser mig kunna ansluta mig till denna uppfattning och har härvid fäst särskilt avseende vid att riksskattenämnden uttalat att verksamheten även efter kontrollbyråns inrättande, i allt fall under vissa förutsättningar, bör kunna ledas av en deltidanställd ordförande.

Det sagda innebär, att jag förordar att en byrå för taxeringskontroll inrättas inom riksskattenämndens kansli, medan den slutliga prövningen av de sakkunnigas övriga förslag på förevarande område får anstå tills vidare.

I detta sammanhang bör nämnas, att riksskattenämnden tillagts ytterligare funktioner i samband med införandet av den allmänna varuskatten. I proposition nr 162/1959 anförde departementschefen bl. a. (s. 317—319).

Mot tanken att låta riksskattenämnden tjänstgöra som centralt organ i frågor om allmän varuskatt skulle kunna invändas att nämnden redan har stor arbetsbelastning och att nämnden inte är sammansatt med tanke på att tillgodose behovet av särskild sakkunskap i varuskattefrågor. Detta alternativ förutsätter emellertid helt naturligt, att vissa kompletteringar företages i nämndens organisation. På sätt framgår av det följande synes dessa kompletteringar kunna genomföras utan svårigheter.

Jag förordar sålunda, att det skall ankomma på riksskattenämnden att på varuskattens område fullgöra de uppgifter, som skall åvila det centrala organet. Uppgifterna i detta hänseende kommer huvudsakligen att bestå i att dels när anled-

ning därtill föreligger meddela bindande förklaring, om viss vara eller varugrupp är skattepliktig eller ej, samt att eljest genom rådgivande och vägledande verksamhet främja en riktig och enhetlig tillämpning av varuskatteförordningen, dels ock på ansökan av skattskyldig meddela förhandsbesked angående viss fråga, som avser sökandens taxering till allmän varuskatt — — —.

Riksskattenämndens kansli består för närvarande av två byråer, en kanslibyrå och en kontrollbyrå, vardera under ledning av en byråchef. Såsom redan antytt bör den senare byrån ombesörja de gemensamma uppgifterna på varuskattekontrollens område. En motsvarighet härtill fanns på omsättningsskattens tid i en hos centrala omsättningsskattenämnden anställd centralkonsulent. För ändamålet erfordras viss förstärkning av byråns personal. För övriga uppgifter beträffande den allmänna varuskatten — i första hand utredning och föredragning i frågor om förhandsbesked och bindande förklaringar — bör inrättas en särskild varuskattebyrå.

Frågan om att sammanföra till ett gemensamt centralorgan i stort sett samtliga de uppgifter, som nu ankommer på centrala myndigheter i fråga om den direkta beskattningen, aktualiserades av 1958 års riksdagsrevisorer, som ansåg att taxeringssakkunnigas förslag om tillskapandet av en central myndighet för nu ifrågavarande ändamål på nytt borde prövas. Enligt revisorernas mening gick emellertid nämnda förslag om sammanslagning av riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden och kupongskattenämnden knappast tillräckligt långt. Man ifrågasatte, huruvida inte i fortsättningen det borde ankomma på det nya organet att också utfärda anvisningar m. m. som rörde uppbördsförfarandet och som det enligt föreskrifter i särskilda författningar ålåg riksräkenskapsverket att lämna. Skäl kunde anföras för att inordna även sjömansskattenämnden och sjömansskattekontoret. Enligt revisorernas mening borde uppbördsorganisationskommittén vid fullgörandet av sitt utredningsuppdrag pröva de organisatoriska frågorna i beaktande av vad revisorerna anfört rörande önskvärdheten av en närmare samordning av de centrala organen för den direkta beskattningen.

Yttranden i ämnet inhämtades från statskontoret, riksräkenskapsverket, riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden, statens organisationsnämnd, överståthållarämbetet, fyra länsstyrelser, kupongskattenämnden, sjömansskattenämnden och uppbördsorganisationskommittén.

Yttrandena är intagna i revisorernas berättelse del II. Beträffande innebörden av desamma må framhållas följande. *Statskontoret, statens organisationsnämnd och länsstyrelsen i Kopparbergs län* har inte något att erinra mot att frågan om tillskapandet av ett centralt organ på beskattningsväsendets område prövas på nytt. En i viss mån motsatt uppfattning har *riksskattenämnden, överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Jönköpings län och i Göteborgs och Bohus län*, vilka dock anser, att frågan kan komma i ett annat läge för den händelse uppbördsorganisationskommittén kommer till det resultatet att något centralt organ på folkbokföringens och uppbördsväsendets områden blir erforderligt. Tanken på att med riksskattenämnden införliva centrala uppbördsnämnden avvisas nu liksom tidigare av *riksräkenskaps-*

verket, riksskattenämnden och centrala uppbördsnämnden. Även såvitt avser kupongskattenämndens och kupongskattekontorets sammanslagning med riksskattenämnden hänvisas i några yttranden till tidigare gjorda uttalanden. Kupongskattenämnden uttalade därjämte att den tänkta åtgärden inte torde medföra något bättre arbetsresultat eller besparing för det allmänna. Tvärtom ligger det enligt nämndens mening nära till hands att antaga att en fördyring uppkommer, enär den nu utnyttjade möjligheten att vid toppbelastning på kupongskattekontoret anlita arbetskraft från överståthållarämbetets skatteavdelning avklippes. Revisorernas tanke att med riksskattenämnden sammanföra sjömansskattenämnden och sjömansskattekontoret accepteras inte av riksräkenskapsverket, sjömansskattenämnden och länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län. Nämnden framhåller bl. a. att sjömansskattekontoret inte utan mycket tungt vägande skäl bör flyttas från Göteborg och nämnden bör givetvis vara förlagd till samma plats som kontoret. Om lokaliseringsskäl talar emot förslaget, så talar dock arten av nämndens och kontorets verksamhet i ännu högre grad emot det. Vad slutligen beträffar frågan om att överflytta vissa arbetsuppgifter från riksräkenskapsverket till ett centralt verk på beskattningsväsendets område avstyrkes detta av riksräkenskapsverket som bl. a. uttalar, att de arbetsuppgifter som av revisorerna ifrågasatts skola överföras till riksskattenämnden nära sammanhänger med verkets allmänna instruktionsenliga åligganden i avseende på såväl granskning som bokföring av statens inkomster och utgifter. Riksskattenämnden framhåller, att berörda arbetsuppgifter ligger helt vid sidan av de övriga organens verksamhetsområden.

Uppbördsorganisationskommittén uttalade för sin del att det inte kunde anses ligga inom ramen för kommitténs direktiv att taga upp till prövning de av revisorerna berörda problemen i vidare mån än de direkt vore avhängiga av kommitténs ställningstagande i frågan rörande den erforderliga centrala tillsynsverksamheten.

Statsutskottet anförde i sitt utlåtande nr 87/1959 följande.

Såsom revisorerna själva erinrat ha i slutet av föregående år tillkallats särskilda utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och därmed sammanhängande frågor. Då utskottet förutsätter att de nämnda utredningsmännen, vilka antagit benämningen uppbördsorganisationskommittén, komma att närmare pröva de av revisorerna i förevarande sammanhang aktualiserade organisationsproblemen, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmäla.

Kap. 17. Uppbördsorganisationskommitténs överväganden

I kap. 15 har vi uttalat, att tillsyns- och ledningsfunktionerna inom folkbokföring och uppbörd bör samordnas inom ett centralt organ. Vi har därjämte kommit till den slutsatsen, att till det nya centrala organet bör hänföras även de arbetsuppgifter, som sammanhänger med den centrala maskinella bearbetningen av folkbokförings- och uppbörds materialet; dock att frågan huruvida maskinerna och den för dessas omedelbara drift erforderliga teknikerpersonalen inte bara lokalt utan även rent organisatoriskt skall vara knuten till nämnda organ tillsvidare lämnats öppen. Som vi tidigare framhållit är de arbetsuppgifter, som skall ankomma på det centrala organet, sådana att detta organ i och för sig kan utgöra en självständig administrativ enhet.

I några av de remissyttranden som avgivits i anledning av statsrevisorernas i föregående kapitel omnämnda förslag om ett gemensamt centralorgan för frågor rörande den direkta beskattningen har, bl. a. av riksskattenämnden, framhållits att frågan om att inrätta ett sådant organ kunde komma i ett annat läge, för den händelse vi kommer till det resultatet att det blir erforderligt med något centralt organ på folkbokföringens och uppbördens områden. Statsutskottet har i sitt utlåtande förutsatt att vi skulle taga upp problemen till prövning.

Vi vill då först erinra om att, när frågan om att tillskapa ett centralt organ på beskattningsväsendets område hittills behandlats, diskussionen rört sig kring möjligheterna och lämpligheten av att till ett sådant organ sammanföra de funktioner, som ankommer på riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden, kupongskattenämnden och kupongskattekontoret samt sjömansskattenämnden och sjömansskattekontoret, ävensom vissa funktioner inom uppbörden, vilka ankommer på riksräkenskapsverket. Frågan om att till ett sådant centralorgan överföra även de arbetsuppgifter, som ankommer på generalpoststyrelsens skattekontor och på statistiska centralbyrån i egenskap av riksbyrå för folkbokföringen, har däremot inte förts på tal. Att så inte skett, torde ha sin naturliga förklaring. Tyngdpunkten av det mera tekniskt betonade arbetet med skatteuppbörden ligger nämligen hos postverket. Såvitt avser folkbokföringen ligger tillsyns- och ledningsfunktionerna samlade hos statistiska centralbyrån, vilken redan före den senaste folkbokföringsreformen fullgjorde vissa motsvarande funktioner.

Bakgrunden till den hittills förda diskussionen har varit önskemålet att

på ett håll sammanföra sådana ärenden inom beskattningsväsendet, vilka kräver central handläggning. Det synes oss med hänsyn härtill angeläget att till en början söka klarlägga, vilka ärendegrupper — bortsett från dem som nu handlägges hos riksskattenämnden — som kräver sådan handläggning och tillika är lämpade att sammanföra på ett håll. Riksdagens revisorer har tagit upp frågan om att till riksskattenämnden överföra en del av *riksräkenskapsverkets* arbetsuppgifter. Vi anser, i likhet med de båda berörda myndigheterna, att den på riksräkenskapsverket nu ankommande uppgiften att utfärda anvisningar m. m., som rör uppbördsförfarandet, betydligt mera hänger samman med ämbetsverkets åligganden som revisions- och kontrollorgan än med den verksamhet som utövas av riksskattenämnden. En övergång till ADB-system medför härvidlag ingen ändring. Det finns enligt vår mening ingen anledning överföra arbetsuppgifterna från riksräkenskapsverket till något annat centralt organ.

De arbetsuppgifter, som åvilar *sjömansskattenämnden* och *sjömansskattekontoret*, är huvudsakligen av den art som i allmänhet tillkommer lokala och regionala organ på beskattningsväsendets område. Sjömansskattenämnden motsvarar i mycket en vanlig beskattningsnämnd. Arbetsuppgifterna är sådana, att de av praktiska skäl bör handläggas på ett håll. Därav följer emellertid inte, att de också lämpligen bör handläggas inom det centrala organ, vars huvuduppgift är att genom rådgivande och vägledande verksamhet främja en riktig och enhetlig tillämpning av vissa skatteförfattningar och att meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor. Sjömansskattenämnden som sådan, med representanter från sjöfartsnäringen, skulle uppenbarligen behöva bibehållas i den formen att ytterligare en avdelning med vice ordförande bildades inom riksskattenämnden. Därtill kommer, att åtskilligt talar för att såväl kontoret som nämnden även i fortsättningen bör vara förlagt till Göteborg. Liknande argument kan anföras mot att med riksskattenämnden införliva *kupongskattenämnden* och *kupongskattekontoret*.

Några besparingar för det allmänna skulle uppenbarligen inte vinnas genom de ifrågasatta sammanslagningarna. Då sålunda enligt vår mening bärande skäl för sammanslagning inte framförts men sådana skäl väl föreligger, vilka talar emot densamma, föreslår vi att någon ändring inte göres på dessa punkter.

Vad *centrala uppbördsnämnden* beträffar har vi i kap. 15 uttalat, att den bör knytas till det för folkbokförings- och uppbördsverksamheten centrala organet.

Efter en övergång till ADB-system skall enligt vårt förslag sådana ärenden rörande folkbokföring och uppbörd, vilka är av den natur att de kräver central handläggning, sammanföras till ett centralt organ. Ett samband mellan den på nämnda organ ankommande verksamheten och *rikskattenämndens* nuvarande funktioner föreligger såtillvida att båda organens

arbetsuppgifter ligger inom beskattningsväsendets område. Riksskatte-nämndens arbetsuppgifter är inriktade inte enbart på taxeringsförfarandet och vad därmed sammanhänger i fråga om den direkta beskattningen. Även på den indirekta beskattningens område fullgör riksskattenämnden numera vissa uppgifter, nämligen såvitt avser den allmänna varuskatten. Nämnden har tillförts vissa uppgifter jämväl inom uppbördsområdet, nämligen att fastställa skattetabeller och att fastställa formulär till bl. a. debetsedlar och debiteringslängder. De sistberörda uppgifterna skulle enligt vår mening — för den händelse ett centralt organ för folkbokföring och uppbörd organiseras som självständig administrativ enhet — överföras till detta. Några centrala funktioner inom folkbokföringen har riksskattenämnden för närvarande inte.

Den frågan uppställer sig då, huruvida *sambandet* mellan det *centrala folkbokförings- och uppbördsorganets* verksamhet och den verksamhet som nu ankommer på *riksskattenämnden* är sådant, att det finns skäl överväga att sammanföra arbetsuppgifterna hos ett organ. Båda organen har sin verksamhet inriktad på beskattningen, det centrala organet för folkbokföring och uppbörd därjämte på folkbokföringsverksamheten. Även om de båda organens verksamhet sålunda har en något olika inriktning ligger dock arbetsuppgifterna inom beskattningsområdet. Därtill kommer att sambandet mellan beskattningsväsende och folkbokföring är mycket starkt.

För taxerings- och uppbördsverksamheten erforderliga tillämpningsföreskrifter måste även i framtiden utfärdas från centralt håll. Behovet härav blir mera påtagligt i ADB-systemet än i nuvarande system, framför allt med hänsyn till den starka koncentration, som äger rum av de visserligen rutinbetonade men icke desto mindre betydelsefulla arbetsuppgifter, vilka skall utföras i ADB-anläggningen. Av särskild vikt i ADB-systemet blir bl. a., som framhållits i annat sammanhang, att taxeringsnämnderna till de lokala skattemyndigheterna successivt under taxeringsperioden levererar deklara-tionsmaterialet, så att de sistnämnda snabbast möjligt kommer igång med sitt granskningsarbete. Materialet skall sedan översändas till länsstyrelserna för stansning av hålkort. Även om i författning och tillämpningsföreskrifter införes bestämmelser om de tider, inom vilka bl. a. leveranser av material skall ske från olika myndigheter, blir det erforderligt, att mera detaljerade ordningsregler och anvisningar fastställas. Likaså bör från centralt håll ut-övas en sådan vägledande verksamhet, som kan befrämja arbetet ute på fältet. Denna vägledande verksamhet, som alltså skall gå ut på att underlätta arbetet för såväl taxeringsmyndigheter som uppbördsmyndigheter och skapa förutsättningar för ett gott samarbete dem emellan, kan helt visst utövas från skilda centrala organ ehuru i nära samråd. Det kan emellertid starkt ifrågasättas, huruvida det verkligen skulle vara rationellt att ha två centra-la myndigheter, som ibland var för sig och ibland i samråd utfärdar

de föreskrifter som erfordras för att taxerings- och uppbördsarbetet skall flyta smidigt. Även om det är tänkbart att ha en sådan ordning, måste det inverka tyngande på det centrala arbetet att hos två organ ha personal, vilkens huvuduppgifter blir att planlägga verksamheten hos regionala och lokala organ. Det måste också te sig egendomligt för dessa sistnämnda organ, om den centrala ledningen är tvåhövdad. Många gånger torde det komma att råda tveksamhet om vilket av organen som har att handlägga viss fråga. Det torde för övrigt ställa sig mycket svårt att göra en klar gränsdragning mellan de tillsyns- och ledningsfunktioner, som skulle komma att ligga på ett centralt taxeringsorgan, och de som skulle komma att ligga på ett centralt uppbördsorgan. Bortfallet av arbetsuppgifter hos de lokala skattemyndigheterna medför, att deras verksamhet blir något mindre inriktad på rena uppbördsarbetet än vad nu är fallet. Om de lokala skattemyndigheterna tillföres vissa arbetsuppgifter på taxeringsområdet, kommer personalen på häradsskrivarkontoren att i större utsträckning än nu bli tagen i anspråk för arbeten som kan hänföras till beskattningsväsendet i stort.

Alltsedan tillkomsten av riksbyrån för folkbokföringen har inom denna planläggning skett av verksamheten hos länsbyråerna. Erforderliga anvisningar till ledning för verksamheten har utarbetats inom riksbyrån. Denna centralt utförda planläggning har visat sig vara till stort gagn för arbetet, bl. a. därigenom att andra centrala myndigheter och inte minst departementen haft ett huvudorgan att vända sig till när det gällt folkbokföringsfrågor liksom när det varit fråga om att för särskilda ändamål utnyttja lärens adressmaskinanläggningar. I och med att den i ett ADB-system ingående maskinutrustningen, såväl den på länen som den centrala, skall användas såsom hjälpmedel i den verksamhet, vilken omspannar hela folkbokförings-, taxerings- och uppbördsområdet, blir behovet av central planläggning mera markant än nu.

Starka skäl talar sålunda för att den lednings- och tillsynsverksamhet, som även i framtiden måste utövas från centralt håll, samordnas på sådant sätt att den koncentreras till ett för beskattnings- och folkbokföringsväsendet gemensamt centralt organ.

Enligt vår mening bör alltså de centrala funktionerna inom folkbokföringens och uppbördens områden sammanföras med de motsvarande funktioner, som för närvarande utövas av riksskattenämnden. Frågan är då hur det centrala organ, som skall handha de nämnda funktionerna, bör vara organiserat. En möjlighet är att gå den av taxerings-sakkunniga anvisade vägen att ombilda riksskattenämnden till ett centralt ämbetsverk (förslagsvis kallat riksskattestyrelsen) med en därtill knuten nämnd. En annan möjlighet är att gå vidare på den väg som följts, när riksskattenämnden tidigare byggts ut, först med en byrå för taxeringskontroll och sedan med en varuskattebyrå, samtidigt som antalet ledamöter i riksskattenämnden utökats.

När frågan tidigare diskuterats, har framhållits, att det i mycket vore en namnfråga, om riksskattenämnden efter en omorganisation skulle bibehålla namnet riksskattenämnden eller erhålla t. ex. namnet riksskattestyrelsen. Detta är kanske riktigt, om man blott ser till resultatet i stort av en omorganisation — man sammanför till ett organ de centrala uppgifterna på beskattningsväsendets område. Ur organisatorisk synpunkt föreligger det emellertid en ganska väsentlig skillnad mellan de två alternativen. Alternativet riksskattestyrelse med därtill knuten nämnd innebär, att man tillskapar ett centralt ämbetsverk med verkschef. Denne bör vara självskriven ordförande i nämnden och kan därigenom samordna verksstyrelsens och nämndens beslutandefunktioner. Det blir dock ämbetsverket som sådant — riksskattestyrelsen — som blir det egentliga centrala organet medan nämnden mera får ställning som ett sidoordnat organ.

Även det andra alternativet innebär, att riksskattenämnden allmänt sett blir ett centralt verk — dess egenskap av sådant blir mer påtaglig genom de funktioner på folkbokförings- och uppbörsområdet, som tillföres nämnden. Själva nämndens beslutsfunktioner blir emellertid mera markerade. Nämnden med en ordförande i spetsen blir verkets styrelse. Av icke ringa betydelse är därjämte, att riksskattenämnden under sin hittillsvarande verksamhet vunnit en fast position i det allmänna medvetandet som centralt organ på beskattningsväsendets område. Det måste betecknas som värdefullt att kunna bygga vidare härpå genom att inte bara behålla namnet riksskattenämnden utan även i princip behålla riksskattenämndens nuvarande struktur.

Båda alternativen är möjliga. Vi har emellertid funnit skälen för det senare alternativet övertäga och får därför förorda, att riksskattenämnden skall utgöra centralt organ även för folkbokföring och uppörd. Detta föranleder självfallet en utbyggnad av riksskattenämnden. Särskilt kraftig blir utbyggnaden av nämndens kansli.

Kap. 18. Förslag till framtida organisation för riksskattenämnden

Riksskattenämnden bestod, som nämnts ovan i kap. 16, från början av en ordförande och ytterligare sex ledamöter. I samband med införandet av den allmänna varuskatten utökades antalet ledamöter med sex, varav en vice ordförande, vilkas uppgift är att jämte ordföranden handlägga frågor rörande nämnda skatt. Riksskattenämnden arbetar sålunda i realiteten på två avdelningar, en första avdelning för den direkta beskattningen och en andra avdelning för den allmänna varuskatten. Vid förfall för nämndens ordförande tjänstgör vice ordföranden på respektive avdelning. Ordföranden skall vara lagfaren. Vice ordförandena och ytterligare två ledamöter på vardera avdelningen skall vara lagfarna eller ha avlagt examen vid handelshögskola. Samtliga nu nämnda ledamöter skall tillika vara erfarna i domarvärv eller i administrativ verksamhet. Övriga sex ledamöter skall utses så att kännedom kommer att förefinnas inom nämnden — såvitt gäller första avdelningen om förhållandena inom olika områden av förvärvslivet och såvitt gäller andra avdelningen om förhållandena inom olika områden av näringslivet, särskilt handeln. Suppleanter skall finnas utsedda. Anmärkas bör att det inte föreligger hinder för ledamot eller suppleant att vara förordnad på båda avdelningarna.

Centrala uppborädsnämnden består av ordförande och fyra ledamöter. En av de sistnämnda skall vara vice ordförande. Ordföranden och vice ordföranden skall vara lagkunniga och erfarna i domarvärv, allmänna eller administrativa, eller eljest väl kvalificerade för sin uppgift. Av övriga ledamöter skall en äga särskild insikt och erfarenhet i uppborädsfrågor samt två vara i arbetsförhållanden erfarna och kunniga. Av de sistnämnda förordnas en efter förslag av Svenska arbetsgivareföreningens förtroenderåd och en efter förslag av Landsorganisationen i Sverige.

Inom folkbokföringsområdet finns ingen motsvarighet till den nämndrepresentation, som enligt ovan förekommer inom beskattnings- och uppborädsområdena. Framhållas må dock i detta sammanhang, att statistiska centralbyrån, när så är påkallat, samlar kyrkobokföringsinspektörerna i riket till gemensamma överläggningar rörande aktuella folkbokföringsproblem.

En följd av att riksskattenämndens ämbetsområde vidgas på sätt som föreslagits blir, att frågan om nämndens sammansättning måste omprövas. I första hand gäller det, huruvida funktionerna med avseende å uppboräds-

väsendet kan överföras på någon av riksskattenämndens nuvarande avdelningar eller om det kan anses lämpligare att — efter mönster av vad som skedde vid varuskattens införande — inrätta en tredje avdelning för handläggning av uppborädsfrågorna. En annan fråga är, hur den situation skall lösas, som uppkommer genom att riksskattenämnden skall vara centralt organ även på folkbokföringens område.

De nyss berörda spörsmålen sammanhänger nära med frågan, hur beslutsfunktionerna skall fördelas inom riksskattenämnden. Ärendena torde kunna uppdelas på i huvudsak tre grupper nämligen: *nämndärenden*, dvs. de som skall avgöras av nämndens ordförande och ett visst antal ledamöter; *ordförandeärenden*, dvs. de som kan avgöras av ordföranden ensam; samt *kansliärenden*, dvs. sådana ärenden där befattningshavare inom kansliet har beslutanderätt. Med hänsyn till den stora mängd löpande, rent administrativa ärenden, som i framtiden skall ligga på riksskattenämnden, är det angeläget att gruppen nämndärenden begränsas i möjligaste mån.

Till gruppen nämndärenden torde böra hänföras flertalet av de ärenden, där beslut för närvarande fattas av ordförande och ledamöter i nuvarande riksskattenämnden och centrala uppborädsnämnden. De ärenden, som nu handläggas inom generalpoststyrelsens skattekontor, synes i stort sett vara av den art, att de inte behöver komma in under gruppen nämndärenden. Ett särskilt problem uppkommer emellertid i fråga om folkbokföringsärendena. En mycket stor del av dessa är av rent administrativ natur. Andra ärenden åter är av en typ, som ungefär motsvarar de nuvarande nämndärendena inom riksskattenämnden och centrala uppborädsnämnden.

Såvitt det är för oss känt, har hitintills inte förmärkts något direkt behov av att få vissa riksbyråns ärenden behandlade inom en nämnd av något slag. Skälet för att det kan finnas anledning överväga att inte generellt undantaga folkbokföringsärendena från gruppen nämndärenden i fortsättningen är sålunda inte det, att man skulle uppnå någon större vinst eller praktisk fördel av att låta en nämndrepresentation delta i ärendenas avgörande. Motivet är av mera principiell natur. Då, såsom i föregående kapitel berörts, nämnden med ordföranden i spetsen skall utgöra det centrala organets styrelse, får det anses principiellt oriktigt att från denna styrelses inflytande helt undandraga ett så betydelsefullt område som folkbokföringen. Vissa ärendegrupper skall visserligen redan enligt riksskattenämndens nuvarande organisation helt eller i princip vara undantagna från handläggning i plenum men det rör sig här om ärenden av alldeles speciell art. Vi anser sålunda, att konsekvensen av att det centrala organet på folkbokförings-, taxerings- och uppborädsområdet erhåller den av oss föreslagna organisationen också blir, att folkbokföringsfrågorna inte kan vara helt generellt undantagna från inflytande från ledamöternas sida. Självfallet är emellertid, att endast de folkbokföringsärenden bör handläggas som nämndärenden, vilka är av mer principiell betydelse. Antalet sådana ärenden torde inte bli stort.

Förutom flertalet av de ärenden, vilka nu avgöres av riksskattenämndens ordförande och ledamöter, synes med beaktande av vad nyss sagts till gruppen nämndärenden böra hänföras i huvudsak meddelande av bindande förklaringar i skatteavdragsfrågor samt utfärdande av anvisningar i frågor av mera principiell betydelse rörande folkbokföringen och uppborðsförfarandet. Även remissyttranden till Kungl. Maj:t och avgivande av författningsförslag torde böra handläggas som nämndärenden.

Det är knappast möjligt att innan arbetet kommit i gång få en klar bild av hur arbetskrävande nämndärendena inom folkbokförings- och uppborðs-området kan bli. Det är tänkbart, att antalet inte blir större än att de skulle kunna handläggas inom någon av de nuvarande två avdelningarna. Ingen av avdelningarna har emellertid en sådan sammansättning, att den är direkt lämpad att taga hand om även de nyss berörda ärendena. Representationen inom de nuvarande nämnderna är, som framgår av det tidigare sagda, olika. Att — mot bakgrund av bl. a. uttalanden som gjorts vid tidigare tillfällen, när fråga varit om att sammanföra centrala uppborðsnämnden med riksskattenämnden — slopa den för centrala uppborðsnämnden speciella representationen torde knappast böra komma i fråga.

Den frågan uppställer sig då, huruvida en representation, motsvarande den som förekommer inom centrala uppborðsnämnden, bör införas i riksskattenämnden på så sätt att antalet ledamöter på någon av de nuvarande avdelningarna — första avdelningen synes i så fall ligga närmast till hands — utökas med lämpligt antal ledamöter eller att en tredje avdelning inrättas. Av betydelse för ett ställningstagande i denna fråga är också i vad mån det kan vara lämpligt att tillföra riksskattenämnden ytterligare sakkunskap på folkbokföringsområdet. Denna sakkunskap är för närvarande representerad i centrala uppborðsnämnden genom en kronokamrerare. Det kan anses påkallat, att en särskilt i kyrkobokföringen väl förfaren person, t. ex. en kyrkobokföringsinspektör, blir ledamot i nämnden. Eventuellt kan vidare ifrågasättas om det inte kan finnas skäl att i nämnden ha en representant även för tjänstemannasidan på arbetstagarområdet.

Om folkbokförings- och uppborðsfrågorna skall tillföras den nuvarande första avdelningen, bör denna, såsom tidigare nämnts, förstärkas med ledamöter, som representerar sakkunskap i fråga om arbetsmarknadens förhållanden och uppborðsområdet. Taxerings-sakkunniga föreslog på sin tid, att denna sakkunskap skulle tillföras riksskattenämnden genom nämndens suppleanter. En sådan lösning synes oss mindre lämplig. Framförallt representanterna för arbetsmarknaden bör ha ställning som ordinarie ledamöter. Följdriktigare skulle med hänsyn härtill vara att antalet ledamöter på avdelningen ökas med i första hand två arbetsmarknadsrepresentanter och därutöver — för att uppnå jämvikt mellan antalet representanter för förvaltningen och för näringslivet och arbetsmarknaden — med två sakkunniga på folkbokförings- och uppborðsområdet. Inte heller denna lösning synes emellertid ändamålsenlig. Antalet ledamöter skulle bli alltför stort. Med

beaktande härav har vi ansett oss böra förorda, att en särskild tredje avdelning bildas. Framförallt måste det vara till fördel med hänsyn till arbetet inom riksskattenämnden om uppbörds- och folkbokföringsärendena kan handläggas på en särskild avdelning under den tid då övergången till ADB-systemet skall förberedas och genomföras samt under den närmaste tiden därefter. Anledning kan uppkomma att senare ompröva frågan om nämndens sammansättning.

I enlighet med det anförda får vi sålunda föreslå, att riksskattenämnden vid handläggning av folkbokförings- och uppbördsärenden skall bestå av nämndens ordförande och ytterligare sex särskilt utsedda ledamöter, av vilka en skall förordnas till vice ordförande. Denne bör vara lagfaren och erfaren i domarvärv eller i administrativ verksamhet. Av övriga ledamöter skall en äga särskild insikt och erfarenhet i folkbokföringsfrågor, en särskild insikt och erfarenhet i uppbördsfrågor samt tre vara i arbetsförhållandena erfarna och kunniga. För varje ledamot bör utses en personlig suppleant. I nuvarande riksskattenämnden finns dubbel uppsättning suppleanter för näringslivets representanter. Ett så stort antal suppleanter torde icke vara erforderligt för arbetsmarknadens representanter. Självfallet bör det inte möta något hinder att till ledamot eller suppleant på riksskattenämndens avdelning för folkbokförings- och uppbördsfrågor utse någon, som är ledamot eller suppleant på annan avdelning inom nämnden.

För närvarande gäller, att representanterna för arbetsgivar- och arbetstagarintressena i centrala uppbördsnämnden skall utses efter förslag av de stora organisationerna inom dessa områden. Någon motsvarande föreskrift finns icke för riksskattenämnden. Det torde dock vara regel att berörda intressegrupper får tillfälle att under hand framföra sina önskemål innan ledamöterna utses. Något hinder synes icke föreligga att tillämpa samma tillvägagångssätt även vid förordnandet av de ledamöter, som i riksskattenämndens tredje avdelning skall representera arbetsgivar- och arbetstagarintressena.

Om, på sätt vi föreslagit, hos ett centralt organ, riksskattenämnden, sammanföres de lednings- och tillsynsfunktioner m. m., som avser folkbokföring, taxering och uppbörd av direkta skatter samt motsvarande arbetsuppgifter på varuskattens område, kommer nämndens verksamhet att bli synnerligen omfattande. Nämndens ordförande kommer utan tvekan att få ägna en avsevärd del av sin arbetstid åt ordförandeskapet på de tre avdelningarna och det därmed förenade arbetet. Nämndens ordförande bör regelmässigt fungera som ordförande på samtliga tre avdelningar. Därigenom erhålles garantier för den fullständiga samordning, som utgör ett av de starkaste skälen för att man bör samla alla arbetsuppgifter hos ett organ. De rent administrativa arbetsuppgifter, som kommer att åvila ordföranden i hans egenskap av chef för ett centralt verk, blir betydande. En naturlig följd torde bli att nämndens ordförande skall vara heltidsanställd.

Ordförandens tid kommer, som nyss berörts, att till väsentlig del tagas i

anspråk för handläggningen av nämndärendena. Övriga ärenden blir uppenbarligen till antalet mycket betydande och av starkt skiftande art. Folkbokförings- och uppbördsärendena liksom också det arbete, som sammanhänger med driften av ADB-anläggningen, vilka ärendegrupper har särskilt nära samband med varandra, torde kräva en stor arbetsinsats. Enär det inte synes finnas någon möjlighet för riksskattenämndens ordförande att själv leda arbetet inom kansliet och att ansvara för detta — även om beslutanderätten i viss utsträckning kan delegeras till cheferna på respektive byråer — torde det vara ofrånkomligt att huvudparten av detta arbete avlastas honom.

Den erforderliga avlastningen synes lämpligen åstadkommas genom att en särskild befattning som chef för kansliet inrättas. Denne synes, i likhet med nämndens ordförande, böra vara lagfaren. Han bör äga särskild insikt i folkbokförings- och uppbördsfrågor. Chefens för kansliet arbetsuppgifter synes i första hand böra vara inriktade på de ärenden, som avser folkbokföring och uppbörd, samt på vad som sammanhänger med driften av ADB-anläggningen.

Ordförandens ställning som verkschef och som ordförande på de tre avdelningarna förutsätter att till posten förvärvas en synnerligen väl kvalificerad och inom beskattningsväsendet väl förfaren person. Med hänsyn till de utomordentligt stora kvalifikationer, som även i framtiden bör ställas på riksskattenämndens ordförande, bör till honom utgå arvode motsvarande lön till regeringsråd. Ordföranden bör även i övrigt åtnjuta de förmåner, som tillkommer regeringsråd. Vi vill i detta sammanhang erinra om, att i den utredning, som låg till grund för riksskattenämndens inrättande, förordades att ordföranden skulle ha samma ställning som ordföranden i arbetsdomstolen.

De arbetsuppgifter, som ankommer på chefen för kansliet, blir mycket betydelsefulla. Lönen bör bestämmas så att det blir möjligt att till befattningen förvärva en person med kvalifikationer motsvarande dem som kräves för tjänst som t. ex. avdelningschef vid länsstyrelse eller liknande. Med hänsyn härtill torde han böra erhålla löneställning motsvarande överdirektör eller kanslichef.

De på nämnden ankommande ärendena kan indelas i följande huvudgrupper, nämligen ärenden angående *direkta skatter*, angående *allmän varus katt*, angående *taxeringskontroll* samt angående *folkbokföring och uppbörd*. Därtill kommer dels de ärenden som sammanhänger med driften av *ADB-anläggningen* dels ock — om riksskattenämnden skall utgöra central namnmyndighet — *namnärenden*. Med hänsyn till den storlek, som nämnden kommer att få som administrativt organ, torde de rent *kamerala* ärendena bli förhållandevis omfattande. Inom nämndens kansli bör finnas en byrå för vardera av de fem första ärendegrupperna samt en sektion för namnärenden och en för de kamerala ärendena. Kansliet bör stå under ledning av den nyssnämnde överdirektören eller kanslichefen med byråchefer

och byrådirektörer som chefer för byråerna respektive sektionerna. Byråchefen på tekniska byrån avses skola var kontraktsanställd.

Organisationsplan för riksskattenämnden redovisas i *bilaga 11*.

Personalen inom kansliet torde komma att uppgå till drygt 150 personer, varav 1 överdirektör eller kanslichef samt 5 byråchefer. Det må framhållas, att ca en tredjedel av dessa tjänster har sin motsvarighet i nuvarande organisation inom riksskattenämnden, statistiska centralbyrån och generalpoststyrelsens skattekontor. Ökningen faller så gott som helt på den tekniska byrån och bör ses mot bakgrund av det avsevärt minskade personalbehovet hos lokala och regionala organ.

Vad beträffar *ärendenas fördelning* inom riksskattenämnden må anföras följande. Som ovan berörts innebär vårt förslag, att riksskattenämndens nuvarande struktur bibehålles. Nämnden som sådan med ordförande och ledamöter skall sålunda utgöra organets ledning. Det är dock angeläget med en klar gränsdragning mellan de olika grupperna nämndärenden, ordförandeärenden och kansliärenden.

Bestämmelser av liknande innehåll reglerar redan nu riksskattenämndens verksamhet. Enligt nämndens instruktion (SFS 664/1957) fattas nämndens beslut av nämnden i plenum, dock med följande undantag.

Ärende, som avser tillämpningen av ingångna dubbelbeskattningsavtal eller avtal angående handräckning i skatteärenden, avgöres av ordföranden ensam, såvida denne icke finner ärendet vara av beskaffenhet att böra avgöras av nämnden i plenum.

Ärende, som rör tillämpningen av nyssnämnda handräckningsavtal, må jämväl avgöras av byråchefen på nämndens kanslibyrå, där ej ordföranden annorlunda bestämmer eller byråchefen för visst fall finner ärendet vara av beskaffenhet att böra hänskjutas till ordföranden.

Ärende, som avser taxeringskontrollen, avgöres av ordföranden eller, i vissa fall, av byråchefen på kontrollbyrån.

Riksskattenämnden må överlämna åt ordföranden att avgöra ärende eller viss grupp av ärenden. Genom arbetsordning eller särskilt meddelat beslut må vidare åt byråchef eller annan tjänsteman överlämnas att avgöra ärende eller viss grupp av ärenden, som icke är av beskaffenhet att prövningen därav bör ankomma på nämnden i plenum eller ordföranden.

Det torde icke vara erforderligt i detta betänkande med ett i detalj utformat förslag rörande beslutsfördelningen i en utbyggd riksskattenämnd. Däremot har vi ansett oss böra angiva vissa huvuddrag.

För närvarande gäller i princip, att alla ärenden avgöres av nämnden som sådan, såvida icke annat finns särskilt angivet. För den utbyggda riksskattenämnden torde det vara mera ändamålsenligt att angiva vilka huvudgrupper av ärenden, som bör avgöras av själva nämnden och dess olika avdelningar. Om icke annat föreskrives, bör i övrigt beslut fattas, på riksskattenämndens vägnar, av ordföranden eller av tjänsteman hos nämnden.

Följande huvudgrupper av ärenden bör avgöras av riksskattenämnden som sådan:

meddelande av förhandsbesked i taxeringsfrågor i enlighet med vad där-om är särskilt stadgat,

meddelande av bindande förklaring, huruvida viss vara eller varugrupp är skattepliktig enligt förordningen om allmän varuskatt,

meddelande av bindande förklaring beträffande frågor om sättet för uttagande av preliminär skatt och om verkställande av skatteavdrag,

meddelande av anvisningar till ledning för berörda myndigheter vid tillämpningen av gällande författningar avseende taxering och uppbörd av direkta skatter och allmän varuskatt samt folkbokföring, allt såvitt gäller frågor av mera principiell betydelse,

fastställande av viktigare för angivna arbetsuppgifters fullgörande erforderliga formulär.

yttrande över remisser och avgivande av förslag till Kungl. Maj:t rörande författningsändringar och tillämpningsföreskrifter avseende riksskattenämndens verksamhetsområde,

viktigare frågor rörande organisation, arbetsordning och tjänsteföreskrifter,

anslagsäskanden och andra ekonomiska frågor av större vikt,

ärenden i övrigt, som ordföranden eljest hänskjuter till avgörande i nämnden.

Som tidigare nämnts, avses riksskattenämnden skola arbeta på tre avdelningar, en första avdelning för direkta skatter, en andra avdelning för allmän varuskatt och en tredje avdelning för folkbokföring och uppbörd. Ärendena bör handläggas och avgöras på den avdelning, dit ärendena huvudsakligen hör. Ärende av allmän natur torde lämpligen böra handläggas på första avdelningen. Ärende, som berör mer än en avdelning, bör i och för sig kunna handläggas vid gemensamt sammanträde med berörda avdelningar och hinder mot dylika plenisammanträden bör i princip icke föreligga. Av praktiska skäl vill vi dock föreslå, att sådant ärende skall handläggas på den avdelning, där ärendet kan anses i huvudsak höra hemma, förstärkt med vice ordföranden och ytterligare någon av respektive avdelning utsedd ledamot i den eller de avdelningar som berörs av ärendet. Ärende av allmän natur berörande alla tre avdelningarna bör handläggas på första avdelningen, förstärkt på nu angivet sätt. Ordföranden bör dock äga rätt att i förekommande fall besluta att dylikt mer än en avdelning berörande ärende skall avgöras av samtliga ledamöter på berörda avdelningar under ordförandeskap av ordföranden eller, vid förfall för honom, av den till tjänsteåren äldste vice ordföranden.

Vid föredragning av ärende inför nämnden bör chefen för kansliet och chefen för den byrå, dit ärendet hör, äga närvara.

Beslutanderätten i ärenden, som icke skall handläggas i nämnden, bör i princip ankomma på ordföranden efter föredragning av tjänsteman i nämndens kansli (ordförandeärenden). Genom instruktion, arbetsordning eller

särskilt meddelat beslut bör dock åt tjänsteman vid nämnden — kansliets chef, byråchef eller annan tjänsteman — kunna överlämnas att avgöra olika grupper av ärenden (kansliärenden). I vissa grupper av ärenden, t. ex. viktigare personalärenden samt ärenden angående åtal mot och disciplinär bestraffning av tjänsteman, bör dock alltid ordföranden fatta beslut. I åtals- och disciplinärenden bör, förutom ordföranden och föredraganden, kansliets chef och av ärendet berörd byråchef vara skyldiga deltaga.

Såsom ställföreträdare för ordföranden vid förfall för denne skall vid sammanträden i nämnden självfallet vice ordföranden fungera. I andra fall bör chefen för kansliet vara ordförandens ställföreträdare.

Beträffande *tidpunkten för omorganisationen* m. m. må framhållas följande. I kap. 19 redogöres för hur vi tänker oss genomförandet av ADB-systemet. Av detsamma framgår, att det med genomförandet sammanhängande arbetet fr. o. m. den 1 juli 1964 bör utföras i riksskattenämndens namn. Till riksskattenämnden bör med hänsyn härtill vid nämnda tidpunkt överföras statistiska centralbyråns avdelning för folkbokföring samt viss personal från generalpoststyrelsens skattekontor — i huvudsak den personal som avses ingå i folkbokförings- och uppbördsbyrån. Den tekniska byrån avses skola byggas upp successivt under åren 1964 och 1965.

Centrala uppbördsnämnden upphör med utgången av juni månad 1964 för att återuppstå i form av riksskattenämndens tredje avdelning under ordförandeskap av riksskattenämndens ordförande. Den till uppbördsorganisationskommittén vid nämnda tidpunkt knutna personal, som inte fr. o. m. den 1 juli 1964 erhåller tjänst inom riksskattenämnden men som medverkar vid genomförandet, knytes tillfälligt till riksskattenämnden.

Det finns anledning räkna med att under genomförandetiden arbetsbördan på riksskattenämndens tredje avdelning blir så stor, att nämndens ordförande inte regelbundet kan leda sammanträdena inom avdelningen. Tänkbart är därför, att vice ordföranden på denna avdelning, i likhet med vad för närvarande är fallet i fråga om de nämndens sammanträden som avser varus katt, bör mera kontinuerligt fungera som ordförande. Reellt sett skulle detta innebära, att under genomförandetiden riksskattenämndens nuvarande två avdelningar med tre byråer skulle kunna arbeta ungefär som för närvarande, medan den tredje avdelningen med två byråer (folkbokförings- och uppbördsbyrån samt tekniska byrån) jämte därtill knuten genomförandepersonal skulle fungera mera självständigt. En sådan fördelning av arbetsuppgifterna torde komma att te sig naturlig även av den anledningen, att för riksskattenämnden i dess helhet avsedda lokaler inte torde stå klara för inflytning förrän under år 1965. Härigenom lämnas också möjlighet öppen att, om så befinner lämpligt, under genomförandetiden behålla den nuvarande anordningen, där ordförandeposten är en deltidssyssla.

VII. GENOMFÖRANDE OCH KOSTNADER M. M.

Kap. 19. Genomförande

Tidpunkten för systemets genomförande

I olika sammanhang har framhållits, att införande av ADB-system alltid kräver omfattande undersökningar och förberedelsearbeten. De för övergång till ADB-system inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten erforderliga undersökningarna har nu förts så långt, att underlag finns som bör göra det möjligt för statsmakterna att fatta beslut i själva principfrågan. Först när ett sådant beslut föreligger kan alla de åtgärder vidtagas, som sammanhänger med ett genomförande och som måste föregå själva övergången till det nya systemet. Bland sådana åtgärder må främst nämnas systemutformning och programmering, utbildning av personal, maskinbeställning och anskaffning av lokaler. Därutöver måste särskild uppmärksamhet ägnas åt vissa personalfrågor.

Arbetet med *systemutformning och programmering* har påbörjats. Skälet till att så skett har bl. a. varit behovet att få vissa problem belysta i direkt anslutning till det hittills utförda utredningsarbetet. Förrän ett beslut från statsmakternas sida föreligger i principfrågan, är det emellertid inte möjligt att intensifiera arbetet med inriktning mot ett bestämt mål. Systemutformningen är nämligen beroende bl. a. av de organisatoriska frågorna i stort samt av vilket maskinfabrikat och vilka maskintyper man väljer. Hela det komplex av författningar, som reglerar verksamheten inom folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten, behöver ses över. Denna översyn bör verkställas parallellt med systemutformningen.

Viss *utbildning av personal* måste äga rum. I första hand bör undersökas möjligheterna att omskola personalen hos de myndigheter, som beröres av omläggningarna. Utbildningen bör ske i etapper med hänsyn till att viss provverksamhet avses skola bedrivas, innan det nya systemet genomföres i hela riket.

En del *maskinbeställningar* behöver med hänsyn till leveranstidernas längd göras minst två och ett halvt à tre år före beräknad tidpunkt för installation. Detta är fallet beträffande de ADB-maskiner, som är avsedda ingå i den centrala anläggningen. För hålkortsmaskinerna gäller kortare

leveranstider. Även om det sålunda inte är nödvändigt att på ett tidigt stadium beställa sistnämnda maskiner, bör man dock för att få stadga i system- och programmeringsarbetet erhålla klarhet beträffande de maskintyper, som skall användas.

Vad *lokalfrågorna* beträffar må framhållas, att det för riksskattenämnden med därtill knuten maskinanläggning erfordras ett lokalutrymme om ca 3 000 m². Detta lokalbehov torde böra tillgodoses antingen genom nybyggnad eller genom att riksskattenämnden inrymmes i någon staten eljest tillhörig byggnad eller i förhyrda lokaler. För planering och uppförande av en sådan byggnad anses erforderligt med en tid av tre å fyra år, innebärande att byggnaden kan vara inflyttningsklar tidigast omkring årsskiftet 1964/65. Redan dessförinnan bör emellertid finnas tillgång till provisoriska lokaler, eventuellt i anslutning till den statistiska centralbyråns ADB-anläggning, som kommer att installeras under första hälften av år 1961.

Även ett självständigt centralt organ för enbart folkbokföring och uppbörd skulle kräva stora lokalutrymmen, ca 2 500 m². Lokalbehovet kan tillgodoses på sätt nyss berörts.

ADB-systemet aktualiserar även lokalproblem vid länsstyrelserna genom omdispositioner och anskaffning av lokaler. Enligt utförda beräkningar erfordras för uppbördssektionerna under tiden för genomförandet — i stort sett under hela året 1965 — extra lokalutrymmen om inalles ca 6 000 m². Lokalbehovet för tiden därefter har uppskattats till ca 12 000 m², vilket totalt sett innebär någon ökning i förhållande till nuvarande lokalutrymmen. Å andra sidan friställes efter genomförandet — dvs. under första halvåret 1966 — de lokaler, ca 6 000 m², som nu användes av postens skatteavdelningar i residensstäderna och som på några håll är inrymda i landsstatshus. Det är av vikt att en lösning av dessa lokalfrågor förbereds i god tid före genomförandet av ADB-systemet och att dessa spörsmål beaktas vid pågående planering för om- eller nybyggnad av en del landsstatshus.

Mot bakgrund av det ovan sagda har uppgjorts en *tidsplan* för fullföljandet av förberedelsearbeten och för genomförandet. Den innebär i stort, att systemet genomföres i riket i dess helhet per årsskiftet 1965/66. Ett år dessförinnan måste de för den centrala ADB-anläggningen, dvs. riksskattenämndens tekniska byrå, avsedda lokalerna vara färdiga att tagas i bruk. Vi anser oss böra särskilt framhålla att, för den händelse de för nyssnämnda byrå erforderliga lokalerna inte är färdiga för inflyttning vid angiven tidpunkt, stor risk finnes att man måste skjuta fram genomförandet till årsskiftet 1966/67.

Tiden fram till årsskiftet 1965/66 beräknas bli utnyttjad enligt följande.

Det grundläggande system- och programmeringsarbetet bedrivs i sådan takt, att det är klart under hösten 1962. Programtestningar m. m. utföres

under denna tid på statistiska centralbyråns ADB-anläggning. Erforderliga förslag till författningsändringar av beskaffenhet att böra underställas riksdagen utarbetas i anslutning här till och redovisas till Kungl. Maj:t inom sådan tid, att de kan föreläggas 1963 års riksdag.

Från hösten 1962 och ungefär tre år framåt avses — parallellt med den ordinarie verksamheten — skola bedrivas viss försöksverksamhet. ADB-arbetet bör under denna tid utföras hos statistiska centralbyrån. Med ledning av de erfarenheter, som vinnes under denna försöksverksamhet, göres erforderliga justeringar i program och rutiner. I anslutning till försöksverksamheten skall bedrivas utbildning av den personal från länsstyrelser och postverket, som beräknas bli engagerad i det nya systemet.

De slutliga förberedelserna för övergång till ADB-system inom hela riket påbörjas hösten 1964. En första åtgärd härvidlag blir *registeruppläggnigen*. Denna sker på grundval av material, bl. a. längder och kortregister, som särskilt för detta ändamål framställs med hjälp av länsbyråernas tryckande register. Materialet ställes i ordning för att kunna tjäna som underlag för den hålkortsstansning, som skall ske hos länsstyrelserna. Beredningen av stansningsunderlaget innefattar bl. a. nummersättning och kodifiering av vissa uppgifter.

Efter hand som beredningen av stansningsunderlaget blir färdig, sker stansning av erforderliga hålkort. Dessa översändes successivt till ADB-anläggningen (efter den 1 juli 1964 riksskattenämnden) för överföring till magnetband. Bandregistren måste aktualiseras innan verksamheten sättes igång. På grundval av bandregistren utskrivs de längder och kortregister, som skall finnas hos lokala och regionala myndigheter för att användas i den fortlöpande verksamheten. Samtliga med en registeruppläggnings förenade arbeten beräknas, såvitt avser hela riket, kräva en tid av ca ett år.

Registeruppläggnigen börjar med fastighetsbeståndet. Successivt sker sedan uppläggnigen av befolkningsregistren och slutligen de erforderliga skatteregistren.

Vad beträffar det arbete som sammanhänger med beskattningen av bl. a. juridiska personer och ej mantalsskrivna fysiska personer må framhållas följande. Stansningsunderlag avseende dessa skattskyldiga iordningställes under mitten av år 1965 på grundval av bl. a. länsbyråernas tryckande register över juridiska personer och 1965 års inkomstlängder. Efter verkställd beredning av stansningsunderlaget — nummersättning, kodifiering m. m. — stansas under augusti—september 1965 erforderliga data beträffande dessa skattskyldiga. Hålkorten översändes successivt till riksskattenämnden för uppläggnings av bandregister. Aktualisering av dessa register sker fr. o. m. december 1965 på grundval av uppgifter, som i form av ändringshålkort insändes till riksskattenämnden.

Hösten 1965, omkring ett år efter det registerupplägningsarbetet på börjats, framställes stomme till mantalslängd maskinellt enligt ADB-system. Efter mantalsskrivningens avslutande börjar så framställandet av debetsedlar å preliminär skatt avseende inkomståret 1966. Uppbörd av preliminär skatt avses skola äga rum enligt ADB-system fr. o. m. uppbördsterminen i mars 1966. Även uppbörd av kvarstående skatt kan sannolikt ske enligt nämnda system från samma tidpunkt.

Under år 1966 skall iordningställas stansningsunderlag avseende de preliminärskattebelopp, som skall gottskrivas vid debiteringen av 1966 års slutliga skatt. Till grund härför ligger bl. a. de kreditkort, som avser preliminärskatteuppbörden för inkomståret 1965.

Det ovan sagda innebär, att övergång till ADB-system för *lokal skattemyndighets* vidkommande sker hösten 1965, då mantalsskrivning första gången sker med användning av centralt framställda längder m. m. Debiteringen av preliminär B-skatt samt utfärdandet av debetsedlar å preliminär A- och B-skatt avseende inkomståret 1966 sker centralt, så även längdföring och debitering på grund av 1966 och efterföljande års taxeringar.

Vad beträffar *postens skatteavdelningar* och därmed även generalpoststyrelsens skattekontor torde övergång få äga rum under våren 1966. Därefter skulle motsvarande uppbördsverksamhet helt övertagas av länsstyrelserna och riksskattenämnden.

Som framgår av det ovan sagda skall man räkna med att börja beredningen av stansningsunderlaget under hösten 1964. Stansningsarbetet förutsättes börja i januari 1965. Med hänsyn härtill bör den i *länsstyrelsens uppbördssektion* ingående hålkortsdetaljen upporganiseras per den 1 januari 1965. Arbetet inom denna detalj kommer att kräva en relativt stor stansningspersonal under upplägningssskedet. Den nuvarande folkbokföringsdetaljens arbetsuppgifter torde komma att successivt minska i omfattning under år 1965 och beräknas kunna avvecklas med utgången av året.

Det är givetvis angeläget att man från begynnelsen till hålkortsdetaljen knyter så stor del som möjligt av den personal, som avses skola finnas där i fortsättningen. I första hand gäller detta arbetsledningen och stansningspersonal. Till denna detalj bör alltså omkring den 1 januari 1965 från folkbokföringsdetaljen och postens skatteavdelning överföras erforderlig personal för arbetsledning och stansning. Under den tid avveckling sker av folkbokföringsdetaljer och skatteavdelningar torde behovet av ny personal där få tillgodoses genom tillfällig arbetskraft.

Länsstyrelsernas, lokala skattemyndigheternas, pastorsämbetenas och eventuellt även sjukkassornas nuvarande, av avtryckskort bestående kortregister avses skola bli ersatta med nya register under senare delen av år 1965. Så snart utbytet ägt rum, bör den fortsatta folkbokföringsaviseringen

helt ske enligt nya systemet. Andra avimottagare än de nyssnämnda torde få ersätta sina kartotek successivt.

Den ovan berörda *försöksverksamheten* synes till en början bära begränsas till ett eller möjligen två fögderier inom ett län och genomföras under medverkan av lokal skattemyndighet och länsstyrelse. Som nämnts bör ADB-arbetet utföras inom statistiska centralbyråns ADB-anläggning. Förberedelser för försöksverksamheten avseende nämnda provfögderier avses skola påbörjas under år 1962.

Försöksverksamheten kan senare vidgas till att omfatta ett eller eventuellt två län. Syftet härmed skall vara att få pröva systemet under mer verklighetsbetonade förhållanden än som är möjligt, när proven är begränsade till ett eller ett par fögderier, samt att fullfölja utbildningen av personal. Det kan visa sig möjligt att under denna tid, åtminstone beträffande vissa avsnitt inom de olika verksamhetsområdena, låta ADB-systemet helt träda i stället för det nuvarande systemet. Möjligheterna härtill blir bl. a. beroende av utfallet av de inom provfögderierna bedrivna försöken.

Mot slutet av år 1962 bör kunna framställas stomme till mantalslängd för provfögderi och mot slutet av år 1964 för provlän. Debetsedlar å preliminär skatt avses skola framställas för inkomstären 1963, 1964 och 1965. Under dessa år skall prövas bl. a. de rutiner, som sammanhänger med skatteuppbörd och med redovisning av taxeringsdata.

Som ovan berörts kan — om försöksverksamheten utfaller tillfredsställande — visst inom ADB-systemet framställt material eventuellt användas i stället för det motsvarande material, som framställes med de nuvarande tekniska hjälpmedlen. Sålunda kan måhända fastighetslängder, mantalslängder m. m. i provlänen användas vid den ordinarie verksamheten där redan under 1965.

Personalfrågor

Inom häradskrivarorganisationen kommer — såvida inte nya arbetsuppgifter tillföres densamma — enligt våra beräkningar behovet av personal i biträdeskarriären att minska med ca 40 procent, innebärande en reduktion i förhållande till det nuvarande med ca 600 personer. Behovet av tillfällig arbetskraft beräknas minska så att bortfallet motsvarar ca 100 biträdesår. Personalbehovet hos städernas uppbördsverk minskar i motsvarande omfattning. Postens skatteavdelningar skall helt avvecklas. Å andra sidan ökar behovet av biträdespersonal hos länsstyrelserna. Detta ökade personalbehov bör som tidigare berörts helt naturligt täckas i första hand genom att personal överflyttas från lokala skattemyndigheter och skatteavdelningar. Samtlig personal skall erhålla viss utbildning, en del behöver dessutom genomgå en mer eller mindre omfattande omskolning. Erforderliga utbild-

ningskurser bör igångsättas i början av 1962 för den personal som skall medverka i fögderiproven, hösten 1963 för den personal som skall medverka i länsproven och hösten 1964 för personalen i övrigt.

Så snart en mera klar överblick erhållits över personalläget under genomförandetiden och tiden därefter torde lämpligen böra tillsättas en särskild delegation, som får i uppgift att lösa de problem som kan uppkomma till följd av det minskade personalbehovet. I delegationen bör ingå representanter för bl. a. arbetsmarknadsorganen och berörda personalorganisationer.

Administrationn av genomförandet

Innan vi berör frågan om administrationen av genomförandet torde en redogörelse böra lämnas för hur kommittén avses skola arbeta efter avlämnandet av förevarande betänkande. Vi får då först erinra om de uttalanden angående kommitténs verksamhet, återgivna i kap. 1, som chefen för finansdepartementet gjorde i statsverkspropositionen till 1959 års riksdag. Departementschefen framhöll, att det vore tänkbart att utredningsmännen kunde komma att — åtminstone under en övergångstid — få svara för det administrativa förberedelsearbete, som en eventuell övergång till det ifrågasatta nya systemet krävde. Till kommitténs sekretariat är knutna dels två av kommitténs ledamöter, dels ock några av de särskilt tillkallade experterna, däribland en befattningshavare från statistiska centralbyråns avdelning för folkbokföring och en befattningshavare från generalpoststyrelsens skattekontor, ävensom personal från landsstaten. Inom sekretariatet har bildats ett antal arbetsgrupper. En av dessa har sitt huvudsakliga arbete inriktat på utredningsarbete. Tre arbetsgrupper är sysselsatta med utformningen av systemlösningar. I dessa senare grupper ingår därjämte dels personal, som ställts till kommitténs förfogande från matematikmaskinnämndens arbetsgrupp, dels ock personal från Stockholms stads uppborrdsvverk. För den planerade försöksverksamheten inom fögderierna kräves medverkan från den personal, som deltagit i arbetet inom kommittén. Verksamheten inom dessa fögderier skall noga följas upp och eventuella ändringar göras i systemlösningar och rutiner. På motsvarande sätt skall kommitténs personal medverka vid förberedelserna för den försöksverksamhet, som kan komma att äga rum inom ett eller ett par län.

Som ovan framhållits räknar vi med att de slutliga förberedelserna för övergång till ADB-systemet skall påbörjas hösten 1964. De organ, vilka nu fullgör centrala funktioner, framförallt inom folkbokförings-, taxerings- och uppborrdsområdena, kommer från nämnda tidpunkt att beröras av förberedelsearbetena i större utsträckning än under försöksverksamheten. Ett mycket nära samarbete måste även förekomma mellan personalen hos dessa organ och de personer inom kommittén, vilka medverkat i systemutform-

ning och försöksverksamhet. En sådan samverkan måste uppenbarligen äga rum ända fram till den tidpunkt, när omläggningen är slutförd.

Administreringen av genomförandet torde avsevärt underlättas, om det nya centralorganet har trätt i funktion när de slutliga förberedelserna påbörjas. Nära till hands ligger då också att anförtro åt detta organ, riksskattenämnden, att svara för genomförandet.

Vi föreslår sålunda, att utbyggnaden av riksskattenämnden sker successivt från och med den 1 juli 1964, från vilken dag uppbördsorganisationskommittén torde böra upphöra med sin verksamhet. Den till kommittén hörande personalen bör dock, i den mån den inte till följd av omorganisationen överföres till riksskattenämnden, under omläggningsskedet vara knuten till nämnden som en särskild expertgrupp.

ADB-systemet i Stockholm. Som framhållits i kap. 7 har sedan flera år inom Stockholms stad bedrivits hålkortsmässig verksamhet i anslutning till taxerings- och debiteringsarbetet. Verksamheten, som varit begränsad till ca 20 procent av stadens befolkning, har bedrivits som ett led i stadens strävanden att, genom förenklingar av kontorsarbetena inom olika delar av stadens förvaltning, nedbringa därmed sammanhängande kostnader. I syfte att klarlägga stadens möjligheter att redan i det nuvarande uppbördssystemet använda ADB-maskiner av den typ, som avses skola komma till användning vid ett för riket i dess helhet genomfört system, har inom uppbördsverket sedan ungefär ett år tillbaka pågått vissa undersökningar. Dessa har givit till resultat att man ingående överväger att, såvitt avser den nyss nämnda delen av stadens befolkning, använda sådana ADB-maskiner redan under år 1961.

Tanken är att man under 1961 med hjälp av statistiska centralbyråns ADB-anläggning skall utföra erforderliga räknearbeten och verkställa utskrift av taxerings- och debiteringslängder samt debetsedlar å slutlig skatt. Samtliga uppgifter, alltså även namn- och adressuppgifter, avses sålunda bli utskrivna med hjälp av särskilda skrivaggregat inom ADB-anläggningen. Verksamheten avses under år 1962 om möjligt skola vidgas till att i princip omfatta alla skattskyldiga i staden.

Den för stadens del planerade ADB-verksamheten kommer att hänföra sig i huvudsak endast till de arbeten, som sammanhänger med längdföring av de av taxeringsnämnderna beslutade taxeringarna, debitering av slutlig skatt samt utfärdande av debetsedlar å sådan skatt. För registreringen inom folkbokföringen avses adressmaskinanläggningen skola tillsvidare användas i samma utsträckning som hittills.

Utrednings- och förberedelsearbetet bedrivs i samråd med uppbördsorganisationskommittén och med sikte på att staden skall inlemmas i ett för hela riket enhetligt utformat ADB-system senast vid samma tidpunkt som länsstyrelserna.

Kapitel 20. Kostnadsberäkningar

Ett genomförande av de i föreliggande betänkande framlagda förslagen rörande folkbokförings- och uppbördsväsendets organisation och arbetsformer kommer att få betydande konsekvenser i fråga om kostnaderna för dessa verksamheter. I det följande redovisar vi våra kostnadsberäkningar avseende dels den statliga organisationen för folkbokföring och skatteuppbörd vid ett genomfört ADB-system, dels genomförandet av detta system. Vi behandlar vidare förslagets kostnadsmässiga innebörd för statsverket samt för städerna med egen uppbördsförvaltning.

Statsverkets årliga kostnader vid genomfört ADB-system

Beräkningarna har omfattat kostnaderna för de lokala skattemyndigheterna (häradskrivarorganisationen), länsstyrelsernas uppbördssektioner samt den centrala organisationen för taxerings-, uppbörds- och folkbokföringsväsendet (riksskattenämnden). Däremot har ej medtagits kostnaderna för överståthållarämbetets bestyr med folkbokföring och skatteuppbörd, enär dessa kostnader inte nämnvärt torde komma att avvika från de nuvarande och för övrigt är relativt obetydliga. Av samma anledning har även statsverkets kostnader för domkapitlens och kyrkobokföringsinspektörernas befattning med folkbokföringen uteslutits. Vid beräkningarna har kostnaderna uppdelats på följande kostnadsslag, nämligen personalkostnader, maskinkostnader, inventariestikostnader, lokalkostnader samt omkostnader för löpande expenser m. m. Till sistnämnda kostnader har även hänförs dels statsverkets ersättningar till postverket och vissa penninginrättningar för bestyret med skatteuppbörden, dels statsverkets ersättningar till vissa städer med egen uppbördsförvaltning för statsverkets andel i dessa städers kostnader för folkbokföring och skatteuppbörd. I kalkylerna har dessutom medtagits beräknade ersättningar till statsverket från städer med egen uppbördsförvaltning för dessa städers andel i statsverkets kostnader för de ifrågakvarande verksamheterna. Däremot har i detta sammanhang inte gjorts någon beräkning av den andel av statsverkets kostnader, som bör ersättas från den allmänna tilläggspensioneringen.

Resultatet av beräkningarna redovisas i *bilaga 12*. Av densamma framgår att *statsverkets bruttokostnader* för folkbokföring och skatteuppbörd vid det föreslagna ADB-systemet skulle komma att uppgå till ca 56 milj. kronor per år. Av detta belopp har ca 4,8 milj. kronor beräknats representera den kostnadsandel, som skall bestridas av städer med egen uppbördsförvaltning. *Statsverkets årliga nettokostnad* skulle följaktligen komma att utgöra ca 51,2 milj. kronor. I fråga om beräkningarna av de i nämnda bilaga redovisade kostnadsposterna må anföras följande.

Personalkostnader. Dessa kostnader har beräknats på grundval av det personalbehov, som för respektive myndigheter närmare redovisats i kap. 15 och 18. Lönekostnaderna har härvid avvägts enligt 1961 års lönenivå för lönegradsplacerade statliga befattningar i ortsgrupp 4 eller — vad gäller riksskattenämndens personal — i ortsgrupp 5. För tillfällig personal (biträdesmånader) har räknats med ett arvode om 800 kronor per månad. I personalkostnaderna ingår, förutom lön (arvode), även kompensation för pensionsavgift med $\frac{1}{65}$ av lönekostnaden samt kostnader för pensionsavgifter med 23 procent av beräknade kontanta löneförmåner.

Maskinkostnader. I samband med beräkningarna rörande länsstyrelsernas personalbehov för stansnings- och vissa bokföringsarbeten har även bedömts den för dessa arbeten erforderliga maskinutrustningen. Denna utrustning skulle totalt för samtliga länsstyrelser behöva omfatta ca 145 alfanumeriska stansmaskiner, 120 kontrollstansmaskiner, 24 sorteringsmaskiner samt 100 additionsmaskiner. Av sistnämnda maskiner avses ca 60 skola förses med anordning för koppling till hålkortsstansmaskiner. Vi har utgått från att denna utrustning köpes och avskrivs under en tid av högst sju år. Anskaffningskostnaden har beräknats till ca 8,2 milj. kronor. Beloppet inkluderar importkostnader (i huvudsak tullavgifter) och varuskatt. Vid 5 procents ränta motsvarar detta belopp en annuitet av ca 1,4 milj. kronor. Beräkningen av ifrågavarande kostnad har skett med beaktande av att vissa av de för systemuppläggningsen anskaffade stansmaskinerna efter uppläggnings-tidens slut utbytes mot ovan redovisade kontrollstansmaskiner. Underhållskostnaderna har beräknats till ca 0,4 milj. kronor per år. Härvid har förutsatts att leverantören ombesörjer underhållet. Den totala årskostnaden för ifrågavarande maskiner beräknas sålunda till ca 1,8 milj. kronor.

Vad angår riksskattenämndens maskinutrustning har anskaffningskostnaden för den av oss i kap. 11 föreslagna ADB-maskinanläggningen, bestående av en datamaskin av typ IBM 7070 och fem av typ IBM 1401 jämte vissa hålkortsmaskiner, beräknats till ca 16,2 milj. kronor. I detta belopp ingår jämväl kostnader för magnetbandsutrustning samt importkostnader och allmän varuskatt. Därutöver erfordras även vissa andra maskiner, såsom kuverteringsmaskiner, maskiner för vikning och rivning av blanketter samt maskiner för enklare bokbinderiarbeten m. m. Anskaffningskostnaden för dylika maskiner har uppskattats till ca 0,5 milj. kronor. Vid köp av såväl ADB-maskinanläggningen som övrig här nämnd maskinutrustning blir anskaffningskostnaden härför ca 16,7 milj. kronor. Detta belopp motsvarar vid 5 procents ränta och sju års avskrivning en annuitet å ca 2,9 milj. kronor, som i kalkylerna avrundats till 3 milj. kronor. Underhållskostnaden har beräknats till ca 0,6 milj. kronor per år. Härvid har förutsatts att leverantören ombesörjer underhållet. Den totala årskostnaden för ifrågavarande maskiner beräknas sålunda till ca 3,6 milj. kronor.

Inventarier. Vid länsstyrelsernas folkbokföringsdetaljer nu befintliga kort-

skåp för förvaring av avtryckskortregister kan med mindre ändringar utnyttjas även vid ett ADB-system. Vidare synes den hos postens skatteavdelningar förekommande skåputrustningen för förvaring av skatteanvisningar böra överflyttas till länsstyrelserna och där framdeles kunna användas för samma ändamål. Därutöver behövs emellertid skåp för förvaring av hålkort. Totalt erfordras ca 200 sådana skåp. För tillfällig förvaring av deklara-tionsmaterial, som skall insändas till länsstyrelserna för stansning av hålkort, synes vidare böra anskaffas viss hyllutrustning. Den personalökning, som vid ett ADB-system bedömts erforderlig för upp-bördssektionerna, torde även nödvändiggöra anskaffning av möbler m. m. För inventarier vid länsstyrelserna har därför beräknats totalt ca 300 000 kronor, motsvarande en årskostnad av ca 50 000 kronor vid sju års avskrivning och 5 pro-cents ränta. För de lokala skattemyndigheterna (häradsskrivarna) kommer ADB-systemet inte att medföra någon inventarieanskaffning.

Enligt utförda beräkningar erfordras ca 400 hålkortsskåp vid riksskatte-nämndens tekniska byrå. Dessutom behövs ca 30 förvaringsskåp för mag-netband, diverse övriga förvaringsanordningar såsom hyllfack m. m. samt vagnar för interna transporter av arbetsmaterial. För externa transporter av framställt material bör vidare finnas en medelstor lastbil. Anskaffnings-kostnaden för här nämnda utrustning har beräknats till ca 500 000 kronor. För anskaffning av övriga inventarier, såsom möbler, armatur samt diverse kontorsutensilier har kostnaden uppskattats till ca 200 000 kronor. Den totala anskaffningskostnaden för riksskattenämndens inventarier har så-lunda beräknats till ca 700 000 kronor, motsvarande en årskostnad av ca 120 000 kronor.

Vissa kostnader kan uppkomma för pastorsämbeten m. fl. avimottagare för anskaffning av nya registerskåp på grund av att folkbokföringsavierna (personavierna) får annat format än nuvarande avtryckskort. Någon upp-skattning av dessa kostnader har inte gjorts. Vi har inte heller övervägt huruvida sådana eventuella kostnader bör belasta statsverket.

Lokalkostnader. Några beräkningar av lokalkostnaderna för de lokala skattemyndigheterna har inte gjorts med hänsyn till att vi i föreliggande betänkande inte framlägger förslag rörande fögderiindelningen och antalet häradsskrivarkontor. Lokalkostnaderna för länsstyrelsernas upp-bördssek-tioner har beräknats efter ett hyrespris av 70 kronor per m² och år. För riks-skattenämndens lokaler har hyrespriset upptagits till 100 kronor per m² och år. Såsom i kap. 19 framhållits kan det bli erforderligt att riksskatte-nämndens lokaler inrymmas i ny byggnad. Investeringskostnaden för en sådan byggnad har uppskattats till högst 5,5 milj. kronor.

Omkostnader för expenser m. m. För häradsskrivarna har omkostnaderna uppskattats till ca 1,7 milj. kronor per år, vilket innebär en minskning med ca 0,5 milj. kronor av nuvarande kostnader. Reduceringen motive-ras av den begränsning av dessa myndigheters personalorganisation och

verksamhet som ADB-systemet föranleder. Omkostnaderna för länsstyrelsernas uppborädssektioner har uppskattats till ca 1,9 milj. kronor. Därav avses ca 350 000 kronor för hålkort, 500 000 kronor för debetsedelsblanketter, 150 000 kronor för transport av hålkort och andra handlingar mellan länsstyrelserna och den centrala maskinanläggningen samt 900 000 kronor för övriga omkostnader. I sistnämnda post avses ingå kostnaderna för längdblanketter m. m. till samma belopp som vid nuvarande system. Riksskattenämndens omkostnader har uppskattats till ca 400 000 kronor per år.

Bland övriga årliga kostnader utgöres den största posten av den ersättning som skall utbetalas till postverket för dess framtida medverkan vid skatteuppbörden. Enligt beräkningar, som gjorts i samråd med skattekontoret vid generalpoststyrelsen, skulle denna ersättning komma att uppgå till 4,5 milj. kronor per år och i huvudsak avse expeditiöns- och distributionskostnader. Ersättningen till de vid skatteuppbörden medverkande penninginrättningarna har beräknats till 0,3 milj. kronor. Denna ersättning torde vid ett ADB-system böra utbetalas till vederbörande genom riksskattenämndens försorg.

Uppbörädsverken i Stockholm, Göteborg och Malmö avses skola fullgöra vissa arbeten inom ADB-systemet, nämligen stansning av hålkort avseende folkbokföringsändringar, åsatta taxeringar m. m., för vilka kostnaden till viss del i princip torde böra bestridas av statsverket. Kostnaden för allt vid dessa uppborädsverk förekommande stansningsarbete har beräknats uppgå till ca 1,2 milj. kronor per år. Av detta belopp kan ca 45 procent beräknas avse det stansningsarbete, som till viss del skall betalas av staten. Statens ersättning till nämnda tre städer skulle i sådant fall komma att uppgå högst till ca 45 procent av 1,2 milj. kronor eller högst till ca 550 000 kronor per år.

Ersättningar från städer med egen uppborädsförvaltning. Den statliga organisationen för folkbokföring och skatteuppbörd kommer att i större utsträckning än vad nu är fallet fullgöra arbetsuppgifter, för vilka kostnaderna skall bestridas av städerna med egen uppborädsförvaltning. Stockholm, Göteborg och Malmö torde böra svara för sin andel av dels kostnaderna för arbetet inom riksskattenämndens tekniska byrå, dels kostnaderna för postverkets och vissa penninginrättningars medverkan vid skatteuppbörden. Vid en fördelning av dessa kostnader i proportion till folkmängden skulle ersättningen från de nämnda tre städerna komma att uppgå till ca 2,1 milj. kronor per år. Övriga städer med egen uppborädsförvaltning synes böra svara för sin andel i dels ovannämnda kostnader, dels länsstyrelsernas kostnader för redovisning av skatteuppbörden samt för hålkortsstansning, fränsett viss del av kostnaden för stansning av hålkort över folkbokföringsändringar samt över taxeringsresultaten. Tillämpas även härvid nyssnämnd fördelningsgrund, beräknas de ifrågavarande städernas ersättning till statsverket bli ca 2,74 milj. kronor per år. Av detta belopp avser ca 0,9 milj.

kronor städernas andel i länsstyrelsernas kostnader. Det må understrykas att de beräknade ersättningarna från städerna måste betraktas såsom ungefärliga. Mer ingående beräkningar än de som i detta sammanhang gjorts ävensom tillämpning av mer differentierade fördelningsnormer kan ge ett annat resultat.

Kostnader för ADB-systemets genomförande

Dessa kostnader kommer i huvudsak att utgöras av kostnader för utredningsarbete, för försöksverksamhet, för omläggning av verksamheten från nuvarande system samt för utbildning och omskolning av personal. Beräkningarna har skett med utgångspunkt från de förslag och den tidsplan för ADB-systemets genomförande, som vi framlagt i kap. 19, samt i tillämpliga delar enligt samma principer som de ovan redovisade beräkningarna. Några kostnader för pensionsavgifter har dock inte medtagits. I fråga om maskinkostnader har ej medräknats de kostnader för anskaffning av maskinutrustning och inventarier, som genom ADB-systemet uppkommer för statsverket och uppbördsverken i Stockholm, Göteborg och Malmö. För statsverkets del har dessa kostnader beaktats vid beräkningarna av årskostnaderna vid genomfört ADB-system. Däremot har medtagits kostnader för underhåll av nämnda utrustning ävensom för utnyttjande av annan ADB-maskinutrustning än den som sedermera skall användas för folkbokföring och skatteuppbörd.

Utredningskostnader. Vi har bedömt att det fortsatta utredningsarbetet för ADB-systemets genomförande behöver pågå till utgången av 1965. Arbetet avses därvid från den 1 juli 1964 skola bedrivas inom riksskattenämnden. Ca 25—30 personer kan antagas mera regelmässigt behöva delta i detta arbete. Kostnaderna härför har beräknats till ca 3,5 milj. kronor, därav ca 3 milj. kronor för löner och arvoden samt ca 0,5 milj. kronor för diverse prov, expensutgifter m. m.

Kostnader för försöksverksamhet. Dessa kostnader har beräknats för försök inom ett medelstort län. Försöksverksamheten avses skola börja hösten 1962 med två fögderier för att från hösten 1964 eventuellt utbyggas att omfatta hela länet. Erforderliga förberedelsearbeten, såsom beredning av stansningsunderlag, stansning av hålkort samt uppläggning av magnetbandsregister m. m. har kostnadsberäknats till inalles ca 0,6 milj. kronor och antagits kräva en personalinsats av ca 300 arbetsmånader. För själva försöksverksamheten har kostnaderna beräknats till drygt 1 milj. kronor, varav 0,56 milj. kronor utgöres av personalkostnader samt ca 0,3 milj. kronor av maskinkostnader. Sistnämnda kostnader hänför sig huvudsakligen till sådana maskinarbeten, som skall utföras vid statistiska centralbyråns ADB-anläggning fram till utgången av 1964, och har beräknats efter timpris för 1401-utrustning respektive 7070-utrustning.

Kostnader för systemomläggningen. Beräkningarna av dessa kostnader har avsett de med systemomläggningen förknippade arbetena vid de lokala skattemyndigheterna, länsstyrelserna, uppbördsverken i Stockholm, Göteborg och Malmö ävensom vid riksskattenämndens tekniska byrå.

Omlägningsarbetet vid de lokala och regionala myndigheterna har beräknats skola påbörjas i stort sett från mitten av 1964 och pågå till hösten 1965. Personalbehovet för dessa arbeten har bedömts till ca 7 400 biträdesmånader. Därtill kommer ca 100 befattningshavare för arbetsledning. Kostnaderna för denna personal har beräknats till ca 9,1 milj. kronor. Behovet av stansutrustning för upplägningsarbetet vid länsstyrelserna och de tre nämnda uppbördsverken har uppskattats till ca 330 alfanumeriska stansmaskiner. Vi har förutsatt att dessa maskiner köpes och efter uppläggningstidens utgång i viss omfattning utbytes mot den stansutrustning som behövs, då ADB-systemet trätt i funktion. Vad avser kostnaderna för ifrågavarande maskiner har, såsom tidigare nämnts, i detta sammanhang endast upptagits underhållskostnaden under uppläggningstiden. Denna kostnad har beräknats till ca 0,25 milj. kronor. För upplägningsarbetet erforderliga lokalutrymmen vid länsstyrelserna och uppbördsverken i Stockholm, Göteborg och Malmö har bedömts motsvara det lokalbehov, som vid ett genomfört ADB-system erfordras vid nämnda myndigheters hålkortsdetaljer. Med utgångspunkt härifrån har lokalkostnaderna beräknats till ca 500 000 kronor. Vid riksskattenämndens tekniska byrå avses erforderliga upplägningsarbeten skola utföras under tiden 1 januari—1 oktober 1965. Kostnaderna härför har beräknats till ca 1,9 milj. kronor eller till ca $\frac{3}{4}$ av årskostnaden för ifrågavarande byrå vid ett genomfört system, i vad avser kostnader för personal, maskinunderhåll, lokaler och övriga kostnader.

Till systemomläggningen hänförliga övriga kostnader har uppskattats till ca 1,5 milj. kronor, varav ca 0,75 milj. kronor utgör kostnader för hålkort, längdblanketter samt personavier för länsstyrelsernas, de lokala skattemyndigheternas samt pastorsämbetenas register över befolkningen. För hela riket, fränsett försökslandet, skulle systemomläggningen således medföra en kostnad på totalt ca 13,3 milj. kronor.

Kostnader för utbildning m. m. Utbildning och omskolning av personal torde i viss utsträckning böra ske genom centralt ordnade kurser. Arbetsledande personal vid länsstyrelsernas uppbördssektioner m. fl. synes sålunda böra genomgå en tvåveckors instruktionskurs angående ADB-systemet. Kostnaderna för löner och resekostnader för kursdeltagarna har beräknats till ca 150 000 kronor. Kostnaderna för kursledare ingår i den ovan redovisade kostnadsposten för utredningsarbete m. m. Centrala kurser under ca 10 dagar bör även ordnas för utbildning av personal för stansningsarbete. Vi har bedömt att ca 120 biträden bör genomgå dylik central utbildning för att därefter vid respektive länsstyrelser fungera såsom instruktörer för utbildning och omskolning av den ytterligare personal, som

erfordras för hålkortsstansningen. Kostnaderna för ifrågavarande utbildning har beräknats till ca 100 000 kronor. Härvid har förutsatts, att kursledare utan kostnad ställes till förfogande från vederbörande maskinleverantör. För utbildning av maskinoperatörer m. fl. hos riksskattenämndens tekniska byrå under en tid av 2 à 3 månader har beräknats en kostnad å ca 150 000 kronor. Kostnader för utbildning m. m. har sålunda i kalkylerna upptagits till totalt ca 400 000 kronor.

I *bilaga 13* lämnas en sammanställning över beräknade kostnader för ADB-systemets genomförande. Av densamma framgår att dessa skulle uppgå till inalles ca 18,8 milj. kronor, vilket belopp avrundats till 20 milj. kronor med hänsyn till de svårigheter, som nu föreligger att förutse och närmare bedöma alla de kostnader, som genomförandet av ADB-systemet kan medföra. Det må framhållas att under tiden för systemomläggningen en viss minskning av kostnaderna för den nuvarande organisationen torde vara möjlig. Denna kostnadsminskning synes emellertid kunna närmare bedömas först vid detaljplanläggningen av ADB-systemets genomförande och har inte beaktats i detta sammanhang. Ej heller har beaktats utrangeringssvärdet å maskinutrustningen inom den nuvarande organisationen.

ADB-systemets kostnadsmissiga innebörd

Statsverket. För att ur kostnadssynpunkt närmare kunna bedöma verkningarna av ADB-systemet har vi, förutom de i det föregående redovisade beräkningarna, även beräknat statsverkets årliga kostnader för folkbokföring och skatteuppbörd vid nuvarande organisation. Vid denna beräkning har tillämpats samma beräkningsgrunder som vid motsvarande beräkning rörande ADB-systemet. Enligt beräkningen, vars resultat närmare framgår av *bilaga 14*, uppgår statsverkets årliga nettokostnad vid nuvarande organisation till ca 61,4 milj. kronor.

På grundval av de i nämnda bilaga och i bilaga 12 redovisade uppgifterna har i nedanstående tablå gjorts en sammanställning över statsverkets årliga kostnader vid nuvarande organisation respektive vid en organisation med ADB-system. I tablån har även intagits de investeringar i maskiner, inventarier och byggnader, som ADB-systemet för statsverkets del kommer att medföra. Såsom tidigare nämnts har dessa investeringskostnader vid beräkningarna periodiserats och motsvarande årskostnader ingår således i de i tablån angivna årskostnaderna.

Av tablån framgår, att den fast anställda personalen nedgår med ca 80 personer eller med ca 30 procent. Statsverkets årliga nettokostnad genom det föreslagna ADB-systemet minskar med drygt 10 milj. kronor eller med ca 17 procent av nuvarande kostnad. Härvid har dock inte tagits hänsyn till kostnaderna för ADB-systemets genomförande, vilka såsom framgår av bilaga 13 beräknats uppgå till *totalt* ca 20 milj. kronor. Periodiseras detta

Kostnad	Nuv. organisation		Organisation vid ADB-system		Skillnad		Investerin vid ADB-system
	Personal antal	Årskostnad	Personal antal	Årskostnad	Personal antal	Årskostnad	
Personal	2 780	54 000 000	1 980	39 970 000	— 800	— 14 030 000	—
Maskiner		1 450 000		5 400 000		+ 3 950 000	24 900 000
Inventarier (merkost)		—		170 000		+ 170 000	1 000 000
Omkostnader o. div. kostnader		9 050 000		9 350 000		+ 300 000	—
Lokaler		1 300 000		1 150 000		— 150 000	ca 5 500 000
Statsverkets bruttokostnad		65 800 000		56 040 000		— 9 760 000	31 400 000
Avgår ersättningar från städer med uppborädsförvaltning ..		— 4 400 000		— 4 840 000		— 440 000	
Statsverkets nettokostn. Summa kr		61 400 000		51 200 000		— 10 200 000	31 400 000

belopp efter samma grunder som tillämpats i fråga om investeringskostnaderna, således efter avskrivningstid på sju år och efter 5 procents ränta, erhålles en årskostnad för ADB-systemets genomförande å ca 3,4 milj. kronor. Vi har inte ansett oss böra taga ställning till frågan, huruvida genomförandekostnaden helt skall bestridas av statsverket eller till viss del även av städerna med egen uppborädsförvaltning. Under förutsättning att statsverket belastas med hela denna kostnad ökar den årliga nettokostnaden för statsverket till ca 54,6 milj. kronor och minskar den årliga besparingen till ca 6,8 milj. kronor.

Såsom framgår av tablan medför ADB-systemet en minskning av den statliga organisationens årliga kostnader för personal och löpande omkostnader (expenser m. m.) med ca 13,7 milj. kronor. Väges denna besparing mot statens investeringskostnad ca 31,4 milj. kronor jämte totalkostnaden för ADB-systemets genomförande, ca 20 milj. kronor, erhålles relationen 1:3,75. Detta innebär att de med ADB-systemet förknippade kostnaderna för investeringar och genomförande kan avskrivas på ca fyra år. Det synes uppenbart att ADB-systemets livslängd inte oväsentligt kommer att överstiga denna tidsrymd.

Slutligen må nämnas att — utom ovannämnd minskning av statsverkets kostnader för folkbokföring och skatteuppborä — en viss minskning torde bli möjlig i fråga om statsverkets kostnader för taxeringsväsendet i vad avser de ersättningar, som nu för längdföring m. m. utgår till städer med egen uppborädsförvaltning. Genom ADB-systemet kommer nämligen städernas ifrågavarande arbetsuppgifter att delvis försvinna och delvis ersätas av andra. Grunderna för beräkning av dessa ersättningar torde därför böra omprövas.

Städer med egen uppbördsförvaltning. Vi har inte funnit anledning att mera ingående behandla ADB-systemets konsekvenser i fråga om dessa städers kostnader för folkbokföring och skatteuppbörd så länge frågan om uppbördsväsendets förstatligande står öppen. Såsom framgår av kap. 15 har vi uppskattat personalbesparingen för städernas uppbördsverk till sammanlagt ca 440 personer. Denna personalbesparing kan beräknas motsvara en kostnadsbesparing å ca 6,9 milj. kronor per år.

Såsom i det föregående redovisats påverkar ADB-systemet emellertid även städernas ersättning till statsverket samt, vad avser Stockholm, Göteborg och Malmö, statsverkets ersättning till dessa städer. Enligt de i bilagorna 12 och 14 intagna uppgifterna rörande statsverkets årliga kostnader vid ADB-system respektive vid nuvarande system ökar städernas sammanlagda ersättning till statsverket med minst ca 440 000 kronor (från 4 400 000 kronor till 4 840 000 kronor). Statsverkets ersättning till städerna Stockholm, Göteborg och Malmö ökar med högst ca 380 000 kronor (från ca 170 000 kronor till 550 000 kronor). För nämnda tre städer uppkommer å andra sidan vissa kostnadsökningar med hänsyn till att uppbördsverken i dessa städer, såsom framgår av kap. 15 ovan, vid det föreslagna ADB-systemet avses skola fullgöra en del arbetsuppgifter, såsom hålkortsstansning och vissa bokföringsarbeten, vilka eljest skall ankomma på länsstyrelse. Ifrågavarande kostnadsökningar, vilka främst kan hänföras till ökade personalkostnader, kostnader för hålkortsmaskiner, övrig erforderlig maskinutrustning och hålkortsskåp samt kostnader för hålkort, har uppskattats till 1,3 milj. kronor per år, varav ca hälften avser ökade personalkostnader. Investeringarna i maskinutrustning m. m. för dessa städer har uppskattats till ca 2,2 milj. kronor.

I följande tablå har de här uppskattade ökningarna och minskningarna i fråga om städernas årskostnader för folkbokföring och skatteuppbörd sammanställts.

	Ökning	Minskning
Personalkostnader	650 000	6 900 000
Ersättningar till statsverket	440 000	
Ersättningar från statsverket		380 000
Diverse övriga kostnader	650 000	
Summa kronor	1 740 000	7 280 000
Nettominskning kronor	5 540 000	

För samtliga städer med egen uppbördsförvaltning medför således ADB-systemet en minskning av kostnaderna med ca 5,5 milj. kronor per år. Hänsyn har då icke tagits till några förändringar vad avser lokalkostnader och omkostnader för expenser m. m. Vidare har städerna inte belastats med några kostnader för ADB-systemets genomförande, då vi som tidigare

berörts inte ansett oss böra taga ställning till denna fråga. I detta sammanhang har ej heller tagits hänsyn till att de ersättningar, som ifrågasatt städer erhåller dels från staten för vissa arbetsuppgifter inom taxeringsväsendet (bl. a. längdföringen), dels från allmänna tilläggspensioneringen för arbetet med att bestämma pensionsgrundande inkomst m. m., kan komma att minska, eftersom angivna arbetsuppgifter delvis försvinner och ersättes av andra.

Sammanfattning. Enligt våra beräkningar skulle det föreslagna ADB-systemet för folkbokföring och skatteuppbörd möjliggöra en minskning av den inom dessa verksamheter nu sysselsatta fast anställda personalen med drygt 1 200 personer. Den totala kostnadsbesparingen skulle bli ca 12,3 milj. kronor per år. För att realisera dessa besparingar kräves å andra sidan en investering i maskiner, inventarier och byggnader till en kostnad av totalt ca 33,6 milj. kronor.

Som jämförelse må framhållas, att — om man, i stället för det av oss föreslagna rikssystemet, skulle välja ett länssystem eller regionsystem — den totala kostnadsbesparingen skulle bli väsentligt lägre. En grov kalkyl visar, att den i länssystemet sannolikt skulle bli ca 7 milj. kronor och i regionsystemet ca 9,5 milj. kronor. För att realisera dessa besparingar skulle å andra sidan krävas dels investeringar i maskiner till ett belopp om ca 55 milj. kronor för länssystemet och ca 40 milj. kronor för regionsystemet dels ock investeringar i inventarier och sannolikt även i byggnader. Någon uppskattning av dessa senare kostnader har inte gjorts.

Kap. 21. Särskilda frågor

Mantalskrivningen

I kap. 13 har vi ifrågasatt ändring i gällande bestämmelser för mantalskrivningen, innebärande bl. a. tillbakaflyttning av den för mantalskrivningen avgörande tidpunkten för bosättning från den 1 november till den 1 oktober. Vi avser att i det följande närmare beröra innebörden av en dylik ändring.

Mantalskrivning förrättas årligen av lokal skattemyndighet. Vid mantalskrivningen skall i mantalslängd uppföras alla fysiska personer, såväl svenskar som utlänningar, vilka den 1 november förrättningsåret skall vara kyrkobokförda i riket. De skall mantalskrivas i det distrikt och på den fastighet där de den 1 november rätteligen skall vara kyrkobokförda, dvs. där de nämnda dag är bosatta. Mantalskrivning förrättas under tiden den 15 oktober—den 20 december, på landsbygden dock under tiden den 15

november—den 20 december. Efter förrättningen pågår skriftväxling, vilken skall vara avslutad den 20 januari. Samtliga frågor rörande mantalsskrivningen i distriktet skall vara avgjorda senast den 25 januari. Mantalslängden justeras senast den 1 mars, dock att anstånd härmed kan beviljas senast till månadens utgång. Mantalslängden gäller för mantalsåret, dvs. det kalenderår, som följer efter förrättningsåret. Sedan längden justerats, kan den ej ändras annat än efter processuellt förfarande.

Mantalsuppgift skall lämnas till mantalsskrivningen i det distrikt, där vederbörande skall mantalsskrivas. Uppgifterna avlämnas i stad eller köping den femte helgfria dagen i oktober och på landet den femte helgfria dagen i november. Länsstyrelsen äger för visst samhälle på landet förordna, att uppgifterna skall avgivas vid samma tidpunkt som gäller för stad och köping. Länsstyrelsen äger också bestämma senare dag för uppgifternas lämnande. Mantalsuppgift skall avse förhållandena den 1 november förrättningsåret eller — om uppgiften skall vara avlämnad före sagda dag — den dag då uppgiften skall lämnas.

I fråga om mantalsskrivningen av den, som efter ingången av ett nytt mantalsår kyrkobokförts såsom inflyttad från annan församling, ehuru den faktiska flyttningen ägt rum redan före den 2 november, må — om han inte redan mantalsskrivits under den nya adressen — så anses som om ändringen i bosättningen ägt rum först efter den 1 november. På särskilt yrkande skall dock prövas frågan om vid vilken tid den faktiska flyttningen ägt rum. Motsvarande regler gäller i fråga om dem som invandrat, överförts från bok över obefintliga, kyrkobokförts under ny bostad efter flyttning inom församlingen, avförts ur församlingsboken såsom utflyttade till annan församling eller såsom utvandrare. Såvitt avser Stockholm gäller dock, beträffande dem som kyrkobokförts under ny bostad efter flyttning inom staden, tidpunkten den 1 december i stället för den 1 januari.

Till mantalsskrivningen hänföres *rättsverkningar* av olika slag. I vissa fall är avgörande, huruvida en person över huvud taget är mantalsskriven i Sverige. I andra fall har mantalsskrivningsorten betydelse.

I lagen den 29 juni 1946 om folkpensionering, 1 §, stadgas, att svensk medborgare, som fyllt sexton år och är mantalsskriven i riket, är berättigad till folkpension. Rätten till folkpension upphör sålunda i och med att vederbörande inte längre är här mantalsskriven.

Av 5 § lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring framgår, att varje här i riket bosatt svensk medborgare under vissa förutsättningar är genom medlemskap i allmän sjukkassa obligatoriskt försäkrad enligt nämnda lag samt att detta också gäller den som utan att vara svensk medborgare är bosatt och tillika mantalsskriven i riket.

Jämlikt lagen den 26 juli 1947 om allmänna barnbidrag, 1 §, utgår allmänt barnbidrag för barn som är svensk medborgare och bosatt i riket;

barnbidrag utgår även för här i riket bosatt barn som inte är svensk medborgare, detta emellertid under förutsättning att barnet fostras av någon som är bosatt och mantalsskriven i riket.

Förutsättning för valbarhet och rösträtt vid allmänna val är bl. a. att vederbörande är uppförd i röstlängd. I röstlängd medtages endast den som är mantalsskriven, se ytterligare härom nedan.

Enligt 16 § riksdagsordningen tillkommer, med vissa i författningsrummet angivna undantag, valrätt vid val till riksdagens andra kammare envar man och kvinna, som är svensk undersåte och senast under nästföregående kalenderår uppnått tjuogoett års ålder. Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd. På sätt i lagen om val till riksdagen finns närmare bestämt grundas valrätten på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring inträffar före valet.

Angående upprättande av röstlängd för val till riksdagens andra kammare gäller samma föreskrifter som rörande upprättande av sådan längd för kommunala val.

Kommunala vallagen den 6 juni 1930 innehåller bestämmelser om upprättande av röstlängd och om röstlängdens bindande verkan. Bl. a. stadgas i 4 § att röstberättigad äger utöva rösträtt allenast vid valförrättning för det valdistrikt där han är mantalsskriven, i 6 § att röstlängd för kommunalval och för kommunala beslut skall upprättas varje år, i 8 § att i röstlängden skall enligt mantalslängden för året upptagas — med vissa undantag — alla inom valdistriktet mantalsskrivna personer.

I 6 § kommunallagen den 18 december 1953 stadgas att rösträtt vid val av fullmäktige i kommunen tillkommer envar inom kommunen mantalsskriven svensk medborgare, som senast under nästföregående kalenderår uppnått tjuogoett års ålder och ej är omyndig.

Taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt m. m. sker i den skattskyldiges hemortskommun. Där sker även, jämlikt 59 § kommunal-skattelagen, taxering till kommunal inkomstskatt av bl. a. tjänsteinkomster. Med hemortskommun förstås i kommunalskattelagen (66 §) den kommun, där den skattskyldige författningsenligt skall vara mantalsskriven för året näst före taxeringsåret.

Allmän folkräkning och allmän bostadsräkning har ägt rum hösten 1960 i enlighet med särskilda bestämmelser, som givits i förordning den 20 maj 1960 (nr 517). I fråga om *mantalsskrivningen för år 1961* har i 13 § nyssnämnda förordning bl. a. stadgats: »Vad i folkbokföringsförordningen stadgas om skyldigheten att lämna mantalsuppgift skall icke äga tillämpning, envar dock obetaget att framställa yrkande om sin mantalsskrivning genom att senast den 10 oktober 1960 avlämna mantalsuppgift.»

Kungörelsen den 20 maj 1960 (nr 518) med vissa bestämmelser rörande

folk- och bostadsräkningarna år 1960 samt mantalsskrivningen för år 1961 innehåller närmare föreskrifter om dels vad som skall anges i folkräkningsuppgifterna, dels förfarandet vid mantalsskrivningen.

Formulär till folkräkningsuppgift, gällande för hela riket, är fastställt av statistiska centralbyrån efter samråd med bostadsstyrelsen. Av blanketten framgår, att den skulle avlämnas den 10 oktober och att den ersatte mantalsuppgift. I densamma efterfrågades bl. a. vederbörandes sysselsättning under den sistförflutna veckan, nämligen tiden 2—8 oktober 1960.

En redogörelse för folkräkningens allmänna uppläggning finns intagen i statsverkspropositionen till 1960 års riksdag (bil. 9, VII ht s. 25). I propositionen uttalas bl. a.

Folkräkningen avses äga rum i samband med mantalsskrivningen 1960. Underlaget för räkningen kommer liksom vid folkräkningen 1950 att utgöras dels av uppgifter i mantalslängden, dels av från allmänheten inhämtade skriftliga uppgifter. De folkmängdsuppgifter som redovisas kommer att avse den för år 1961 mantalsskrivna befolkningen i enlighet med bosättningen den 1 november 1960. De från allmänheten direkt inhämtade uppgifterna kommer att avse förhållandena under en viss vecka. Denna vecka bör vara enhetlig över hela landet, den bör ligga omedelbart före den tidpunkt då uppgiften avlämnas, den bör ligga nära mantalsskrivningstidpunkten (den 1 november) och den bör inte inrymma ett månadsskifte. Enligt centralbyrån är det angeläget att få till stånd en sådan ändring av gällande bestämmelser, att den dag då mantalsuppgifterna 1960 skall avlämnas blir densamma i hela landet. Centralbyrån är medveten om att en sådan åtgärd innebär olägenheter ur bl. a. bostadsräkningssynpunkt men anser, med hänsyn till vikten av att folkräkningens yrkesuppgifter avser samma tidsperiod i hela landet, att en enhetlig tidpunkt likväl bör genomföras. För att uppgifterna om yrke m. m. skall kunna avse en obruten vecka i oktober, kan tidpunkten för uppgifternas avlämnande inte sättas tidigare än den 10 oktober 1960.

Allmänna synpunkter. Fram till år 1947 försiggick mantalsskrivningen — liksom nu — under november och december. Mantalsuppgifter lämnades före den för mantalsskrivningen då avgörande tidpunkten, kalenderårs-skiftet. Den nu gällande regeln att bosättningen den 1 november förrättningsåret skall vara avgörande för mantalsskrivningen kom till samtidigt med källskattens införande. Eftersom preliminär skatt skulle börja uttagas redan fr. o. m. inkomstarets (mantalsarets) ingång, borde mantalsskrivningen vara klar så tidigt, att preliminärdebetsedlarna kunde föras med namn- och adresstryck under december månad förrättningsåret samt huvudparten debetsedlar utfärdas under januari månad.

Med utgångspunkt från att den för mantalsskrivningen avgörande tidpunkten skulle vara den 1 november förrättningsåret och att mantalsuppgift i de flesta fallen, nämligen i fråga om den befolkning som inte bodde i stad eller köping, skulle avlämnas den 5 november förrättningsåret, uttalade folkbokföringskommittén (SOU 1944:52) bl. a.

För det förmodligen övervägande antalet mantalsskrivningsdistrikt uppnår man sålunda den fördelen, att mantalsskrivningen kommer att förrättas efter den

för befolkningslägets fixerande avgörande tidpunkten den 1 november; vid för-
rättningen har man således att fastställa ett redan passerat befolkningsläge i stäl-
let för att som nu söka bedöma ett blivande.

Folkbokföringskommittén ansåg i frågan om den för mantalsskrivningen
avgörande tidpunkten, att den inte borde fastställas till tidigare dag än
den 1 november. Som skäl härför angav kommittén, att på landsbygden ett
relativt stort antal flyttningar inträffade under oktober månad i samband
med anställdas ombyte av tjänst.

Den huvudsakliga anledningen till att den för mantalsskrivningen av-
görande tidpunkten inte förlagts till mantalsårets ingång utan till en be-
stämd dag dessförinnan var alltså, att man ansåg det angeläget att i möj-
ligaste mån ha befolkningsläget fixerat, när debetsedlarna å preliminär
skatt skulle utfärdas. Ett ytterligare skäl var att mantalsskrivningsarbetet
skulle underlättas genom att i flertalet fall mantalsuppgift komme att läm-
nas efter och inte före den för mantalsskrivningen avgörande tidpunkten.

Under senare år har emellertid fortgått en omfördelning av befolkningen
från landsbygd till tätort, nya samhällen har tillkommit, folkmängden i
städerna har ökat. Numera bor ca 70 procent av befolkningen i tätorter.
De orter, där mantalsuppgifterna hösten 1959 skulle lämnas den 5 oktober,
hade ca 5,2 milj. invånare. För 1,8 milj. personer gällde motsvarande dag
i november och för 0,4 milj. annan dag under oktober eller november må-
nader. Undantagsbestämmelsen har i praktiken blivit huvudregel — ca 75
procent av befolkningen mantalsskrives på grundval av mantalsuppgifter,
lämnade i oktober, alltså före den avgörande tidpunkten 1 november.

Den nuvarande ordningen, att mantalsuppgifterna skall avlämnas vid
olika tidpunkter i skilda delar av riket är — såsom redan framhållits i
kap. 13 — inte tillfredsställande. En ytterligare olägenhet är att före den
1 november avlämnade mantalsuppgifter inte utvisar bosättningen vid
denna för mantalsskrivningen avgörande tidpunkt. I särskild ordning måste
bevakas, att före sistnämnda tidpunkt verkställda faktiska flyttningar, vilka
inte kommit till synes genom avlämnad mantalsuppgift men väl genom
vidtagen kyrkobokföringsåtgärd, blir iakttagna vid mantalsskrivningen. Ett
av mantalsuppgifternas främsta syften är att utgöra underlag för kontroll
av bosättningen den 1 november. Genom att flertalet uppgifter lämnas redan
i oktober blir detta syfte i viss mån förfelat.

En tillbakaflyttning av den för mantalsskrivningen avgörande tidpunk-
ten enligt vad vi tidigare anfört till den 1 oktober samt vissa därav för-
anledda andra justeringar skulle undanröja berörda olägenheter.

Det huvudsakliga skäl, som tidigare åberopats för att man inte borde
sätta den för mantalsskrivningen avgörande tidpunkten till tidigare dag
än den 1 november, nämligen flyttningen på landsbygden, kan knappast

åberopas längre. Förhållandena har, vad beträffar lantarbetarnas flyttning, ändrats. Antalet fackorganiserade lantarbetare utgjorde vid 1958 års utgång ca 32 000 personer, varav 25 000 med sysselsättning i jordbruk. Av denna senare kategori torde endast ca 40 procent vara anställda enligt skriftliga ettårsavtal, som vanligen utlöper den 1 november. Avtalen är av äldre datum och förnyas automatiskt, där uppsägning inte sker två månader före avtalstidens utgång. Antalet sålunda kontraktbundna lantarbetare synes dessutom minska något. Betydelsen av ettårsavtalen per den 1 november är ringa, eftersom avtalen vanligen förlänges. De flesta lantarbetarna är anställda tillsvidare och mot timlön. För dem är uppsägningstiden två veckor. Nyanställning sker i minst lika hög grad under våren som under hösten. I vissa fall förlänges anställningen över vintern, i andra fall byter vederbörande yrke tillfälligt varje höst.

Ändringen innebär emellertid att den nuvarande »karenstiden» två månader ökas till tre månader. Flyttningar, som sker under oktober månad, kommer liksom flyttningarna under november och december att beaktas först vid mantalsskrivningen ett år senare. De som utflyttat eller eljest avförts från kyrkobokföringen under oktober—december blir alltså mantalsskrivna i distriktet även för nästföljande mantalsår. Under oktober—december inflyttade (invandrare m. fl.) blir inte omedelbart mantalsskrivna (mantalsskrivna på inflyttningssorten); dröjsmålet uppgår till drygt ett år, i rösträttsavseende ännu längre eftersom ny röstlängd inte upprättas förrän den 30 juni under mantalsåret.

Eftersläpningen beträffande tillkomst och avgång innebär i beskattningshänseende att den tidigare bosättningsortens utdebitering, ortsgrupp etc. kommer att gälla ytterligare ett år för dem som flyttat under sista kvartalet (oktoberflyttningen mellan församlingar omfattar i runt tal en procent av de skattskyldiga). Om detta för de skattskyldigas del skall betecknas som en fördel eller nackdel, beror på utdebiteringens storlek på de olika bosättningsorterna. För inflyttningssommunen medför eftersläpningen ett dröjsmål, innan skatterna för de inflyttade kommer kommunen tillgodo, medan minskningen i utflyttningssommunens skatteunderlag i motsvarande grad fördröjes.

I rösträttsavseende skulle dylik ändring av mantalsskrivningsbestämmelserna medföra, att ca en procent av de röstberättigade kommer att — trots flyttning under oktober — upptagas i röstlängden för tidigare bosättningsort. Röstning utom hemorten är emellertid numera underlättad genom att röstlängdsutdragen ersatts med röstkort, såvitt avser andrakammarvalen. Förslag har nyligen avgivits att röstlängdsutdragen skall ersättas med röstkort även vid kommunala val.

Allmän varuskatt

Skattskyldighet till allmän varuskatt åvilar den som yrkesmässigt säljer enligt förordningen om allmän varuskatt skattepliktiga varor eller som yrkesmässigt utför eller ombesörjer utförande av enligt samma förordning skattepliktiga tjänstestationer. Antalet hittills registrerade rörelseidkare uppgår till ca 170 000. Skattskyldighet åvilar därjämte jordbrukare, som till konsumenter säljer eller för egen förbrukning uttager vissa jordbruksprodukter, samt — under vissa förutsättningar — den som importerar skattepliktiga varor till riket. Den beloppsmässigt sett helt övervägande delen av den allmänna varuskatten erlägges av rörelseidkarna.

Såvitt gäller frågan om ett utnyttjande av ADB-system för de till allmän varuskatt skattskyldiga *rörelseidkarna* må anföras följande.

Hos länsstyrelserna föres varuskatteregister över skattskyldiga rörelseidkare. Vid nyregistrering erhåller sådan skattskyldig, förutom registreringsbevis, ett antal kombinerade postgiroinbetalningskort och deklara-tionsblanketter, som genom länsstyrelsernas försorg försetts med adress-plåtavtryck, varav framgår namn, adress och registernummer, samt genom postgirokontorets försorg förstansats med registernummer. Nya inbetalningskort tryckes, stansas och expedieras årligen.

Rörelseidkarna har att under löpande beskattningsår erlagga preliminär allmän varuskatt. Inbetalning sker för varje redovisningsperiod — i regel omfattande två månader — till ett centralt postgirokonto. Därvid begagnas de i förväg iordningställda kombinerade inbetalningskortet och deklara-tionsblanketterna. Redovisning av influten skatt handhaves av postgirokontoret, som därvid använder hålkortsmaskiner. Inbetalda belopp anges på uppbördslistor, som jämte deklARATIONERNA tillställs länsstyrelserna för vidare bearbetning.

Den årliga inkomsttaxeringen av rörelseidkare verkställs av de särskilda taxeringsnämnderna. Dessa nämnder skall också verkställa taxeringen till allmän varuskatt. I samband med den ordinarie inkomsttaxeringen i rörelseidkarens hemortskommun skall nämnden fastställa den till allmän varuskatt skattepliktiga omsättningen. Detta sker med ledning av de varuskattedeklarationer, som länsstyrelsen förut mottagit och granskat, och under jämförelse med den skattskyldiges allmänna självdeklaration. Av taxeringsnämnd beslutade taxeringar till allmän varuskatt införes av lokal skattemyndighet (för vissa distrikt befattningshavare å länsstyrelsen) i adressmaskintryckta stommar till varuskattelängd.

Länsstyrelsen ansvarar för debitering av slutlig varuskatt. Arbetet utföres av postgirokontoret med hjälp av hålkortsmaskiner. Vid debiteringen gottskrives skattskyldig bl. a. den av honom preliminärt erlagda skatten. Om den slutliga varuskatten överstiger den preliminära, erlägges felande

belopp såsom kvarstående allmän varuskatt. I motsatt fall återbetalas överskjutande belopp. Skillnadsbelopp lägre än 10 kronor regleras inte.

Efter en omläggning till ADB-system inom folkbokförings- och uppbörds- väsendet kan länsbyråernas maskinutrustning helt eller delvis utrangeras. Omfattningen av en sådan utrangering blir beroende av i vad mån det inom länsstyrelserna kan föreligga behov av att även i fortsättningen, åtminstone tills vidare, ha tillgång till någon adresseringsmaskin för vissa arbetsuppgifter, t. ex. tryckning av avlöningslistor, registrering för civilförsvaret, adressering av kuvert till myndigheter och institutioner m. fl. inom länet. Adresseringsmaskinerna är lämpliga för just sådana arbeten.

Varuskatterutinerna avseende rörelseidkare är i huvudsak utformade efter länsstyrelsernas och postgirokontorets nuvarande maskinutrustning. Rutinerna är redan nu i så hög grad mekaniserade att — ehuru en övergång till ADB-system enligt vårt bedömande är fullt möjlig — en omläggning sannolikt inte skulle innebära någon större besparing i arbetskraft.

Självfallet kommer närmare att undersökas, huruvida ADB-maskiner bör användas även för varuskatten. Vi har emellertid inte ansett oss böra taga upp frågan till mera ingående bedömande i detta betänkande.

Uppbördens av allmän varuskatt för *jordbrukare* har — i motsats till den som avser rörelseidkarna — ett nära samband med den allmänna skatteuppbörden. Taxering till allmän varuskatt för jordbruksprodukter sker samtidigt med den vanliga inkomsttaxeringen. Åsatt taxering införes i inkomstlängden. Skatten påföres debetsedeln å slutlig skatt av den lokala skattemyndigheten.

Införande av ADB-system inom folkbokföring och uppbörd kommer att medföra att även varuskatten för jordbruksprodukter bör införas i detta system. I stället för manuell längdföring och debitering hos lokal skattemyndighet bör resultatet av taxeringen till allmän varuskatt därför i samband med arbetet för inkomsttaxeringen redovisas maskinellt genom hålkortsstansning hos länsstyrelsen för vidare databehandling, längdskrivning och debitering hos maskinorganet. Här föreslår vi sålunda generellt övergång till ADB-metod.

Varuskatteuppbörden för *importerade varor* ankommer på tullverket. Denna skatteuppbörd ifrågasättes icke ändrad.

Sjömansskatt

Sjömansskatt erlægges under särskilda, i förordningen den 16 maj 1958 (nr 295) om sjömansskatt angivna förutsättningar för inkomst ombord på

svenskt handelsfartyg. Skatten är en definitiv källskatt. Deklarationsskyldighet föreligger inte för inkomsten i fråga. Inkomsten blir inte heller föremål för taxering. Här i riket bosatt sjöman skall däremot taxeras för sådan inkomst, som inte utgör inkomst ombord enligt förordningen om sjömansskatt, samt för förmögenhet. Vid sådan taxering skall bl. a. tagas hänsyn till det antal månader under inkomståret då sjömansskatt utgått. Frågan huruvida och i vilken omfattning gift sjöman blir taxerad har betydelse även för andre makens taxering.

Sjömansskatt utgår efter antingen endera av två progressiva skatteskalor, en för fjärrfart och en för närfart, eller efter en fast procent av kontantlönen (15 %). Skatten utgår i stället för statlig och kommunal inkomstskatt och i stället för de sjukförsäkringsavgifter och folkpensionsavgifter som ingår i slutlig skatt.

Sjömansskatt inbetalas och redovisas periodvis genom redarens försorg till sjömansskattekontoret vid länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Kommun, landsting, municipalsamhälle och sjukkasse erhåller årligen ersättning av staten för minskade skatteintäkter och avgifter. Ersättningen utgår med viss procent av den sjömansskatt, som under beskattningsåret erlagts av sjömän bosatta inom kommunen (motsvarande).

Sjömansskattekontoret skall bl. a. föra register över de fartyg, ombord på vilka de anställda skall erlägga sjömansskatt, utöva kontroll över redovisningen av sjömansskatt, handlägga ärenden angående revision av redares bokföring, framställa eventuella revisionskrav samt bereda de ärenden som skall avgöras av sjömansskattenämnden. Arbetet inom sjömansskattekontoret utföres bl. a. med hjälp av vanliga kontorsmaskiner.

Med biträde av skatteavdelningen vid postkontoret i Göteborg skall sjömansskattekontoret upprätta de sammanställningar, som erfordras för att sjömansskattenämnden skall kunna meddela beslut om ersättning åt kommuner m. fl. för minskade skatteintäkter. Arbetet utföres med hjälp av hålkortsmaskiner.

Registrerings- och redovisningsarbetet och vad därmed sammanhänger är till stor del av sådan art, att det med fördel kan utföras med hjälp av mera utvecklade tekniska hjälpmedel än de nuvarande. Enär postens skatteavdelning i Göteborg avses indragas, bör de arbetsuppgifter, som nu ankommer på skatteavdelningen i egenskap av serviceorgan åt sjömansskattekontoret, överflyttas på ADB-systemet. Vi avser att under vårt fortsatta utredningsarbete klarlägga i vilken utsträckning hålkortsmaskinerna hos länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt riksskattenämndens ADB-anläggning lämpligen kan utnyttjas för arbeten åt sjömansskattekontoret.

Sammanfattning

Till grund för kommitténs arbete ligger bl. a. ett av statens organisationsnämnd framlagt förslag, att maskiner för automatisk databehandling (ADB-maskiner) skall användas för registreringsarbeten inom folkbokföringen och för arbeten, som avser debitering, uppbörd och redovisning av skatt enligt uppbördsförordningen. Nämndens undersökningar har främst varit inriktade på att lösa de problem av mera teknisk natur, som sammanhänger med att man övergår till att använda nämnda tekniska hjälpmedel. Kommittén har med sitt arbete hittills åsyftat att klarlägga, huruvida ett på ADB-maskiner baserat registrerings- och redovisningssystem — vilket befunnits lämpligt ur systemteknisk synpunkt — även från andra synpunkter sett är lämpat för arbete inom folkbokföring, taxering och uppbörd. Kommittén har därjämte behandlat vissa frågor av organisatorisk natur, som måste lösas i händelse man övergår till att använda ADB-maskiner.

Enär övergång till ADB-system kräver ytterligare tidsödande förberedelser, har kommittén ansett det angeläget, att ett ställningstagande snarast sker i principfrågan om man skall övergå till ett sådant system eller ej, liksom ock till frågan hur systemet skall organisatoriskt utformas. Det har också ansetts önskvärt att samtidigt få klarlagt, vilket organ som skall administrera en omläggning.

Kommittén har under sitt utredningsarbete funnit, att ADB-maskinerna passar för de registrerings-, beräknings- och redovisningsarbeten som förekommer inom folkbokföring, taxering och uppbörd. Enligt kommitténs mening är också den metodik, som tillämpas vid den automatiska databehandlingen, lämpad för här ifrågavarande arbetsuppgifter. Kommittén, som ägnat särskild uppmärksamhet åt frågan på vad sätt en ökad mekanisering kan komma att påverka möjligheterna att framdeles företaga ändringar i skattelagstiftningen, har inte funnit någon risk föreligga att ADB-maskinerna skall stå hindrande i vägen för sådana ändringar.

Efter en övergång till ADB-systemet beräknas de kostnader, som förorsakas av folkbokförings- och uppbördsförfarandet, bli väsentligt lägre än de är i nuvarande system. Kommittén föreslår med hänsyn härtill, att registrerings- och redovisningsarbetet inom folkbokföring, taxering och uppbörd skall ske med hjälp av hålkortsmaskiner och ADB-maskiner.

Hålkortsmaskinerna skall placeras hos länsstyrelserna. Vad beträffar placeringen av de för verksamheten erforderliga ADB-maskinerna har kommit-

tén övervägt tre alternativa lösningar. Enligt den första (länsssystem) skulle varje länsstyrelse, dock ej länsstyrelsen i Gotlands län, förses med en ADB-anläggning. En annan lösning (regionsystem) innebär, att riket indelas i ett antal, förslagsvis nio, regioner, varje region omfattande två eller flera län. En länsstyrelse inom varje region skulle utrustas med ADB-maskiner. Den tredje lösningen (rikssystem) är att ADB-utrustningen samlas inom en central anläggning. Enär kommittén funnit den sistnämnda lösningen vara ur ekonomisk synpunkt väsentligt mycket fördelaktigare än någon av de andra, har kommittén föreslagit rikssystemet.

Tillsammans med kommittén för maskinell databehandling har kommittén verkställt en ingående utredning i syfte att få klarhet i frågan om den för ett ADB-system bäst lämpade maskinutrustningen. Kommittén har på grundval av denna utredning föreslagit, att för det centrala databehandlingsarbetet skall användas dels en stor ADB-maskin typ IBM 7070 dels ock ett antal mindre maskinsystem, som går under tybeteckningen IBM 1401. Även hålkortsmaskinerna föreslås skola vara av IBM:s tillverkning.

Den centrala ADB-anläggningen är avsedd att bli ett serviceorgan i förhållande till de olika lokala och regionala myndigheterna inom berörda verksamhetsområden. Inom anläggningen skall sålunda för andra organs räkning med ADB-maskinernas hjälp utskrivs flertalet av de handlingar, som erfordras för verksamheten inom folkbokförings-, taxerings- och uppbördsområdena, t. ex. avier avseende ändringar inom folkbokföringen, mantalslängder, röstlängder, taxeringslängder och debiteringslängder samt debetsedlar. Uträkningen av skatter och avgifter skall ske inom ADB-anläggningen.

Övergången till ADB-system innebär emellertid inte att jämväl beslutsfunktionerna sammanföres hos det centrala organet. Dessa funktioner skall även framgent ligga hos lokala och regionala myndigheter, pastorsämbeten, taxeringsnämnder, lokala skattemyndigheter och länsstyrelser.

De tillsyns- och ledningsfunktioner, som redan i nuvarande system utövas från centralt håll, föreslås skola sammanföras till en central myndighet för folkbokföring och uppbörd, till vilken även ADB-maskinanläggningen skall knytas. Ehuru detta centrala organ i princip kan vara självständigt, föreslår kommittén, att det inordnas i den nuvarande riksskattenämnden. Till riksskattenämnden skall också enligt förslaget överföras de arbetsuppgifter, som nu åvilar centrala uppbördsnämnden. Riksskattenämnden skall enligt förslaget byggas ut med en ny tredje avdelning. Nämndens kansli utökas med en byrå för folkbokförings- och uppbördsärenden, en teknisk byrå, en kameralsektion och — i händelse namnärendena skall överflyttas från statistiska centralbyrån till riksskattenämnden — en sektion för namnärenden.

Kommittén har gjort vissa bedömanden av hur ADB-systemet kommer att inverka på arbetsbördan hos olika inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten sysselsatta myndigheter. Systemet har beräknats möjliggöra en

minskning av personalen hos de lokala skattemyndigheterna och postens skatteavdelningar med i runt tal 1 450 personer. Samtidigt beräknas ett ökat personalbehov hos länsstyrelserna med ca 150 personer. Därtill kommer erforderlig personal för den centrala ADB-anläggningen, ca 100 personer. Bedömningarna har skett bl. a. i syfte att få underlag för kostnadsberäkningarna.

Frågan om de lokala skattemyndigheternas framtida organisation och verksamhet togs inte upp till närmare behandling i detta betänkande. Enligt kommitténs mening finns det visserligen stark anledning överväga att, som en följd av ADB-systemet, göra vissa justeringar i gällande fögderiindelning. Denna fråga bör emellertid bedömas även ur andra synpunkter. Bl. a. bör resultatet av det inom 1955 års stadsutredning bedrivna arbetet avvaktas. Även den planerade kommunindelningsreformen kan ge anledning till vissa ändringar i fögderiindelningen. Detta spörsmål avser därför kommittén att upptaga senare.

De arbetsuppgifter, som nu åvilar postens skatteavdelningar, skall enligt kommitténs förslag överföras på länsstyrelserna och riksskattenämnden.

Enligt kommitténs beräkningar uppgår statsverkets årliga nettokostnad för folkbokförings- och uppbördsverksamheten i nuvarande system till drygt 61 milj. kronor. Motsvarande kostnader har beräknats komma att efter ett genomfört ADB-system uppgå till drygt 51 milj. kronor. Den årliga kostnadsbesparingen för statsverkets vidkommande skulle alltså bli ca 10 milj. kronor. För städer med egen uppbördsförvaltning har kostnadsbesparingen uppskattats till något mer än 5 milj. kronor.

ADB-systemet kräver investeringar i maskiner av olika slag. Dessa kostnader har beräknats till ca 27 milj. kronor. De har vid beräkningen av den årliga besparingen för statsverket fördelats på en avskrivningstid av sju år.

Kostnaderna för systemets genomförande har beräknats till ca 20 milj. kronor. Därvid har medräknats kostnader för vissa prov, som föreslås skola utföras, innan ADB-systemet genomföres i hela riket. Om det nämnda beloppet periodiseras efter samma grunder som tillämpats i fråga om investeringskostnaderna, erhålles en årskostnad för ADB-systemets genomförande av ca 3 milj. kronor.

ADB-systemet föreslås skola genomföras per årskiftet 1965/66. Utbyggnaden av riksskattenämnden föreslås dock skola ske successivt fr. o. m. den 1 juli 1964.

Reservation av ledamoten von Otter

I likhet med kommitténs övriga ledamöter anser jag, att hos ett centralt organ skall sammanföras de lednings- och tillsynsfunktioner m. m., som avser folkbokföring, taxering och uppbörd av direkta skatter samt motsvarande arbetsuppgifter på varuskattens område. När jag emellertid

har en avvikande mening såvitt avser dels organets ställning inom statsförvaltningen dels ock, som följd därav, riksskattenämndens organisation, får jag i det följande närmare utveckla denna min mening.

Spörsmålet om hur de centrala funktioner, som avser folkbokföring, taxering och uppbörd av direkta skatter samt motsvarande arbetsuppgifter på varuskattens område, lämpligen skall sammanföras, bör bedömas med utgångspunkt från uppgifternas art och omfattning. I likhet med kommittén anser jag, att en klar gränsdragning måste göras mellan å ena sidan sådana ärenden, som skall avgöras inom en nämnd (i det följande kallade *nämndärenden*), och å andra sidan de ärenden, vilka kan eller skall avgöras i annan ordning (i det följande kallade *administrativa ärenden*).

I första hand torde till gruppen *administrativa ärenden* kunna hänföras *dels* samtliga ärendegrupper som överflyttas från generalpoststyrelsens skattekontor och från statistiska centralbyrån, *dels* samtliga de ärenden som berör verksamheten inom ADB-anläggningen, *dels* sådana ärenden som enligt instruktionen för riksskattenämnden är undantagna från handläggning i plenum *dels ock* sådana ärenden som enligt samma instruktion kan vara undantagna från handläggning i plenum och som också enligt riksskattenämndens praxis avgöres av ordföranden ensam eller av tjänsteman inom kansliet. Till gruppen torde även kunna hänföras *dels* de ärenden som endast mera formellt, utan egentlig föredragning anmäles i plenum i riksskattenämnden *dels ock* sådana inom centrala uppbördsnämnden handlagda ärenden som avser rent praktiska problem rörande källskatten.

Till gruppen *nämndärenden* blir då att hänföra huvudsakligast de ärenden, som enligt praxis efter regelrätt föredragning avgöres i plenum inom riksskattenämnden och centrala uppbördsnämnden.

När riksskattenämnden inrättades och under tiden närmast därefter, torde förhållandet ha varit det, att flertalet ärenden var sådana att de kunnat hänföras till gruppen nämndärenden. Under årens lopp har emellertid riksskattenämnden tillförts allt flera ärenden av sådan natur som bör hänföras till gruppen administrativa ärenden. Att man det oaktat, när ett centralorgan för taxeringskontroll skulle inrättas, valde vägen att utöka riksskattenämndens kansli med en särskild byrå kan förmodas ha haft sin förklaring bl. a. däri, att personalorganisationen även därefter blev förhållandevis liten. Tillkomsten av varuskatteärendena har visserligen medfört, att antalet ledamöter i nämnden utökats från sju till tretton men för kansliets vidkommande har det stannat vid en ökning med en byråchef och ytterligare två befattningshavare.

Frågan om riksskattenämndens framtida organisation kommer enligt min mening i ett helt nytt läge, om de nuvarande kanslifunktionerna skall sammanslås med de funktioner, vilka tillkommer i anslutning till den av kommittén föreslagna övergången till ADB-system. De rent administrativa

uppgifterna når i och med den därav föranledda omorganisationen en omfattning, som i personalhänseende medför en ökning från nuvarande ca 25 befattningshavare till ca 150 befattningshavare. Det för en så omfattande verksamhet erforderliga organet bör enligt min mening vara organiserat som ett ämbetsverk med verkschef och verksstyrelse under det att nämndärendena bör samlas hos en nämnd.

Taxeringsakkunniga föreslog på sin tid, att riksskattenämnden skulle omorganiseras till en riksskattestyrelse med en därtill knuten nämnd. Enligt min mening bör emellertid, mot bakgrund av de omfattande och sinsemellan väsensskilda administrativa uppgifter, som ämbetsverket kommer att få, ämbetsverket och nämnden organiseras som två fristående organ, ett ämbetsverk och en riksskattenämnd. Riksskattenämndens ställning som en i särskilt betydelsefulla frågor beslutande nämnd blir därigenom avsevärt mera markerad än om även den administrativa verksamheten skall bedrivas i riksskattenämndens namn. Det är därjämte enligt min mening förenligt med de principer, som i allmänhet gäller inom beskattningssväsendet i övrigt, att reservera beteckningen nämnd för ett organ, som har att besluta i beskattningsfrågor.

En del av de arbetsuppgifter, vilka skall ankomma på ämbetsverket, kommer att ha ett visst samband med riksskattenämndens arbetsuppgifter och vice versa. Med hänsyn härtill bör ämbetsverkets chef vara självskriven ordförande i riksskattenämnden. Även övriga ledamöter i verkets styrelse, vilka bör utses av Kungl. Maj:t, skall enligt min mening vara ledamöter i riksskattenämnden. Antalet sådana ledamöter i verksstyrelsen bör dock inte överstiga fyra eller möjligen sex. De på riksskattenämndens kansli nu ankommande funktionerna bör fullgöras av personal inom ämbetsverket. Vissa befattningshavare inom verket bör ha som tjänsteåliggande att vara föredragande i nämnden. I likhet med vad nu sker skall dock särskilda föredragande kunna förordnas. Inom ämbetsverket bör, förutom verkschefen (generaldirektör i lönegrad B 7), finnas chefspersonal motsvarande den som enligt kommitténs förslag skall ingå i riksskattenämndens kansli, dvs. en överdirektör, fem byråchefer och två sektionschefer.

Ämbetsverket borde om möjligt erhålla ett namn, som på något sätt utmärker verkets centrala ställning inom folkbokförings-, taxerings- och uppbördsväsendet. Då något lämpligt, kortfattat sådant namn inte synes möjligt att finna, synes man böra välja ettdera av namnen riksskattestyrelsen eller riksskatteverket. Jag vill för min del förordna det sistnämnda.

Riksskattenämnden kommer, om man ser till de nuvarande nämndfunktionerna, att få något vidgade arbetsuppgifter till följd av att de nämndärenden, vilka nu ligger på centrala uppbördsnämnden, skall överföras till riksskattenämnden. Fråga är då, huruvida riksskattenämnden skall tillföras fyra nya ledamöter att jämte nämndens ordförande handlägga ärenden rörande uppbördsfrågor. Det skulle innebära, att inom riksskattenäm-

den bildades en tredje avdelning. Enligt min mening bör emellertid allvarligt övervägas, huruvida det finns anledning förstärka nämnden med mer än tre ledamöter, nämligen en representant för lokal skattemyndighet samt de nuvarande två »partsrepresentanterna». Av centrala uppborädsnämndens nuvarande ledamöter skall, förutom ordföranden, ytterligare en vara lagkunnig. Motsvarande kvalifikationskrav är uppställda beträffande tre ledamöter i nuvarande riksskattenämnden (dess första avdelning). Det synes med hänsyn härtill inte behövt med ytterligare förstärkning i detta hänseende av den nya riksskattenämnden. Med en sådan representation i nämnden skulle den lämpligen ha olika sammansättning vid handläggning av ärenden angående direkta skatter och ärenden angående uppborä. I förstnämnda fallet skall deltaga ordföranden och tre lagkunniga ledamöter, varav en vice ordförande, samt de tre »partsrepresentanterna». I sistnämnda fallet skall deltaga ordföranden och en lagkunnig ledamot, vice ordförande, samt de tre övriga ledamöterna. Man undviker med en sådan ordning att de lagkunniga ledamöterna får speciell inriktning på antingen beskattningsfrågorna eller uppboräfrågorna.

Eventuellt torde också kunna övervägas att i motsvarande syfte minska antalet lagkunniga ledamöter som deltagar i handläggningen av varuskatteärenden. Möjligheterna att genomföra en sådan ändring måste dock bli beroende av de erfarenheter som vinnas rörande omfattningen av varuskatteämndens arbete under de närmaste åren.

I händelse det befinnes lämpligt att på sätt här föreslagits minska antalet lagkunniga ledamöter torde riksskattenämnden böra utgöras av en ordförande och ytterligare minst fem lagkunniga ledamöter samt därjämte nio ledamöter för särskilda frågor, motsvarande de »partsrepresentanter» m. fl., vilka nu ingår i riksskattenämndens båda avdelningar samt i centrala uppborädsnämnden. Av de lagfarna ledamöterna bör två vara vice ordförande.

Den av mig föreslagna organisationen innebär i förhållande till den av kommitténs majoritet föreslagna i ekonomiskt hänseende ingen ändring såvitt avser kostnaderna för den administrativa personalen. Vad avser kostnaderna för riksskattenämnden medför den en kostnadsminskning i förhållande till majoritetens förslag motsvarande minst två, eventuellt fyra ledamotsarvodet.

Slutligen vill jag som min mening uttala att, därest en omorganisation av riksskattenämnden befinnes böra ske i huvudsaklig överensstämmelse med majoritetens förslag, någon ökning av antalet ledamöter för uppborä ärenden inte bör komma i fråga. Jag anser nämligen att vid sådant förhållande ärenden rörande folkbokföring och de ärenden som avser ADB-anläggningen (den tekniska byrån) bör vara undantagna från handläggning i plenum på motsvarande sätt som skett i fråga om ärenden, som avser taxeringskontrollen.

BILAGA 1

De tekniska hjälpmedlen

Inledning

Under de senaste decennierna har inom det industriella området en ständigt fortgående mekanisering av produktionen ägt rum. Manuellt arbete har i allt större utsträckning övertagits av maskiner. De tekniska hjälpmedlen har i vissa fall helt ersatt människans kroppskrafter — en utveckling som varit ägnad att skapa ständigt förbättrade arbetsbetingelser för människan i produktionen. Samhällets kulturella och materiella uppsving är också ytterst resultatet av en kontinuerligt pågående mekaniseringsprocess, där maskiner och tekniska hjälpmedel i allmänhet självfallet spelat en avgörande roll.

Måhända upplever vi nu det mest expansiva stadiet i denna utveckling. Om teknikens målsättning hittills varit begränsad till att överföra rutinmässiga handgrepp till automatiska maskiner och att allmänt ersätta muskelkraft med mekanisk kraft, så har möjligheterna numera öppnats för att helt automatiskt genomföra och reglera industriella processer. Mekaniseringen är på väg att övergå till automation.

De tekniska hjälpmedlen och deras utveckling anses följaktligen när det gäller produktionen som en naturlig företeelse och som en klar förutsättning för en fortgående rationalisering. Inom kontorsområdet har mekaniseringen fortskridit långsammare, beroende på en påfallande eftersläpning i utvecklingstakten ifråga om de tekniska hjälpmedlen. Detta illustreras också av att antalet kontorsanställda kontinuerligt vuxit. Den tilltagande databehandlingsvolymen, ökande krav på allt utförligare informationer och analyser därav har fått mötas med en ständig tillväxt av administrationsapparaten.

Under lång tid har skriv- och räknemaskiner för manuell drift varit de allmännast förekommande hjälpmedlen för stora flertalet kontor i databehandlings-sammanhang. Dessa maskiner har successivt utvecklats mot en högre grad av automatik ifråga om skrivning och räkning. Bokföringsmaskiner är ett exempel härpå. Gemensamt för dessa hjälpmedel är att ingångsdata måste tillföras på manuell väg och att resultat likaledes har att manuellt vidarebefordras till efterföljande delar av bearbetningsrutinen. Ett annat exempel är adressplåtssystemet, där skrivningen av registreringsdata mekaniserats, medan det informationsbärande mediet — plåten — inte möjliggör någon övrig bearbetning av registrerade data.

Av vad som vanligtvis rubriceras konventionella kontorsmaskiner, möjliggör hålkortsmaskinerna den högsta mekaniseringsgraden och tillgodoser en integration i databehandlingen, som inte är möjlig att uppnå med tidigare nämnda hjälpmedel. På senare tid har hålkortsmaskinerna fått stor spridning och blivit ett dominerande hjälpmedel för en effektivisering av kontorsarbetet. Inom såväl allmän som enskild förvaltning har hålkortsmetoden medfört en i många fall långtgående rationalisering, varigenom det varit möjligt att minska personalbehovet eller åtminstone att begränsa tillväxten därav vid ökande arbetsuppgifter av administrativ art.

I förhållande till det stegvisa utvecklandet av de kontorstekniska hjälpmedlen framstår tillkomsten av automatiska datamaskiner som språngartad. Tekniken har därmed ställt till förfogande ett hjälpmedel för kontorsarbetet, som i jämförelse med konventionella maskiner har enorm kapacitet. Möjligheterna att rationalisera kontorsarbetet med ADB-maskiners hjälp begränsas endast av förmågan att tillfullo och på mest ändamålsenliga sätt kunna utnyttja de specifika egenskaperna och den potentiella kapaciteten hos detta nya tekniska hjälpmedel.

ADB-maskinernas förmåga att genomföra långa och även mycket komplicerade databearbetningsprocesser utan mänskligt ingripande, kräver ett nytt tänkande ifråga om systemutformningen. För folkbokförings- och uppborgsverksamheten innebär ett ADB-system att rutinarbete hos lokala myndigheter i stor utsträckning koncentreras till en anläggning, som på grundval av registrerade data och förändringar av dessa automatiskt utför alla erforderliga bearbetningsprocesser enligt fastställda mönster för slutresultatets innehåll och form. Om ADB-maskinernas speciella förmåga till integration mellan olika bearbetningsmoment skall kunna nyttiggöras, erfordras vanligen en annan systemuppbbyggnad än den som återfinnes i den tidigare organisationen och som betingats av hitintills använda tekniska hjälpmedel.

De här antydda förhållandena komplicerar jämförelsen mellan den gällande systemorganisationen och en organisation med ADB-system. Det har därför ansetts vara av värde med en, om än kortfattad, redogörelse för ADB-maskinernas principiella arbetssätt, deras kapacitet, möjligheter och begränsningar i olika avseenden. Eftersom maskinerna anförtros en så omfattande volym av rutinarbete att utföras i långa och integrerade förlopp, är tillförlitligheten utomordentligt betydelsefull. Även denna fråga skall här belysas.

Det är uppenbart att några djupare insikter i ADB-tekniken ej kan förmedlas inom ramen för denna redogörelse. Därtill är ämnesområdet alltför vittomfattande. Här avses endast att genom en kortfattad och allmänt hållen orientering söka klargöra maskinernas roll som tekniskt hjälpmedel inom folkbokförings- och uppborgsverksamheten.

Eftersom det förordade databehandlingssystemet även omfattar viss konventionell utrustning med hålkortet som informationsbärande medium, skall även denna teknik beröras.

Vid sina överväganden har kommittén även beaktat förekomsten av hålremsan som informationsbärande, helt eller delvis ersättande hålkortet. En översikt av hålremsmetodiken kommer därför också att lämnas.

Hålkortsmetoden

Med en viss grad av schematisering kan en kontorsrutin karakteriseras som en bestämd följd av åtgärder för bearbetning av data från grunddokument fram till färdiga slutprodukter. Som regel skall den informationsbärande handlingen i olika stadier av denna process omsorteras enligt ett flertal olika begrepp, för att i en given sorteringsordning antingen påföras kompletterande data och informationer från anknutna, parallella kontorsrutiner eller från vissa register, eller också omvänt avlämna data till andra rutiner eller register. Det kan därvid gälla såväl grunddata som till ett visst stadium bearbetade data.

Utöver omfattande sorteringsmoment ingår i databehandlingen i manuella system eller vid användning av enklare kontorsmaskiner upprepade överföringar och kopieringar för kanalisering av data mellan olika rutiner. I vissa fall och speciellt vid strängt tidsbundna bearbetningar, som därför har att föras fram i

parallella rutiner, måste grundhandlingarna mångfaldigas för att kunna nyttiggöras i varje enskild rutin. Ett sådant förfarande representerar inte bara en betydande arbetsvolym, utan innebär även stora risker för fel och misstag.

Hålkortsmetoden möjliggör en mekanisering av överförings- och sorteringsmomenten och öppnar vägen för en i många fall långtgående integration i data-behandlingsarbetet. Till hålkortet överföres från grundhandlingen alla de data, som erfordras för den fortsatta bearbetningen. En gång stansade i hålkortet kan dessa data och informationer automatiskt sorteras, kalkyleras, dupliceras, skrivas ut och sammanställas på olika sätt.

Hålkortet och dess stansning

Den typ av hålkort som är den på marknaden allmännast förekommande har storleken 187×83 mm, omfattar 80 kolumner och rymmer lika många numeriska eller alfabetiska tecken. Varje tecken representeras av stansade hål, vars vertikala läge anger värdet av siffrorna 0—9. Alfabetiska tecken anges genom en kombination av två eller tre stansade hål i samma kolumn. Allt efter det ändamål hålkortet skall tjäna grupperas kolumnerna i fält, vart och ett dimensionerat med hänsyn till det antal positioner som fältet måste rymma. För exempelvis folkbokförings-

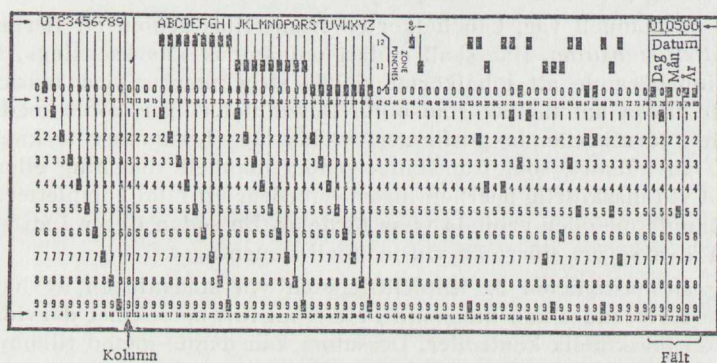

Bild 1. Hålkort med siffer- och bokstavsstansning. Skala 1:2

nummer erfordras alltså nio av hålkortets 80 positioner. För namn måste avdelas så många kolumner i fältet att detta kan ge utrymme för registrering av längsta tänkbara variant. Vid registrering av begrepp av varierande längd, varpå namn är det mest vanliga exemplet, är den fasta fältindelningen osmidig och leder ibland till att för registrering flera hålkort får tagas i anspråk, trots att den registrerade informationsmängden kan underskrida 80 kolumner. Den fasta fältindelningen, som tillsammans med kortets begränsning till 80 kolumner är en av hålkortsmetodens väsentligaste svagheter, är betingad av bearbetningsmaskinernas tekniska funktionering.

I stansmaskiner överföres data från grundhandlingarna till hålkorten genom *manuell stansning*. När en tangent nedtryckes på dess bord, vilket väsentligen påminner om en skrivmaskins tangentbord, stansas ett hål med motsvarande numeriska värde eller alfabetiska signifikans, varefter kortet automatiskt förflyttas i sidled så att påföljande kolumn kommer i stansläge.

Andra än kolumnvisa förflyttningar, utmatning av färdigstansade kort och frammatning av nya, dirigeras av ett för varje typ av stansning upprättat programkort, som även dirigerar automatisk stansning eller duplicering av för flera kort gemensamma data. Programkortet dirigerar även skrivning i kortets överkant av stansade data, som därigenom blir läsbara.

Hålkorten utmatas till ett särskilt fack i samma ordning som de stansats med ledning av grundhandlingarna.

Stansningen kontrolleras därefter mot grundhandlingarna i särskilda kontrollstansar på samma sätt och i den följd, enligt vilken den primära stansningen skedde. Vid full överensstämmelse markeras denna automatiskt genom en urstansning i kortets ena sida. Misstämning i någon kolumn indikeras genom visuella signaler, varjämte tangentbordet automatiskt låses. Om operatrisen efter två ytterligare försök att än noggrannare identifiera grundmaterialets data ej erhåller överensstämmelse med primärstansningen, indikerar maskinen detta genom en urstansning i kortets överkant och ovanför den felaktiga kolumnen. Felaktiga kort blir underkastade en särskild kontroll, omstansade och åter kontrollerade i en särskild maskin.

Stansningshastigheten varierar avsevärt, beroende på arbetets svårighetsgrad, underlagets läsbarhet och disposition samt inte minst med hänsyn till operatrisernas individuella skicklighet. Som ett generellt värde torde dock i genomsnitt 2 å 3 tangentnedslag per sekund kunna anges.

Förutom på manuell väg, kan hålkorten framställas genom ett flertal metoder för *automatisk stansning*. Här skall endast omnämnas »Marksensing», som utgör en metod innebärande att i hålkortet gjorda streckmarkeringar maskinellt kan avläsas och utlösa automatisk stansning. Dessa noteringar göres med speciella pennor och i förutbestämda positioner, vilkas läge bestämmer tecknets signifikans. I de fall hålkort, som framställts genom manuell stansning eller erhållits som resultat vid maskinella bearbetningar, erfordrar ett fåtal kompletterande data, kan den nämnda metoden erbjuda vissa fördelar. En sådan ligger i att stansningshastigheten är avsevärt större än vid manuell stansning.

Viktigare än hastigheten är tillförlitligheten vid stansningen av hålkort. Det automatiska förfarandet kan utelämnas, eftersom full korrekthet därvid ernås genom rigorösa maskinella kontroller. Dessutom kan denna metod tillämpas endast i begränsad omfattning.

När det gäller det manuella förfarandet, har genom kontrollstansarnas konstruktion och funktioneringssätt tekniskt sett full garanti skapats för att felaktigheter skall upptäckas och inte tillåtas passera utan att detta visuellt signaleras genom tvångsmässigt styrda mekaniska förlopp. Återstår således den mänskliga faktorn. En felkälla ligger däri att både stans- och kontrollstansoperatrisen skulle för en siffra eller bokstav bland många andra i grundhandlingen begå exakt samma misstag när det gäller tangentnedslag. Sannolikheten härför är liten och risken för fel av detta slag kan lämnas utan avseende. En annan felkälla är att kontrollstansoperatrisen vid uppkomna misstämningar medvetet gör våld på maskinen och får den att fungera på icke avsett vis. Även från sådana risker kan det bortses.

Den kvarstående och helt dominerande felmöjligheten är den som kan hänföras till bristfälligheter i stansningsunderlaget. Härvidlag skiljer sig hålkortsstansning principiellt inte från andra metoder för överföring av data. Troligen har det påståendet fog för sig, att stansning i förening med kontrollstansning är det minst riskfyllda förfarings sättet med hänsyn till fastheten i arbetsformerna och att maskinernas tidigare nämnda funktionering skapar garantier för felsignalering, vilket andra system saknar. Till stansningens fördel bidrar också den omständigheten,

att de i hålkortet registrerade data i senare bearbetningar blir föremål för sannolikhets- och skälighetskontroller, där uppenbara fel och orimligheter uppmärksammas.

Det är emellertid angeläget att primärmaterialet är väl tillrättat innan det lämnas för stansning. Även om riskerna är små för att ofullständiga siffror och tecken och inkorrekta noteringar i allmänhet skulle kunna passera både primär- och kontrollstansning utan felsignalering, så föranleder bristfälligheter i materialet kostbara och tidsödande avbrott i produktionen. Det förtjänar omnämnas, att de smärre felen i underlaget är de mest förrådiska.

Hålkortens bearbetning

Som inledningsvis framhållits består all databehandling till mycket stor del av *sortering* av det informationsbärande mediet — i detta fallet av hålkortet. Kortets sorterbarhet enligt olika begrepp är just en av hålkortsmetodens väsentligaste fördelar.

Sorteringen sker i olika typer av sorteringsmaskiner, som från inmatningsfack distribuerar korten till mottagningsfack i överensstämmelse med värdet av stansningen i den utvalda kolumnen. Detta innebär att hålkorten har att passera maskinen så många gånger som anges av antalet kolumner i det begrepp, enligt vilket sortering skall göras. Ordandet av en kortmassa enligt folkbokföringsnummer erfordrar följaktligen nio genomgångar. I maskiner med normal kapacitet skulle hastigheten för en sådan sortering vara ca 6 000 kort i timmen, eller det dubbla med de nyaste maskintyperna.

I all databehandling utgör räkneoperationer och *kalkyler* av skilda slag det egentliga syftet, och det är vanligtvis resultatet därav som i olika sammanställningar bildar slutprodukten. Hålkortskalkylatorn utför de fyra räknesätten, vilka kombineras i önskad ordning enligt ett begränsat program. Detta program genomföres likformigt för varje enstaka passerande hålkort och endast i ringa utsträckning kan bearbetningen fås att variera med hänsyn till alternativa kalkylationsmönster för passerande hålkort. Inte heller kan progressiva uträkningar genomföras i någon nämnvärd grad, eftersom databehandlingen slutföres för varje individuellt hålkort.

Sedan hålkorten kalkylerats och sorterats i en bestämd ordning göres sammanställningar och utskrifter i *tabulatorn*, som är en automatisk räkne- och skrivmaskin.

Enligt program, som är avpassat för varje enstaka arbetsuppgift och typ av hålkort, läses hålkortens stansning och ges impuls till skrivning av text och siffror, vanligen en rad för varje hålkort. Samtidigt därmed sker summeringar och ackumuleringar i ett antal räkneverk, som tömmas på särskilda, programmerade impulser och samtidigt utskrivs. Tabulatorns arbetshastighet varierar mellan 5 000 och 9 000 kort per timme, beroende på arbetsuppgiften.

Efter en sådan bearbetning i tabulator, kan hålkorten omsorteras och användas för andra sammanställningar. Dessutom kan hålkorten vid lämpligt stadium i bearbetningskedjan helt eller delvis reproduceras i särskilda maskiner för andra än ursprungligen avsedda arbetsuppgifter. Vidare kan vid tabuleringen automatiskt framställas summakort, som nedbringar kortmassan och möjliggör snabbare bearbetningar på ett mindre och komprimerat material.

Hålkortsmetoden ger möjlighet till en långt driven automatisering av databehandlingen. De *fördelar* som metoden ger, uppkommer genom att de för bearbetningen nödvändiga data överföres en enda gång från grundhandlingarna till hålkort, som efter omsorteringar och andra bearbetningar bildar underlag för olika redovisningar. Väsentligt är också att hålkorten i olika stadier av bearbetningen kan lämna uppgifter till andra rutiner, varigenom grunddata eller därifrån

extraherade data utan risker för överföringsfel och på ett tillförlitligt sätt fortlantas i hela det integrerade dataflödet.

Hålkortsmetodens *nackdelar*, av vilka en redan omnämnts, ligger främst i stegför-steg-proceduren. Karakteristiskt för maskinernas arbetssätt är ju att övergången från en operation till en annan erfordrar manuella ingripanden. Genom dessa avbrott neutraliseras i någon mån de fördelar som den maskinella bearbetningen tidsmässigt ger. Förutom växling mellan snabba och långsamma operationer, som ger metoden en viss obalans, kvarstår också vissa risker för fel i de manuella ingreppen.

Håltremsmetoden

På senare tid och främst i samband med datamaskinteknikens utveckling har håltremsan kommit att spela en viss roll inom kontorsrationaliseringens område. Långt dessförinnan hade emellertid håltremsan använts som datatransmissionsmedel inom telekommunikationerna för fjärrskrivning. För exempelvis nyhetsförmedling till tidningar är håltremsan av stor betydelse. På senare tid har användningen därav utökats därhän, att automatisk sättning för tryckning av tidningar kan ske med dess hjälp.

Som informationsbärare i samband med databehandling är håltremsan dock av senare datum, och dess användning inom detta område aktualiserades parallellt med ADB-maskinernas tillkomst. Ett användningsområde var att telekommunikationsvägen förmedla data inom ett företag med geografisk spridning av tillverkning och försäljning till en centralt placerad ADB-maskin. Sedan databehandlingen där genomförts kan resultatet på samma sätt återsändas till den lokala organisationen, där håltremsan i elektriska skrivmaskiner omvandlas till rapporter m. m. Om dessutom håltremsan kan framställas inom den lokala organisationen i samband med primärnoteringar, så har en höggradig integration i databehandlingen uppnåtts.

Datatransmitteringen är emellertid kommunikationstekniskt inte fulländad i sådan grad att den har kunnat övervägas inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Även om tillförlitligheten är fullt acceptabel för vanlig informationsöverföring med hjälp av kommersiella teleförbindelser, så är den dock inte tillräcklig när det gäller databehandling. Härför skulle krävas speciella förbindelser, något som inte här kunnat tagas upp till närmare granskning.

I den följande redogörelsen behandlas därför håltremsan endast som bärare av grunddata och som inmatningsmedium i ADB-maskiner, utan mellanliggande transmittering. Beskrivningen är också begränsad till sådana områden av håltremsmetodiken, som bedömts ha intresse för folkbokföring och skatter.

Håltremsan och dess framställning

I princip kan håltremsan anses vara ändlösa hålkort. Registreringen av data sker vertikalt över remsan och varje siffra eller bokstav representeras genom en viss kombination av hål, som kan tolkas vid bearbetning i olika typer av maskiner.

Bild 2. Håltremsa i skala 1:2

I jämförelse med hålkort utnyttjas hålremsan effektivare, eftersom data stansas i löpande följd. Hålkortets fixerade fältindelning förekommer inte här, utan informationerna packas. Informationsposter som varierar i längd upptar i remsan endast effektivt utrymme. I gengäld måste här de olika posterna, exempelvis folkbokföringsnummer och namn, åtskiljas genom ett särskilt tecken för »mellanslag». Hålkortet har därvid den fördelen att varje post är hänförd till ett fastställt fält och på ett enklare sätt kan identifieras.

Hålremsan framställs i särskilda stansar, som vanligen utgör en del av en konventionell skriv- eller räknemaskin eller är förbunden med denna som ett tillsatsaggregat. En sådan kombination gör det möjligt att erhålla hålremsan som en *biprodukt* vid utförandet av skriv- eller räkneoperationer. Vid framställningen av exempelvis fakturor i en skriv- eller bokföringsmaskin erhålles samtidigt hålremsan, som utan någon ytterligare behandling kan direkt matas in i ADB-maskiner för den vidare bearbetningen. Hålremsans stansning kontrolleras därvid av ett program, som automatiskt utväljer de data som erfordras stansade och eliminerar alla övriga, ehuru de utskrives på blanketten. Detta program i form av en hålremsa styr vanligen också skrivmaskinens tabulatorinställningar och radväxlingar.

På liknande sätt erhålles hålremsan vid användning av räknemaskiner.

Under förutsättning att det gäller stansar med tekniskt sett full säkerhet för korrekt överföring av impulserna till rätta hålkombinationer, erfordras vid detta förfarande ingen kontroll av hålremsans data. Den läskontroll som det samtidigt utskrivna dokumentet underkastas, är under alla förhållanden ändock nödvändig och betingas inte av den samtidiga framställningen av hålremsan. Någon kontrollstansning motsvarande den hålkorten genomgår, återfinnes inte här eller i varje fall ytterst sällan. — Det är dock att märka att datagenerering och läskontroll här förutsättes ske i samma moment och av samma person, vilket möjligen icke innebär samma höga grad av säkerhet som om framställning och kontroll sker i separata moment av skilda personer.

Omvänt kan i ADB-maskiner framställda hålremsor utskrivas på skrivmaskiner till olika rapporter och sammanställningar. Skrivmaskinens inställningar och radväxlingar styrs därvid av en särskild programremsa, medan data hämtas från den i ADB-maskinen utstansade hålremsan.

Alternativt framställs hålremsan som *direktprodukt* för att utgöra inmatningsmedium till ADB-maskiner. Därvid användes samma typer av maskiner som ovan nämnts. Den klarskrift som samtidigt erhålles vid maskinens opererande, är därvid av sekundär betydelse, men utnyttjas för kontrolländamål. Överensstämmelsen mellan den framställda hålremsan och grundmaterialet sker i detta fall genom läsning mot den vid stansningen framställda klarskriften. Visserligen existerar kontrollstansmaskiner för hålremsor, men erfarenheten därav är så ringa att de kan utelämnas i denna redogörelse.

Framställningen av hålremsa enligt detta alternativ påminner starkt om hålkortsstansning. Skillnaden ligger emellertid i kontrollmomentets genomförande.

Eftersom hålremsan har formen av på rullar uppspolade pappersband, uppstår speciella problem ifråga om att korrigera felaktigt registrerade data. Upptäcktes felaktigheter vid en senare kontroll, kan den felaktiga informationsposten ej återfinnas i hålremsrullen. Inte heller skulle — även om den kunde återfinnas — rättning göras, eftersom den kontinuerliga och packade registreringen ej medger eliminering av redan stansade hål eller tillägg av nya hålkombinationer. Den enda korrigeringmöjligheten består i att rättelserna göres i en särskild hålremsa, som

läses in i ADB-maskinen före huvudremsan, varigenom rättelserna ges dominans över de senare inlästa felaktiga dataposterna.

Felaktigheter kan också upptäckas av operatrisen i samband med tangentnedslaget. Därvid sker rättelsen genom separat backning av remsan och elimineringsstansning av felaktiga data. Om samtidig skrivning av någon handling äger rum, sker även rättelse av denna, varvid operatrisen har att uppmärksamma den korrekta samordningen av båda korrigeringsfunktionerna.

Speciella synpunkter på hålremsmetodiken

Som inmatningsmedium till ADB-maskiner är hålremsan i stort sett jämförbar med hålkort. Hastigheterna är ungefärligen desamma och utgör ca 1 000 tecken/sek. En jämförelse mellan framställningen av hålremsan och av hålkort ger däremot olika utslag. Erhålles hålremsan som biprodukt vid ordinarie arbetet i skriv- och räknemaskiner, d. v. s. genom en integrerad process, är framställningskostnaden mycket låg. Framställes remsan däremot som direktprodukt i en fristående operation, föreligger inte någon egentlig skillnad med hålkortsstansning ur kostnads- och säkerhetssynpunkt. Vid jämförelsen av kostnaderna kan dock konstateras att remsorna är billigare än hålkort som material betraktat. Vidare bör hålremsan gottskrivas lägre transportkostnader än hålkort, något som är av betydelse vid systemlösningar, som förutsätter central databehandling av lokalt registrerade data.

Hålremsmetodiken uppvisar dock en del oformligheter, som kan bli mer eller mindre framträdande, beroende på verksamhetens speciella art. En nackdel är hänförlig till den uppenbara svårigheten att införa rättelser av upptäckta fel. Hålkortsmetoden erbjuder härutinnan en smidig lösning, eftersom det felaktiga kortet kan makuleras och ersättas med ett korrekt. En annan nackdel ligger däri, att hålremsan inte möjliggör någon sortering av däri registrerade data före inmatningen i ADB-maskiner. Även i detta avseende uppvisar hålkorten fördelar, som i vissa fall är av stor betydelse.

Hålremsmetodiken i anslutning till databehandling är en tämligen ung företeelse och saknar den förankring inom kontorsadministrationen som hålkorten uppnått genom långvarig användning. Stor förbistring har rått och råder ännu ifråga om teckenrepresentationen, som ofta är olika maskintillverkarna emellan och som också verkat avhållande för en mera allmän utbredning av metoden. Hålremsmetodiken har stora fördelar i flera avseenden, men även påtagliga nackdelar och innehåller kanske framför allt en del svåröverskådliga moment, varav tillämpad erfarenhet ännu saknas.

Automatiska databehandlingsmaskiner

Bakom tillkomsten av dagens ADB-maskin ligger en relativt kort, ehuru intensiv period av grundforskning. Den idé kring vilken de första maskinerna skapades, var av gammalt datum och grundades på iakttagelsen att produktionen av numeriska talvärden kunde automatiseras genom programstyrda, mekaniska förlopp. Sedan länge hade handmanövrerade räknemaskiner gjort det möjligt att mekanisera de elementära aritmetiska operationerna, hänförliga till de fyra räknesätten. Problemet var nu att i en sådan maskin också bygga in de regler som styrde och knöt samman dessa operationer till en lång bearbetningskedja. Vad som fordrades var väsentligen ett minne för att i maskinen lagra dessa regler i form av ett program.

Det var under 40-talet som olika universitet formulerade de grundläggande teorierna för den automatiska räknemaskinen och fysiskt utvecklade ett flertal projekt. Dessa laboratoriebyggda maskiner var genomgående avsedda för lösande av matematiskt-vetenskapliga problem.

Samtidigt som den automatiska räknemaskinen vann allt större spridning, insågs dess användbarhet även i administrativa sammanhang. Genom hålkortsmaskiner har uppnåtts en hög grad av automatik i databehandlingen. Den konventionella hålkortsmetoden innebär emellertid som regel att olika maskiner utför skilda funktioner. Dessa maskiner saknar som regel minneselement och har ofta endast en ingång och en utgång, vilket medger behandling av ett kort i taget. Detta medför att en rutin vanligen måste ske i ett förhållandevis stort antal enskilda maskinella moment med mellanliggande manuella ingrepp. Vid behandling av komplicerade respektive volymmässigt mycket omfattande uppgifter utgör detta en begränsning. Ett undantag utgör emellertid hålkortskalkylatorerna, som utvecklats mot allt större räknehastighet och genom att förses med minneselement erhållit förmåga att utföra relativt komplicerade arbetsförlopp.

Det är teorierna bakom de automatiska räknemaskinerna och hålkortskalkylatorerna som vidareutvecklats till elektroniska, eller enligt nuvarande terminologi, automatiska databehandlingsmaskiner. Emellertid var det först i början på 50-talet, som ADB-maskinerna började serietillverkas i industriell drift.

Även om dagens ADB-maskin har samma oförändrade logiska struktur som den första automatiska räknemaskinen, så har ändå en genomgripande teknisk utveckling av komponenterna ägt rum. Transistorn är där det senaste tillskottet. Arbetshastigheterna har ökat enormt. Vidare har konstruerats allt snabbare och tillförlitligare typer av minnen och därtill med stor kapacitet. Den måhända viktigaste fasen i denna utveckling är in- och utmatningsorganens utformning för att behandla de stora kvantiteter data, som karakteriserar det administrativa området.

ADB-maskinens uppbyggnad

I populära framställningar finner man stundom uttryck som elektronhjärna, kontorsrobot eller liknande. De möjligheter som öppnats att till ADB-maskiner överföra områden som hittills ansetts förbehållna människan, kan förvisso fresta till en sådan beteckning och ge intrycket att dessa maskiner skulle kunna tillägna sig förmågan till egna initiativ. Det bör slås fast att en datamaskins prestation uteslutande dirigeras av ett uppgjort program, och utöver vad däri beordrats saknar den helt möjligheter att utföra.

Förmågan att genomföra fullständiga och komplicerade arbetsförlopp, den stora arbetshastigheten och den större säkerheten i databehandlingen är de egenskaper hos ADB-maskinerna som i första hand skiljer dessa från konventionell utrustning.

En ADB-maskin består — oavsett typ och utförande — alltid av följande komponenter, nämligen inorgan, minnesenhet, aritmetisk enhet, kontrollenhet och utorgan.

I det följande skall de olika enheternas uppgifter i korthet beröras samt deras samverkan inom systemet.

Maskinens grundläggande funktion är att räkna, vilket sker i dess ARITMETISKA ENHET. I ett manuellt system motsvarar detta förekommande typer av räknemaskiner. Databehandling är till stor del att använda de fyra räknesätten och det är maskinernas kapacitet inom detta område, som blivit särskilt uppmärksammas. För den typ av datamaskin som avses för folkbokförings- och upp-

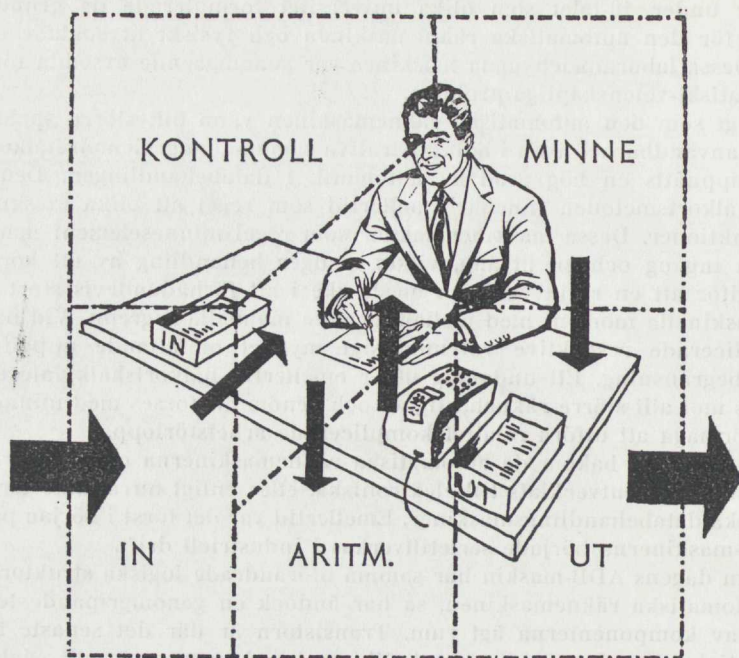

Bild. 3. ADB-maskinens komponenter och deras samverkan

bördsverksamheten, är hastigheten för exempelvis addition och multiplikation (femsiffriga tal) ungefärligen en miljon resp. 100 000 sådana kalkylerationer per minut.

Tekniskt sett är den aritmetiska enheten en relativt enkel konstruktion. Till uppbyggnad och arbetssätt påminner den om en räknesnurra, där de fyra räknesätten utförs genom upprepade positiva eller negativa additioner och där aritmetiken genomförs i form av samverkan mellan ett fåtal register. Skillnaden ligger i hastigheten.

Den stora hastighet med vilken den aritmetiska enheten arbetar, erfordrar emellertid att denna kan tillföras grunddata och avlastas färdigbearbetade data med motsvarande hastighet. Detta påkallar följaktligen ett magasinierande samarbetsorgan, inte bara av stor snabbhet utan även av stor volym. Detta organ är MINNESENHETEN. Förekomsten av minne är det mest framträdande kännetecknet hos datamaskinen och förlämnar denna dess automatiska egenskaper. Eftersom automatisk databehandling definierats som en längsta möjliga obrutna bearbetningskedja, uppställs därmed kravet på att ha snabb tillgång till alla data som ingår i bearbetningen. Det är minnets uppgift att lagra dessa, att distribuera dem vidare och åter lagra de nya data, som uppkommer under processens gång.

För detta ändamål måste minnet ha tillräcklig lagringsvolym. Dessutom erfordras att emottagandet och avlämnandet av data sker med så stor hastighet, att balans existerar i samarbetet med andra organ och funktioner hos datamaskinen. Tidsåtgången för en dataöverföring måste därför ligga vid storleksordningen

några miljondelar av en sekund. I sin egenskap av magasin för data, har minnesenheten en mycket central funktion och samverkar, enligt vad bild 3 visar, med ADB-maskinens samtliga organ.

Dess samverkan med den aritmetiska enheten har redan berörts. Eftersom denna enbart räknar och inte har någon egentlig lagringskapacitet, uppkommer ett intensivt flöde av data mellan de båda organen, speciellt vid mer komplicerade beräkningar, då uppkommande mellanresultat kraftigt ökar överföringsvolymen.

En annan funktion hos minnet är att lagra de data, som ursprungligen tillföres maskinen eller slutligen avlämnas, d. v. s. lagring av ingångs- och resultatdata. Det är följaktligen över minnesenheten som kommunikationerna med yttervärlden uppehålls.

En tredje minnesfunktion är att lagra det program som styr maskinens arbete i alla dess detaljer.

Av de ytterligare funktioner som minnesenheten har att fylla, skall här endast tilläggas tabell-lagringen. För flertalet databehandlingsuppgifter erfordras att data kan hämtas från olika slag av tabeller. Det kan vid löneräkning gälla ackordspriser, timlöner i skilda löneklasser och avdragsgrupper. Det är därvid alltid fråga om data, vars samband inte regleras enligt matematiska formler och följaktligen ej kan erhållas genom att lösa en matematisk funktion. Det mest närliggande exemplet är här skattetablerna. Sådana tabellverk lagras i minnet och under bearbetningens gång hämtas data därur på samma sätt som vid tabellslagning i ett manuellt arbete.

Omvänt kan tabellerna byggas upp under databehandlingens gång, vilket är fallet vid all statistisk bearbetning.

Den aritmetiska enheten och minnet rubriceras tillsammans som ADB-maskinens centralenhet. Denna tillföres data från yttervärlden genom INORGAN, som utgöres av olika slags maskiner med stor variation i den funktionella uppbyggnaden och i all synnerhet ifråga om arbetshastigheten.

Nästan undantagslöst gäller att grunddata återfinns registrerade på en manuellt skriven eller på skrivmaskin framställd handling. Eftersom ADB-maskinerna ännu så länge saknar fullständig möjlighet att läsa sådana handlingar, måste grunddata därför överföras till ett för maskinen accepterat informationsmedium, som vanligen är hålkort.

Hålkortens data matas in till maskinen genom *hålkortsläsare* med en hastighet av uppemot 15 kort/sek. och läsare, innebärande ungefär 1 000 tecken/sek.

Även om denna hastighet synes hög, så utnyttjas ändock inte tillfullo minnets kapacitet att emottaga data. Denna obalans är dock oväsentlig i förhållande till det framförliggande momentet i databehandlingskedjan, nämligen hålkortets framställning, som är en långsam och arbetskrävande procedur.

Jämförelsen mellan kortläsarens hastighet om 1 000 och stansoperatrisens 2 å 3 tecken/sek ger besked om att dataöverföringen till hålkort är den automatiska databehandlingens trånga sektion. Ännu så länge och intill dess tekniken att läsa grunddokument helt utvecklats ifråga om tillförlitlighet, har man dock att räkna med hålkortet som informationsmedium för inmatningen när det gäller folkbokförings- och uppbördsverksamheten.

Ett annat inorgan är *håltremsläsare*. Informationsmediet är här en pappersremsa, som tekniskt sett kan betraktas som hålkort, sammanfogade till ändlösa remsor. Inläsningshastigheten är i stort sett densamma som för hålkort.

Ett tredje medium för inläsning till maskinen är magnetband. Från dessa i magnetisk form registrerade data avläses i *magnetbandsstationer* enligt samma teknik som tillämpas i konventionella bandspelare. Lëshastigheten är väsentligt

högre än för tidigare nämnda medier och för här aktuella maskiner rör det sig om värden om drygt 60 000 tecken/sek.

Några tekniska beskrivningar av magnetbandet och dess funktionering kan här inte lämnas, då en sådan redogörelse skulle föra alltför långt för att bli klargörande. Av bild 4, som visar hur magnetbandet disponeras för datarepresentationen, framgår att registreringstätheten är synnerligen stor.

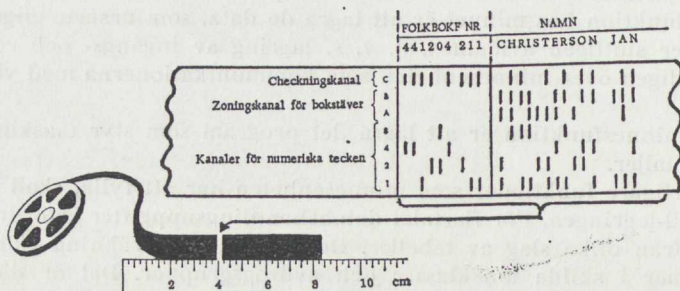

Bild 4. Magnetband och dess datarepresentation

För att belysa magnetbandets registreringsförmåga, kan följande uppgifter nämnas. De data som beräknas för den grundläggande registreringen av en enstaka medborgare och som omfattas av en adressplåt i nuvarande system, kräver knappt en centimeter i längd på magnetband. I ett hålkortssystem skulle motsvarande data erfordra tre hålkort. Totalt rymmes hela rikets befolkning på 130 magnetbandsrullar, som uppställda i rad upptar fem hyllmeter eller en volym om 0,7 m³. Som en jämförelse kan nämnas, att motsvarande plåtregister erfordrar en golv-yta om 190 m² eller en volym om 325 m³.

Magnetbandets kapacitet som datamedium illustreras dock bäst av läshastigheten, som är ca 12 timmar för en genomgång i ADB-maskinen av hela rikets befolkning. Tiden är därvid beräknad för en med inläsningen samtidigt genomförd bearbetning av relativt enkel art, exempelvis en okomplicerad statistisk sammanställning.

Magnetbanden ger således gynnsamma inläsningshastigheter och utnyttjar tillfullo centralenhetens kapacitet att mottaga data. Emellertid kvarstår problemet att överföra data från grundhandlingarna till magnetbanden. I konsekvens med vad tidigare sagts är överföringsmediet hålkortet, som först måste framställas på basis av grunddokumentet för att sedan översättas till magnetband. Denna omvandling skall senare närmare beröras.

Slutligen må nämnas, att inläsning till centralenheten även kan ske medelst *tangentbord*. Detta inorgan är endast avsett för operatörens manövrerande kommunikation med maskinen och saknar betydelse i detta sammanhang.

Resultaten av ADB-maskinens arbete omhändertas av *UTORGAN*, vilka uppvisar stora likheter med ovan beskrivna inorgan, ehuru med den omvända funktionen. Ett undantag utgör *skriftenheten*. Eftersom databehandlingsverksamheten ytterst syftar till tryckning av en mångfald dokument för skilda ändamål, tilldrar sig denna enhet särskilt stort intresse. Medvetna härom har tillverkarna av datamaskiner ägnat skriftenheten särskild uppmärksamhet, såväl ifråga om kapacitet och flexibilitet som även när det gäller skriftens typografiska utformning. Den kapacitet som det här kan räknas med, ger möjlighet till skrivning av inte mindre än mellan 10 och 50 rader per sekund eller 1 300 resp. 6 500 skrivtecken under samma tid, beroende på antalet samtidigt arbetande skriftenheter. Med den skriv-

utrustning varmed ADB-systemet beräknats för folkbokförings- och uppbördsverksamheten, skulle en totalutskrift av alla registrerade data för hela rikets befolkning erfordra 90 timmar.

Betydelsefulla utorgan är också *magnetbandsstationerna*. Dessa skriver, dvs. registrerar, data från minnesenheten på magnetband — en operation som är omvänd till den tidigare beskrivna läsningen. Även ifråga om hastigheten råder överensstämmelse mellan läsning och skrivning. Magnetbandsstationerna som in- och utorgan är följaktligen fysiskt samma enheter och användes omväxlande för endera funktionen.

ADB-maskinens resultat kan även registreras i hålkort, vilket sker i *hålkortsstans*. Denna operation är långsammare än läsningen och sker med ungefärlig hastighet av 4 kort/sek. och stansenhet.

Det är emellertid ej vanligt att mera omfattande resultat registreras hålkortsmässigt när ADB-maskinen samtidigt har magnetbandsutrustning. Som regel uttages hålkort därvid för alldeles speciella ändamål och i smärre kvantiteter, eftersom eljest maskinens arbetshastighet väsentligt reduceras.

Samma förhållande gäller även registrering av resultaten i håltremsa, vartill *remsstansen* ger möjlighet.

Det långsammaste utorganet är den till datamaskinen anslutna *skrivmaskinen*. Denna är avsedd att registrera sådana data och informationer, som operatören erfordrar för datamaskinens manövrering. Dessutom utnyttjas skrivmaskinen att föra loggbok över bearbetningarna, som dokumenterar vilka ingrepp — tillåtna eller otillåtna — som företagits under arbetets gång.

Ur teknisk synpunkt har ADB-maskinen därmed försetts med de organ, som vart och ett erfordras för att genomföra en automatisk databehandling. Grunddata kan matas in, lagras i minnet, kalkyleras och hanteras enligt det uppgjorda programmet samt det färdiga resultatet matas ut.

Men ytterligare en väsentlig omständighet måste beaktas, nämligen möjligheten att bringa de olika enheterna till samverkan. Maskinen måste vara försedd med en KONTROLLENHET, som i detalj dirigerar denna samverkan och noga övervakar maskinens arbete.

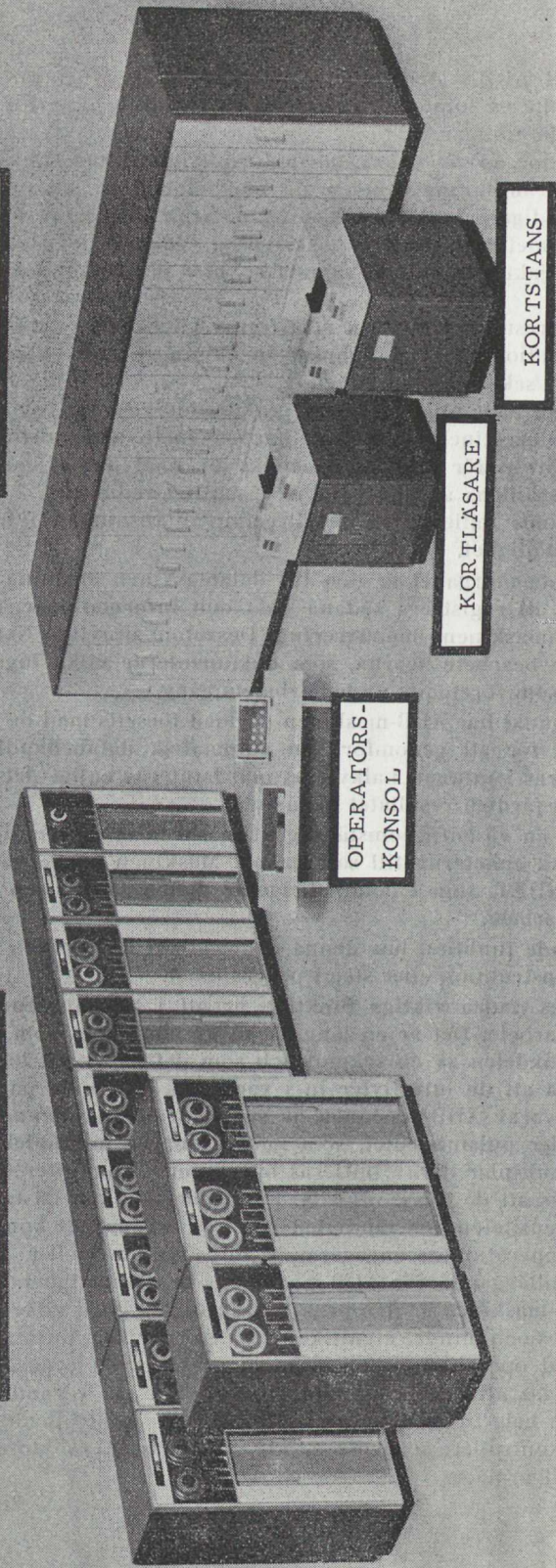
En grundläggande funktion hos denna enhet är att kontrollera verkställigheten av varje enstaka instruktion eller steg i programmet.

Kontrollenhetens andra viktiga funktion är att i tidshänseende samordna de olika enheternas arbete. Det är en lång räckta av händelser, som äger rum i hela systemet inom bråkdelen av en sekund och som det gäller att initiera, samordna och så kontrollera att de inte flyter in i varandra. Beroende på snabbheten hos de komponenter varav ADB-maskinen är sammansatt, har denna en given rytm för sitt arbete eller pulsintensitet, som mätes i några miljonodels sekunder. För varje puls eller multiplar därav initieras operationer, som efter ett bestämt antal pulser kontrolleras att de blivit utförda. Först därefter kan nästa operation släppas fram. Pulsintensiteten och möjligheterna hos organet att kontrollera ett stort antal samtidiga operationer, engagerande olika enheter eller funktioner inom systemet, är grundläggande för ADB-maskinens arbetshastighet. Mättet på effektiviteten hos ADB-maskinen är den praktiska hastighet, med vilken en total arbetsuppgift genomföres och mindre signifikant är den specifika tidsåtgången för en enstaka och isolerad operation. Det maximala utnyttjandet ernås, då samtliga in- och utorgan bringas att arbeta simultant och överlappa varandra i sådan grad, att centralenheten hela tiden hålles sysselsatt. Det är kontrollenhetens uppgift att så reglera och kontrollera processen, att ADB-maskinens stora hastighet och flexibilitet kan tillvaratagas.

MAGNETBANDSTATIONER

CENTRALENHET

OPERATÖRS-
KONSOL

KOR TLÄSARE

KOR TSTANS

BILD 5
D A T A M A S K I N
(IBM 7070)

De sålunda beskrivna enheterna, inorgan, minnesenhet, aritmetisk enhet, kontrollenhet och utorgan, utgör byggstenarna i ett fullständigt ADB-system. *Sammansättningen* därav ifråga om antalet enheter av in- och utorgan samt minnets storlek, är avhängigt arten och omfattningen av den verksamhet som ADB-systemet är avsett att betjäna. Beroende på kapaciteten hos de olika enheterna och skilljaktigheter i den tekniska utformningen av dessa, uppvisar olika fabrikat också skilda konfigurationer ifråga om sammansättningen. Det ADB-system som beräknats för här ifrågavarande ändamål har den sammansättning som framgår av bild 5.

Kringutrustning

Av den lämnade redogörelsen har framgått, att av förekommande typer in- och utmatningsmedia endast magnetband kan läsas och skrivas med en hastighet, som motsvarar centralenhetens kapacitet. Inläsning och utstansning av hålkort samt utskrivning av listor och andra dokument har karakteriserats som relativt sett långsamma operationer, som när de dirigeras av centralenheten tar denna i anspråk på ett ur tidsutnyttjandesynpunkt mindre ekonomiskt sätt.

Eftersom systemlösningen utgår från att primärnoteringarna inom såväl folkbokföringen som uppbördsväsendet skall överföras till hålkort, medan ADB-maskinen förutsättes arbeta med magnetband, erfordras följaktligen däremellan en form av översättning mellan dessa båda media. Likaså erfordras en översättning av de i ADB-maskinen bearbetade magnetbanden till utskrivna längder, listor och andra sammanställningar.

Dessa operationer utföres utanför den egentliga ADB-maskinen i kringutrustning — s. k. satellitmaskiner — som i grunden också är ADB-maskiner, men av mindre storlek och kapacitet. Genom en sådan anordning ges större möjligheter till optimal sammansättning av det totala maskinsystemet och därmed en bättre driftsekonomi.

En sådan satellitmaskin är uppbyggd på analogt sätt och arbetar efter samma principer som den större ADB-maskinen. Dess centralenhet (aritmetisk enhet, minne och kontrollenhet) har emellertid väsentligt lägre kapacitet och är avpassad med hänsyn till dess avsedda arbetsuppgifter och samarbetet med den större maskinen. Som inorgan kan återfinnas hålremsläsare, hålkortsläsare och magnetbandsstationer och som utorgan hålremsstans, hålkortsstans, magnetbandsstationer samt skrivenhet.

I denna maskin sker som förut nämnts alla översättningar mellan olika data-bärande media; således *konverteras hålkort till magnetband*. Denna process, som tidigare närmare kommenterats, åskådliggöres genom bild 6.

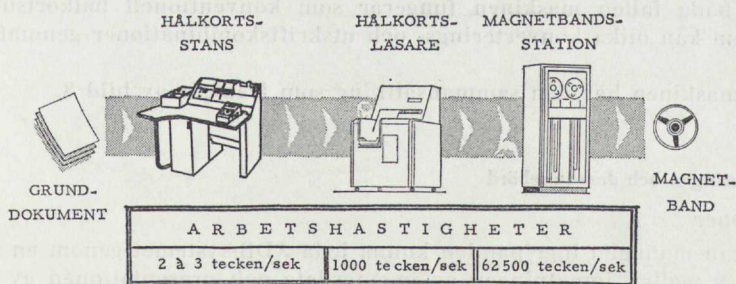

Bild 6. Konvertering av primärdata till magnetband

Detta slag av konvertering är speciellt inom uppbördssidan en omfattande arbetsuppgift. Av ännu större volym är konverteringen av magnetband till skrivning av längder och olika slag av handlingar.

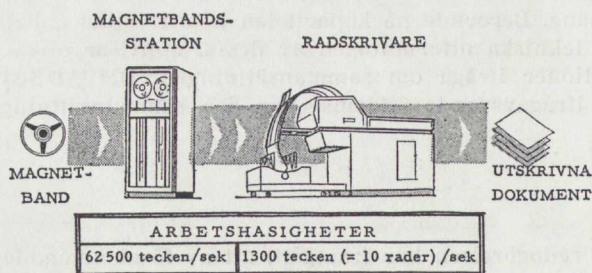

Bild 7. Konvertering av magnetband till utskrivna dokument

I förhållande till andra databehandlingsoperationer är utskriften det som tilldrar sig det största intresset. Det är ytterst till presentationen av de skrivna handlingarna som bearbetningen syftar och varav lokalorgan och allmänhet är beroende. Den tillgängliga skrivkapaciteten — angiven i tidigare avsnitt — är därvid av stor betydelse. Men även beredskapen vid eventuella maskinhaverier är här av stor vikt. Principen med ett flertal satellitmaskiner för utskrift skapar förvisso större trygghet än om man vore beroende av funktioneringen hos en enda maskin som impulsgivare till motsvarande antal skrivenheter.

Förutom de nu berörda typerna av översättning, nämligen från
hålkort till magnetband

magnetband till utskrift av handlingar

vilka dominerar inom den verksamhet det här gäller, kan satellitmaskinen även genomföra översättning från

magnetband till hålkort

magnetband till magnetband.

I det senare fallet kan det gälla att kopiera data från ett magnetband till ett annat. Det är också tänkbart att genomföra smärre bearbetningar av data, som hämtas från ett magnetband och registrera resultatet på ett särskilt band, varvid bearbetningen är av sådan omfattning att den lämpligen utföres i satellitmaskinen och utan huvudmaskinens medverkan. Vidare kan satellitmaskinen utföra »översättning» av typen

hålkort till utskrift av handlingar

hålkort till hålkort,

varvid i båda fallen maskinen fungerar som konventionell hålkortsutrustning.

Dessutom kan olika konverterings- och utskriftskombinationer genomföras med hålremsa.

Satellitmaskinen har den sammansättning som framgår av bild 8.

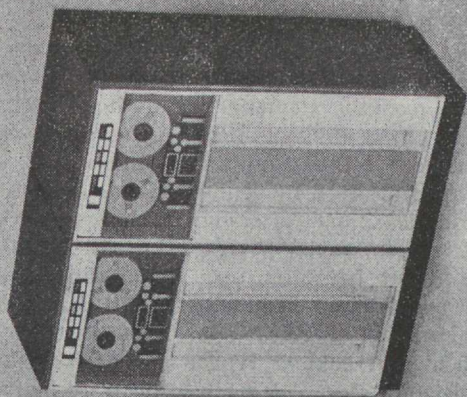
Programmeringen och dess innebörd

Instruktioner

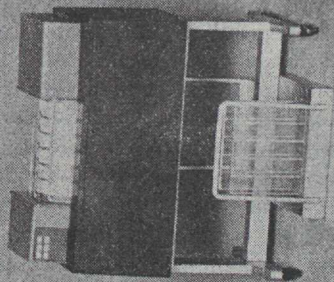
För att utan manuella ingripanden kunna leda ADB-systemet genom en sluten arbetsprocess mellan inmatningen av ingångsdata och presentationen av resultatet erfordras ett program, som steg för steg och detaljerat anger, vad som skall göras

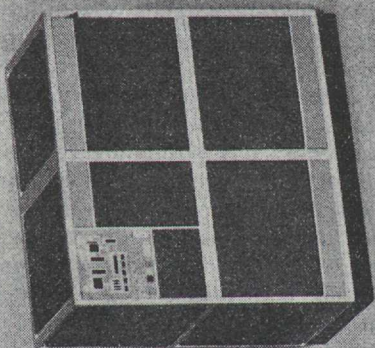
MAGNETBANDSSTATIONER

SKRIVENHET

CENTRALENHET

HÅLKORTSLÄSARE
HÅLKORTSSTANS

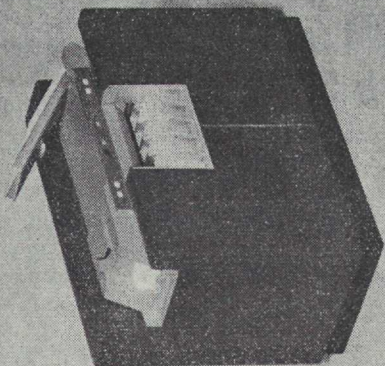

BILD 8

SATELLITMASKIN
(IBM 1401)

och av vilka enheter inom systemet. Programmet för en given databehandlingsuppgift är en seriemässigt uppbyggd kombination av instruktioner, var och en utgörande en operation, som maskinsystemet är kapabelt att utföra.

Varje maskinsystem har med hänsyn till den tekniska utformningen sin speciella instruktionslista, som bildligt talat konstituerar de byggklotsar, med vilkas hjälp ett program sammansättes. De grundläggande operationerna är väsentligen desamma för alla datamaskiner, eftersom de har sitt ursprung i att läsa och skriva data samt att addera, varpå övriga räknesätt egentligen baserar sig. Instruktionslistan är emellertid betydligt mer omfattande, eftersom basoperationerna med stor variationsrikedom sammansatts till komplexa instruktioner, som när de påkallas i programmet aktiverar i maskinen fast inbyggda operations-slingor. För de större och mer utvecklade typerna av ADB-maskinerna finns som regel drygt hundratalet instruktioner. I den rika floran av instruktioner kan följande huvudtyper nämnas.

Läsning och skrivning som väljer och beordrar en specifik magnetbandsstation, kortläsare, kortstans eller annan enhet att avlämna data till minnet resp. att därifrån emottaga data. Instruktionen innehåller därvid även angivelse av vad som skall läsas eller skrivas samt den plats i minnet som är berörd.

Kalkylationer ingår i en mångfald instruktioner och omfattar inte endast de fyra räknesätten, utan även skiftoperationer, avrundning av resultat, placering av decimalkomma m. m. Instruktionerna innehåller även uppgifter om var i minnet faktorerna hämtas och var resultatet skall placeras.

Den ordningsföljd enligt vilken maskinen utför instruktionerna kan varieras för att behandla undantag från den normala rutinen eller att välja alternativ, som databehandlingen under sitt förlopp kan ge upphov till. I båda fallen initieras ett hopp till de programavsnitt, som reglerar undantaget eller den alternativa behandlingsgången. Dessa *hoppinstruktioner*, som väsentligt bidrar till att ge ADB-maskinen dess stora flexibilitet och specifika egenskaper i förhållande till andra kontorstekniska hjälpmedel, är antingen villkorliga eller ovillkorliga. I det förstnämnda fallet göres maskinens fortsatta bearbetning beroende av, hur ett uppställt villkor uppfylles. Vid beräkningen av exempelvis en produkt, kan ett positivt värde innebära utförandet av nästpåföljande instruktion, medan ett negativt värde styr maskinen till ett annat programavsnitt. Värdet noll kan tänkas indikera en orimlighet, som erfordrar speciella åtgärder och därför styr bearbetningen till ett programavsnitt för stopp av maskinen, stansning av ett särskilt signalkort eller utskrift på manöverbordets skrivmaskin som observandum. Vid exempelvis inbetalning av skatter kontrolleras typen, varvid A-skatt följer en viss programslinga och B-skatt en annan (bild 9). De ovillkorliga hoppen fungerar också som vägvisare för den fortsatta bearbetningen.

En annan grupp av instruktioner är *jämförelser*, som är en vanlig operationstyp i all databehandling. Med dess hjälp kan ordningsföljden vid sorteringar kontrolleras. Vidare möjliggör jämförelsen hanteringen av olika huvudregister mot varandra eller mot transaktioner enligt gemensamma identifieringsbegrepp, exempelvis folkbokföringsnummer. En sådan jämförelse kunde också erhållas genom en kombination av kalkyleringsinstruktioner, d. v. s. subtraktion av identifieringsbegreppen, och hoppinstruktioner. Resultatet noll indikerar därvid överensstämmelse mellan identifieringsbegreppen i vardera registreringarna. Negativt eller positivt värde ger impuls till fortsatt sökning resp. visar att endera registrering ej följt den avsedda sorteringsordningen. Programmeringen härför är tämligen omfattande i förhållande till användningen av jämförelseinstruktionen.

En ytterligare huvudtyp av vanligen förekommande instruktioner är *förflytt-*

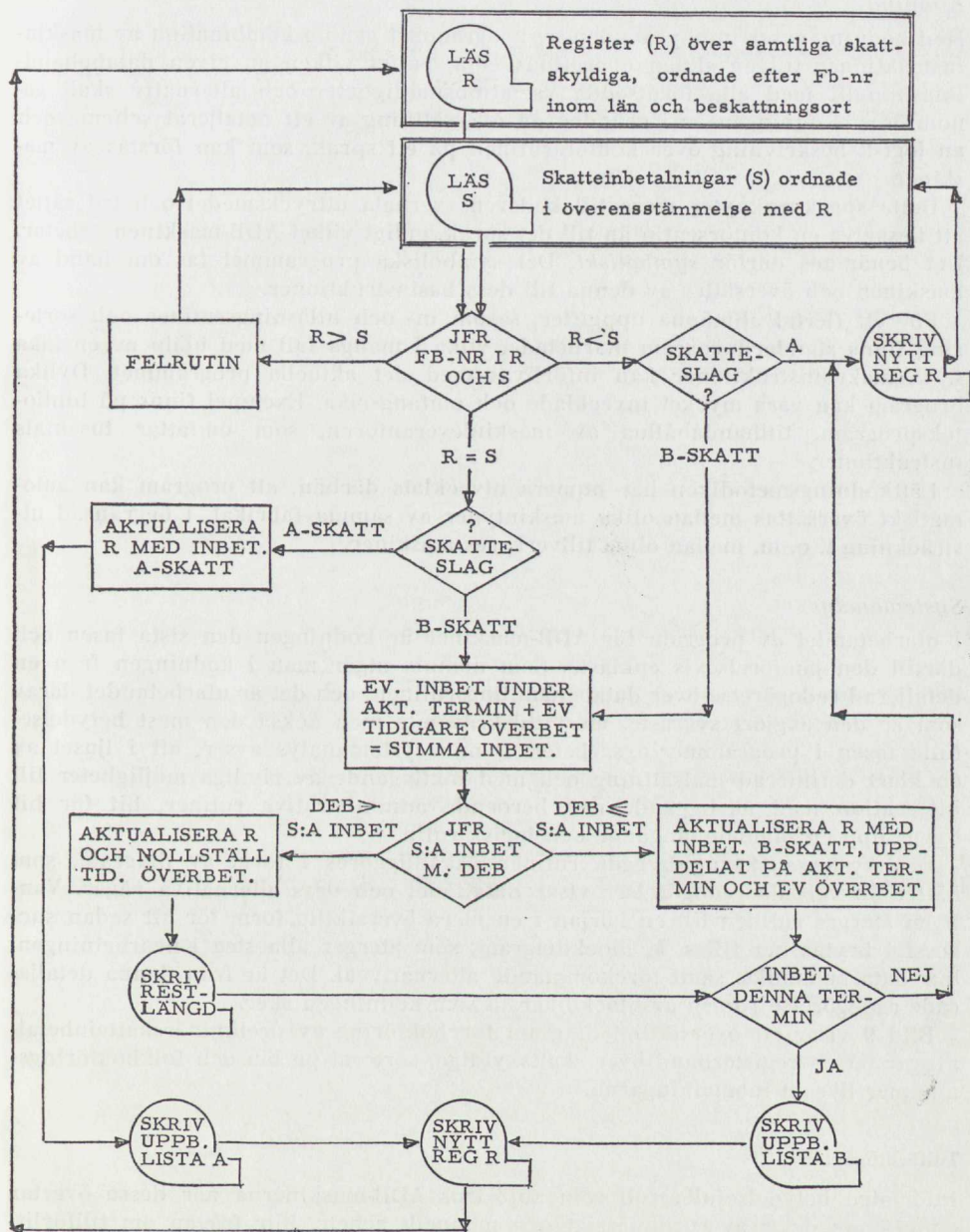

Bild 9. Diagram över kreditering av preliminär skatt

ningar och *indexeringar*, som i stort antal ingår i program men är av så speciellt intresse att de här kan utelämnas.

Kodning

Med kodning avses uppbygganden av programmet genom kombination av maskininstruktioner till en sluten operationskedja, enligt vilken en given databehandlingsuppgift med alla förutsedda variationsmöjligheter och alternativ skall genomföras. Kodningen är i grunden en översättning av ett detaljerat schema och en logisk beskrivning över kontorsrutinen på ett språk, som kan förstås av maskinen.

Detta språk anknyter mera till kodarens verbala uttrycksmedel och till sättet att beskriva en kontorsrutin än till det språk, enligt vilket ADB-maskinen arbetar. Det benämns därför *symboliskt*. Det symboliska programmet tas om hand av maskinen och översättes av denna till dess basinstruktioner.

För ett flertal allmänna uppgifter, såsom in- och utläsningsrutiner och sortering finns standardprogram utarbetade, vilka i många fall med hjälp av enstaka s. k. makroinstruktioner kan införlivas med det aktuella programmet. Dylika program kan vara mycket invecklade och omfattande. Exempel finns på biblioteksprogram, tillhandahållna av maskinleverantören, som omfattar tusentals instruktioner.

Lättkodningsmetodik har numera utvecklats därhän, att program kan automatiskt översättas mellan olika maskintyper av samma fabrikat, i begränsad utsträckning t. o. m. mellan olika tillverkares maskiner.

Systemanalys

I utarbetandet av program för ADB-maskiner är kodningen den sista fasen och därtill den jämförelsevis enklaste. Som nämnts utgår man i kodningen från en detaljerad redogörelse över databehandlingsrutinen, och det är utarbetandet därav som är den avgjort svåraste, mest tidskrävande men också den mest betydelsefulla fasen i programmeringsarbetet. Denna systemanalys avser, att i ljuset av en klart definierad målsättning och med iakttagande av rimliga möjligheter till integration med närliggande och beroende administrativa rutiner, bit för bit bygga upp en sammanhängande och logisk rutin.

Den systematiskt uppbyggda rutinen åskådliggöres i form av diagram, som bättre än verbala redogörelser visar dataflödet och dess alternativa vägar. Vanligen återges rutinen till en början i en mera översiktlig form för att sedan successivt brytas ner till s. k. blockdiagram, som återger alla steg i bearbetningen, hur data behandlas samt förekommande alternativval. Det är från denna detaljerade redogörelse i form av blockdiagram som kodningen sker.

Bild 9 visar ett översiktligt diagram för bokföring av preliminärskatteinbetalningar på ett registerband över skattskyldiga, sorterat på län och folkbokföringsnummer liksom inbetalningarna.

Tillförlitligheten

Inför den betydelsefulla roll som anförtros ADB-maskinerna när dessa övertar omfattande delar av rutinmässigt och manuellt arbete, blir frågan om tillförlitligheten utomordentligt viktig. Här behandlas denna fråga uteslutande ur teknisk synpunkt och avgränsas till att enbart gälla tillförlitligheten hos ADB-maskinerna i deras bearbetning av erhållna ingångsdata.

Det är en gängse erfarenhet att maskinell bearbetning genomgående är säkrare

än manuell. Användningen av räknemaskiner är inte betingad enbart av tidsvinsten, utan måhända i lika hög grad av den större tillförlitligheten. Detta gäller också bokföringsmaskiner. Hålkortsmaskinerna har ytterligare ökat tillförlitligheten i databehandlingen genom deras möjligheter att vid sidan av redovisade bearbetningsresultat kunna automatiskt kontrollera dessa på olika sätt.

Utvecklingstendensen pekar följaktligen emot, att bland de kontorstekniska hjälpmedlen skulle ADB-maskinerna, representerande den mest fullgångna produkten, tillgodose den hittills högst uppnådda graden av tillförlitlighet.

Ur renodlad teknisk synpunkt kan det också göras gällande att så är fallet. Medan kontorsmaskiner av konventionell typ till övervägande del är mekaniska eller elektromekaniska, har ADB-maskinerna elektroniska komponenter, vars driftsäkerhet är synnerligen stor. Ändock måste det alltid förutsättas att fel uppstår. En sådan utgångspunkt är både naturlig och nödvändig. Frågan gäller därför, hur tillförlitligheten i bearbetningen kan upprätthållas i full utsträckning, trots inträffade fel.

Målsättningen för all databehandling är att skapa system med full garanti för att uppkomna felaktigheter alltid upptäckes och aldrig tillåtes passera samt att sådana fel isoleras, så att de inte ödelägger den fortsatta bearbetningen. I den mån en sådan målsättning kan uppnås, är tillförlitligheten enbart beroende av den kontrollmetodik som tillämpas inom systemet och frikopplad från de tekniska komponenternas funktionering.

Denna kontroll av att proceduren förlöper korrekt och att upptäckta fel stoppas, åstadkommes genom en samverkan mellan automatiskt styrda och i själva maskinsystemet inbyggda kontroller samt i programmeringen inlagda kontrollmoment. Den i ADB-systemet *inbyggda kontrollen* är tillgodosedd i maskinenheternas konstruktion och kan följaktligen inte påverkas genom programmeringsmässiga åtgärder. Kontrollmetodiken varierar avsevärt olika maskintyper emellan, från yttersta enkelhet till sådan utbyggnad att det nära nog kan talas om en dubblering av vissa funktioner. Vad som eftersträvas är dock väsentligen det samma, nämligen att vid förflyttningar och bearbetningar av data inom systemet dessa inte kan förvanskas eller förloras utan att detta upptäckes.

Den vanligaste metoden härför är den s. k. validitetskontrollen. Denna utgår ifrån att varje i systemet inläst data ges en sådan normerad teckenrepresentation, att en bristfällighet i någon överföringsfas eller bearbetning omedelbart upptäckes och ger upphov till någon form av åtgärd. Denna validitetskontroll skapas vid inläsningen av data till systemet och följer hela databehandlingen, ända till alla olika former av utläsningen.

En annan funktion av kontrollkaraktär är den automatiska testningen vid uppkomna fel. Om vid exempelvis läsning av magnetband en ickevalid information påträffas, övergår maskinen automatiskt till en testrutin, som initierar upprepade omläsningar. Om dessa ger positivt resultat återgår maskinen till det ordinarie programmet; om inte så stoppas bearbetningen.

Under inflytande av inbyggda kontroller stoppas bearbetningen i alla situationer då tekniska fel uppstår, eller i övrigt då för olika tekniska komponenter fastställda gränsvärden uppnås.

Den andra möjligheten att tillgodose tillförlitligheten är genom *programmerade kontroller*. Deras ändamål är att fastställa, att databehandlingen är korrekt till vissa bestämda punkter i programmet. Eftersom kontrollerna är beroende på den art av databehandling det är fråga om, finns inte några fasta regler för utformandet av dessa. Man kan emellertid särskilja två olika typer av allmängiltig natur, nämligen numeriskt exakta kontroller och sannolikhetskontroller.

Den första typen kan avse att i magnetband för en större eller mindre grupp av registerposter hålla vissa kontrolltotaler. I folkbokföringen skulle för exempelvis en viss geografisk enhet antalet personer, summan av alla födelseår eller andra godtyckliga totaler kunna skapas och registreras som kontrollsummor. Dessa summor är därvid utan reell innebörd för det egentliga systemet. Vid varje bearbetning av bandet skapas en däremot korresponderande summa, som balanseras för kontroll av överensstämmelsen. En sådan teknik skänker en utomordentlig tillförlitlighet i bearbetningen.

Sannolikhetskontrollerna avser att fastställa gränsvärden, inom vilka erhållna data bör ligga för att vara rimliga. Löneuträkning är ett typiskt område, där ett stort antal sådana kontroller kan utnyttjas under hela databehandlingskedjan. Sannolikhetskontrollerna är inte begränsade till enbart den egentliga databehandlingen, utan tillämpas i all möjlig omfattning för granskning av de grunddata, som inläses i systemet.

I de fall uppställda kontroller indikerar att någon form av åtgärder måste vidtagas, dirigerar programmet rutinen härför. I vissa fall kan felen vara av så allvarlig art att bearbetningen måste avbrytas. Vanligen registreras felaktigheter i hålkort eller på magnetband för att efter bearbetningen tas om hand i en speciell rutin. En annan form är signalering av felsituationen på den till systemet anknutna skrivmaskinen.

Den mångfald kontroller som databehandlingen kan underkastas och varav här endast en del omnämnts, gör det möjligt att upptäcka, isolera och därigenom undvika inträffade felaktigheter på ett sätt som något annat system inte förmår. Därigenom kan också hävdas, att ADB-maskinernas tillförlitlighet är större än andra tekniska hjälpmedel.

Om dessa möjligheter rätt och tillfullo utnyttjas kan det också hävdas, att ADB-maskinerna tillgodoser tillförlitlighetskravet på sätt vartill andra tekniska hjälpmedel inte är kapabla. Styrkan hos ADB-maskinerna är härvidlag inte endast att de ur teknisk synpunkt är så tillförlitliga, utan i lika hög grad det faktum, att tekniska felfunktioneringar upptäcks och på olika sätt signaleras.

I problematiken kring tillförlitligheten bör även *magnetbanden* omnämnas. I ett system där registreringen sker på magnetband, blir frågorna om tillförlitligheten väsentligen av två slag. I första hand gäller det, huruvida initialt på bandet införda data i ADB-processen avläses korrekt och efter bearbetning lika korrekt överföres till nytt band. Tillförlitligheten garanteras här genom de inbyggda kontroller och den validitetskontroll, hänförlig till varje data, varom tidigare talats. Vid överföringen av data till nytt band, upprätthålles kontrollen genom att »skrivna» data omedelbart avläses för en jämförelse tecken för tecken. Tillförlitligheten är här följaktligen tillgodosedd enligt metodiken, att om fel uppstår dessa upptäcks och ger upphov till åtgärder i någon form.

Den andra frågan när det gäller magnetbandens tillförlitlighet som registreringsmedium, sammanhänger med deras beständighet, fysiska hantering, förvaring m. m.

Vad först beträffar beständigheten, är det givet att erfarenheten härutinnan begränsar sig till endast några år, då magnetbandstekniken är relativt ny. Utöver praktisk erfarenhet har laboratoriemässigt utförd »åldring» givit vid handen en fullt betryggande beständighet. Det har också visat sig, att utskrift från magnetband kan ske tusentals gånger, utan att dess innehåll försvagas eller ändras.

Eftersom registreringen på magnetband är visuellt oläsbar, ställes stora krav på märkningen av banden, så att dessa inte förväxlas vid hanteringen i samband med bearbetningen eller deras förvaring. Det är givet att administrationen av ban-

den måste baseras på en yttre anbringad och noggrann märkning — etikettering — och att stränga regler bör uppställas till förhindrande av förväxlingar genom mänskliga misstag. Felaktigheter ifråga om bandval skulle kunna få besvärande konsekvenser, om exempelvis ett aktuellt registerband av misstag valdes för ny registrering, varvid tidigare data utraderades.

Tillförlitligheten i ADB-systemet kräver uppenbarligen en väsentligt rigorösare kontroll i magnetbandsadministrationen än vad som kan erhållas i den manuella hanteringen och förlitandet på den yttre märkningen av magnetbanden. En sådan kontroll erhålles genom att banden dessutom innehåller en datamässigt återgiven »intern märkning», till vilken varje enskilt program refererar. Rätt genomförd skänker denna kontroll en sådan grad av tillförlitlighet, att varje förväxling av magnetband kan helt uteslutas.

Möjligheten att rekonstruera magnetband som förkommit, skadats eller brunnit, sammanhänger med hur systemet upplagts. Den teknik som — oavsett den egentliga systemutformningen — regelmässigt tillämpas vid användningen av ADB-maskiner, ger emellertid möjlighet att åstadkomma rekonstruktioner av magnetband från äldre bandgenerationer. Förvaras dessa eller kopior därav skilt från anläggningen, föreligger fullständiga rekonstruktionsmöjligheter även vid brand.

Sammanfattningsvis kan det därmed konstateras, att tillförlitligheten hos ADB-maskinerna — åstadkommen genom inbyggda maskinella kontroller samt programmerade med hänsyn till det system de avses betjäna — är synnerligen stor och mångfaldigt större än vad andra tekniska hjälpmedel kan erbjuda.

Utvecklingstendenser

Även om framstegen inom datamaskinområdet bör anses vara en naturlig företeelse, så undanskymmer detta inte det faktum att utvecklingstakten varit synnerligen hastig. Under ett fåtal år har maskinernas kapacitet och hastighet mångdubblats, beroende på förbättrade konstruktioner i allmänhet och effektivare komponenter i synnerhet. Det råder ingen tvekan om att denna utveckling kommer att fortsätta.

Som inledningsvis omnämndes har datamaskinerna sitt ursprung i matematikmaskinerna, vilket till en början medförde att in- och utmatningsorganen utvecklades relativt långsamt, i varje fall långsammare än övriga enheter i systemet. Det är en klar tendens i riktning mot att skapa en bättre balans mellan in- och utmatningen och maskinernas interna hastigheter.

Ännu väsentligare när det gäller dataöverföringen är transformeringen av grunddokumentet till ett för ADB-maskinen läsbart medium. Detta mellanled utgöres ännu av hålkort eller håltremsa, vars framställning är långsam och arbetskrävande och därjämte kan vara en källa till fel. Det är främst ifråga om denna trånga sektion inom ADB, som de tekniska framstegen är särskilt intressanta och avvaktas med största intresse.

I begränsad utsträckning och inom områden med speciellt gynnsamma förutsättningar, har metoden att till ADB-maskiner kunna inläsa grundnoteringar — klartextläsning — kommit till praktisk användning. Ett sådant fält är bankernas checkhantering.

Metoden innebär att i ursprungshandlingen registreras data i sådan form, att de kan läsas såväl visuellt som av datamaskinen. Kravet är emellertid att siffror och bokstäver är distinkt formade och tryckta med en särskild elektriskt ledande färg. Klartextläsningens begränsning ligger i att tryckningen måste utföras i särskilda maskiner, som ger siffror och bokstäver den speciella konfiguration datamaskinen accepterar. Även om dessa förutsättningar självfallet begränsar

metodens användbarhet, existerar dock sådana slutna områden där klartextläsningen kan tillämpas i full omfattning.

Bankernas checkhantering har redan nämnts. Andra områden är sådana där i ADB-utrustning skrivna handlingar, kompletterade med data som påförts i härför »accepterade» skrivmaskiner, återgår för inmatning i datamaskiner. Ur denna synpunkt kan klartextläsningen komma att bli av intresse i folkbokförings- och uppbördsverksamheten och så småningom påverka systemutformningen i gynnsam riktning. Viss del av hålkortsstansningen skulle därigenom kunna elimineras. Utvecklingen har dock inte nått den nivå och erfarenheter vunnits i sådan omfattning, att systemet ännu är moget att föras ut till användning inom ett så omfattande och krävande område som det här gäller.

En annan tendens ifråga om ADB-maskinernas utveckling är förenklingen i det programmässiga kommunicerandet med dessa. Programmeringen är ett omfattande arbete, där alla förenklingssystem till trots kodning är översättning av en kortfattad anvisning till ett stort antal maskininstruktioner. Den nuvarande programmeringstekniken innebär, att sådana rapporter och sammanställningar som ursprungligen ej förutsetts och programmerats, kan kräva en avsvärd tid att framställa. Trots att grunddata finns tillgängliga i exempelvis magnetband och att bearbetningstiden måhända utgör ett fåtal minuter, kan resultatet presenteras först efter avsevärd tid, beroende på bearbetningens programmering.

Att en sådan bearbetning å andra sidan möjliggöres enbart genom tillgången till en ADB-maskin, kan inte undanskymma det kontroversiella förhållandet mellan maskinens flexibilitet ifråga om databehandling och dess svårmanövrerbarhet. Det är dock här som utvecklingen är särskilt märkbar och där tendensen pekar mot förbättringar av allra största betydelse. Målsättningen är att skapa automatiska program efter en sådan linje, att datamaskinerna kan fås att genomföra fullständiga bearbetningar på basis av ett fåtal instruktioner. De hittillsvarande framstegen inom detta område visar också att en sådan utveckling är en realitet.

Det finns givetvis en hel del andra tendenser i ADB-maskinernas utveckling mot större användbarhet och utvidgning till områden, där deras kapacitet kan bli av betydelse. Redogörelsen har emellertid begränsats till de tendenser, som kan vara av betydelse för det speciella användningsområde det här gäller, nämligen folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Och i den verksamheten är det utvecklingen ifråga om klartextläsning och programförenkling som är särskilt intressant och värd att uppmärksamma.

BILAGA 2 B

Förslag till inkomstlängd vid hälkortssystem

(ur statens organisationsnämnds promemoria ang. hälkortssystem inom folkbokförings- och uppboördsväsendet)

INKOMSTLÄNGD

för
Fysiska personer
Oskilda dödböner
Familijskattföretag

1) För namn, födelse och bostadsort i husegenheterna i Odelstinget och gruppen

Län	Län nr	Födelseort	Födelsedatum	Familijskattföretag	ARREND										Grunder					
					Inkomst av jordbruksföretag	Inkomst av annan företag	Egen tillf. fast. företag	Inkomst av öfriga	Inkomst av kapital	Utdragsföring	Summafordrad utskott	Öfriga utskott	Summafordrad utskott	Öfriga utskott	Utdragsföring	Summafordrad utskott	Öfriga utskott			
F	85	01	05	120615 * 295	JOHANSSON PER GÖRAN										2					
					VIRBÄCKEN EKSJÖ										4950		790			
					Egen tillf. fast. företag										480		4780		2940	
				160705 * 234	KARLSSON RUT GUDRUN										3					
				167005	BJÖRKGÅRDEN EKSJÖ										8060		1080			
					Egen tillf. fast. företag										4220		7890		6600	
					KARLSSON JULIA OEB EKSJÖ										3		1500			
					KARLSSON RUT GUDRUN										240		240		240	
					Egen tillf. fast. företag										4220		7890		6600	
					KARLSSON JULIA OEB EKSJÖ										3		1500			
					KARLSSON RUT GUDRUN										240		240		240	
					Egen tillf. fast. företag										4220		7890		6600	

Skala 1:2

BILAGA 3

Utkast till regionindelning i ADB-system

Indelningen har legat till grund för beräkningen av investeringskostnader för maskinutrustning i ett regionsystem om nio regioner (jfr kap. 9).

Enligt den skisserade indelningen skall samtliga länsstyrelser och uppborädsverket i Stockholm fördes med hålkortsmaskiner samt åtta länsstyrelser och uppborädsverket i Stockholm därjämte med ADB-utrustning. Kostnadsberäkningarna har baserats på att regionerna 1, 3 och 5—8 erhåller en ADB-utrustning, vilkens kapacitet är i stort sett den dubbla mot kapaciteten hos den inom regionerna 2, 4 och 9 placerade utrustningen.

Med fet stil har angivits det län, där ADB-utrustningen tänkts placerad.

Region	Län	Folkmängd 1/1 1960
1	A + C	975 000
2	B + I	501 000
3	D + E + F	868 000
4	G + H + K	540 000
5	L + M + N	1 049 000
6	O + P	993 000
7	R + S + T + U	1 032 000
8	W + X + Y + Z	1 010 000
9	AC + BD	502 000

BILAGA 5

Häradsskrivares huvudsakliga arbetsuppgifter före och i ett ADB-system

Nuvarande huvudsakliga arbetsuppgifter	Motsvarande arbetsuppgifter utföres i ett ADB-system	
	av häradsskrivare	av länsstyrelse och/eller centralorgan (co)
1	2	3
<p>A. <i>Inom folkbokföringsområdet</i></p> <p>1. Mantalsskrivning</p> <p>2. Aktualisering av fastighetsförteckningar efter uppgifter från överlantmätare, fastighetsreg.-förare och inskrivningsdomare m. fl.</p> <p>3. Röstlängder kompletteras och färdigställes</p> <p>4. Skötsel av avtryckskortregister över</p> <p>a) den kyrkobokförda befolkningen</p> <p>b) fastigheter</p> <p>B. <i>Avseende källskattearbetet</i></p> <p>5. Debetsedlar å preliminär A-skatt utfärdas och expedieras</p> <p>6. Debetsedlar å preliminär B-skatt utfärdas och expedieras</p> <p>7. Preliminära taxeringar till B-skatt</p> <p>8. Debetsedlar å preliminär B-skatt enligt p. 7 utfärdas</p> <p>9. Handhavande av debetkort för preliminär skatt</p>	<p>1. Kvar. Preliminärskattkod anges för skattskyldiga (jfr 5 och 6 nedan)</p> <p>2. Kvar. Nybildade fastigheter åsättes ordningsnummer m. m.</p> <p>3. Kvar i princip men beräknas bli mindre arbetskrävande</p> <p>4. a) Kvar b) Bortfaller eventuellt</p> <p>5. Arbetsuppgiften reduceras till viss kod-sättning i samband med mantalsskrivningen (jfr p. 1)</p> <p>6. Jfr punkt 5 ovan</p> <p>7. Kvar</p> <p>8. Kvar endast avseende sådana debetsedlar som ej framställs maskinellt vid årets början</p> <p>9. Ersättes av anteckningar i mantalslängd eller särskild debiteringslista om vidtagna jämkningar m. m.</p>	<p>5. Debetsedlarna färdigställes maskinellt och expedieras från co</p> <p>6. Jfr punkt 5 ovan</p> <p>8. Debetsedlarna utfärdas till största delen centralt</p>

1	2	3
10. Jämknings- och existensminimum m. m. avseende preliminär skatt	10. Kvar	
11. Anstånd med betalning av debiterad B-skatt	11. Kvar	
12. Redovisning till länsstyrelse om ändring i debiterad B-skatt sedan föregående uppbördstermin m. m.	12. Kvar	
13. Arbetsgivarkontroll med ledning av redovisad preliminär skatt beträffande registrerad arbetsgivare	13. Kvar	
14. Arbetsgivarkontroll m. m. med ledning av uppgift om att preliminär skatt ej influiterat beträffande skattskyldig med A-skatt	14. Kvar	
<i>C. Avseende den årliga taxeringen</i>		
15. Sortering av självdeklARATIONER och kontrolluppgifter m. m.	15. Kvar. Taxeringsavier tillkommer	
16. Komplettering av stommor till fastighetslängd och längdföring	16. Kvar i princip men av mindre omfattning	
17. Komplettering och tillrättaläggande av taxeringsmaterialet för längdföring	17. Kvar	
18. Längdföring i stommor till inkomst- och förmögenhetslängder, summering och sammandrag jämte expediering	18. Bortfaller	18. Hålkort stansas på länsstyrelserna. Bearbetning och längdföring hos co
19. Utväljande av deklARATIONER för de skattskyldiga, vilkas taxering skall ske av rörelsenämnd	19. Kvar	
20. Medverkan i övrigt vid taxeringsarbetet i den utsträckning länsstyrelse eller Kungl. Maj:t föreskriver	20. Ökad medverkan kan ifrågasättas	
<i>D. Debitering m. m. av slutlig och tillkommande skatt</i>		
21. Skatteuträkning, summering och sammandrag av debiteringslängd m. m.	21. Bortfaller	21. Verkställes hos co efter hålkortsstansning på länsstyrelse
22. Debitering av annuiter för avdkningslån m. m.	22. Bortfaller	22. Sker i särutin hos länsstyrelse

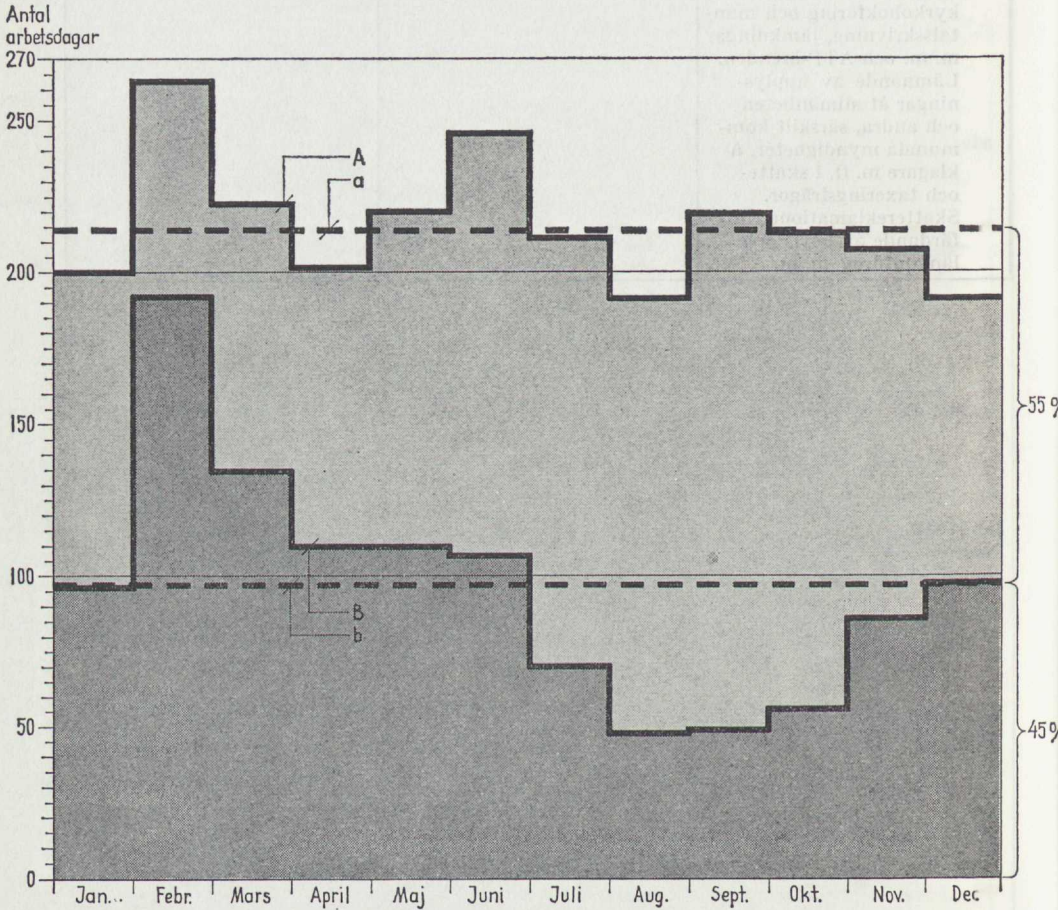
1	2	3
23. Stommar till debetsedlar rättas vid ändrad adress	23. Bortfaller	
24. Debiteringens överförande och summering på i övrigt färdigtryckta debetsedlar å slutlig skatt jämte kreditkort och återbetalningskort, viss ränteberäkning; expediering m. m.	24. Bortfaller	24. Debetsedlar utskrivs hos co
25. Upprättande av taxeringskontrollförteckningar (s. k. överskotts-förteckningar)	25. Bortfaller	25. Utskrives hos co
26. Åtgärder för spärning av överskjutande skatt eller dess innehållande för restantier m. m.	26. Bortfaller	26. Övertages av länsstyrelse och co
27. Debitering av tillkommande skatt samt omdebiteringar för restitution och avkortning	27. Bortfaller	27. Övertages av länsstyrelse
28. Anstånd med betalning av skatt	28. Kvar	
29. Statistiska uppgifter och redovisningar över debiterade skatter m. m.	29. Bortfaller	29. Övertages av länsstyrelse
<i>E. Allmän varuskatt</i>		
30. Fr. o. m. 1961 års taxering verkställer härads-skrivare viss längdföring. Därjämte skall debitering ske av allmän varuskatt för jordbruksprodukter; skattebeloppet upptages på debetsedel å slutlig skatt	30. Längdföringen ersättes av beredning av deklara-tionsmaterialet för stans-ning. Debiteringen bort-faller	30. Det huvudsakliga arbetet övertages av länsstyrelse och co
<i>F. Allmän tilläggspensionering</i>		
31. Sortering och granskning av i samband med löneuppgifter m. m. för taxering lämnad arbets-givaruppgift för beräk-ning av arbetsgivarav-gift m. m.	31. Kvar	
32. Fastställande av pen-sionsgrundande inkomst. (Antecknas även på vederbörande slutdebetsedel)	32. Kvarstår, men stor del av det manuella arbetet övertas av co	32. Resultatet stansas av länsstyrelse. Hålkorten bearbetas av co
33. Översändande av in-komstavier till central-sjuk-kassa	33. Bortfaller	33. Övertages av co

1	2	3
34. Arbetsgivarkontroll avseende ATP	34. Kvar	
35. Upplysningsverksamhet och kontakter med RFA	35. Kvar	
<i>G. Allmänna administrativa uppgifter</i>		
36. Utredning och yttranden i besvär- och underställningsärenden rörande kyrkobokföring och mantalskrivning, jämkningar m. m. och ATP-ärenden. Lämnande av upplysningar åt allmänheten och andra, särskilt kommunala myndigheter, åklagare m. fl. i skatte- och taxeringsfrågor. Skattereklamationer, utfärdande av bevis och längdutdrag m. m.	36. Kvar	

BILAGA 6

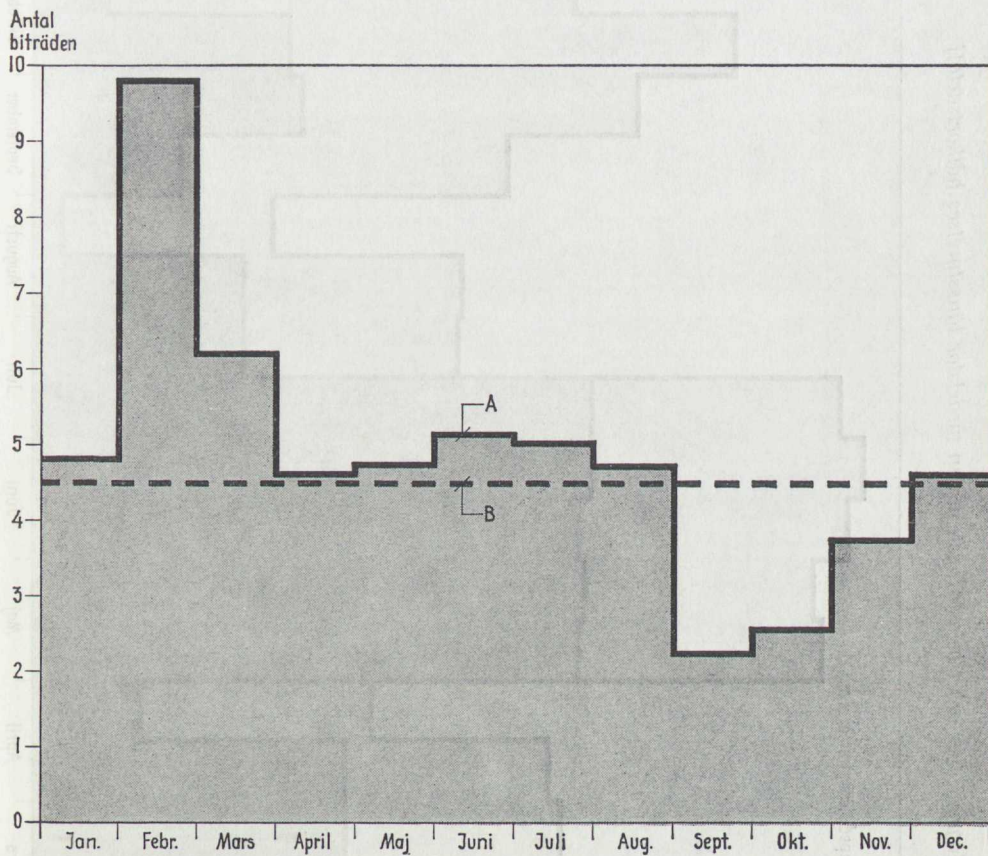
Diagram över beräknad arbetsmängd, uttryckt i antal arbetsdagar per månad, för bitädespersonal på häradsskrivarkontor i »normalfögderi»

- A = Arbetsbelastning månadsvis för månadsvis i nuvarande system
- B = » » » » » » » » » » ADB-system
- a = Genomsnittlig arbetsbelastning i nuvarande system
- b = » » » » » » » » » » ADB-system.

BILAGA 7

Diagram över beräknat behov av biträden på häradsskrivarkontor i »normalfögenderi» i ADB-system

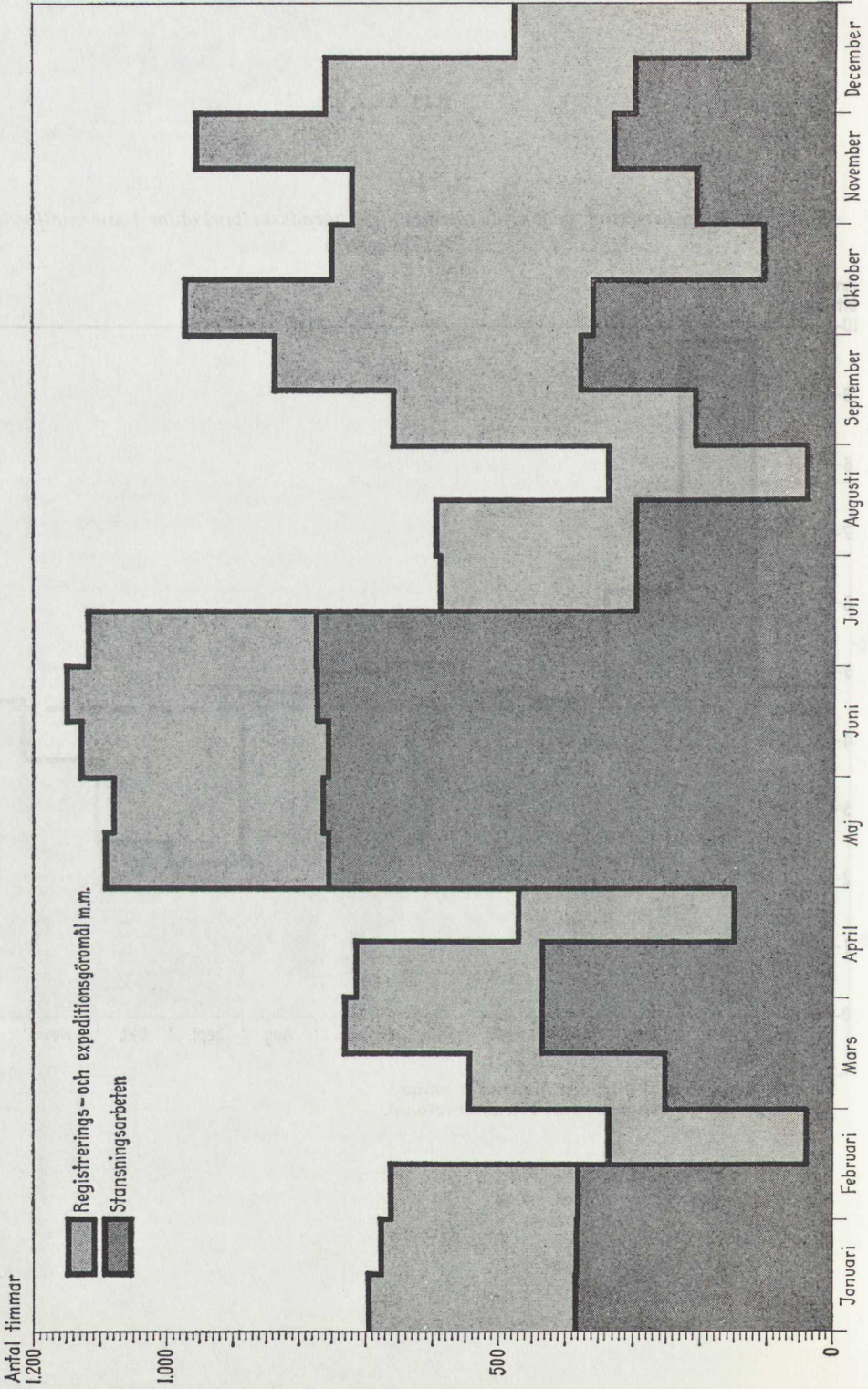

A = Beräknat antal biträden månad för månad
 B = Uppskattat behov av fast biträdespersonal.

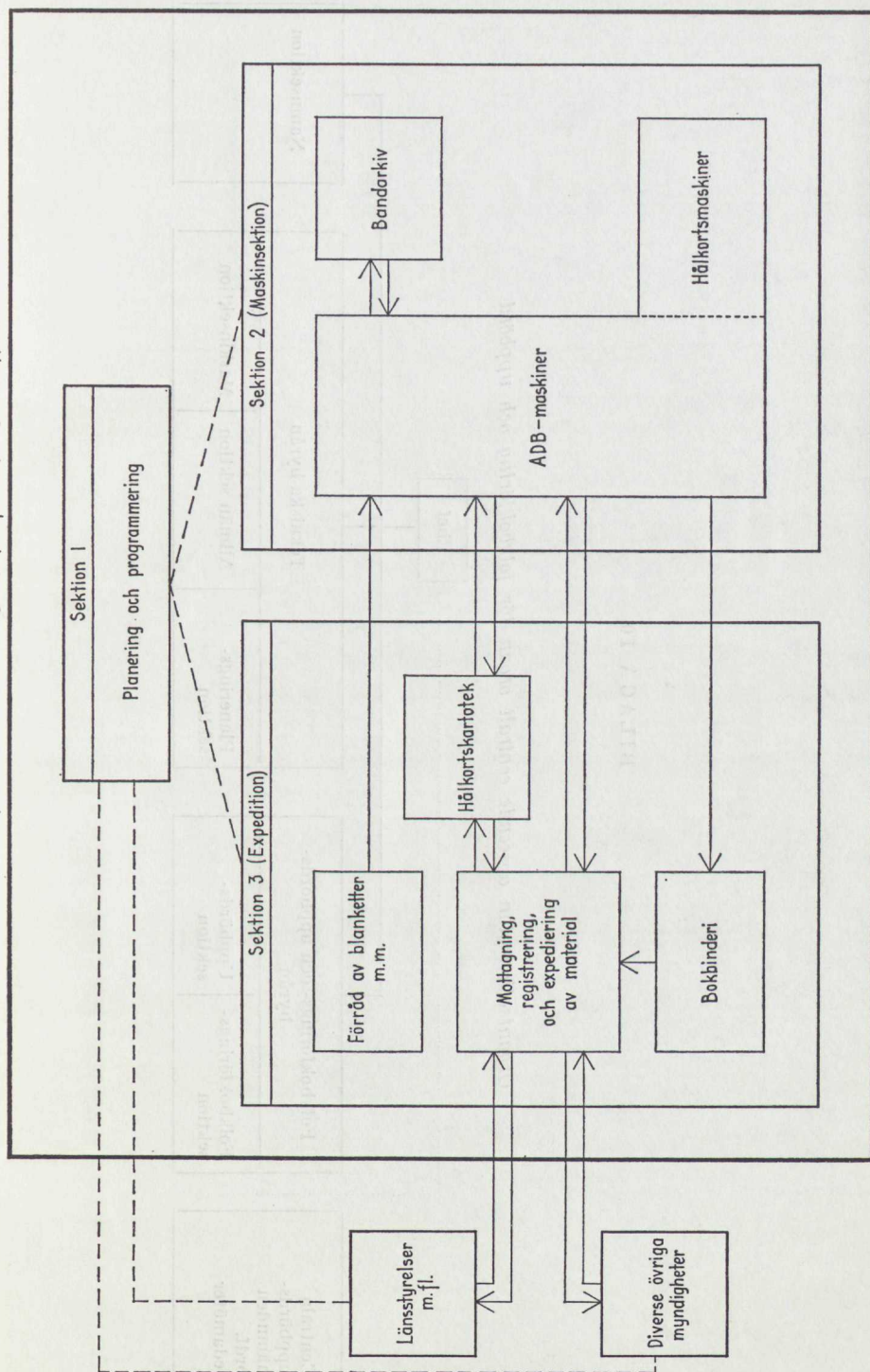

BILAGA 8

Diagram över arbetsbelastningen vid en medelstor länsstyrelses hälkortsdatal

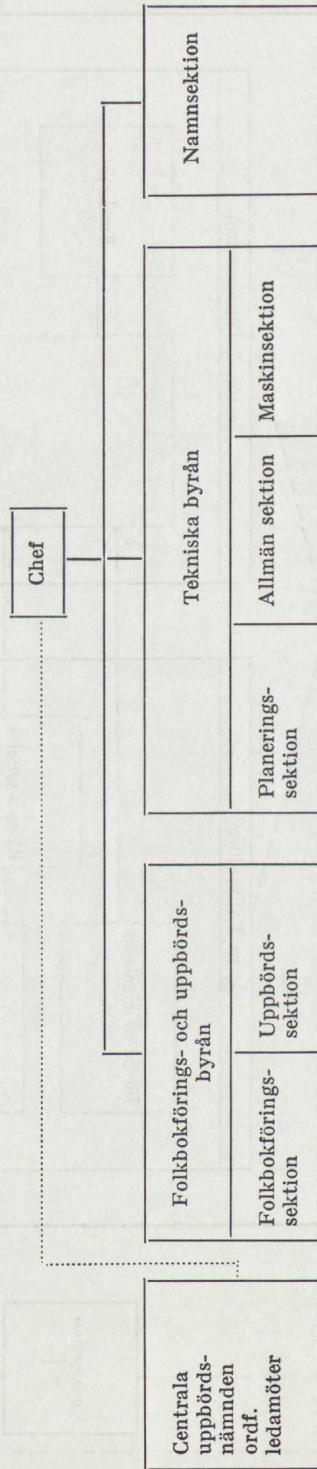

Principskiss över ADB-anläggning för folkbokföring och uppbörd

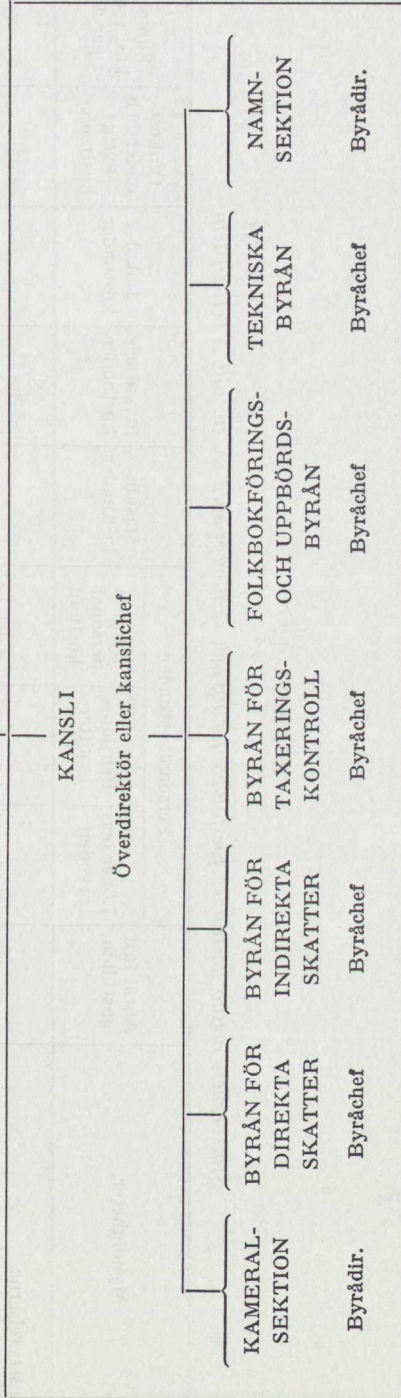
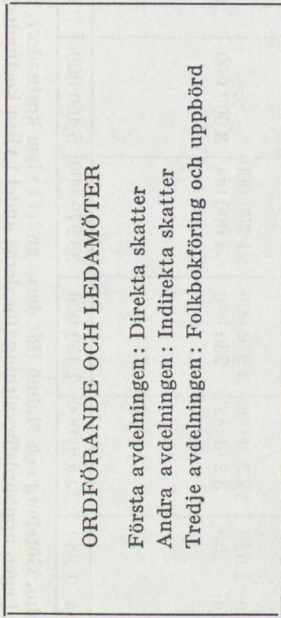

BILAGA 10

Organisationsplan avseende centralt organ för folkbokföring och uppbörd

BILAGA 11

Organisationsplan avseende riksskattenämnden
per den 1/7 1964

BILAGA 12

Statsverkets årliga kostnader för folkbokföring och skatteuppbörd m. m. vid ADB-system

Myndigheter	Antal fast anställda	Personalkostnader			Maskinkostnader	Inventariarkostnader	Lokal-kostnader	Omkostnader och övriga kostnader	Summa kostnader per år
		Löner och arvoden	Pensionsavgifter	Summa personalkostnad					
Länstyrelserna									
Uppbördsdetaljerna	ca 450	7 160 000	1 640 000	8 800 000	1 800 000	50 000	840 000	1 900 000	19 330 000
Hälkortsdetaljerna	ca 350	4 830 000	1 110 000	5 940 000					
Lokala skattemyndigheter (Häradsskrivarkontoren)	ca 1 030	17 260 000	3 970 000	21 230 000	—	—	—	1 700 000	22 930 000
Riksskattenämnden	ca 150	3 270 000	730 000	4 000 000	3 600 000	120 000	310 000	400 000	8 430 000
<i>Ersättningar till:</i>									
Postverket och vissa penninginrätt.								4 800 000	4 800 000
Städerna Stockholm, Göteborg och Malmö								550 000	550 000
Statsverkets bruttokostnad	ca 1 980	32 520 000	7 450 000	39 970 000	5 400 000	170 000	1 150 000	9 350 000	56 040 000
Avgår: Ersättning från städerna Stockholm, Göteborg och Malmö (för deras andel i vissa kostnader)									— 2 100 000
Ersättning från övriga städer med egen uppbördsförvaltning (för deras andel i vissa kostnader)									— 2 740 000
Statsverkets nettokostnad									Summa kronor 51 200 000

BILAGA 13

Kostnader för genomförandet av ADB-systemet

	Personal		Maskin- kostnader	Lokal- kostnader	Övriga kostnader	Summa kostnader	Anm.
	Antal	Löner och arvoden					
Utredningsarbete.....		3 000 000			500 000	3 500 000	
Försöksverksamheten inom ett län							
1 Uppläggning för två fögderier.....	1	120 000	45 000	4 000	16 000	185 000	1/3 1962—1/10 1962
2 Uppläggning för länet i övrigt.....	2	240 000	100 000	10 000	50 000	400 000	1/1 1964—1/10 1964
3 Drift avseende två fögderier.....	10	315 000	195 000	15 000	75 000	600 000	1/10 1962—1/10 1964
4 Drift avseende hela länet.....	15	245 000	110 000	15 000	65 000	435 000	1/10 1964—1/10 1965
Systemomläggning för landet i övrigt							
5 Länsstyrelser m. fl.....	3	9 100 000	250 000	500 000	1 500 000	11 350 000	1/7 1964—1/10 1965
6 Riksskattenämnden.....	95	1 280 000	400 000	150 000	100 000	1 930 000	1/1 1965—1/10 1965
Utbildning.....					400 000	400 000	
Summa kostnader		14 300 000	1 100 000	694 000	2 706 000	18 800 000	
					Avrundat till kr	20 000 000	

¹ Ca 100 arbetsmånader.² Ca 200 arbetsmånader.³ Ca 100 arbetsledare och 7 400 biträdesmånader.

BILAGA 14

Statsverkets årliga kostnader för folkbokföring och skatteuppbörd m. m. vid nuvarande organisation

Myndighet	Antal fast anställda	Personalkostnader			Maskin-kostnader	Lokal-kostnader	Omkost-nader och övriga kostnader	Summa kostnader per år
		Löner och arvoden	Pensions-avgifter	Summa personal-kostnad				
Länstyrelserna								
Uppbördsdetaljerna	347	5 950 000	1 370 000	7 320 000	} 500 000	820 000	1 400 000	15 300 000
Folkbokföringsdetaljerna	313	4 280 000	980 000	5 260 000				
Lokala skattemyndigheter (Häradsskrivarkontoren)	ca 1 700	27 000 000	6 200 000	33 200 000	100 000		2 200 000	35 500 000
Statistiska centralbyrån								
Avd. för folkbokföring	25	470 000	110 000	580 000	—	40 000	40 000	660 000
Riksskattenämnden	24	730 000	150 000	880 000	—	40 000	80 000	1 000 000
Postverket								
Generalpoststyrelsens skattekontor, centrala skattekontot, postgirokontorets skatteavdelning samt skatteavdelningarna i residensstäderna	ca 370	5 500 000	1 260 000	6 760 000	850 000	400 000	5 140 000	13 150 000
Centrala uppbördsnämnden							20 000	20 000
Städerna Stockholm, Göteborg och Malmö							1170 000	170 000
Statsverkets bruttokostnad	ca 2 780	43 930 000	10 070 000	54 000 000	1 450 000	1 300 000	9 050 000	65 800 000
Avgår ersättning från städer med egen uppbördsförvaltning till:								
Postverket (för städernas andel i postverkets kostnader)								— 3 900 000
Länstyrelserna (för vissa tryckningsarbeten)								— 500 000
Statsverkets nettokostnad								Summa kronor 61 400 000

Avgår ersättning från städer med egen uppbördsförvaltning till:

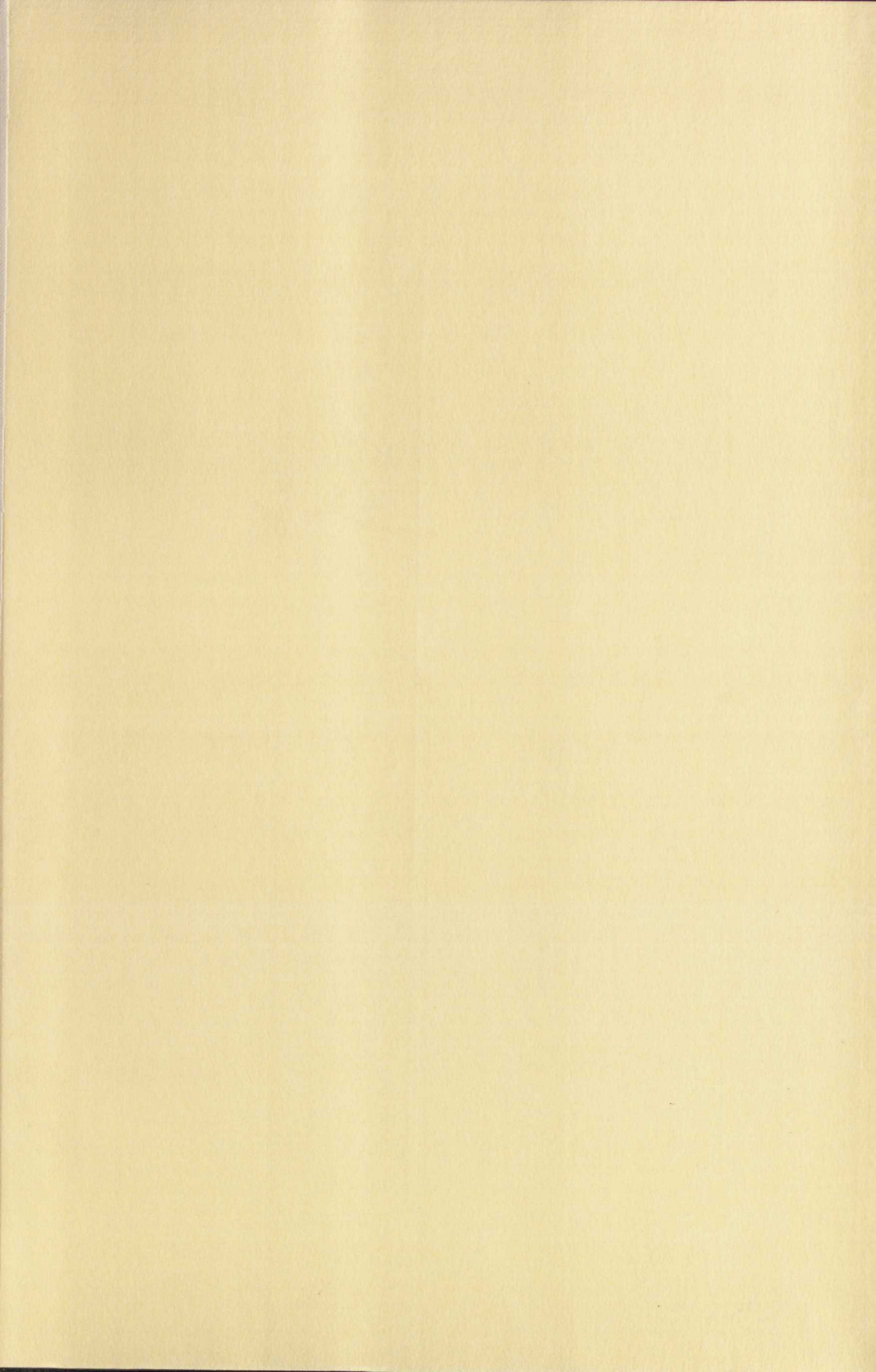
Postverket (för städernas andel i postverkets kostnader)	— 3 900 000
Länstyrelserna (för vissa tryckningsarbeten)	— 500 000
Statsverkets nettokostnad	Summa kronor 61 400 000

1 Beloppet avser ersättning för vissa kostnader för folkbokföringen i angivna städer.

Statens offentliga utredningar 1961

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Utrikesdepartementet

Försvarsdepartementet

Socialdepartementet

Kommunikationsdepartementet

Finansdepartementet

Sparstimulerande åtgärder. [2]
Automatisk databehandling inom folkbokförings-
och uppbördsväsendet. [4]

Ecklesiastikdepartementet

Jordbruksdepartementet

Totalisatorverksamheten. [1]

Handelsdepartementet

Effektivare prisövervakning. [3]

Inrikesdepartementet

Civildepartementet